КУРІННЯ, ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ТА НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН СЕРЕД ПІДЛІТКІВ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ: ПОШИРЕННЯ Й ТЕНДЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

за результатами дослідження 2024 року
в рамках міжнародного проєкту

«Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD»

Київ 2024

Рекомендоване цитування: Бондар Т., Нехаєнко О., Шевченко С., Зінченко А., Євтович О. (2026) Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: Поширеність і тенденції в Україні. Звіт за результатами дослідження 2024 року у межах міжнародного проєкту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD»

Це дослідження було профінансовано Україно-швейцарським проєктом «Скорочення поширеності факторів ризику неінфекційних захворювань в Україні» («Діємо для здоров'я») та співфінансовано Європейською агенцією з наркотиків (EUDA) через проєкт EU4Monitoring Drugs II, що фінансується Європейським Союзом. Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я України та Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України надали підтримку цьому дослідженню. Автори також висловлюють щиру вдячність за підтримку міжнародній мережі ESPAD, українсько-швейцарському проєкту «Діємо для здоров'я» та Посольству Швейцарії в Україні.

Відмова від відповідальності: Результати та висновки, представлені в цьому звіті, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну позицію організацій, які фінансували, підтримували або брали участь у проведенні дослідження.

В рамках дотримання Закону України № 2811-IX від 15.04.2023 «Про авторське право і суміжні права» використання, передрук та цитування матеріалів Державної установи «Центр громадського здоров'я МОЗ України» розміщених на сайті установи або наданих за запитом, можливе за умови посилання на першоджерело із зазначенням назви Державної установи «Центр громадського здоров'я МОЗ України», надання електронного посилання на веб-сторінку з використаною інформацією, та посилання на опубліковану працю Центру (протокол, дослідження, звіт, стаття), яка є джерелом інформації за зразком нижче. Опублікування або інший спосіб оприлюднення цього тексту, зображень з нього та/або даних, повністю або частково, під іменем особи, яка не є автором, порушує авторські права та є плагіатом, за що передбачено три види відповідальності: цивільна (відшкодування збитків та/або моральної шкоди; стягнення доходу), адміністративна (виплата штрафу) і кримінальна (позбавлення волі на строк до 2–5 років).
До плагіату належить 1) використання тексту чи графічних даних іншого автора без змін, без цитування та привласнення роботи (copy & paste plagiarism), 2) поєднання різних фрагментів текстів або речень для формування нового тексту без цитування, таким чином подаючи його як власні думки (shake & paste plagiarism), 3) подання ідей іншого автора своїми словами, без посилання на джерело (idea plagiarism), а також 4) переклад оригінального тексту з іншої мови без посилання на джерело (translation plagiarism).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ 5
ПЕРЕДМОВА 6
ВСТУП 9
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ 11
РЕЗЮМЕ 17
РОЗДІЛ 1. ДОСТУПНІСТЬ І СПРИЙНЯТТЯ РИЗИКІВ ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН 19
1.1.Сприйняття підлітками доступності ПАР 19
Доступність сигарет 19
Доступність електронних сигарет та альтернативних продуктів для куріння 20
Доступність алкоголю 21
Доступність марихуани 23
Доступність наркотичних речовин 24
1.2. Оцінка ризиків вживання ПАР 24
Обізнаність щодо ризиків вживання тютюнових і нікотинових виробів 24
Обізнаність щодо ризиків куріння електронних сигарет та альтернативних продуктів для куріння 26
Обізнаність щодо ризику вживання алкоголю 27
Обізнаність щодо ризиків вживання марихуани 28
Обізнаність щодо ризиків вживання наркотичних речовин 28
Ключові результати за розділом 30
РОЗДІЛ 2. УЖИВАННЯ ТЮТЮНОВИХ І НІКОТИНОВИХ ВИРОБІВ 31
2.1. Досвід куріння сигарет 31
Куріння сигарет протягом останніх 30 днів 32
Вік першої спроби куріння сигарет і куріння щодня 33
2.2. Досвід куріння електронних сигарет і вживання альтернативних тютюнових продуктів 34
Досвід куріння електронних сигарет 34
Куріння електронних сигарет протягом останніх 30 днів 35
Вік першої спроби куріння електронних сигарет і куріння щодня 36
Досвід вживання кальяна, нюхального, жувального тютюну та 40
користування пристроями для нагрівання тютюну 40
2.3. Фактори, що впивають на куріння підлітків 41
Куріння та добробут (рівень матеріального становища родини) 41
Куріння та вимушене переміщення внаслідок війни 42
Куріння та травматичний вплив війни 44
Куріння та поінформованість батьків 45
Депресія, стрес і тривожність на фоні куріння 46
Ключові результати за розділом 47
РОЗДІЛ 3. АЛКОГОЛЬ 49
3.1. Поширеність і причини вживання алкоголю 49
Вживання алкоголю протягом життя 49
Вживання алкоголю за останні 12 місяців 50
Вживання алкоголю за останні 30 днів 51
Причини вживання алкоголю 52
Вік першої спроби різних напоїв 55
3.2. Структура та обсяг вживання алкогольних напоїв 56
Останній день уживання алкоголю 56
Структура вживання алкогольних напоїв 57
Обсяг спожитого алкоголю 58
3.3. Вживання алкоголю у великих кількостях (сп’яніння) 62
3.4. Фактори впливу на вживання алкоголю 65
Вживання алкоголю та добробут (рівень матеріального становища родини) 65
Вживання алкоголю та вимушене переміщення внаслідок війни 68
Вживання алкоголю та травматичний вплив війни 69
Вживання алкоголю та поінформованість батьків 70
Депресія, стрес і тривожність на фоні вживання алкоголю 72
Ключові результати за розділом 73
РОЗДІЛ 4. НАРКОТИЧНІ РЕЧОВИНИ 75
4.1. Поширеність вживання канабісу (марихуани) 75
Вживання канабісу (марихуани) протягом життя 75

Вживання канабісу (марихуани) за останні 12 місяців ... 77
Вживання канабісу (марихуани) за останні 30 днів ... 78
Вік першої спроби канабісу (марихуани) ... 80
Різні форми вживання канабісу (марихуани) ... 80
4.2. Проблемне вживання канабісу ... 81
Вживання канабісу (марихуани) в першій половині дня ... 81
Вживання канабісу (марихуани) на самоті ... 82
Проблеми з пам'яттю після вживання канабісу (марихуани) ... 82
Втручання з боку друзів / сім'ї щодо зменшення обсягів споживання канабісу ... 83
Безуспішні спроби припинити вживання канабісу (марихуани) ... 84
Поява проблем внаслідок вживання канабісу (марихуани) ... 84
Показник проблемного вживання канабісу ... 85
4.3. Вживання транквілізаторів і седативних засобів ... 86
4.4. Досвід вживання інших наркотичних речовин ... 87
Вживання наркотичних речовин протягом життя ... 87
Вживання наркотичних речовин за останні 12 місяців ... 88
Вживання інгалянтів протягом життя ... 89
Вживання інгалянтів за останні 12 місяців і 30 днів ... 89
4.5. Поширеність вживання наркотичних речовин ... 91
4.6. Вік першої спроби наркотичних речовин (крім канабісу) ... 92
4.7. Вживання нових психоактивних речовин ... 93
4.8. Фактори впливу на вживання наркотичних речовин ... 95
Вживання наркотичних речовин і добробут (рівень матеріального становища родини) ... 95
Вживання наркотичних речовин і вимушене переміщення внаслідок війни ... 98
Вживання наркотичних речовин і травматичний вплив війни ... 100
Полівживання (Polydrug use) ... 101
Вживання наркотичних речовин і поінформованість батьків ... 102
Депресія, стрес і тривожність на фоні вживання наркотичних речовин ... 103
Ключові результати за розділом ... 106
РОЗДІЛ 5. ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ, КОМП'ЮТЕРНИХ І АЗАРТНИХ ІГОР ... 108
5.1. Соціальні мережі ... 108
5.2. Комп'ютерні та онлайн-ігри ... 110
5.3. Азартні ігри ... 115
5.4. Фактори впиву на залежність від азартних ігор ... 118
Залежність від азартних ігор і добробут (рівень матеріального становища родини) ... 118
Залежність від азартних ігор і вимушене переміщення внаслідок війни ... 119
Залежність від азартних ігор і травматичний вплив війни ... 120
Залежність від азартних ігор і поінформованість батьків ... 120
Депресія, стрес і тривожність на фоні залежності від азартних ігор ... 121
Ключові результати за розділом ... 122
РОЗДІЛ 6. СОЦІАЛЬНЕ ОТОЧЕННЯ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ПОВЕДІНКОВІ ПРАКТИКИ ПІДЛІТКІВ ... 124
6.1. Батьківська сім'я ... 124
6.2. Дружня підтримка ... 128
6.3. Вплив війни ... 129
Ключові результати за розділом ... 130
РОЗДІЛ 7. УЧАСТЬ У ПРОСВІТНИЦЬКИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАХОДАХ ... 132
Ключові результати за розділом ... 136
РОЗДІЛ 8. САМОПОЧУТТЯ ПІДЛІТКІВ ... 137
Ключові результати за розділом ... 142
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ... 144
Інформація про дослідження ... 144
Доступність і сприйняття ризиків вживання психоактивних речовин ... 145
Куріння та інші види вживання тютюнових і нікотинових виробів ... 145
Вживання алкоголю ... 146
Вживання наркотичних речовин ... 146
Залежність від соціальних мереж, комп'ютерних і азартних ігор ... 147
Соціальне оточення ... 148
Участь у просвітницьких та інформаційних заходах ... 149
Самопочуття підлітків ... 149
ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ... 150

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ВПО	Внутрішньо переміщені особи
ПАР	Психоактивні речовини
ЗЗСО	Заклад загальної середньої освіти
ЗП(ПТ)О	Заклад професійної технічної освіти
ЗФПО	Заклад фахової передвищої освіти
ESPAD	Проєкт «The European School Survey Project in Alcohol and Other Drugs» («Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин»)
COVID-19	Коронавірусна хвороба 2019
GFA	Консалтингова група GFA
SDC	Швейцарське агентство з розвитку та співробітництва

ПЕРЕДМОВА

Будуємо здорове, стійке та європейське майбутнє для української молоді

Д-р Ігор Кузін
Заступник Міністра охорони здоров'я України

Міністерство охорони здоров'я України відіграє ключову роль у зміцненні систем охорони здоров'я та покращенні здоров'я і добробуту населення, особливо дітей та підлітків, відповідно до Цілей сталого розвитку (ЦСР) та процесу вступу країни до ЄС.
Попри на триваючу війну, Україна продовжує демонструвати помітний прогрес:

- Тільки у 2025 році понад 55 000 підлітків та молоді отримали доступ до послуг із ментального здоров’я в новостворених громадських центрах психічного здоров'я за підтримки всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», започаткованої першою леді України.
- 128 медичних закладів у всіх регіонах зараз надають послуги з психічного здоров'я орієнтовані на молодь, а Національна служба охорони здоров'я України відшкодувала понад 43 мільйони гривень за послуги з психічного здоров'я підлітків.
- З 2024 року було введено понад 6,5 мільйона доз дитячих вакцин — це суттєвий внесок у досягнення ЦСР 3.3: Покласти край епідеміям інфекційних захворювань.
- Завдяки оновленим клінічним протоколам та національним стратегіям боротьби з гепатитом скринінг та діагностика гепатиту В і С серед молоді та вагітних жінок було розширено.

Прикладом поліпшення здоров'я та добробуту населення, особливо дітей та підлітків, є постійна участь України в «Європейському опитуванні учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин» (ESPAD), яке приводить національний моніторинг у відповідність до стандартів ВООЗ та ЄС.

Результати дослідження ESPAD 2024 року, проведеного у партнерстві з ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка», Швейцарською агенцією розвитку та співробітництва (SDC), GFA Consulting Group GmbH, Державною установою «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» та Міністерством освіти та науки України, показують основні тенденції: зменшення куріння сигарет, збільшення споживання електронних сигарет, зменшення доступності психоактивних речовин та алкоголю.

Згідно з тенденціями ESPAD 2024:

- Поширеність куріння серед підлітків зменшилася майже наполовину порівняно з 2019 роком, водночас зросло використання електронних сигарет, що вказує на нові виклики для громадського здоров'я. Хоча у 2024 році менше підлітків повідомляють про те, що коли-небудь курили електронні сигарети, порівняно з 2019 роком, інтенсивність їх куріння зросла — 17,1% повідомили, що курили електронні сигарети протягом останніх 30 днів у 2024 році, порівняно з 11,7% у 2019 році; досвід використання пристроїв для нагрівання тютюну також збільшився більш ніж удвічі порівняно з 2019 роком;
- У цієї хвилі дослідження досвід вживання алкоголю протягом життя зменшився з 85,7% у 2019 році до 76,7% у 2024 році. Однак, попри те, що епізодичне (від 3 до 9 разів) та часте (від 10 до 39 разів) вживання алкоголю зменшується, відсоток підлітків, які вживали алкоголь дуже часто (40 разів і більше) протягом останніх 12 місяців, залишається стабільним – 6,9% у 2019 році та 6,8% у 2024 році;
- Вживання канабісу (марихуани) протягом життя збільшилося на третину порівняно з 2019 роком;
- Відбулося різке збільшення частки респондентів, які повідомили про вживання різних наркотичних речовин протягом життя: з 3,1% до 5,6% у 2024 році, у 2019 році вживання різних наркотичних речовин коливалося від 0,7% до 2,2%;
- Дані свідчать про зниження доступності сигарет, алкоголю та марихуани або гашишу порівняно з 2019 роком;
- Половина опитаних підлітків (49,3%) повідомили про травматичний вплив війни на їхнє життя. Ці підлітки частіше вдаються до ризикованих практик, ніж ті, хто не повідомляє про такий вплив. Це стосується досвіду куріння (32,5% та 24,2% відповідно); вживання алкоголю (79,5% проти 74,1%); вживання канабісу протягом життя відрізняється майже вдвічі, а його вживання протягом останнього року – майже втричі; вони вдвічі частіше страждають від ігрової залежності, ніж їхні однолітки, які не зазнали впливу війни.

У межах підготовки України до вступу в ЄС, узгодження з розділом 28 (Захист прав споживачів та охорона здоров'я) та ЦСР є надзвичайно важливим. У цьому контексті результати дослідження ESPAD є надзвичайно цінними. Оновлені стратегії Міністерства, такі як Стратегія наркополітики на період до 2030 року, сприяють науково обґрунтованим, орієнтованим на людей заходам, спрямованим на психічне здоров'я підлітків, боротьбу з НІЗ та вживанням психоактивних речовин. Ці зусилля безпосередньо підтримують глобальні зобов'язання, зокрема Глобальний план дій ВООЗ щодо алкоголю та План дій ВООЗ у галузі охорони психічного здоров'я.

В основі цієї роботи лежить травма-орієнтований підхід, що враховує потреби молоді, з акцентом на ранній профілактиці, залученні шкіл та громад, міжсекторальній співпраці та розширенні доступу до послуг, що не стигматизують, особливо в сільських та постраждалих від конфлікту регіонах. Завдяки активній співпраці з такими партнерами, як Швейцарська агенція розвитку та співробітництва (SDC) та національні НУО, Україна впроваджує перевірені рішення на національному рівні.

Поєднуючи стратегічні реформи політики з міжнародним співробітництвом, Україна не тільки досягає показників ЄС у сфері охорони здоров'я, а й закладає основу для здоровішого покоління, яке формуватиме європейське майбутнє країни.

«Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин - ESPAD» в Україні, 2024

Тетяна Бондар
Директор ГО *«Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка»*

Європейське опитування учнів щодо алкоголю та інших наркотичних речовин (ESPAD) є найбільшою у світі міжнародною дослідницькою ініціативою, зосередженою на вивчення вживання психоактивних речовин серед учнівської молоді віком 15–16 років. Опитування проводиться кожні чотири роки та має на меті зібрати порівнянні дані з якомога більшої кількості європейських країн, використовуючи стандартизовані дослідницькі методики та інструменти.

У хвилі опитування 2024 року взяли участь 37 європейських країн, у тому числі 25 держав-членів Європейського Союзу. Україна є активним учасником проекту ESPAD з 1995 року, сприяючи створенню довгострокової бази даних про ризиковану поведінку підлітків.

Опитування ESPAD 2024 року в Україні було проведено ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» в рамках спільної ініціативи з Українським центром громадського здоров'я та проектом Act4Health. Опитування стало можливим завдяки основній фінансовій підтримці Швейцарської агенції розвитку та співробітництва (SDC), внесок якої був надзвичайно важливим для забезпечення успішної реалізації проекта. Додаткове співфінансування було надано Агентством Європейського Союзу з питань наркотиків (EUDA) в рамках проекту EU4Monitoring Drugs II, який фінансується Європейським Союзом.
Успішне проведення опитування стало також результатом підтримки Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України та GFA Consulting Group.
Восьма хвиля опитування ESPAD, проведена у 2024 році, ще більше збагатила міжнародну базу даних ESPAD, яка зараз містить дані про ризиковану поведінку українських підлітків за майже 30 років.
На національному етапі опитування було зібрано дані про досвід та сприйняття учнями різних психоактивних речовин, включаючи тютюн, алкоголь, незаконні наркотики, інгалянти, фармацевтичні препарати (без рецепта) та нові психоактивні речовини. Також було досліджено поведінкові аспекти молоді, такі як використання соціальних мереж, ігрові звички та схильність до азартних ігор. Соціальне середовище також було досліджено як фактор, що впливає на поведінкові практики підлітків. До анкети цієї хвилі Україною було включено декілька запитань щодо переміщення у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну 24 лютого 2022 р. та тих травматичних подій, з якими підліткам довелося стикнутися через війну.
Опитування було проведено в 300 навчальних закладах у 20 територіальних адміністративних одиницях України. Загальна кількість респондентів склала 8 819 учнів (4 074 хлопців та 4 745 дівчат) віком 14–17 років, результати опитування яких були використані при підготовці цього звіту.

Важливим напрямком дослідження ESPAD 2024 року був психічний добробут підлітків у контексті триваючої війни в Україні. Вперше для оцінки емоційного та психологічного здоров'я молоді було використано Індекс Добробуту WHO-5. Це доповнення дає важливе уявлення про загальний стан здоров'я та соціальне середовище, що впливають на підлітків.

Разом з даними про поведінку, опитування продовжило моніторинг довгострокових тенденцій у вживанні тютюну, алкоголю та наркотиків, спираючись на дані, зібрані з 1995 року. Ці тенденції дозволяють оцінити зміни з часом та виявити нові проблеми, які потребують уваги.

Результати опитування ESPAD 2024 є важливим джерелом інформації для політичних діячів, освітян та фахівців з охорони здоров'я з Українського центру громадського здоров'я. Дані сприяють розробці та вдосконаленню стратегій, політик та програм профілактики, спрямованих на зменшення вживання психоактивних речовин та пропаганду здорового способу життя серед молоді в Україні.

ВСТУП

Цей звіт підготовлений у межах міжнародного дослідницького проєкту «Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотиків» (ESPAD: The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs), основною метою якого є збір даних про вживання психоактивних речовин серед учнів однієї вікової групи в більшості європейських країн.

Цільовою групою міжнародного дослідження ESPAD є учні одного року народження, яким протягом року поточної хвилі опитування виповнилося або має виповнитися 16 років. У 2024 р. цільовою групою стали учні 2008 року народження – на період проведення анкетування їм було 15–16 років.

Міжнародний дослідницький проєкт з вивчення проблем вживання алкоголю та наркотичних речовин проводиться раз на чотири роки і Україна є учасником в усіх його хвилях, які проведені у 1995, 1999, 2003, 2007, 2011, 2015, 2019 та 2024 роках.

Опитування 2024 р. в Україні проведено у 300 закладах освіти, серед яких 260 закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) (опитано учнів 10 класів), 20 закладів фахової передвищої освіти (ЗФПО) (опитано учнів перших курсів після базової середньої освіти) та 20 закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) (опитано учнів перших курсів після базової середньої освіти).

Загальна кількість опитаних становить 8819 учнів (4074 хлопця та 4745 дівчат) віком 14–17 років, результати опитування яких використані при підготовці цього звіту. Для міжнародного звіту використовуватимуться дані опитування цільової вікової групи 2008 року народження, кількість яких становить 4538 респондентів.

Опитування проведено у 20 територіально-адміністративних одиницях України (Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях) та м. Києві. Згідно з наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 р. № 309[1], станом на 17 серпня 2023 р. дослідження не може бути проведено на територіях Автономної Республіки Крим (окупованої росією у лютому 2014 року), Донецької, Луганської областей (частина окупована після вторгнення росії у квітні 2014 року, частина окупована після російського повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року), частини Запорізької, Херсонської, Миколаївської областей (окуповані після російського повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року). Повністю виключено Донецьку, Запорізьку, Луганську, Харківську та Херсонські області (виключно дистанційне навчання через виклики воєнного стану).

Основною метою опитування учнівської молоді є моніторинг тенденцій і структура вживання психоактивних речовин, визначення чинників різних моделей поведінки, вимірювання поширеності вживання тютюнових, нікотинових виробів та альтернативних продуктів для куріння (тютюнових виробів для електричного нагрівання, кальяна, нюхального тютюну), алкоголю й наркотиків, а також залежності від інтернету та соціальних мереж.

До анкети цієї хвилі також було включено декілька запитань щодо переміщення через повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 р.

Представлені дані фокусуються на результатах восьмої хвилі опитування учнівської молоді, а також містять аналіз тенденцій вживання тютюну, алкоголю та наркотичних речовин у динаміці з 1995 року. Крім того, отримані дані дозволяють визначити поведінкові практики щодо вживання психоактивних речовин (ПАР) серед хлопців і дівчат з урахуванням вікових особливостей, а також з'ясувати сприйняття доступності та стереотипи щодо ризиків для здоров'я різних видів психоактивних речовин.

Автори зазначають, що реалізація цього дослідження в Україні стала можливою лише завдяки співпраці широкого кола людей. Насамперед, це представники Міністерства освіти і науки України (надали листи підтримки та поширили інформацію про проєкт), ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» (забезпечили експертизу отриманих даних), ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» (здійснили збір даних у регіонах та підготовили аналітичний звіт), Україно-швейцарського проєкту «Скорочення поширеності факторів ризику неінфекційних захворювань в Україні» (забезпечив фінансову складову та експертизу отриманих даних). Ми вдячні керівникам команд інтерв'юерів та інтерв'юерам постійної мережі ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» в регіонах, керівникам закладів освіти та працівникам департаментів / управлінь / відділів освіти і науки, які допомагали в організації та проведенні опитування.

[1] Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» від 22.12.2022 р. № 309. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text

Окрему подяку висловлюємо за технічну підтримку реалізації проєкту в Україні Україно-швейцарському проєкту «Скорочення поширеності факторів ризику неінфекційних захворювань (НІЗ) в Україні», які підтримали проведення дослідження.

Технологія дослідження отримала позитивний висновок комісії з професійної етики Соціологічної асоціації України (САУ) про забезпечення необхідного рівня анонімності, конфіденційність отриманої інформації, про коректність тексту анкети (за змістом і стилем формулювання), який забезпечує дотримання прав людської гідності й морально-етичних норм, відповідно до затверджених САУ етичних принципів проведення досліджень серед дітей і підлітків, принципів Гельсінської декларації прав людини, Конвенції Ради Європи про права людини, Конвенції ООН про права дитини та відповідних законів України.

Аналітичний звіт підготував колектив авторів: Т. Бондар, канд. соціол. наук (загальне керівництво, вступ, методологія дослідження, розділи 1, 2, загальні висновки), О. Нехаєнко, канд. соціол. наук (розділ 3), С. Шевченко, канд. соціол. наук (розділ 4), А. Зінченко канд. іст. наук (розділ 5), О. Євтович (розділ 1, 2 у співавторстві, розділи 6, 7, 8).

Представлені результати будуть корисними для всіх фахівців, які працюють з підліткам та молоддю, батьків і самої учнівської молоді. Звіт надає чіткі підстави для визначення пріоритетів, розробки та впровадження практичних заходів як на національному рівні, так і на рівні областей, міст, районів і громад.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Методологія дослідження в Україні базується на протоколі міжнародного дослідження «Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин», що дає можливість порівнювати поведінкові орієнтації підлітків з різних європейських країн.

Цільова група дослідження:

- учні 2006–2010 р.н., тобто віком 14–17 років (національна вибірка).
- учні 2008 р.н., тобто віком 15–16 років (міжнародна вибірка, для аналізу в динаміці).

Загальна кількість респондентів 14–17 років становить 8819 учнів (4074 хлопці та 4745 дівчат).

Інструменти збору даних. Анкета кожної хвилі опитування проходить узгодження між дослідниками всіх країн – учасниць проєкту, та складається з тематичних блоків, які містять як обов'язкові для всіх країн запитання, так і такі, які країна може включати за вибором. Крім того, кожна країна може включити декілька національних запитань. До анкети цієї хвилі Україною було включено декілька запитань щодо переміщення через повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року.

Дизайн і реалізація вибіркової сукупності. На підготовчому етапі всі заклади освіти було поділено на чотири типи: сільські та міські заклади загальної середньої освіти (ЗЗСО), заклади професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О), заклади фахової передвищої освіти (ЗФПО).

Були складені списки для кожної з чотирьох зазначених категорій закладів освіти відповідно до адміністративно-територіального устрою[2]. У дослідженні цієї хвилі взяли участь учні / студенти, які проживають і навчаються у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях та м. Києві. Таким чином, кожний заклад освіти отримав індивідуальний цифровий код та індивідуальний порядковий номер.

Подальша побудова вибірки здійснювалася для кожного типу закладу освіти окремо. Кількість закладів освіти за кожним типом була визначена пропорційно кількості учнів відповідного віку, які в них навчаються.

До списку закладів не були включені заклади освіти, де навчання проводиться онлайн.

Отже, заклади освіти, охоплені опитуванням, поділялися на чотири типи:

1) міські ЗЗСО I–III ступенів, в яких навчаються діти потрібних вікових груп. В опитуванні взяли участь учні 9–11 класів;

2) сільські ЗЗСО I–III ступенів, в яких навчаються учні потрібних вікових груп. В опитуванні взяли участь учні 9–11 класів;

3) ЗПТО, в яких є навчальні групи після базової загальної середньої освіти (9 класів). В опитуванні взяли участь учні I–II курсів навчання на базі 9 класів;

4) ЗФПО, в яких є навчальні групи після базової загальної середньої освіти (9 класів). Опитані студенти I–II курсів навчання після базової загальної середньої освіти (9 класів).

Відбір одиниць вибірки (навчального класу / групи) визначався в два етапи:

1-й етап – відбір необхідної кількості закладів освіти (із заданим кроком) для кожного з чотирьох типів і визначення цих закладів освіти.

2-й етап – відбір класів / груп у кожному із закладів освіти за допомогою спеціальних таблиць, які забезпечували рівну імовірність кожному класу / групі бути включеними до вибірки. У дослідженні брав участь один 9-й та один 10-й класи у закладах загальної середньої освіти та одна група 1 курсу закладів фахової передвищої освіти / закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

- Одиницею спостереження були всі учні в обраних класах / групах.
- Опитування проведено онлайн за допомогою інтерв'юерів / асистентів. Майже в усіх досліджуваних закладах освіти адміністрація не заперечувала проти такої форми опитування.

[2] Дослідження не могло бути проведено на територіях Автономної Республіки Крим (окупована після вторгнення росією у лютому 2014 р.), Донецької, Луганської областей (частина була окупована після вторгнення росії у квітні 2014 р., частина окупована після російського повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р.), частини Запорізької, Херсонської, Миколаївської областей (окуповані після російського повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р.). Тому було ухвалене рішення про повне виключення Донецької, Запорізької, Луганської, Харківської та Херсонської областей з дослідження, оскільки в цих регіонах через виклики воєнного стану навчання здійснюється виключно дистанційно.

- Опитування мало цілком добровільний характер.
- В опитуванні брали участь лише ті учні, які на момент опитування були включені до навчального процесу, відвідували заклади освіти та були присутніми на заняттях у день опитування.

Методика збору даних. Опитування учнівської молоді реалізовано шляхом самозаповнення онлайн-опитувальника в присутності інтерв'юерів (вчителі або будь-хто з адміністрації закладу освіти не були присутніми в аудиторії під час анкетування).

Для збору даних використано RatingBot (професійний софт для проведення опитувань, який використовується соціологічними компаніями). Завдяки програмному забезпеченню було створено онлайн-шаблон анкети та згенеровано унікальні посилання для кожного закладу освіти на вебпорталі сервісу. Для зручності, кожному посиланню застосовувався QR-код, щоб учням було легше переходити до початку опитування.

Кожне запитання окремо відкривалося на вебсторінці. Після отримання відповіді пристрій автоматично передавав на сервер відповідь. У разі відсутності інтернету він зберігає відповіді до наступного успішного зв'язку із сервером. Отримані результати експортувались у гугл-таблиці та форматі SPSS. На основі отриманого масиву даних створювалися таблиці статистики заповнених анкет по всім закладам, освіти і відбувався контроль за заповненням анкет і набору квот.

Етичні питання. Перед проведенням дослідження був отриманий позитивний висновок комісії з професійної етики Соціологічної асоціації України (САУ). Висновком комісії є те, що технологія дослідження забезпечує необхідний рівень анонімності, конфіденційність отриманої інформації, текст анкети (за змістом і стилем формулювання) є коректним, забезпечує дотримання прав людської гідності й морально-етичних норм, відповідно до затверджених САУ етичних принципів проведення досліджень серед дітей і підлітків, принципів Гельсінської декларації прав людини, Конвенції Ради Європи про права людини, Конвенції ООН про права дитини та відповідних законів України.

Процес збору даних

- Попередня телефонна розмова або зустріч з дирекцією закладу освіти та з учителем / викладачем з метою інформування про опитування, його тематику, принцип вибору заданого класу / групи у заданому закладі освіти, передача листа підтримки на ім'я директора / ректора закладу освіти, знайомство з вимогами опитування (зокрема пояснення необхідності відсутності в аудиторії вчителя / викладача під час опитування), домовленість про день і час, коли можливо провести опитування.
- Прихід інтерв'юера у день і час, згідно з попередньою домовленістю, розповідь учням про мету та завдання дослідження, умови його реалізації, принципи анонімності, конфіденційності та добровільної участі в опитуванні гарантовані ГО «Український інститутм соціальних досліджень імені Олександра Яременка» як члена САУ з дотриманням міжнародних соціологічних стандартів.
- Інструктаж учнів щодо технічних особливостей заповнення опитувальника онлайн.
- Опитування 2024 р. в Україні проведено у 300 закладах освіти, серед яких 260 закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) (опитано учнів десятих класів), 20 закладів фахової передвищої освіти (ЗФПО) (опитано учнів перших курсів після базової середньої освіти) та 20 закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) (опитано учнів перших курсів після базової середньої освіти).

Таблиця Д1

Реалізована вибіркова сукупність

ОБЛАСТЬ	РЕАЛІЗОВАНА ВИБІРКА		КІЛЬКІСТЬ УЧНІВ, ОПИТАНО ОСІБ		ВСЬОГО УЧНІВ, ОСІБ	ОПИТАНО		ВСЬОГО КЛАСІВ / ГРУП
	ЗЗСО	ЗФПО / ЗПТО	ЗЗСО	ЗФПО / ЗПТО		КЛАСІВ	ГРУП	
Вінницька	12	7	394	120	514	24	7	31
Волинська	13	3	371	87	458	26	3	29
Дніпропетровська	6	3	135	54	189	12	3	15
Житомирська	12	1	439	24	463	24	1	25
Закарпатська	18	0	536	0	536	36	0	36
Івано-Франківська	14	1	414	20	434	28	1	29
Київська	18	1	628	30	658	36	2	38
м. Київ	37	1	1058	18	1076	68	1	69
Кіровоградська	8	3	200	42	242	16	3	19
Львівська	24	5	954	93	1047	48	5	53
Миколаївська	3	1	102	8	110	6	1	7
Одеська	15	3	435	69	504	30	3	33
Полтавська	12	2	313	51	364	24	2	26
Рівненська	16	1	500	10	510	32	1	33
Сумська	7	1	225	21	246	14	2	16
Тернопільська	8	2	275	43	318	16	2	18
Хмельницька	11	3	391	53	444	22	3	25
Черкаська	9	0	256	0	256	18	0	18
Чернівецька	11	1	262	13	275	22	1	23
Чернігівська	6	1	145	15	175	10	2	12
Всього	**260**	**40**	**8033**	**786**	**8819**	**512**	**43**	**555**

Загальні труднощі польового етапу:

- Вплив повітряних тривог на процес збору даних. Учням доводилось проходити до укриття, де відсутній належний рівень доступу до інтернету і продовжувати роботу над анкетою після відбою, в деяких закладах освіти учні були вимушені переривати опитування кілька разів та навіть переносити на наступний день. Перенесення відбувалося за умови, якщо учні ще не встигли почати роботу над анкетою.
- В окремих областях учнів через довготривалу повітряну тривогу відпускали додому (після відбою), тож до деяких закладів потрібно було здійснювати візити двічі аби охопити всі класи. Тобто в день міг бути опитаний один клас, а інший в другий день, або обидва класи в інший день.
- На збір даних впливала швидкість роботи інтернету, у гірських районах, прикордонних до лінії фронту громадах тощо спостерігалися перебої з доступом, що спричиняло технічні проблеми та подовжувало час заповнення анкети.
- У деяких учнів спостерігалися проблеми технічного характеру, пов'язані з характеристиками девайсу, що використовувався для участі в дослідженні. Це були поодинокі випадки, що вирішувалися наданням девайсу, який був у розпорядженні інтерв'юера під час кожного візиту у кожному класі.
- В окремих областях виникали труднощі з транспортним сполученням між населеними пунктами.
- На планування графіка відвідування значно впливала безпекова ситуація, зумовлена війною (формат навчання учнів, щоденна зміна безпекової ситуації внаслідок руйнувань, спричинених обстрілами, загрози застосування балістичної зброї, артобстрілу тощо).

Контроль якості отриманих даних. Для проведення дослідження інтерв`юери використовували унікальне посилання та / або QR-код, створений у спеціальному програмному забезпеченні, що дозволяє ідентифікувати кожен унікальний заклад, оперативно отримати дані під час реалізації польового етапу дослідження та контролювати роботу на всіх етапах його реалізації.

Контроль за якістю отриманих даних здійснювався в декілька способів: логічний контроль, фіксація GPS-координат місця проведення інтерв'ю та таймер часу.

Логічний контроль

За допомогою окремих програмних рішень здійснювався логічний контроль за дотриманням технології заповнення анкети:

- автоматично здійснювався контроль за дотриманням послідовності відповідей на запитання;
- автоматично визначалася кількість дозволених варіантів відповіді на запитання.

Таймер часу. Встановлені таймери часу фіксували початок / закінчення інтерв'ю та дозволяли контролювати тривалість заповнення анкети.

Аналіз отриманих даних здійснено за статтю, віком, типом закладу освіти, типом населеного пункту, за окремими запитаннями – в порівнянні результатів з результатами попередньої хвилі дослідження 2019 року. Основний аналіз даних здійснено за масивом всіх опитаних вікових когорт.

Таблиці та рисунки, які презентують динаміку поведінкових практик щодо куріння, вживання алкогольних напоїв та наркотичних речовин, спираються на дані цільової вікової когорти міжнародного дослідницького проєкту ESPAD, а саме – серед 15–16-річних юнаків і дівчат певного року народження: у 1995 р. – 1979 р. н., у 1999 р. – 1983 р. н., у 2003 р. – 1987 р. н., у 2007 р. – 1991 р. н., у 2011 р. – 1995 р. н., у 2015 р. – 1999 р. н., у 2019 р. – 2003 р. н., у 2024 – 2008 р. н.

Тому звертаємо увагу читачів на те, що для презентації результатів останньої хвилі опитування 2024 р. в тексті фактично використовуються два показники:

- для вікової когорти 14–17-річних, як актуальний показник, що характеризує ситуацію щодо цієї вікової когорти;
- для когорти учнів 2008 року народження (яким виповнилося 15–16 років) з метою аналізу динаміки та презентації тенденцій у часі.

Для цілей національного аналізу з метою відслідковування тенденцій і визначення чинників поведінкових практик учнівської молоді використовувались такі незалежні змінні:

А. Незалежні змінні. Третій рік повномасштабної війни впливає на всі сфери життя суспільства, члени якого в різний спосіб намагаються впоратися з подіями, що відбуваються. Саме тому для більш глибокого розуміння факторів, з якими пов'язані ризиковані практики, в цьогорічному звіті до звичайного аналізу в розрізі статево-вікових груп, типу населеного пункту та типу закладу освіти додано аналіз у розрізі ще декількох незалежних змінних. Сподіваємось, це покращить розуміння поточної ситуації із вживанням небезпечних речовин.

А1. Добробут. (рівень матеріального становища родини). Учасникам опитування ставили запитання про рівень матеріального становища їхніх родин. Показник є суб'єктивним, але може слугувати як незалежна змінна. Так, на запитання: «Яким є рівень добробуту (статку) твоєї родини порівняно з іншими родинами в Україні?», передбачалося 7 варіантів відповідей, які для подальшого аналізу згруповані в 4 категорії: *високий* (відповіді «Дуже високий» та «Набагато вищий за середній»), *вище за середній* (відповідь «вище за середній»), *середній* (відповідь «середній») та *нижче за середній* (відповіді «Нижчий за середній», «Набагато нижчий за середній» і «Дуже низький»). Хоча ці категорії на позір є зміщеними вгору, у бік високого рівня матеріального становища, це має сенс, адже підлітки, на відміну від дорослих, зазвичай схильні трохи прикрашати показники рівня матеріального становища своєї родини, і більше ніж половина опитаних обирає варіанти «вище за середнє» або й високе. Натомість альтернативи «нижче за середнє» і «низьке» представлені дуже малою кількістю відповідей.

Поділ на 4 категорії дозволяє виокремити достатньо наповнені групи:

- Високий – **22,9%** (N = 2023)
- Вище за середній – **28,3%** (N = 2495)
- Середній – **39,0%** (N = 3441)
- Нижче за середній – **9,8%** (N = 860).

Хлопці вище оцінюють рівень матеріального становища своєї родини, ніж дівчата (табл. А1), серед дівчат на 9,5% більше тих, які відносить себе та родину до категорії «середнє», натомість серед хлопців на 9,7% більше тих, які артикулюють приналежність до високого рівня матеріальне становище. Ця відмінність є стійкою та проявляється в усіх вікових групах.

Таблиця А1

Рівень добробуту (статку, матеріального становища родини), за статтю, *%*

	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Високий	27,6	18,9	22,9
Вищий за середній	28,7	28,0	28,3
Середній	33,9	43,4	39,0
Нижчий за середній або низький	9,8	9,7	9,8

А2. Вимушене переміщення внаслідок війни. Значна частка українських підлітків змушена була змінити місце проживання через війну. В інструментарії опитування – саме для українських підлітків – було запитання: «Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року чи доводилось тобі змінювати місце проживання через війну?» із п'ятьма варіантами відповідей (див. підрозділ 6.3).

Відповіді на ці запитання були згруповані для отримання двох показників – наявність досвіду переміщення внаслідок війни та поточне проживання в іншому, ніж до війни, місці. Під показником «*Досвід переміщення*» маються на увазі всі підлітки, крім тих, які позначили варіант «Ні, я не змінював(ла) місце проживання», а під показником «*ВПО*» – всі ті, які на момент опитування проживають в іншому місці України, ніж до 24.02.2022 року.

Досвід переміщення має **27,3%** підлітків (N = 2411), однаково в усіх статево-вікових групах, належать до ВПО **10,1%** (N = 889), числі зокрема, 11,6% хлопців і 8,7% дівчат.

А3. Травматичний вплив війни. Вимушене переміщення – не єдиний негативний досвід, з яким зіткнулися українські підлітки. Інструментарій дослідження містив запитання про серйозні травматичні події та процеси, яких могли зазнати респонденти особисто внаслідок війни. Як альтернативи навмисно було подано тільки найбільш значущі травматичні події, які не можуть не вплинути на життя учнівської молоді. У цілому аналіз окремих подій і травматичного досвіду міститься в підрозділі 6.3. Запитання про досвід війни, як і про вимушене переміщення, був доданий саме в український варіант анкети.

На запитання: «Що з цього тобі особисто довелося пережити після 24 лютого 2022 р.?», можна було обрати одну або декілька відповідей, що описують найбільш травматичні безпосередньо для респондента події війни (фізичні травми респондента або близьких; смерть, полон або невідома доля когось із близьких, руйнування дому, окупація населеного пункту). Узагальнений показник «*Травматичний вплив війни*» включає респондентів, які позначили хоча б один із зазначених воєнних досвідів, і становить **49,3%** (N = 4352), тобто майже половину всіх опитаних підлітків. Цей показник становить 51,6% у хлопців та 47,4% у дівчат. Усі перелічені травматичні події однаково часто переживали як хлопці, так і дівчата; єдине виключення, яке й дає врешті чотири відсотки різниці в узагальненому показнику – це варіант «Я зазнав(ла) фізичних травм внаслідок війни», який значно частіше відмічають хлопці, причому в усіх вікових категоріях. З огляду на те, що теоретично цей вплив, як і всі інші зазначені, мав би бути незалежним від статі, можна пояснити цю різницю, по-перше, більш ризикованою поведінкою хлопців (наприклад, нехтування правилами безпеки під час тривоги), по-друге, схильністю дівчат применшувати свої проблеми зі здоров'ям порівняно з хлопцями.

А4. Поінформованість батьків. На життя та поведінкові практики підлітків вливає не тільки ситуація в країні, але й безпосереднє оточення. Ця тема детально проаналізована в Розділі 6, тут зупинимося тільки на одному показнику, що надалі слугуватиме незалежною змінною при аналізі ризикованих практик. Йдеть про *поінформованість батьків* щодо того, як їхні діти проводять вільний час. Запитання в анкеті звучить так: «Чи знають твоя мама або твій батько, де ти проводиш суботні вечори?» та передбачає відповіді «знають завжди», «зазвичай знають», «знають іноді», «зазвичай не знають». Для подальшого аналізу перші дві альтернативи згруповано в категорію «поінформовані», дві останні – «непоінформовані».

Частка поінформованих батьків склала **82,6%** (N = 7282), непоінформованих – відповідно **17,4%** (N = 1537). Про непоінформованість батьків повідомили 21,1% хлопців та 14,2% дівчат. У 2019 р. частка поінформованих була значно більшою і становила 88,6%, відповідно непоінформованих – 11,4% (зокрема серед хлопців – 14,7%, серед дівчат – 8,3%).

А5. Депресія, стрес і тривожність. В інструментарій опитування було включено блок додаткових запитань, за якими, з використанням методології DASS-21[3], вимірюються негативні емоційні стани, такі як депресія, тривога та стрес:

- Шкала «Депресії» оцінює дисфорію, безнадію, знецінення життя, самопринижения, відсутність інтересу / залученості, ангедонію та інертність.
- Шкала «Тривога» оцінює вегетативне збудження, напругу м'язів, ситуативну тривогу та суб'єктивне переживання тривожного афекту.
- Шкала «Стрес» чутлива до рівня хронічного неспецифічного збудження, оцінює труднощі з розслабленням, нервове збудження, здатність легко засмучуватися / збуджуватися, дратівливість / надмірну реактивність і нетерплячість.

Респонденти за 4-бальною шкалою частоти оцінювали, якою мірою вони відчували кожен стан протягом останнього тижня. Кожна з цих шкал визначалася на базі семи показників щодо самопочуття протягом останнього тижня та згруповані у дві категорії за ступенем важкості - «нормальний рівень» та «підвищений рівень». До *підвищеного рівня,* для зручності аналізу, включено помірний, середній, сильний і дуже сильний рівень. Ці дві категорії стосувалися депресії, тривожності та стресу.

За даними таблиці А5, 32% підлітків мають підвищений рівень депресії, 35% – підвищений рівень тривожності, 21,7% – підвищений рівень стресу, причому показники дівчат за трьома параметрами істотно вищі.

Таблиця А5

Поширеність підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу, *за статтю, %*

	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Депресія	27,5	36,0	32,0
Тривожність	26,9	42,0	35,0
Стрес	15,2	27,3	21,7

[3] Henry J.D., Crawford J.R. The short-form version of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS-21): Construct validity and normative data in a large non-clinical sample. *British Journal of Clinical Psychology*. 2005. Vol. 44. P. 227–239. https://doi.org/10.1348/014466505X29657

РЕЗЮМЕ

Тенденції щодо вживання психоактивних речовин та психічного здоров'я підлітків в Україні (2019-2024 рр.)

В опитуванні ESPAD 2024 року цільовою групою були учні 2008 року народження – на момент опитування їм було 15-16 років, а також учні 2006-2010 р.н., тобто віком 14-17 років. Загальна кількість респондентів склала 8819 учнів (4074 хлопців та 4745 дівчат). Для міжнародного звіту будуть використані дані опитування цільової вікової групи 2008 р.н., кількість респондентів – 4538. Опитування проводилося у 20 адміністративно-територіальних одиницях України.

Останні дані свідчать про зміни в практиках підліткового вживання психоактивних речовин та проблеми з психічним здоров'ям учнівської молоді. Спостерігається зокрема:

- переорієнтація з традиційного куріння на вживання електронних сигарет (в 2019 р. досвід куріння мало 50,5% підлітків, в 2024 р. – тільки 28,3%, в т.ч. протягом останнього місяця – 8,8%, водночас в 2019 р. вживали електронні сигарети протягом останнього місяця 11,7%, в 2024 р. – 23,9%);
- падіння вживання алкоголю (досвід вживання алкоголю будь-коли в житті – 76,7% порівняно з 85,7% в 2019 р., скоротилися й показники досвіду значного вживання з 46,3% в 2019 р. до 33,6%);
- зростання вживання наркотичних речовин (інтегрований показник вживання заборонених наркотиків протягом життя збільшився з 9,6% у 2019 р. до 15,8% у 2024 р.).

Незважаючи на війну та соціальні негаразди, а можливо, саме через них, молодь дедалі частіше вдається до ризикованої поведінки, зокрема зростає кількість експериментів та частота вживання заборонених речовин. Ця тенденція супроводжується погіршенням стану психічного здоров'я, особливо серед дівчат-підлітків, і підкреслює нагальну потребу в комплексних, ґендерно-чутливих та травмоорієнтованих втручаннях.

Зростання вживання психоактивних речовин за всіма показниками

З 2019 по 2024 рік вживання різних категорій наркотиків протягом життя різко зросло:

- Вживання канабісу зросло з 8,7% до 12,8%.
- Вживання амфетаміну зросло з 2,2% до 4,3%.
- Вживання метамфетаміну зросло з 1,6% до 4,1%.
- Вживання ЛСД або інших галюциногенів зросло з 1,5% до 3,7%.
- Вживання екстазі потроїлося з 1,8% до 5,6%.
- Вживання кокаїну зросло з 1,5% до 4,3%.
- Вживання героїну зросло з 1,1% до 4,2%.
- Вживання ін'єкційних наркотиків зросло з 0,7% до 3,2%.

Тривожним фактом в 2024 р. є перевищення частки тих, хто регулярно вживає (3 та більше спроб) над часткою тих, хто разово (1-2 рази) спробував якусь речовину, що особливо характерно для хлопців. В 2019 р. майже для всіх ПАР фіксувалося переважання разових спроб вживання (1-2 рази) над регулярними.

Висновки для політики: Реактивного підходу більше не достатньо. Необхідно швидко розширювати послуги з профілактики, зменшення шкоди та лікування.

Ґендерні диспропорції зростають

Хлопці демонструють вищу поширеність і швидше зростання вживання психоактивних речовин, особливо для:

- Екстазі: від 2,4% до 7,5% (хлопці), від 1,2% до 3,9% (дівчата).
- Канабісу: від 10,7% до 17,6% (хлопці), від 6,8% до 8,7% (дівчата).
- Анаболічних стероїдів: від 1,3% до 6,2% (хлопці), від 0,7% до 1,9% (дівчата).

З іншого боку, дівчата повідомляють про:

- Вище вживання алкоголю останнім часом – упродовж останніх 30 днів поширеність вживання алкоголю серед дівчат складає 43,6%, серед хлопців – 37,5%.
- Більшу поширеність ускладень психічного здоров'я, з вищими показниками підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу порівняно з хлопцями.

Висновки для політики: Життєво важливим є розробка ґендерно-чутливих програм. Підходи до профілактики та відновлення повинні враховувати емоційні чинники у дівчат і поведінку, спрямовану на пошук ризику, у хлопців.

Психічне здоров'я та негативний вплив війни на нього

- Спеціальний блок для вимірювання негативних емоційних станів (таких як депресія, тривожність та стрес) дав можливість оцінити психоемоціний стан підлітків за допомогою непрямих запитань. При аналізі до «підвищеного» рівня включено помірний, середній, сильний та дуже сильний рівень депресії, тривожності та

стресу відповідно. Підвищений рівень депресії має 32% учнів, підвищений рівень тривожності – 35%, підвищений рівень стресу – 21,7%. Показники дівчат по всіх трьох параметрах суттєво вище, ніж у хлопців.

- Підвищений рівень депресії, тривожності та стресу частіше зустрічається серед підлітків, які практикують куріння, вживання алкоголю, вживання наркотичних речовин.
- Підлітки, які зазнали впливу війни, мали досвід переміщення або є ВПО, демонструють вищий рівень вживання психоактивних речовин та інших видів ризикованої поведінки.

Майбутні наслідки: Без ранньої, структурованої психосоціальної підтримки покоління молоді стикається з довгостроковими проблемами, включаючи залежність, припинення навчання та безробіття.

Розвиток моделей ризикованої поведінки

- Полівживання та культура вечірок: Зростання вживання ЛСД, грибів, бутиратів, а також зростання вживання алкоголю в поєднанні з таблетками свідчить про пошук молоддю небезпечних видів розваг.
- Вживання канабісу: Вживання протягом життя зросло до 12,8%; понад 73% споживачів демонструють поведінку з високим рівнем ризику (2+ негативні наслідки).
- Зловживання академічним допінгом: Вживання стимуляторів, що відпускаються без рецепта (вимірювалася в 2024 р. вперше), які і інші ризиковані практики, пов’язано зі статтю та типом навчального закладу. Про вживання речовин для покращення продуктивності повідомляє 9,2% учнів, в тому числі 12,0% хлопців та 6,8% дівчат. Найчастіше до цього вдаються учні ЗП(ПТ)О – 14,9%.
- Азартні ігри серед молоді: 19% грали в азартні ігри протягом останнього року; 5,5% - часто. Хлопці, учні професійно-технічних навчальних закладів та міська молодь перебувають у групі найвищого ризику.

Вікно можливостей під час кризи: незважаючи на тривожні тенденції, є ознаки стійкості:

- Вживання традиційних сигарет зменшується, можливо, через порушення ланцюгів постачання, через дію чинного антитютюнового законодавства та інформаційні кампанії про шкоду від вживання тютюнових та нікотинових виробів, а також через переорієнтацію молоді на вживання електронних сигарет.
- Продовжує знижатися вживання алкоголю як протягом життя, так в протягом останнього року та останнього місяця. Більшість підлітків, особливо дівчата, обмежується невеликими дозами алкоголю,.
- Поінформованість батьків щодо дозвілля їхніх дітей продовжує чинити сильний захисний ефект, знижуючи ймовірність вживання психоактивних речовин (хоча загалом частка «непоінформованих» батьків зросла до 17,4% порівняно з 11,4% в 2019 р., що неуникненно в умовах війни).

.

У період з 2019 по 2024 рік загальна структура вживання психоактивних речовин суттєво змінилася. Хоча рівень куріння традиційних сигарет та рівень вживання алкоголю знизився, помітно зросло вживання електронних сигарет, рецептурних заспокійливих без медичного нагляду, канабісу та інших заборонених наркотиків. Зростання вживання як одного, так і декількох наркотиків, поряд зі зниженням рівня утримання від них, свідчить про більш широку нормалізацію та диверсифікацію вживання психоактивних речовин. Ці тенденції вказують на еволюцію медико-соціальних викликів, включаючи потенційне зростання залежності, проблеми психічного здоров'я та потребу в цілеспрямованих стратегіях профілактики та зменшення шкоди.

Українська молодь стикається з безпрецедентними викликами. Цей звіт є одночасно попередженням і закликом до дії. Зростання вживання психоактивних речовин, зниження рівня обізнаності про ризики та погіршення показників психічного здоров'я потребують негайного реагування. Скоординовані заходи реагування за участі шкіл, служб охорони здоров'я, сімей та громадських діячів мають вирішальне значення – не лише для того, щоб змінити ці тенденції, але й для того, щоб забезпечити майбутнє покоління, сформованого під впливом війни.

РОЗДІЛ 1. ДОСТУПНІСТЬ І СПРИЙНЯТТЯ РИЗИКІВ ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН

1.1.Сприйняття підлітками доступності ПАР

Під доступністю психоактивних речовин у цьому дослідженні мається на увазі легкість придбання для підлітків тютюнових, нікотинових і альтернативних засобів вживання тютюну, алкогольних напоїв, наркотичних речовин, а не фінансові можливості це зробити. Сприйняття підлітками ризиків вживання ПАР оцінюється через оцінки ними можливої шкоди здоров'ю внаслідок різних практик і спроб вживання речовин.

Доступність сигарет

За результатами опитування 2024 р. 33,7% респондентів вважають, що їм «дуже легко» або «скоріше, легко» (надалі «легко») придбати сигарети, якщо вони забажають. У попередній хвилі дослідження 2019 р. цей показник дорівнював 43,8%.

Питома вага хлопців, яким легко придбати сигарети, є дещо вищою (37,9%), ніж серед дівчат (30%). Показник збільшується з дорослішанням респондентів – для опитаних 2009–2010 років народження він складає 29%, для респондентів 2006–2007 років народження – 40,5%. При цьому хлопці всіх вікових груп частіше за дівчат вважають, що з легкістю зможуть придбати сигарети (рис. 1.1.1).

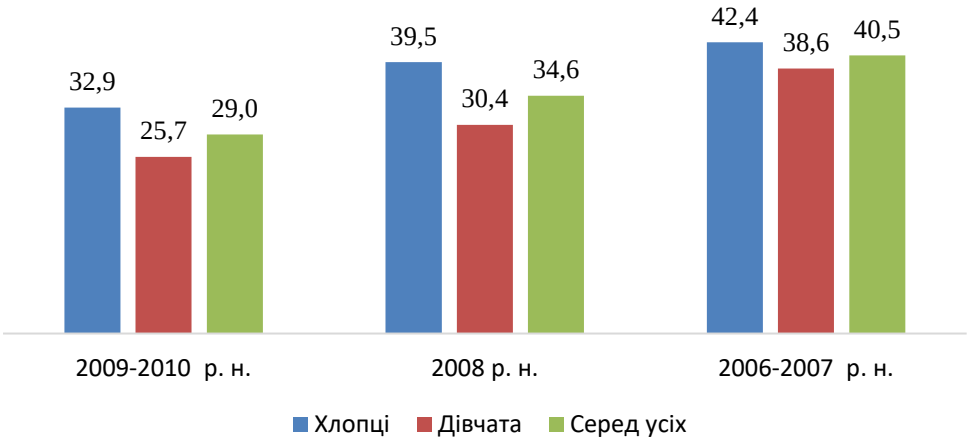

Рис. 1.1.1. Оцінка доступності сигарет: сума відповідей «дуже легко» та «скоріше, легко» буде дістати сигарети (крім електронних), якби захотіли, *за віковими групами та статтю, %*

Прослідковується зменшення рівня доступності сигарет зі зменшенням розміру населеного пункту проживання. Так, найвищий рівень доступності сигарет відмітили підлітки, які проживають у містах (36,9%). У селищах цей показник є нижчим і складає 28,8%, для жителів сіл він ще нижчий і дорівнює 28% (рис. 1.1.2).

Рис. 1.1.2. Рівень доступності сигарет: сума відповідей «дуже легко» та «скоріше, легко» буде дістати сигарети (крім електронних), якби захотіли, *за типом населеного пункту, %*

Динаміка відповідей щодо доступності сигарет серед респондентів віком 15–16 років демонструє поступове зменшення показника. З 1999 р. він зменшився більше, ніж на половину – з 74,7% у 1999 р. до 34,6% – у 2024 р. При цьому за всі роки проведення опитування хлопці більшою мірою, ніж дівчата, вважають, що їм легко дістати сигарети, якщо є бажання (рис. 1.1.3).

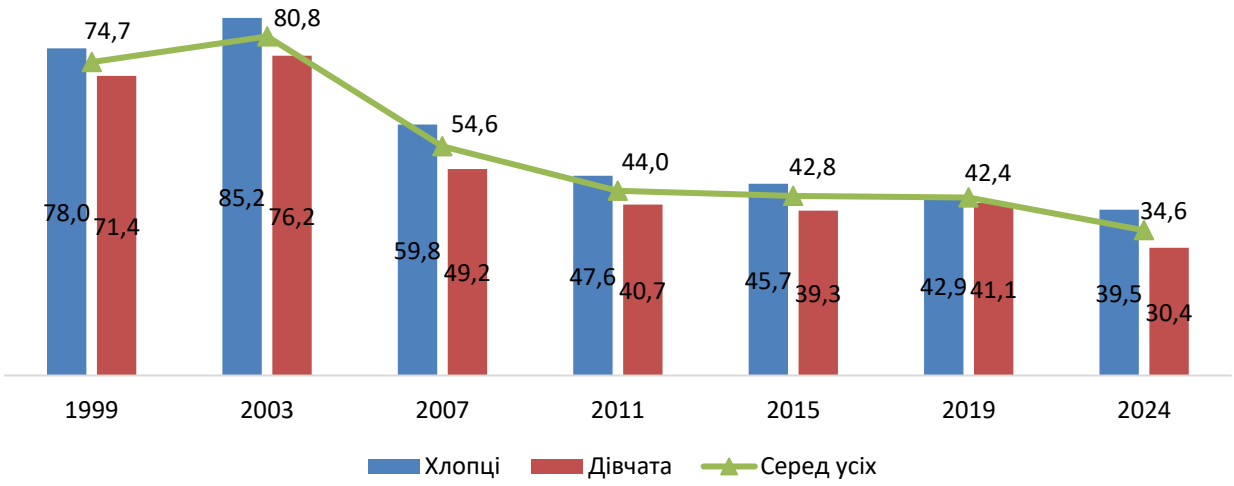

Рис. 1.1.3. Динаміка рівня доступності сигарет серед 15–16-річних учнів (сума відповідей «дуже легко» та «скоріше, легко» буде дістати сигарети (крім електронних), якби захотіли), *%*

Доступність електронних сигарет та альтернативних продуктів для куріння

Про легку доступність електронних сигарет повідомили 34,6% опитаних у 2024 р. Прослідковуються аналогічні тенденції за статтю, розміром населеного пункту проживання та віковими групами, як і для показників доступності звичайних сигарет.

Тобто, хлопці частіше вважають, що їм легко дістати електронні сигарети, ніж дівчата (43% проти 39,6%).

Найвищій рівень доступності до електронних сигарет у жителів міст – 45,1%, для жителів селищ цей показник є нижчим і становить 37,3%, для жителів сіл рівень доступності складає 33,8%.

Легкість доступу до електронних сигарет збільшується зі збільшенням віку респондентів. Для підлітків 2009–2010 років народження показник доступності складає 35,9%, для 2006–2007 років народження – 46% (рис. 1.1.4).

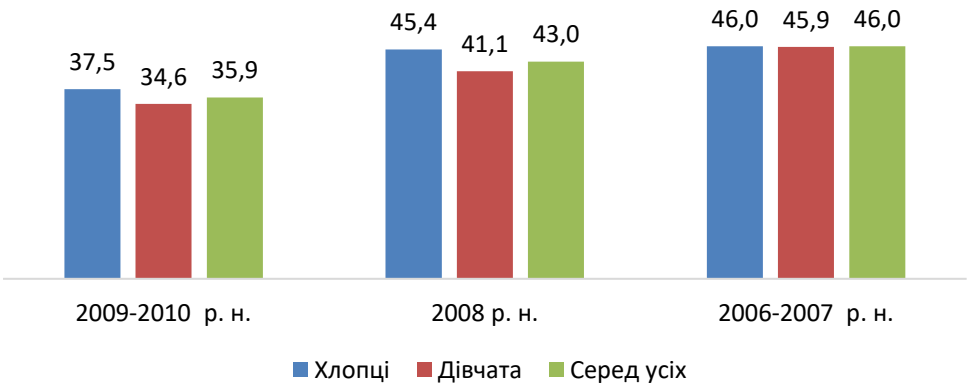

Рис. 1.1.4. Рівень доступності електронних сигарет: сума відповідей «дуже легко» та «скоріше, легко» буде дістати електронні сигарети, якби захотіли, *за віковими групами та статтю, %*

Результати опитування демонструють, що серед альтернативних продуктів для куріння найбільш легкодоступними є системи нагрівання тютюну. Їх доступність є найбільшою в містах – 26,5%. Показник доступності для селищ і сіл складає відповідно 20,2% та 15,5%.

Доступність систем нагрівання тютюну відмічають 22,7% опитаних, рівень доступності кальяна та нюхального або жувального тютюну – відповідно 22% та 12,9%. Розподіл за віком і статтю (табл. 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Оцінка доступності альтернативних продуктів для куріння: сума відповідей «дуже легко» та «скоріше, легко» буде дістати такі вироби, якби захотіли, *за віком і статтю, %*

	Сееред усіх	Стать		Вікові групи (рік народження)		
		Хлопці	Дівчата	2006–2007 р. н.	2008 р. н.	2009–2010 р. н.
Кальян	22,0	23,4	20,8	27,4	22,5	18,6
Нюхальний або жувальний тютюн	12,9	16,3	9,9	15,7	12,9	11,5
Системи для нагрівання тютюну	22,7	26,7	19,3	28,8	23,0	19,2

Кальян вважають легкодоступним 23,8% жителів міст, 22,7% жителів селищ і 18,2% сільських жителів. Нюхальний або жувальний тютюн є найменш доступним серед альтернативних продуктів для куріння, але залишається таким для 15,7% жителів міст і для 9,7% – жителів селищ і 7,7% селян. Всі альтернативні продукти для куріння є найбільш доступними для учнів закладів фахової передвищої освіти (надалі «ЗФПО») (рис. 1.1.5).

Рис. 1.1.5. Оцінка доступності альтернативних продуктів для куріння: сума відповідей «дуже легко» та «скоріше, легко» буде дістати такі вироби, якби захотіли, *за типом закладу освіти, %*

Доступність алкоголю

За самооцінкою респондентів слабоалкогольні напої дістати найлегше (про це повідомили 47,4% підлітків). Спостерігається значне зниження доступності слабоалкогольних напоїв порівняно з попередньою хвилею дослідження 2019 р., коли про легкодоступність слабоалкогольних напоїв повідомляли 60,7% респондентів. Кожен другий респондент також вважає легкодоступними пиво (44,9%), сидр (42,7%) та вино або шампанське (45,7%). Всі ці види алкогольних напоїв легше дістати дівчатам, ніж хлопцям. Міцні алкогольні напої легко дістати 25,4% опитаних – цей показник також знизився з 28,6% у 2019 р., вони виявилися більш доступними для хлопців (27,5%), ніж для дівчат (23,6%) (рис. 1.1.6).

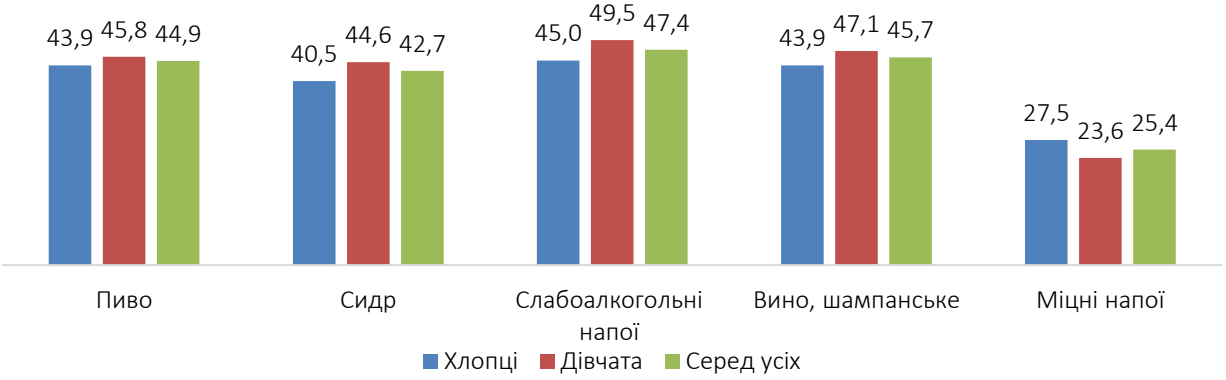

Рис. 1.1.6. Рівень доступності алкогольних напоїв: сума відповідей «дуже легко» та «скоріше, легко» дістати, якби захотіли, *за віком та статтю, %*

Отримані дані у 1995–2003 рр. демонстрували тенденцію до зростання питомої ваги опитаних, які вважали доступними різні види алкогольних напоїв. У 2007–2015 рр. відбувається поступове зниження питомої ваги опитаних, які вважають так само, за результатами опитування 2019 р., рівень доступності алкогольних напоїв знову дещо

збільшується. Спостереження 2024 р. знову демонструє тенденцію до зниження рівня доступності алкогольних напоїв. Порівняно з 1995 р. доступність міцного алкоголю знизилась більше ніж в 2 рази з 57,5% у 1995 р. до 28,6% у 2019 р. та 26,3% у 2024 р. Показник доступності пива у 1995 р. складав 66,7%, у 2019 р. – 53%, у 2024 р. – 47,6%. Рівень доступності слабоалкогольних напоїв вимірюється з 2011 р., коли рівень доступності складав 66,5%, у 2019 р. цей показник дорівнював 60,7%, у 2024 р. можна спостерігати його падіння до 49,9% (рис. 1.1.7).

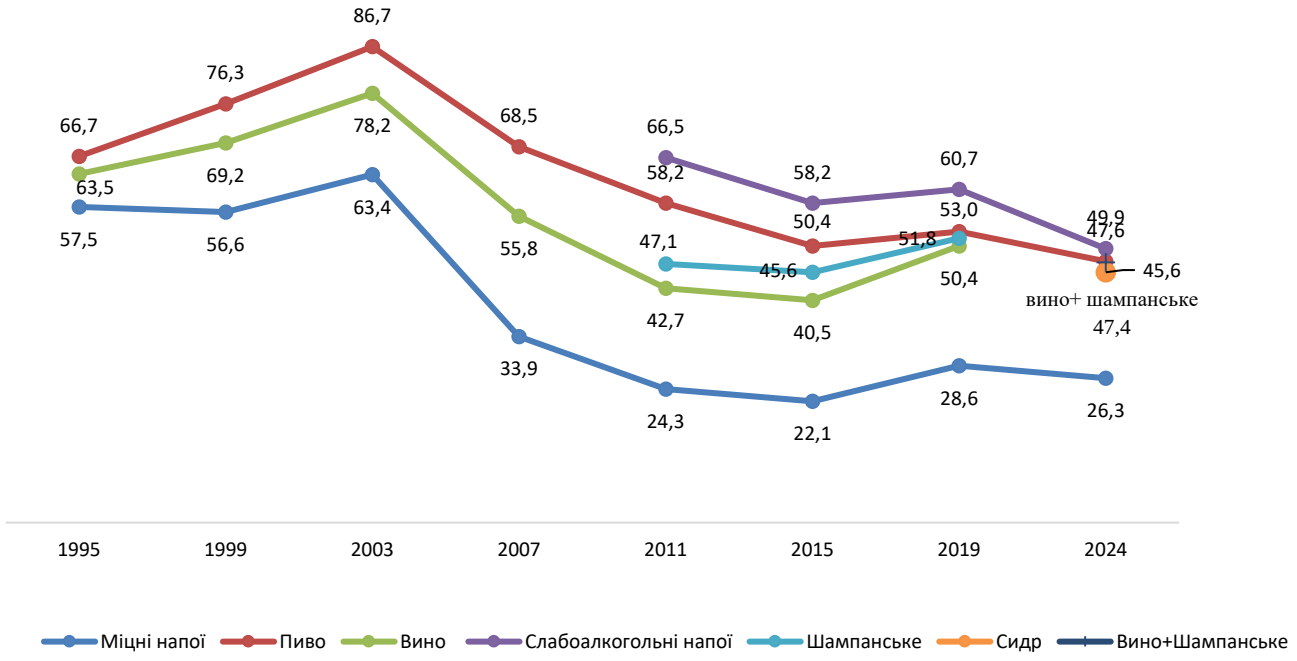

Рис. 1.1.7. Рівень доступності алкогольних напоїв серед 15–16-річних учнів (сума відповідей «дуже легко» та «скоріше, легко» буде дістати), *у динаміці, %*

Законом України передбачена заборона продажу алкогольних напоїв особам, які не досягли 18 років[4] проте 19% опитаних повідомили, що купують алкоголь в магазині, а ще 4,5% зазначили, що купують його в пабах або барах.

Чверть підлітків, які зазначили, що купують алкоголь у магазині, проживають у сільській місцевості – 24,6%, 22,3% проживають у селищах і 16% – у містах. Хлопці більшою мірою купують у магазині (21%), ніж дівчата (17,4%).

Частка підлітків отримує доступ до алкоголю за допомогою третіх осіб, зокрема батьків – 11,2% (питома вага дівчат є дещо вищою), братів / сестер – 5,9% та інших дорослих – 8,7%. Купують алкоголь своїм дітям здебільшого міські жителі – 13,5%, також це відмітили 9% жителів селищ і 7% селян (табл. 1.1.2).

Таблиця 1.1.2

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Як ти зазвичай дістаєш алкоголь?», *за віком і статтю, %*

	Серед усіх	Стать		Вікові групи (рік народження)		
		Хлопці	Дівчата	2006–2007 р. н.	2008 р. н.	2009–2010 р. н.
Купую в магазині	19,0	21,0	17,4	20,8	20,1	16,4
Купую контрабандні товари або алкоголь домашнього виробництва	3,9	5,3	2,6	3,7	3,5	4,5
Отримую або купую у інших молодих людей	8,6	9,3	8,0	11,2	8,3	7,9
Батьки дарують / купують мені алкоголь	11,2	8,4	13,7	12,4	11,8	9,7
Брати / сестри купують для мене / дарують мені	5,9	5,3	6,4	6,8	6,2	5,0
Беру алкоголь вдома без дозволу	4,0	4,5	3,5	5,0	3,5	4,3
Інші дорослі купують / дарують мені	8,7	9,3	8,2	10,7	9,2	7,0
Купую в пабах / барах тощо	4,5	5,3	3,8	5,2	4,5	4,1
В інший спосіб	32,1	29,3	34,5	33,3	32,2	31,4
Купую в інтернеті	3,2	4,5	2,2	3,0	3,1	3,5

[4]Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» від 19.12.1995 р. № 481/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-%D0%B2%D1%80#top

Старші респонденти (2006/2007 р. н.) мають більший доступ до алкоголю в магазинах, від однолітків, батьків та інших дорослих. Хлопці частіше купують алкоголь самостійно (магазин, контрабанда, бари), тоді як дівчата частіше отримують алкоголь від батьків, також вони частіше зазначили «інший спосіб».

Хоча комерційні покупки відіграють певну роль, багато підлітків покладаються на батьків, однолітків, братів і сестер або інших дорослих у питанні отримання алкоголю, причому близько третини зазначило варіант «інший спосіб». Це свідчить зокрема про необхідність окремого дослідження шляхів доступу учнівської молоді до алкоголю.

Доступність марихуани

Про легкість дістати марихуану або гашиш (коноплю) у 2024 р. заявили 7,7% опитаних (10,1% серед хлопців та 5,5% серед дівчат). Частка респондентів, які вважають, що дістати марихуану «неможливо», «дуже складно» та «складно» становить 75% (серед дівчат 77%, а серед хлопців – 72,7%). Порівняно з 2019 р. рівень доступності марихуани знизився більшою мірою для дівчат – з 11,5% у 2019 р. до 5,5% – у 2024 р. (табл. 1.1.3).

Таблиця 1.1.3

Сприйняття доступності марихуани або гашишу, якби захотіли дістати, *за статтю, %*

	2019 р.			2024 р.		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Неможливо + дуже складно + складно	67,3	70,5	69,0	72,7	77,0	75,0
Дуже легко + легко	13,3	11,5	12,3	10,1	5,5	7,7
Не знаю	19,4	18,0	18,7	17,2	17,5	17,4

Сприяняття доступності марихуани зростає з віком респондентів. Серед опитаних 2009–2010 років народження так вважають 6,5% опитаних, серед респондентів 2008 року народження – 7,8%, серед респондентів 2006–2007 років народження – 9,5%. Доступнішою марихуана сприймається хлопцями всіх вікових груп (рис. 1.1.8).

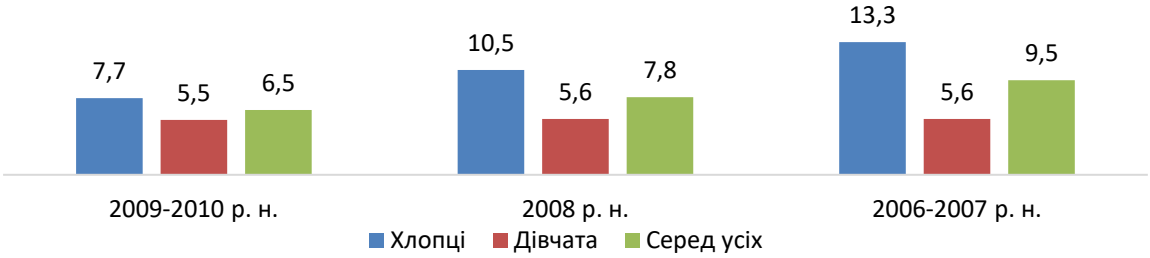

Рис. 1.1.8. Рівень доступності марихуани або гашишу: сума відповідей «дуже легко» та «скоріше, легко» дістати, якби захотіли, *за віком і статтю, %*

У 1995–2003 рр. спостерігається зростання сприйняття доступності марихуани серед 15–16-річних підлітків (з 4,7% у 1995 р. до 13,2% у 2003 р.). Наступні роки (у 2003–2011 рр.) демонструють деяке зниження цього показника з 13,2% у 2003 р. до 10,3% у 2011 р., наступна хвиля демонструє знову підвищення показника до 12,3% у 2019 р. Дослідження 2024 р. знову демонструє зниження показника в півтора рази – 7,8% (питома вага дівчат є вдвічі меншою) (рис. 1.1.9).

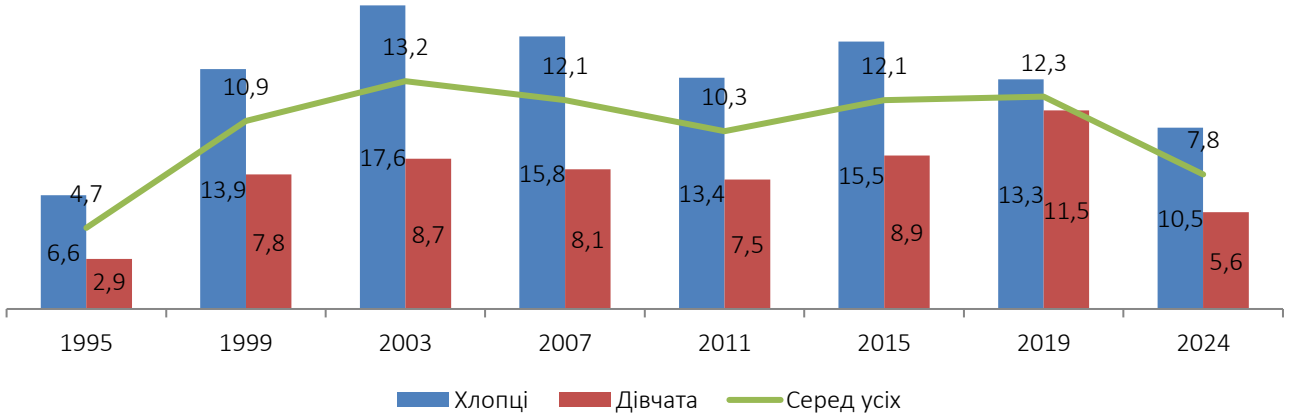

Рис. 1.1.9. Рівень доступності марихуани або гашишу серед 15–16-річних учнів: сума відповідей «дуже легко» та «скоріше, легко» дістати, якби захотіли, *у динаміці, %*

Доступність наркотичних речовин

Інструментарій опитування включав питання можливостей дістати амфетаміни, метамфетаміни, транквілізатори / седативні лікарські засоби (без призначення лікаря) екстазі (MDMA), кокаїн, крек, екстракти маку, метадон. Легкість доступу до всіх наведених наркотичних речовин відмітили близько 5% опитаних у всіх вікових категоріях. Найбільш доступним наркотиком для всіх вікових груп були відмічені транквілізатори / седативні лікарські засоби (без призначення лікаря). Це відмітили 6,6% респондентів, зокрема, 5,6% опитаних 2009–1010 років народження; 6,7% – 2008 року народження та 8,3% – 2006–2007 років народження. Прослідковується тенденція зростання доступності різних типів наркотичних речовин з віком респондентів (рис. 1.1.10).

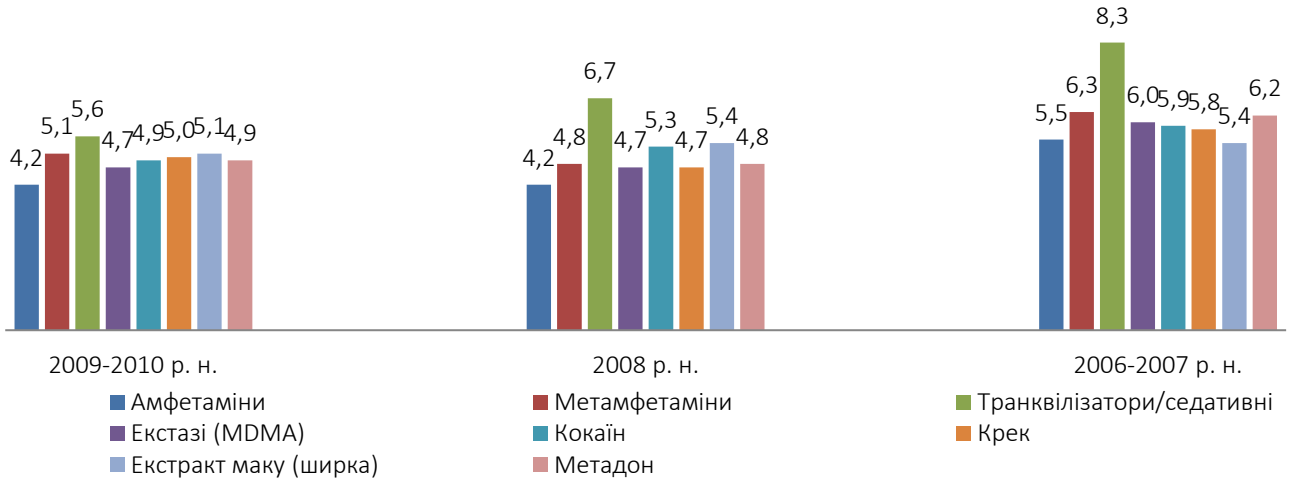

Рис. 1.1.10. Рівень доступності наркотичних речовин і лікарських засобів: сума відповідей «дуже легко» та «скоріше, легко» дістати, якби захотіли, *за віком і видом наркотику, %*

1.2. Оцінка ризиків вживання ПАР

Обізнаність щодо ризиків вживання тютюнових і нікотинових виробів

Переважна більшість (63,6%) підлітків знають про наявність ризиків для здоров'я при нерегулярному курінні сигарет, але викликає занепокоєння падіння обізнаності підлітків про наслідки такого куріння майже на 20% – з 82,4% у 2019 р. до 63,3% у 2024 р. (сума відповідей «слабкий ризик», «помірний ризик», «великий ризик»). Вважають цей ризик слабким 11,1% опитаних, 24,2% – помірним, а більше ніж чверть (28,3%) дотримуються думки, що ризик є великим. Не бачать жодного ризику для здоров’я при курінні сигарет час від часу («іноді») 13,2% респондентів (рис. 1.2.1).

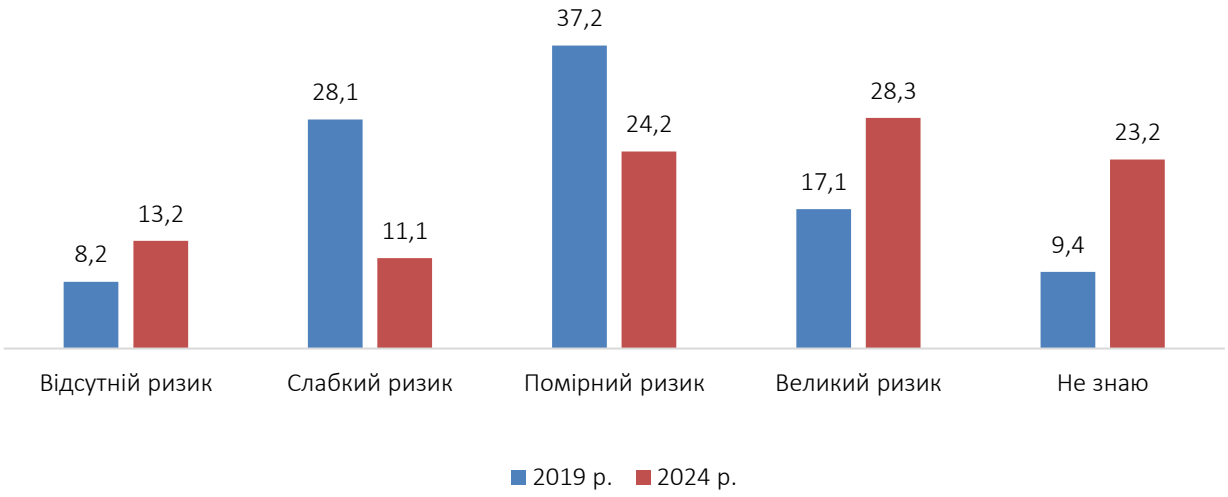

Рис. 1.2.1. Оцінка ризику від нерегулярного вживання сигарет, *%*

Слід зазначити, що дівчата всіх вікових груп оцінюють ризик для здоров'я від нерегулярного вживання тютюнових виробів дещо вище (68,6%), ніж хлопці (57,8%).

Порівняно з 2019 р. в 2024 р. спостерігається зниження рівня сприйняття помірного та слабкого ризику, натомість збільшується частка тих, хто оцінює ризик як великий, або не може надати відповідь. Можливо, певну роль у цих змінах відіграли інформаційні кампанії та нові альтернативи тютюну. Збільшення кількості відповідей "не знаю" вказує на потенційну прогалину в знаннях молоді, що свідчить про необхідність більш чіткої та цілеспрямованої просвіти з питань профілактики куріння.

Щодо негативних наслідків куріння однієї або більше пачок сигарет на день – тут також більший ризик для здоров'я зазначають дівчата (72%), ніж хлопці (61,3%). Більшість респондентів (46,3%) вважає, що регулярне вживання тютюнової продукції створює серйозні загрози для здоров'я, 15,8% опитаних вважають ризик помірним, 5% – слабким. Кількість респондентів, які вважають, що ризик від куріння сигарет скоротився, порівняно з 2019 р. за всіма ступенями сприйняття такого ризику. Одночасно спостерігаємо зростання частки підлітків, які не знають про наявність ризиків для власного здоров'я – за результатами 2024 р. – це кожен четвертий (рис. 1.2.2).

Найменш обізнаними про ризики щоденного вживання є жителі сіл – 30,8%, селищ – 29,7%, серед городян частка тих, які не знають про ризики для здоров'я від сигарет, становить 20,5%. Учні ЗП(ПТ)О є найменш обізнаними про ризики куріння – 40,5% відповіли, що не знають про нього, а 13,9% вважають ризик взагалі відсутнім.

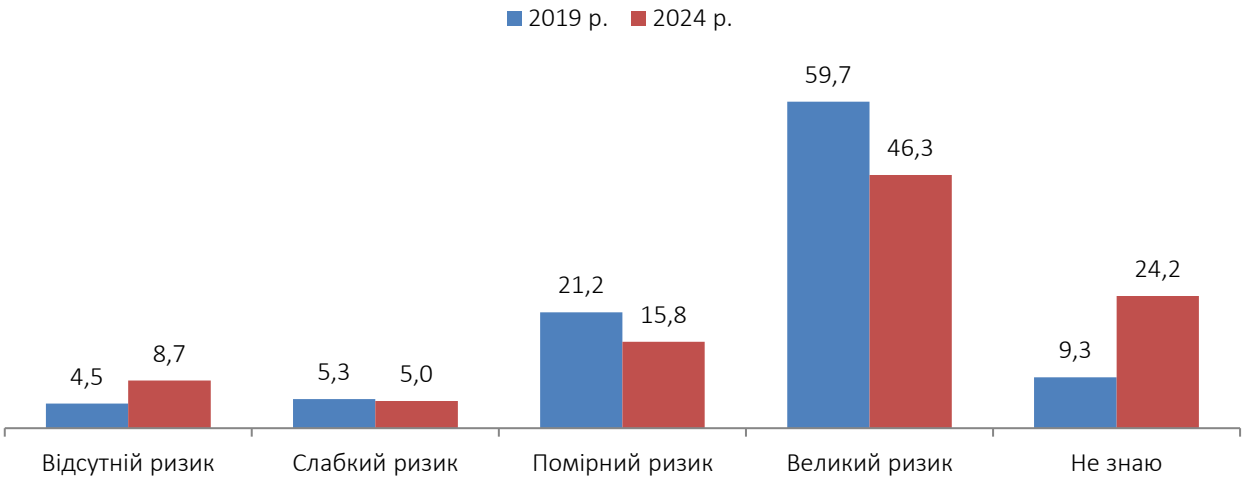

Рис. 1.2.2. Обізнаність щодо ризиків вживання значної кількості (однієї або більше пачок) сигарет на день, *%*

Частка учнів, які визнають великий ризик у споживанні однієї або більше пачок сигарет на день, знизилася з 59,7% у 2019 р. до 46,3% у 2024 р. Частка респондентів, які обрали відповідь «Не знаю», значно зросла з 9,3% у 2019 р. до

24,2% у 2024 р. Зросла частка учнів (з 4,5% до 8,7%), які вважають, що викурювання пачки або більше сигарет на день не несе жодного ризику, натомість зменшилася до 15,8% частка підлітків, які визначили ризик як «помірний». Відсоток тих, хто дав відповідь «слабкий ризик» залишається стабільною (5,0%).

Обізнаність щодо ризиків куріння електронних сигарет та альтернативних продуктів для куріння

Під час опитування підліткам було поставлено запитання про те, наскільки люди ризикують нашкодити собі (фізично або ще якось) якщо спробують курити електронні сигарети, хоча б один – два рази. Більшість респондентів (51,7%) вважає, що ризик наявний (сума відповідей «слабкий» – 21,2%, «помірний – 13,8% та великий – 16,7%). Водночас 22,3% підлітків вважають, що ризик для здоров'я від таких спроб відсутній, ще 26% не знають про це (рис. 1.2.3).

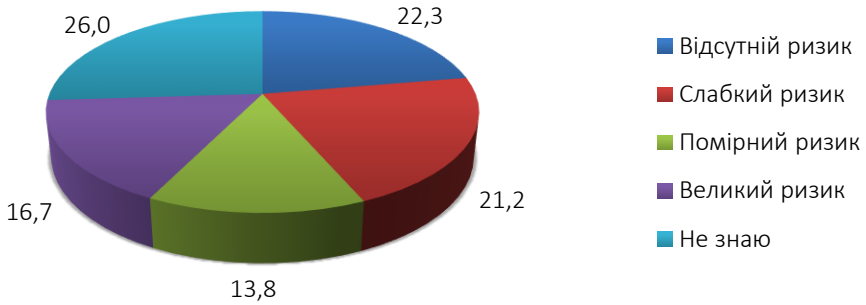

Рис. 1.2.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Наскільки ЛЮДИ РИЗИКУЮТЬ нашкодити собі (фізично або ще якось), якщо вони пробували курити електронні сигарети 1–2 рази?», %

Щодо щоденного куріння електронних сигарет, то 65,5% підлітків відмітили, що ризик наявний (сума відповідей «слабкий ризик» – 8,2%, «помірний ризик» – 22,7% та «великий ризик» – 34,6%). Питома вага дівчат, які дотримуються такої думки, є істотно більшою, ніж хлопців, – відповідно 70,5% та 59,5%. Про відсутність ризику або наявність слабкого ризику говорять відповідно 8,7% та 8,2% опитаних (рис. 1.2.4).

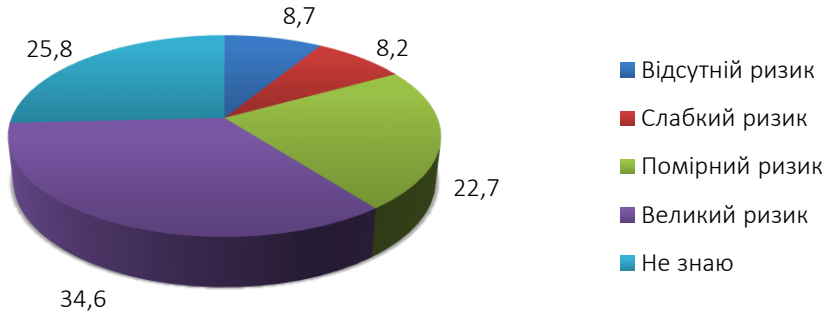

Рис. 1.2.4. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Наскільки ЛЮДИ РИЗИКУЮТЬ нашкодити собі (фізично або ще якось), якщо вони курять електронні сигарети щодня, %

На прохання оцінити ризики від регулярного куріння електронних сигарет чверть підлітків відповіла, що вони про це «не знають». Найменш поінформованими є жителі сіл – 32,9%, які не знають про ризики для здоров'я від куріння електронних сигарет щодня. Серед жителів селищ таких 29,8%, серед жителів міст – 22%.

Учні закладів професійно-технічної освіти в два рази менш обізнані (42,9%) про шкідливі наслідки куріння електронних сигарет, ніж їхні однолітки, які навчаються в ЗЗСО (25%) або ЗФПО (27,8%).

Якщо порівняти сприйняття ризику вживання електронних сигарет при епізодичному (Рис.1.2.3) та щоденному вживанні (Рис.1.2.4), то загалом учні вірно оцінюють щоденне вживання як більш ризиковане.

Більше половини опитаних (57,3%) вказує на помірний або великий ризик при щоденному вживанні порівняно з 30,5% для епізодичного використання. Частка учнів, які вважають, що ризик відсутній або незначний, значно зростає з 16,9% (щоденне вживання) до 43,5% (1-2 рази), тобто в цілому підлітки усвідомлюють потенційну шкоду від частого

вживання електронних сигарет. Категорія «не знаю» є практично однаковою (25,8% проти 26%), що свідчить про недостатню інформованість стосовно ризиків електронних сигарет.

Обізнаність щодо ризику вживання алкоголю

Визнають ризик для власного здоров'я, якби щоденно вживали 1–2 порції алкоголю 66,4% опитаних. Зокрема, 39,1% респондентів вважають такий ризик великим, 20% – помірним, 7,3% – слабким. На думку половини опитаних (55,3%), великим ризиком є щоденне вживання 4–5 порцій алкоголю. Лише 10% вважають його помірним або слабким (3,2%). Впевнені в тому, що наявний великий ризик нашкодити здоров'ю, вживаючи 5 та більше порцій алкоголю на вихідні, 54,1% опитаних, тоді як 11,3% респондентів вказали на такий ризик, як на помірний або слабкий (2,9%). Дівчата визнають ризик вживання алкоголю з будь-якою періодичністю частіше, ніж хлопці (рис. 1.2.5). Учні ЗП(ПТ)О на відміну від учнів ЗЗСО та ЗФПО рідше визнають великий ризик вживання алкоголю та є більш необізнаними щодо наявності цього ризику. Порівняно з попередньою хвилею дослідження 2019 р., частка необізнаних щодо ризиків вживання алкоголю молодих людей збільшилась у всіх закладах освіти (табл. 1.2.1).

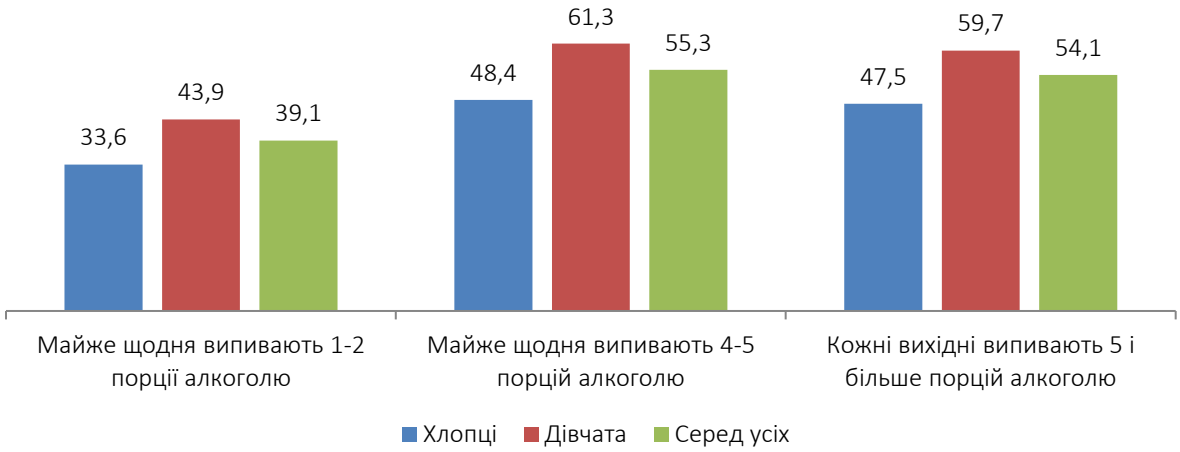

Рис. 1.2.5. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «На твою думку, наскільки ЛЮДИ РИЗИКУЮТЬ нашкодити собі (фізично або ще якось), якщо вони…?, *за статтю, %*

Таблиця 1.2.1

Оцінки ризиків вживання алкоголю, *за типом закладу освіти, %*

	Тип закладу освіти					
	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО
	2019 р.			2024 р.		
Майже щодня випивають 1 – 2 порції алкоголю						
Відсутній ризик	4,2	9,6	5,2	7,5	13,0	5,3
Слабкий ризик	13,0	10,7	12,4	7,1	9,2	7,9
Помірний ризик	33,2	29,9	32,0	20,2	14,7	20,3
Великий ризик	40,0	30,8	42,9	39,9	22,0	38,0
Не знаю	9,6	19,0	7,5	25,2	41,0	28,5
Майже щодня випивають 4 – 5 порцій алкоголю						
Відсутній ризик	3,6	7,8	3,5	6,4	11,7	4,3
Слабкий ризик	2,0	3,5	3,5	3,1	5,7	2,4
Помірний ризик	14,7	12,8	14,5	9,9	9,0	11,7
Великий ризик	69,2	56,1	69,8	56,4	32,3	54,5
Не знаю	10,5	19,8	8,7	24,1	41,3	27,0
Кожні вихідні випивають 5 і більше порцій алкоголю						
Відсутній ризик	3,6	8,1	3,9	6,3	11,1	4,5
Слабкий ризик	3,0	4,7	3,7	2,8	5,2	1,9
Помірний ризик	14,0	13,6	16,6	11,5	6,5	12,0
Великий ризик	67,6	52,2	65,7	54,9	35,6	53,8
Не знаю	11,8	21,4	10,1	24,5	41,6	27,8

Обізнаність щодо ризиків вживання марихуани

Лише половина опитаних у 2024 р. вважає куріння канабісу на регулярній основі великим ризиком для здоров'я. Частка респондентів, які дотримуються цієї думки, зменшилась з 2019 р. з 65,6% до 52,5%.

За даними опитування 2024 р., 41,8% респондентів вважають, що куріння марихуани час від часу асоційовано з великим ризиком (порівняно з 41,1% у 2019 р.). Одно- або дворазову спробу куріння коноплі пов'язують з великим ризиком для здоров'я 36,6% підлітків, у 2019 р. цей показник становив 27,6%. Дівчата частіше усвідомлюють ці ризики порівняно з хлопцями (рис. 1.2.6). Близько 30% респондентів, які навчаються у ЗП(ПТ)О, не обізнані про можливу шкоду для здоров'я від куріння коноплі.

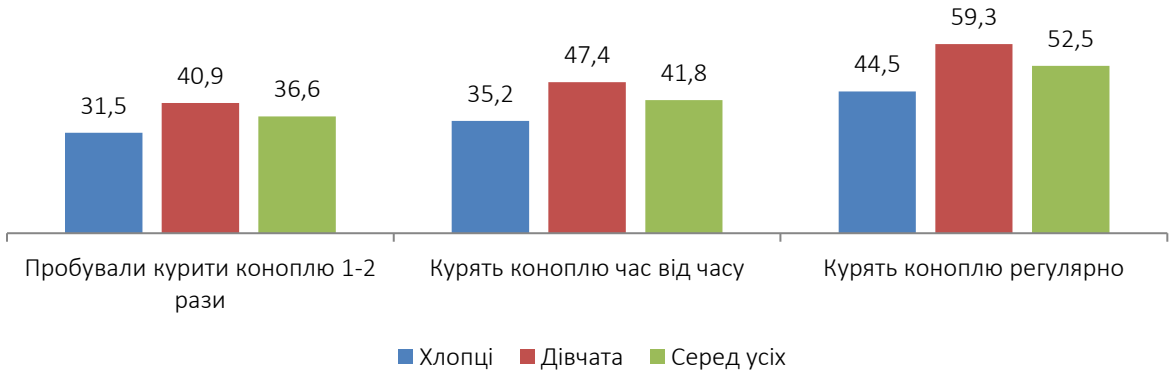

Рис. 1.2.6. Ступінь визнання «великого» ризику від вживання канабісу, *за статтю, %*

Обізнаність щодо ризиків вживання наркотичних речовин

За результатами дослідження, вживання наркотичних речовин 1–2 рази вважається серед підлітків менш ризикованим, ніж регулярне. Близько 20% опитаних визначають слабкий і помірний ризик для здоров'я при 1–2-разовому вживанні наркотиків (сума відповідей «слабкий ризик» і «помірний ризик»). Водночас понад третину респондентів відмітили, що не знають, наскільки можливо нашкодити своєму здоров'ю, вживаючи наркотичні засоби (табл. 1.2.2). Найменш поінформованими з цього питання є учні ЗП(ПТ)О.

Таблиця 1.2.2

Оцінки ризиків вживання наркотичних речовин, *за статтю, %*

	Серед усіх	Хлопці	Дівчата
Пробували екстазі / MDMA 1–2 рази			
Відсутній ризик	7,1	9,5	5,0
Слабкий ризик	7,0	7,4	6,6
Помірний ризик	13,0	12,0	13,9
Великий ризик	38,1	33,7	41,9
Не знаю	34,8	37,3	32,6
Регулярно вживають екстазі / MDMA			
Відсутній ризик	5,8	7,9	4,0
Слабкий ризик	2,4	3,3	1,7
Помірний ризик	7,6	8,4	6,8
Великий ризик	50,0	43,6	55,5
Не знаю	34,2	36,9	31,9
Пробували амфетаміни 1–2 рази			
Відсутній ризик	6,5	8,9	4,5
Слабкий ризик	6,5	6,8	6,1
Помірний ризик	13,3	11,9	14,6
Великий ризик	38,7	35,1	41,8
Не знаю	35,0	37,2	33,0
Регулярно вживають амфетаміни			
Відсутній ризик	5,8	7,8	4,0
Слабкий ризик	2,2	3,1	1,4
Помірний ризик	5,7	6,5	5,0
Великий ризик	52,5	46,2	57,9
Не знаю	33,8	36,4	31,6
Пробували синтетичні каннабіноїди (спайси, мікси, солі) 1-2 рази			
Відсутній ризик	6,7	8,9	4,7
Слабкий ризик	6,0	6,5	5,6
Помірний ризик	13,1	11,8	14,2
Великий ризик	39,4	36,0	42,4
Не знаю	34,9	36,9	33,1
Регулярно вживають синтетичні каннабіноїди (спайси, мікси, солі)			
Відсутній ризик	6,0	8,1	4,1
Слабкий ризик	2,2	2,9	1,5
Помірний ризик	6,3	7,3	5,4
Великий ризик	51,6	45,0	57,4
Не знаю	33,9	36,6	31,6

Для всіх речовин підлітки сприймають регулярне вживання як значно більш ризиковане, ніж разові спроби. Дівчата загалом оцінюють ризики як більши високі порівняно з хлопцями, особливо щодо регулярного вживання. Наприклад, 55,5% дівчат бачать великий ризик у регулярному вживанні екстазі/MDMA порівняно з 43,6% хлопців. У всіх категоріях хлопці частіше вважають, що ризик відсутній або незначний порівняно з дівчатами (наприклад, 7,9% хлопців не бачать ризику в регулярному вживанні екстазі/MDMA порівняно з 4,0% дівчат).

Значна частка учнів обрала відповідь «не знаю», особливо щодо 1-2 спроб вживання наркотиків. Ця невизначеність є найвищою для екстазі/MDMA (34,8%) та амфетамінів (35,0%). Крім того, хлопці частіше обирають варіант «не знаю», особливо коли йдеться про спробу екстазі/MDMA (37,3% проти 32,6% для дівчат) та амфетамінів (37,2% проти 33,0% для дівчат).

Сприйняття великого ризику для амфетамінів та синтетичних канабіноїдів стабільно вище, ніж для екстазі/MDMA, як при спробі, так і при регулярному вживанні. Наприклад, 52,5% респондентів вважають, що регулярне вживання амфетаміну є великим ризиком, порівняно з 50,0% для MDMA. Серед усіх речовин регулярне вживання амфетамінів вважається найнебезпечнішим: 52,5% респондентів вважають це великим ризиком.

Ключові результати за розділом

- 33,7% респондентів вважають, що їм легко придбати сигарети (хлопці всіх опитаних вікових груп частіше, ніж дівчата, наголошують на легкості придбання). У попередній хвилі дослідження 2019 р. цей показник дорівнював 43,8%. Найвищий рівень доступності сигарет відмітили підлітки, які проживають у містах (36,9%).
- Спостерігається падіння обізнаності підлітків щодо наслідків куріння майже на 20% – з 82,4% у 2019 р. до 63,3% у 2024 р.
- Про легку доступність електронних сигарет повідомили 41,2% опитаних.
- Серед альтернативних продуктів для куріння найбільш легкодоступними є системи нагрівання тютюну. Це відмічають 22,7% респондентів.
- 47,4% підлітків вважають, що найлегше дістати слабоалкогольні напої. Спостерігається значне зниження сприйняття доступності слабоалкогольних напоїв порівняно з попередньою хвилею дослідження, коли про легкодоступність слабоалкогольних напоїв повідомили 60,7% респондентів.
- 25,4% опитаних відмітили, що можуть легко дістати міцні алкогольні напої. Цей показник також знизився, порівняно з 2019 р., коли легкодоступність міцних алкогольних напоїв відмітили 28,6% опитаних.
- 19% опитаних повідомили, що купують алкоголь у магазині, а ще 4,5% зазначили, що купують його в пабах або барах.
- Зазвичай купують алкоголь у магазині 24,6% жителів села, 22,3% є жителями селищ і 16% міст.
- Частка підлітків отримує доступ до алкоголю за допомогою третіх осіб, зокрема батьків – 11,2%, братів / сестер – 5,9% та інших дорослих – 8,7%.
- Порівняно з попередньою хвилею, частка «необізнаної» щодо ризиків вживання алкоголю учнівської молоді збільшилась у всіх типах закладів освіти.
- 7,7% опитаних (10,1% серед хлопців та 5,5% серед дівчат) вказали, що легко можуть дістати марихуану або гашиш (коноплю).
- Транквілізатори / седативні лікарські засоби (без призначення лікаря) є найбільш доступними для всіх вікових груп. Це відмітили 6,6% респондентів.
- 28,3% дотримуються думки, що наявний великий ризик для здоров’я при курінні сигарет час від часу.
- 46,3% респондентів вважає, що регулярне вживання тютюнової продукції створює серйозні загрози для здоров'я.
- Кожен четвертий підліток не знає про ризики для здоров’я від вживання тютюнової продукції. Найменш обізнаними про ризики щоденного вживання є жителі сіл – 30,8% та учні ЗП(ПТ)О – 40,5%.
- 51,7% підлітків вважають, що наявні ризики для здоров’я пов’язані з поодинокими (1–2 рази) спробами курити електронні сигарети.
- Регулярне куріння електронних сигарет оцінюють як ризик певною мірою 65,5% підлітків (сума відповідей «слабкий ризик» – 8,2%, «помірний ризик» – 22,7% та «великий ризик» – 34,6%).
- Чверть опитаних «не знають» про ризики від регулярного куріння електронних сигарет. Найменш поінформованими є жителі сіл – 32,9% та учні ЗП(ПТ)О – 42,9.
- Визнають ризик для здоров’я від щоденного вживання 1–2 порцій алкоголю – 66,4%. Великим такий ризик вважають 39,1% респондентів.
- На думку половини підлітків (55,3%), великим ризиком є щоденне вживання 4–5 порцій алкоголю.
- Впевнені в тому, що наявний великий ризик нашкодити здоров’ю, вживаючи п’ять і більше порцій алкоголю на вихідні (54,1% опитаних).
- Лише половина опитаних (52,5%) вважає куріння канабісу на регулярній основі великим ризиком для здоров’я.
- Близько 20% опитаних визначають слабкий і помірний ризик для здоров’я при одно- або дворазовому вживанні наркотичних речовин.

РОЗДІЛ 2. УЖИВАННЯ ТЮТЮНОВИХ І НІКОТИНОВИХ ВИРОБІВ

Серед підлітків та учнівської молоді куріння сигарет є найпоширенішим способом вживання тютюну. Перші спроби куріння підлітки роблять ще в дитячому віці, а формування нікотинової залежності часто може відбутись у підлітковому віці.

2.1. Досвід куріння сигарет

За результатами дослідження 2024 р., не мають досвіду куріння сигарет – 71,7% опитаних (тоді як у 2019 р. таких було 49,5%). Найбільший досвід куріння сигарет має старша вікова група 2006–2007 років народження і становить 34,9% серед хлопців і 29,5% серед дівчат. Наявність досвіду куріння сигарет більш поширений серед хлопців (32,3%), але цей показник знизився порівняно з 2019 р. більше ніж у півтора раза (56,2%). Серед дівчат наявність досвіду куріння також зменшилася майже вдвічі (з 54,7% у 2019 р. до 24,9% у 2024 р.) (рис. 2.1.1).

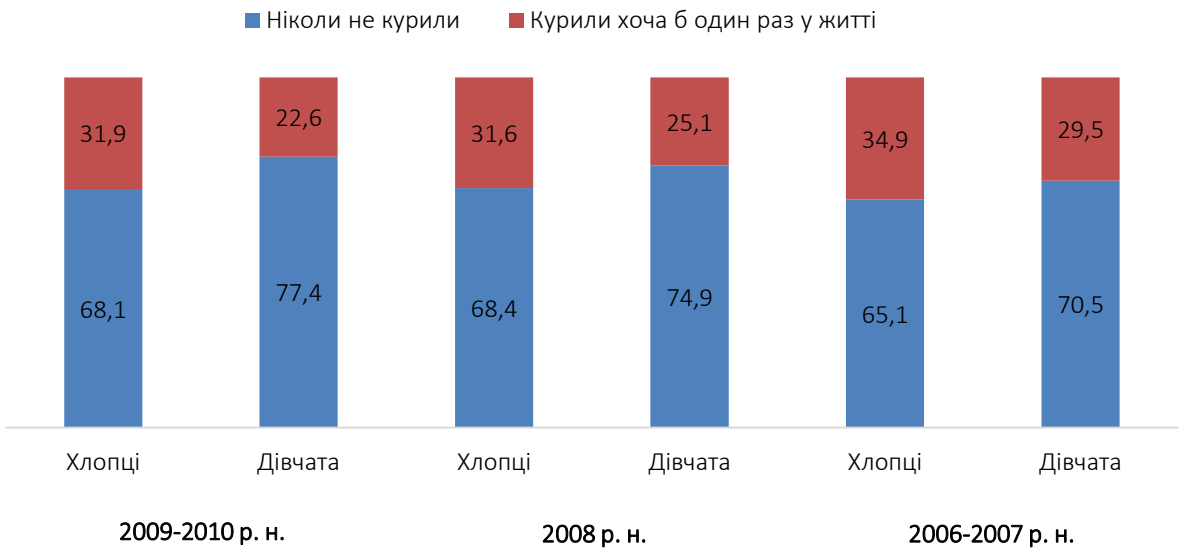

Рис. 2.1.1. Рівень поширеності куріння сигарет серед учнівської молоді, *за віком і статтю, %*

Аналіз поширеності куріння сигарет за типом закладу освіти показує, що найбільший досвід куріння мають учні ЗП(ПТ)О (42,7%). У 2024 р. 57,3% учнів ЗП(ПТ)О відмітили, що ніколи не курили, у 2019 р. частка учнів складала 32,8%. Майже на половину, порівняно з 2019 р. зросла кількість учнів ЗФПО, які зазначили, що не мають досвіду куріння сигарет (з 38,8% у 2019 р. до 64,6% у 2024 р.). Серед учнів ЗЗСО також спостерігається збільшення кількості респондентів, які не мають досвіду куріння з 54,4% у 2019 р. до 72,7% у 2024 р. (рис. 2.1.2).

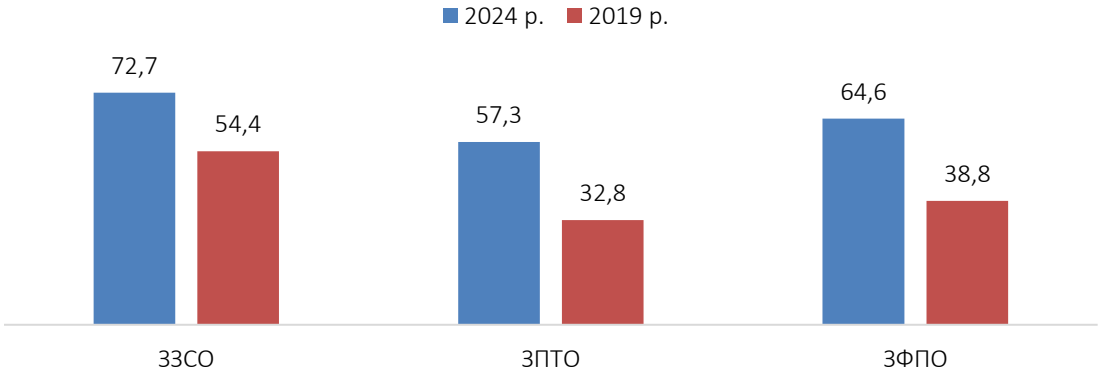

Рис. 2.1.2. Частка підлітків, які ніколи не курили сигарети, *за типом закладу освіти, %*

Згідно з розподілом відповідей респондентів за типом населеного пункту проживання, досвід куріння сигарет вищий у містах – 29,9%. Частка підлітків, які проживають у селі та ніколи не пробували курити, становить 74,3% (рис. 2.1.3).

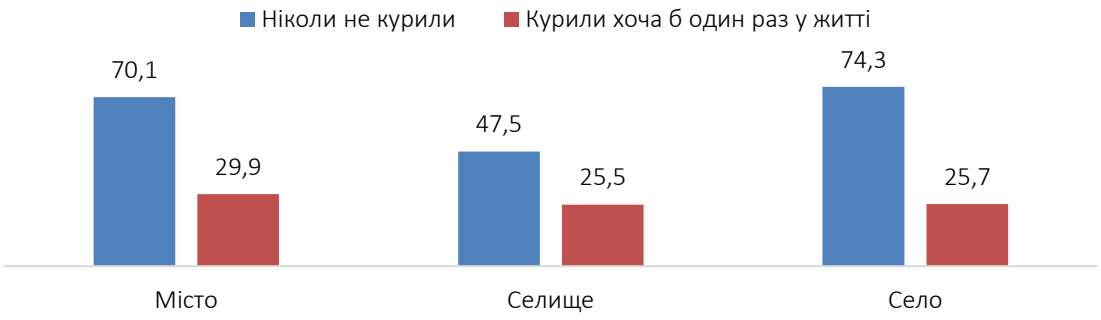

Рис. 2.1.3. Досвід куріння сигарет, *за типом населеного пункту, %*

Аналізуючи динаміку досвіду куріння за час проведення дослідження в Україні, з 1995 р. по 2003 р. спостерігалося помірне зростання питомої ваги респондентів, які мали досвід куріння сигарет З 2007 р. дослідження фіксує стійке зменшення питомої ваги з досвідом куріння серед підлітків 15–16 років, як серед хлопців, так і серед дівчат (рис. 2.1.4).

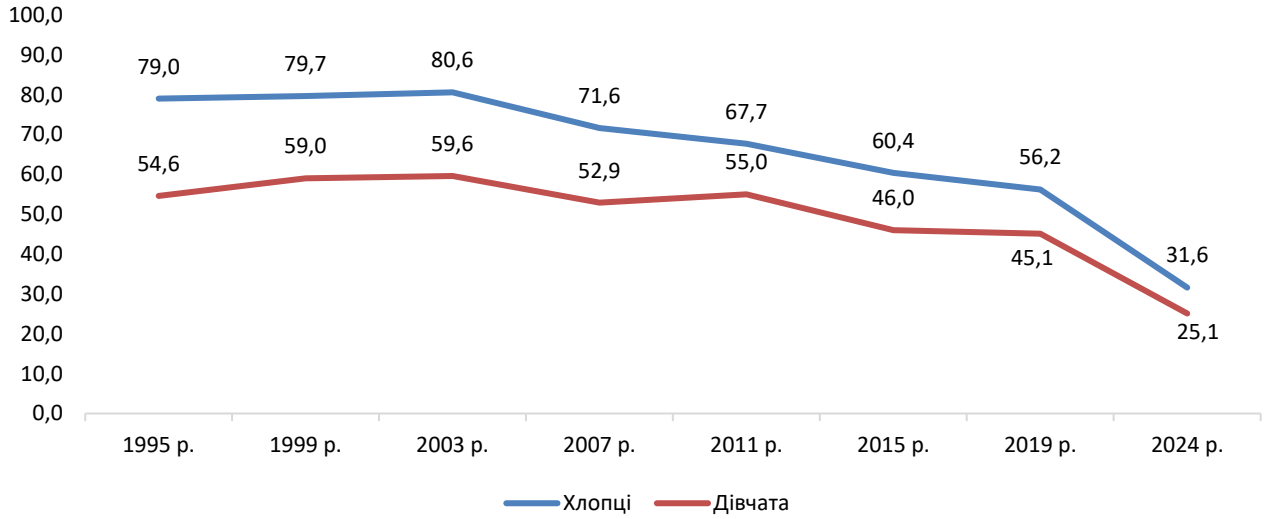

Рис. 2.1.4. Частка учнівської молоді віком 15–16 років, яка курила хоча б раз у житті, *у динаміці, %*

Куріння сигарет протягом останніх 30 днів

Не курили взагалі протягом останніх 30 днів – 84,8% респондентів (у 2019 р. цей показник становив 78,2%). Частка дівчат серед респондентів, які взагалі не курили, є дещо вищою, ніж серед хлопців (відповідно 87,6% та 81,6%). У попередній хвилі ці частки складали 81,7% серед дівчат і 74,4% серед хлопців. Серед опитаних, які курили менше ніж одну сигарету на тиждень останні 30 днів, становить 5,8% (6,1% у 2019 р. –), 2,5% курили менше ніж одну сигарету на день (3% у 2019 р.), 6,8% викурили різну кількість, але більше ніж одну сигарету за останній місяць (табл. 2.1.1).

Таблиця 2.1.1

Кількість викурених сигарет протягом останніх 30 днів, *за віком і статтю, %*

	2006–2007 р. н.			2008 р. н.			2009–2010 р. н.					
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Не курив(ла) взагалі	81,5	85,5	83,5	81,9	87,8	85,1	81,0	88,1	84,9	81,6	87,6	84,8
Менше ніж одну сигарету на тиждень	5,5	6,0	5,7	6,7	5,6	6,1	6,4	4,8	5,5	6,4	5,4	5,8
Менше ніж одну сигарету на день	2,9	2,6	2,8	2,6	2,3	2,4	2,6	2,4	2,5	2,7	2,4	2,5
1–5 сигарет на день	4,1	3,9	4,0	4,1	2,8	3,4	4,7	2,6	3,6	4,3	2,9	3,5
6–10 сигарет на день	2,1	0,9	1,5	1,9	0,3	1,1	1,2	0,5	0,8	1,7	0,5	1,0
11–20 сигарет на день	0,8	0,7	0,8	1,4	0,4	0,9	1,2	0,6	0,8	1,3	0,5	0,9
Більше ніж 20 сигарет на день	3,1	0,3	1,7	1,4	0,7	1,0	2,9	1,1	1,9	2,1	0,8	1,4

Найбільша частка підлітків, які взагалі не курили протягом останніх 30 днів, навчаються у ЗЗСО – 85,9% (83,1% у 2019 р.). Найменша частка опитаних, які взагалі не курили протягом останніх 30 днів, навчаються у ЗП(ПТ)О – 69,3%; у 2019 р. – 56,5% (рис. 2.1.5).

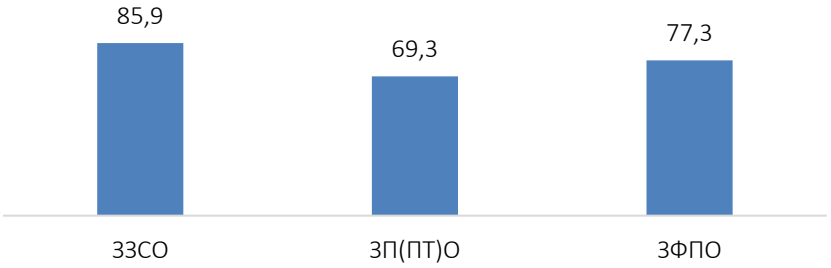

Рис.2.1.5. Частка учнівської молоді, яка не курила сигарети взагалі протягом останніх 30 днів,
за типом закладу освіти, %

Найбільша частка підлітків, які взагалі не курили протягом останні 30 днів, проживають у сільській місцевості – 86,5%. Найменша частка опитаних, які взагалі не курили протягом останніх 30 днів, проживають у містах – 83,8% (рис. 2.1.6).

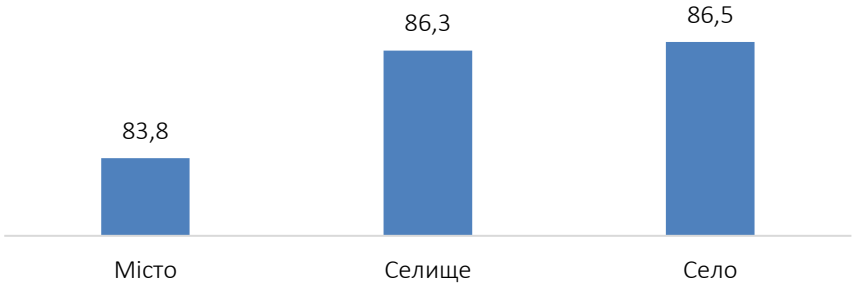

Рис. 2.1.6. Частка учнівської молоді, яка взагалі не курила сигарети протягом останніх 30 днів,
за типом населеного пункту проживання, %

Вік першої спроби куріння сигарет і куріння щодня

Вік першої спроби куріння у 2024 р. становить 14 років – такі самі дані демонстрували і результати опитування 2019 р. проте кількість «початківців» зменшилась з 12,1% у 2019 р. до 6% у 2024 р. У віці 9 років або молодше спробували першу сигарету 5,8% опитаних (10,2% у 2019 р.). Серед хлопців частка респондентів, які спробували першу сигарету, становить 8,6%, серед дівчат – 3,4%, ще 5,2% спробували курити у віці 13 років (7,3% у 2019 р.) (табл. 2.1.2).

Таблиця 2.1.2

Вік викуреної першої сигарети, *за віком і статтю, %*

	2006–2007 р. н.			2008 р.н.			2009–2010 р. н.			Хлопці	Дівчата	Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Сееред усіх			
Ніколи	62,6	67,0	64,7	64,8	73,0	69,2	68,3	77,1	73,2	65,5	73,5	69,8
9 років і молодше	8,6	2,6	5,7	8,4	3,2	5,6	9,1	4,1	6,3	8,6	3,4	5,8
10 років	2,7	1,5	2,1	2,9	1,3	2,0	3,5	1,8	2,5	3,0	1,5	2,2
11 років	1,7	2,2	1,9	2,5	2,1	2,3	3,2	1,8	2,4	2,6	2,0	2,3
12 років	3,6	3,5	3,6	4,0	3,8	3,9	3,9	4,5	4,2	3,9	4,0	3,9
13 років	3,6	6,1	4,9	5,2	5,4	5,3	5,5	4,8	5,1	5,0	5,3	5,2
14 років	6,0	5,6	5,8	6,5	6,2	6,4	5,7	5,1	5,4	6,2	5,8	6,0
15 років	7,0	8,3	7,7	5,1	4,7	4,9	0,8	0,9	0,8	4,1	4,0	4,0
16 років і старше	4,2	3,2	3,7	0,7	0,3	0,5	0,0	0,0	0,0	1,1	0,6	0,8

Щоденно почали курити у віці 14 років 2,9% респондентів, у 15 років – 2,6%. Ще частка опитуваних почала курити у віці 13 років – 2,3%, у 9 років або молодше – 2,1%. Хлопці є більш схильними до куріння сигарет щодня, ніж дівчата (табл. 2.1.3).

Таблиця 2.1.3

Вік початку щоденного куріння, *за віком і статтю, %*

	2006–2007 р. н.			2008 р. н.			2009–2010 р. н.			Хлопці	Дівчата	Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх			
Ніколи	80,9	84,8	82,8	82,4	88,8	85,9	86,4	91,4	89,2	83,4	89,1	86,5
9 років і молодше	3,6	0,4	2,1	2,9	1,1	1,9	3,4	1,4	2,3	3,2	1,1	2,1
10 років	1,3	0,7	1,0	1,5	0,4	0,9	0,9	1,0	1,0	1,3	0,7	1,0
11 років	0,8	1,0	0,9	1,1	0,7	0,9	1,6	0,8	1,1	1,2	0,8	1,0
12 років	1,8	0,9	1,4	1,2	0,7	0,9	1,7	1,1	1,4	1,4	0,9	1,1
13 років	1,4	2,3	1,9	2,4	2,4	2,4	2,6	2,1	2,3	2,3	2,3	2,3
14 років	2,7	2,9	2,8	3,8	3,3	3,5	2,6	1,6	2,0	3,2	2,7	2,9
15 років	4,6	4,7	4,7	4,1	2,4	3,2	0,7	0,6	0,7	3,1	2,1	2,6
16 років і старше	2,8	2,2	2,5	0,7	0,1	0,4	0,0	0,0	0,0	0,8	0,4	0,6

У всіх вікових групах дівчата менш схильні до куріння, ніж хлопці. Значна частка хлопців повідомили, що почали курити у віці до 10 років, порівняно з дівчатами.

Найвищі показники першої спроби куріння спостерігаються у віці 13-14 років у всіх групах. Хоча хлопці загалом починають курити раніше і частіше, у віці 14 років відмінності зменшуються. Наприклад, серед підлітків 2008 р.н. 6,5% хлопців і 6,2% дівчат повідомили, що вперше спробували курити в віці 14 років.

Оскільки хлопці частіше починають курити у віці до 10 років (це стосується як спроб, так і переходу на щоденне куріння), стратегії раннього втручання повинні бути спрямовані саме на цю групу, щоб усунути фактори, які призводять до раннього експериментування з тютюновими виробами.

2.2. Досвід куріння електронних сигарет і вживання альтернативних тютюнових продуктів

Досвід куріння електронних сигарет

Хоча б один раз у житті мали досвід куріння електронних сигарет 38,1% опитаних. Протягом останніх 30 днів курили електронні сигарети 17,1% підлітків, 8,8% курили хоча б одну електронну сигарету протягом останнього року, а ще 12,1% опитаних мають досвід куріння електронних сигарет більше ніж рік тому. Більшою мірою протягом останнього місяця курили підлітки 2006–2007 років народження майже однаковою мірою і хлопці (20,2%) і дівчата (19,2) (табл. 2.2.1). Досвід куріння електронних сигарет є вищим серед респондентів, які навчаються у ЗП(ПТ)О та ЗФПО, а також проживають у містах.

Таблиця 2.2.1

Досвід куріння електронних сигарет, *за віком і статтю, %*

	2006–2007 р. н.			2008 р. н.			2009–2010 р. н.			Хлопці	Дівчата	Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх			
Так, протягом останніх 30 днів	20,2	19,2	19,7	17,5	18,0	17,8	14,8	14,6	14,7	17,1	17,0	17,1
Так, протягом останніх 12 місяців	8,4	10,1	9,2	8,2	8,7	8,4	8,5	9,9	9,3	8,3	9,3	8,8
Так, але більше ніж 12 місяців тому	12,3	12,6	12,5	13,6	10,4	11,8	13,0	12,1	12,5	13,2	11,3	12,1
Ні, ніколи	59,0	58,2	58,6	60,7	62,9	61,9	63,7	63,5	63,6	61,4	62,4	61,9

Частка учнів, які вживали електронні сигарети більше 12 місяців тому, є стабільною у всіх вікових групах і коливається між 11,8% і 12,5%, тобто раннє експериментування не обов'язково призводить до продовження вживання з часом.

Відмінності між хлопцями та дівчатами у використанні елекронних сигарет мінімальні, підлітки обох статей мають схожі моделі експериментування з електронними сигаретами.

Куріння електронних сигарет протягом останніх 30 днів

Згідно з отриманими даними, отриманими у відповідь на пряме запитання «Як часто ти використовував(ла) електронні сигарети протягом останніх 30 ДНІВ?» досвід куріння електронних сигарет протягом останніх 30 днів є у кожного четвертого (23,9%) підлітка (у 2019 р. такий досвід був у кожного п'ятого і складав 19,2%[5]). Поширеність куріння електронних сигарет була майже однаковою серед хлопців і дівчат. Так, досвід куріння електронних сигарет рідше, ніж раз на тиждень мали 8,3% хлопців (14,8% у 2019 р.) та 7,7% дівчат (10,3% у 2019 р.). Щонайменше раз на тиждень курили 4,9% хлопців (6% у 2019 р.) та 4,7% дівчат (2,6% у 2019 р.). Майже щоденно курили електронні сигарети 12% хлопців (3,7% в 2019 р.) та 10,5% (1,3% у 2019 р.) дівчат. Курили електронні сигарети протягом останніх 30 днів здебільшого підлітки старшої вікової групи (рис. 2.2.1).

Рис. 2.2.1. Досвід куріння електронних сигарет протягом останніх 30 днів, *за віком, %*

Частка тих, хто використовує електронні сигарети «практично щодня або щодня», зростає з віком – від 10% серед учнів 2009-2019 р.н. до 11,5% серед учнів 2008 р.н. і до 12,9% серед старших учнів. Водночас частка підлітків, які вживають електронні сигарети епізодично («рідше ніж раз на тиждень»), є однаковою в усіх вікових групах, коливаючись від 7,6% до 8,2%, так само як і частка тих, хто курить електронні сигарети «щонайменше раз на тиждень» (від 4,5% до 5,5%).

У всіх вікових групах відсоток тих, хто курить електронні сигарети «практично щодня або щодня», вищий, ніж тих, хто використовує їх «рідше ніж раз на тиждень» або «щонайменше раз на тиждень». Це призводить до висновку про те, що після того, як підлітки починають користуватися електронними сигаретами, вони, швидше за все, стають їхніми постійними користувачами, а не лише епізодичними.

За результатами дослідження, більшість підлітків курили електронні сигарети за останні 30 днів із вмістом нікотину (18,4%) та ароматизаторів (16%).

Респонденти, які проживають у місті або селищі, курили більше електронних сигарет із вмістом нікотину (відповідно 19,2% та 19%), ніж жителі сіл (16,7%), а жителі селищ курили незначною мірою більше електронних сигарет з ароматизаторами (16,3%), ніж їхні однолітки, які живуть у місті (16,3%) або селі (15,3%).

Учні ЗП(ПТ)О курили більше сигарет з нікотином (32,9%) і ароматизаторами (28,3%), ніж учні ЗЗСО (17,2% з нікотином; 15,1% з ароматизаторами) та учні ЗФПО (28,9% з нікотином; 23,4% з ароматизаторами).

Частка хлопців, які курили електронні сигарети, є більшою (20,7% з нікотином; 17,4% з ароматизаторами), ніж дівчат (16,4% з нікотином; 14,8% з ароматизаторами).

Частка хлопців, які не знають, що саме містилось в електронних сигаретах, які вони курили, є більшою за всіма віковими групами (рис. 2.2.2).

[5] На пряме запитання про куріння протягом 30 днів відповідає позитивно дещо більше опитаних, ніж на попереднє питання про досвід куріння, така тенденція спостерігалася і в 2019 р.

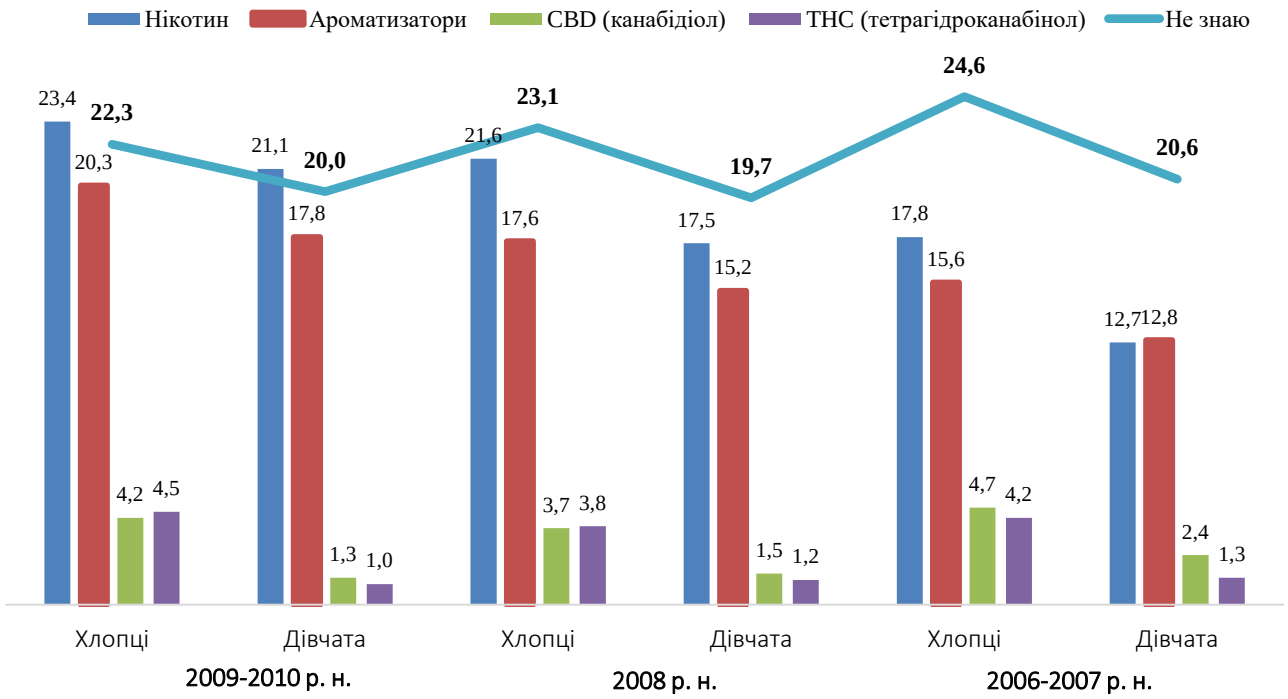

Рис. 2.2.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Що саме містили електронні сигарети, які ти використовував/ла протягом 30 днів», *за статтю та віком, %**

* Респонденти могли обрати всі варіанти відповіді, які підходили.

Серед майже всіх статево-вікових груп нікотин залишається найпоширенішою речовиною, про яку повідомляють під час вживання електронних сигарет. Найвищий відсоток спостерігається серед хлопців 2009-2010 р.н. (23,4%), а найнижчий – серед дівчат 2006-2007 р.н. (12,7%). Ароматизатор – другий за популярністю компонент електронних сигарет, про який найчастіше згадують, з відносно високим відсотком вживання в усіх групах. Найвищий рівень вживання серед хлопців 2009-2010 р.н. (20,3%), а найнижчий - серед дівчат 2006-2007 р.н. (12,8%).

Вживання канабідіолу (CBD) і тетрагідроканабінолу (THC) в електронних сигаретах залишається низьким у всіх статево-вікових групах (максимальне значення – 4,7% у хлопців 2006-2007 р.н.). Хлопці повідомляють про вищий рівень його вживання, ніж дівчата.

Від однієї п'ятої до чверті учнів не знають, що конкретно міститься в їхніх електронних сигаретах. Найвищий рівень незнання – серед хлопців 2006-2007 р.н. (24,6%), а найнижчий – серед дівчат 2008 р.н. (19,7%).

Старші підлітки повідомляють про менший рівень вживання нікотину та ароматизаторів порівняно з молодшими віковими групами. Як серед хлопців, так і серед дівчат спостерігається зменшення вживання нікотину та смакових добавок в електронних сигаретах з віком.

Хлопці частіше повідомляють про вживання нікотину, ароматизаторів, CBD та THC в електронних сигаретах, ніж дівчата в кожній відповідній віковій категорії.

Вік першої спроби куріння електронних сигарет і куріння щодня

За результатами дослідження, майже кожен дев'ятий (11,3%) вперше спробував курити електронні сигарети у віці 14 років, для 10,4% опитаних вік першої спроби електронних сигарет становив 13 років (табл. 2.2.2).

Таблиця 2.2.2

Вік (якщо таке траплялося), коли ВПЕРШЕ використав(ла) першу електронну сигарету, *за віком і статтю, %*

	2006–2007 р. н.			2008 р. н.			2009–2010 р. н.					
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Ніколи	53,3	51,2	52,3	56,7	57,9	57,3	58,2	61,8	60,2	56,6	58,2	57,5
9 років і молодше	4,3	1,0	2,7	3,4	1,5	2,4	5,3	2,4	3,7	4,1	1,7	2,8
10 років	1,7	0,7	1,2	1,5	1,1	1,3	1,6	1,7	1,7	1,6	1,2	1,4
11 років	1,1	1,5	1,3	2,2	1,7	1,9	4,7	3,5	4,0	2,8	2,2	2,5
12 років	3,9	3,7	3,8	5,8	5,5	5,6	9,2	8,2	8,7	6,6	6,1	6,3
13 років	7,6	8,6	8,1	9,6	11,5	10,6	10,5	11,6	11,1	9,5	11,1	10,4
14 років	10,2	15,5	12,8	11,7	12,5	12,1	9,3	9,4	9,4	10,7	11,9	11,3
15 років	10,4	13,5	11,9	8,0	7,9	7,9	1,2	1,5	1,4	6,3	6,5	6,4
16 років і старше	7,4	4,4	5,9	1,1	0,6	0,8	0,0	0,0	0,0	1,8	0,9	1,3

Частка тих, хто ніколи не пробував електронні сигарети, зростає в молодших вікових групах: з 52,3% (2006-2007 р.н.) до 57,3% (2008 р.н.) та 60,2% (2009-2010 р.н.).

Хлопці більш схильні до перших експериментів із використанням електронних сигарет у молодшому віці, ніж дівчата. Наприклад, серед дітей 2009-2010 р.н. 5,3% хлопців повідомили, що вперше спробували електронну сигарету у віці 9 років або молодше, порівняно з 2,4% дівчат. Загалом в усіх вікових групах хлопці частіше повідомляють про перші спроби у віці 12 років або раніше. Дівчата частіше, ніж хлопці, повідомляють про спроби у віці 13-14 років.

Серед усіх статево-вікових вікових груп найпоширенішим віком першої спроби електронних сигарет є 13-14 років. Наприклад, серед усіх респондентів 10,4% вперше спробували у віці 13 років, 11,3% у віці 14 років. Таким чином, середина підліткового віку є критичним періодом для стратегій втручання, спрямованих на профілактику вживання електронних сигарет.

У найстаршій групі учнів 2006-2007 р.н. частка тих, хто спробував електронні сигарети у віці 12 років або молодше, значно нижчий порівняно з когортою 2009-2010 р.н. (9% проти 18,1%). Ранній початок експериментів із електронними сигаретами в останні роки, можливо, пов'язаний із більшою доступністю та маркетингом електронних сигарет.

Звичка щодня курити електронні сигарети у більшості (6,8%) підлітків сформувалась у віці 14 та 15 років (5,3%) (рис. 2.2.3).

Рис. 2.2.3. Перша спроба та формування звички куріння електронних сигарет щодня у віці 11 років і молодше, *за віком і статтю, %*

Під час першого використання електронних сигарет кожен одинадцятий підліток (9,1%) час від часу курив традиційні сигарети (у 2019 р. ця частка складала 24,7%), а 2,9% (5,2% у 2019 р.) вживали їх регулярно. Для 28,3% опитаних електронна сигарета стала першою спробою досвіду куріння. У більшості до спроби першої електронної сигарети не мали досвіду куріння класичних сигарет дівчата всіх вікових категорій (табл. 2.2.3).

Таблиця 2.2.3

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Коли ти вперше спробував(ла) електронну сигарету (якщо таке траплялося), яким був на той момент твій досвід щодо традиційних сигарет?», *за віком і статтю, %*

	2006–2007 р. н.			2008 р. н.			2009–2010 р. н.			Хлопці	Дівчата	Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх			
Я ніколи не пробував(ла) курити електронні сигарети	55,5	53,4	54,4	60,7	58,4	59,5	62,2	63,3	62,9	60,3	59,2	59,7
Я ніколи не вживав(ла) традиційних сигарет	28,5	32,0	30,2	25,7	30,8	28,4	25,2	28,7	27,1	26,0	30,3	28,3
Я вживав(ла) традиційні сигарети час від часу	11,1	12,3	11,7	9,6	8,5	9,0	9,4	6,7	7,9	9,8	8,5	9,1
Я регулярно вживав(ла) традиційні сигарети	4,9	2,3	3,7	4,0	2,3	3,1	3,2	1,3	2,1	3,9	2,0	2,9

З цікавості спробували першу електронну сигарету 30,2% опитаних. За пропозицією друзів або інших людей це зробили 17,1% підлітків, незалежно від статі. Для 4,6% респондентів мотивом спроби електронної сигарети було бажання припинити куріння традиційних сигарет (теж майже однакова частка серед хлопців і дівчат) (рис. 2.2.4).

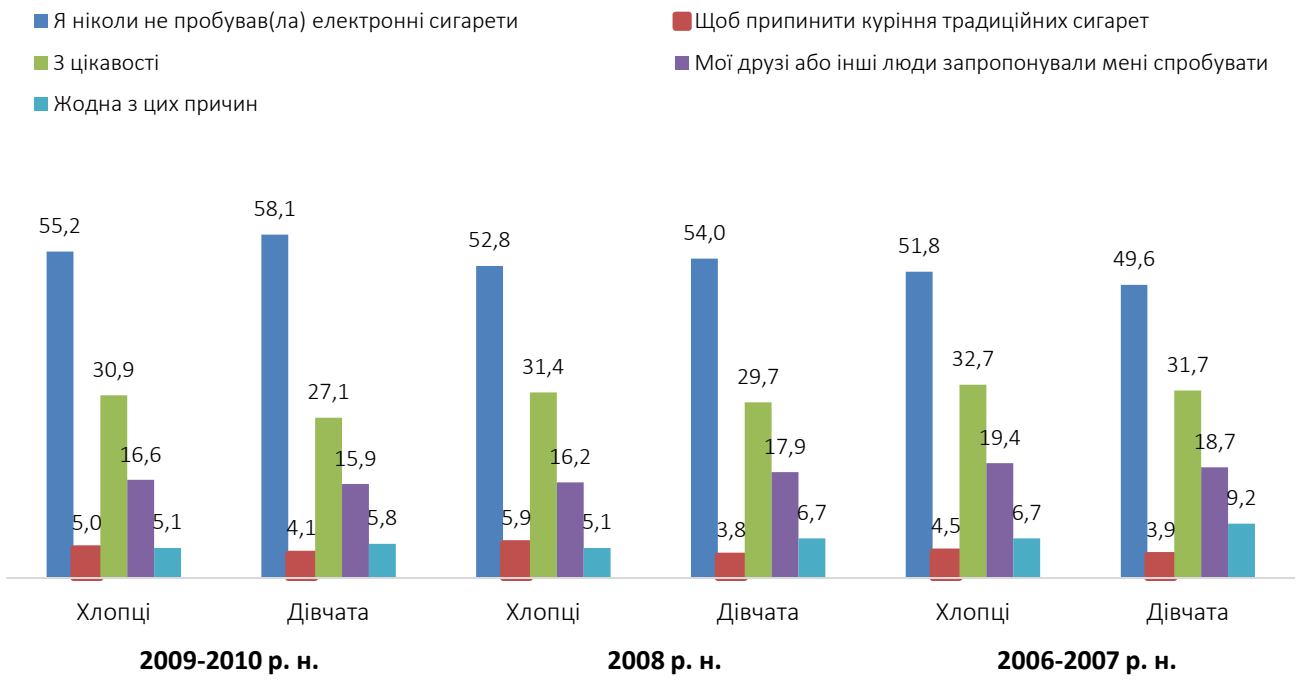

Рис. 2.2.4. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чому ти вперше спробував(ла) електронні сигарети?», *за віком і статтю, %*

Серед тих, хто пробував електронні сигарети, найпоширенішою причиною спроби є цікавість – її назвали приблизно 30% учнів у кожній зі статево-вікових груп.

Частка учнів, які вперше спробували електронну сигарету, тому що їм запропонували її друзі або інші люди, дещо вища у старших підлітків. Найвищий показник – серед учнів 2006-2007 р.н. (серед хлопців – 19,4%, серед дівчат – 18,7%). Дуже невелика частка респондентів серед усіх статево-вікових груп спробували електронні сигарети, щоб

кинути курити традиційні. Це свідчить про те, що вейпінг є скоріше експериментальною поведінкою, ніж інструментом для відмови від куріння для молоді.

Здебільшого перша електронна сигарета для всіх вікових груп містила нікотин або ароматизатори (рис. 2.2.5).

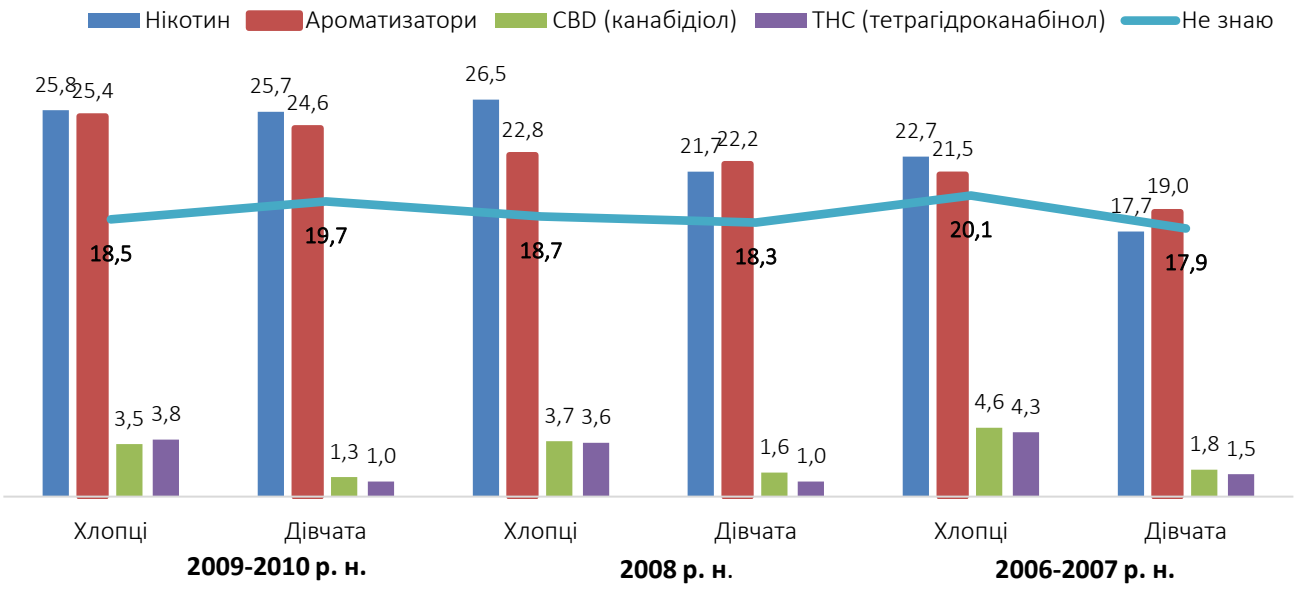

Рис. 2.2.5. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Що саме містили електронні сигарети, коли ти їх використовував(ла) вперше», *за статтю та віком, %*

Рівень обізнаності щодо вмісту речовин в електронній сигареті при першій спробі куріння є дещо більшим. Серед усіх опитаних 18,7% не знали, що саме містить сигарета при першій спробі куріння, тоді як серед респондентів, які курили електронні сигарети протягом останніх 30 днів, цього не знали 21,6%. Серед групи підлітків 2009–2010 років народження при першій спробі електронної сигарети не знали про її вміст 18,5% хлопців і 19,7% дівчат, серед інших вікових груп при першій спробі куріння не знали, що саме міститься в сигареті, здебільшого хлопці. Щодо куріння електронних сигарет протягом останніх 30 днів, більшість хлопців всіх вікових груп не мали інформації щодо вмісту сигарети (рис. 2.2.6).

Рис. 2.2.6. Розподіл відповідей респондентів, які «не знали» вміст електронної сигарети під час першої спроби та «не знали» його під час використання протягом 30 днів, *за статтю та віком, %*

У всіх статево-вікових групах відсоток респондентів, які повідомили, що не знали вміст уживаних ними електронних сигарети протягом останніх 30 днів, дещо вищий, ніж відсоток тих, хто не знав про вміст електронної сигарети під час першої спроби. Це свідчить про те, що недостатня обізнаність про вміст електронних сигарет не перешкоджає їх подальшому використанню.

Досвід вживання кальяна, нюхального, жувального тютюну та користування пристроями для нагрівання тютюну

Серед альтернативних продуктів для куріння найпоширенішим є кальян і пристрої для нагрівання тютюну. Частка респондентів, які мають досвід використання цих продуктів, становить відповідно 19,6% (32,2% у 2019 р.) та 17,1% (7,4% у 2019 р.) .

Вживання нюхального або жувального тютюну та нікотинових подушечок або паучів не є поширеним серед учнівської молоді, досвід їх вживання коли-небудь становить відповідно 8,7% і 7,5% (рис. 2.2.7).

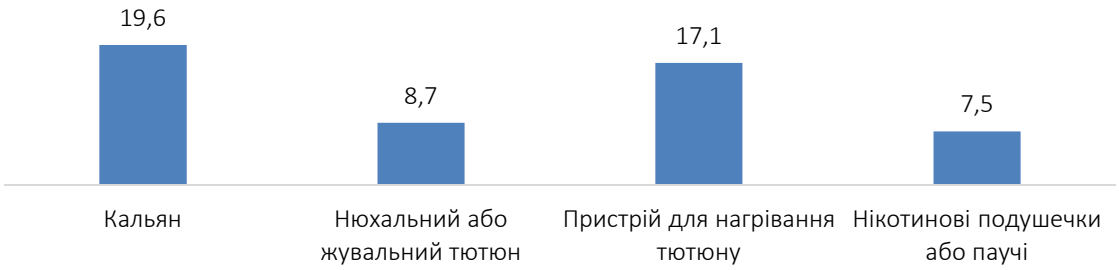

Рис. 2.2.7. Поширеність досвіду вживання кальяна, нюхального або жувального тютюну, нікотинових подушечок та використання пристроїв для нагрівання тютюну протягом життя, *%*

Більший досвід вживання кальяна мають хлопці (21,6%), ніж дівчата – 17,9%. Найменша частка респондентів, що мають досвід куріння кальяну, проживає у селі – 17,4%. На те, що мають досвід куріння кальяна, вказали 18,3% жителів селищ і 20,8% міст. Куріння кальяна є більш поширеним серед учнів ЗФПО – 21,1%. Серед учнів ЗЗСО ця частка складає 19,6%, серед респондентів, які навчаються в ЗП(ПТ)О – 19%.

Пристрої для нагрівання тютюну є більш поширеними у містах – 18,9%, ніж у селищах – 15,8% або селах – 13,6%, та серед хлопців – 19,2%, ніж серед дівчат – 15,3%. Досвід їх використання мають у більшості учні ЗФПО – 21,1%. Рівень використання пристроїв для нагрівання зростає з віком респондентів. Для підлітків 2009–2010 років народження він складає 15,7%, для 2008 року народження – 17,3%, для 2006–2007 років народження 19,5%.

Вживання нюхального, жувального тютюну та нікотинових подушечок або паучей не є поширеними серед підлітків, але отримані дані демонструють їх певну присутність. Так, досвід використання нюхального або жувального тютюну мають більше хлопців, ніж дівчат, – відповідно 11,8% та 6%. Частіше їх вживають учні ЗП(ПТ)О – 9,8% та жителі міст – 9,8%.

Нікотинові подушечки або паучі є значно поширеними серед хлопців (10,7%), ніж серед дівчат (4,7%). Частіше їх вживають жителі міст (8,6%), ніж селищ – 5,2% або сіл – 5,6%.

Підлітки зазначили, що вперше спробували курити кальян 5,4% опитаних у віці 14 років і ще 5% респондентів – у 15 років. Вперше пристрої для нагрівання тютюну пробують використовувати в 14 та 15 років – відповідно 5% та 3,6%. Віком першої спроби нюхального або жувального тютюну як і нікотинових подушечок або паучей є 9 років і молодше – це зазначили 1,7% та 1,5% опитаних відповідно (табл. 2.2.4).

Таблиця 2.2.4

Вік першої спроби альтернативних тютюнових і нікотинових продуктів, *%*

	Кальян	Нюхальний або жувальний тютюн	Пристрій для нагрівання тютюну	Нікотинові подушечки або паучі
Ніколи	76,3	91,6	84,1	93,2
9 років і молодше	2,7	1,7	1,5	1,5
10 років	1,0	0,4	0,5	0,4
11 років	3,0	1,1	0,9	0,6
12 років	1,8	0,7	0,9	0,6
13 років	3,5	1,2	2,6	0,9
14 років	5,4	1,3	5,0	1,1
15 років	5,0	1,5	3,6	1,3
16 років і старше	1,4	0,5	1,0	0,4

Більшість учнів ніколи не пробували альтернативні тютюнові та нікотинові продукти. Рівень експериментів у віці 10 років або раніше є дуже низьким для всіх типів продуктів і коливається від 1,9% для нікотинових подушечок до 3,7% для кальяну (який, ймовірно, є дещо більш доступнішим для учнів порівняно з іншими продуктами).

Найвищі показники першого вживання в основному припадають на вік 13-15 років. Для кальянів і пристроїв для нагрівання тютюну найвищі показники початку вживання припадають на 14 років (5,4% і 5,0% відповідно).

Пристрої для нагрівання тютюну мають відносно високий показник початку куріння у віці 14 (5,0%) та 15 (3,6%) років, що робить їх другим найпопулярнішим продуктом після кальяну. Це свідчить про те, що привабливість пристроїв для нагрівання тютюну може зростати серед споживачів середнього підліткового віку порівняно з бездимними продуктами, такими як нюхальний або жувальний тютюн чи нікотинові подушечки.

2.3. Фактори, що впивають на куріння підлітків

Куріння та добробут (рівень матеріального становища родини)

У розрізі рівня матеріального становища родини, спостерігається вища поширеність куріння серед підлітків, які рівень добробуту своєї родини визначили як «нижчий за середній» – 34,9%. При цьому досвід куріння більший у хлопців– 38,1%, ніж у дівчат – 32,1% з цієї категорії родин. Найменш куріння поширене серед підлітків із сімей з «середнім» рівнем добробуту – 26,6% курили хоча б раз у житті (30,5% серед хлопців і 24% серед дівчат) (рис. 2.3.1).

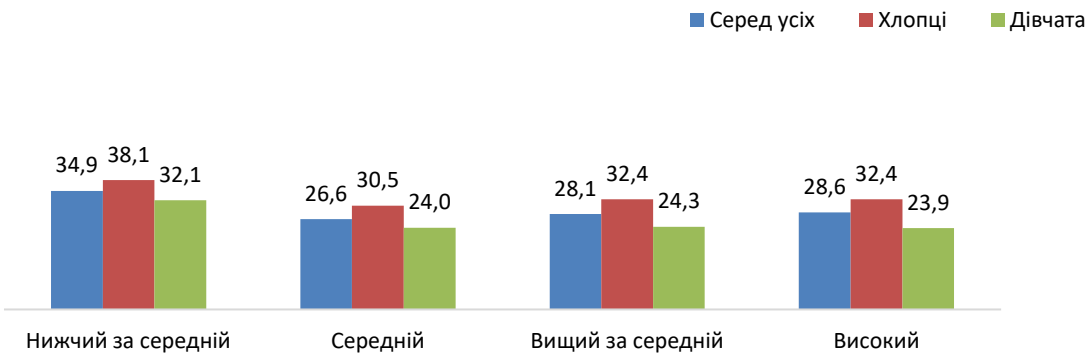

Рис. 2.3.1. Частка підлітків, які мають досвід куріння протягом життя, за рівнем матеріального становища родини, *%*

Розподіл показників досвіду куріння за останній місяць схожий на досвід куріння протягом життя – найбільша частка опитаних, які курили сигарети або електронні сигарети протягом останніх 30 днів, проживає в сім'ї з рівнем матеріального становища «нижчим за середній» – 25,5% та 31,3% відповідно.

Підлітки, які виховуються у сім'ї з іншим рівнем добробуту, ніж «нижчий за середній», курили сигарети та електроні сигарети за останні 30 днів майже однаковою мірою. Курили сигарети дещо більшою мірою 16,4% підліткиі з родин з високим рівнем добробуту (проти підлітків з родин із рівнем добробуту «середнім» і «вищим за середній» – по 13,3% відповідно). Підлітки з цієї категорії сімей курили більшою мірою і електронні сигарети (25,2%).

Електронні сигарети в цілому більше поширені серед підлітків з будь-яким рівнем матеріального становища. У цілому за останні 30 днів хлопці курили сигарети та електронні сигарети більше, ніж дівчата. Лише в категорії сімей з рівнем добробуту «нижчим за середній» дівчата курили електронні сигарети більше, ніж хлопці – відповідно 32,3% та 30,1% (рис. 2.3.2).

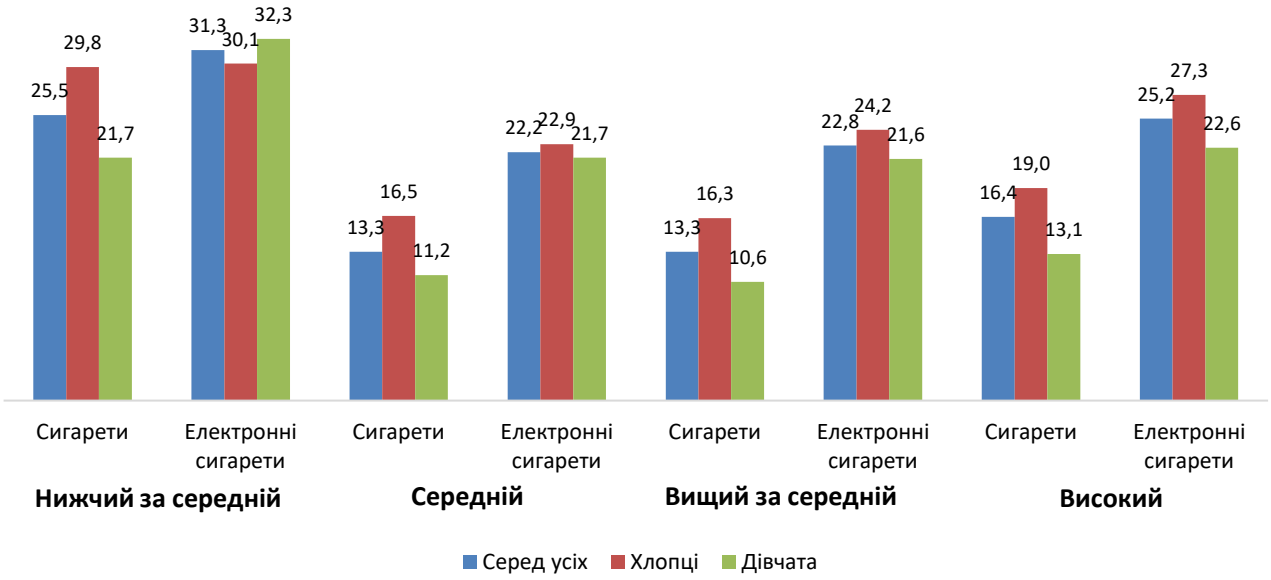

Рис. 2.3.2. Частка учнівської молоді, яка курила сигарети та електронні сигарети протягом останніх 30 днів, *за рівнем матеріального становища родини, %*

Інтенсивність куріння є вищою у підлітків, які виховуються в родинах з рівнем добробуту «нижчим за середній». Так, 7,4% опитаних (10,8% хлопців і 4,6% дівчат) викурювали понад 5 сигарет на день за останній місяць. Учнівська молодь із сімей з «високим» рівнем матеріального становища курила понад 5 сигарет на день дещо більше (4,6%), ніж однолітки із сімей із «середнім» – 2,4% та «вищим за середній» – 2,1% рівнями матеріального становища (рис. 2.3.3).

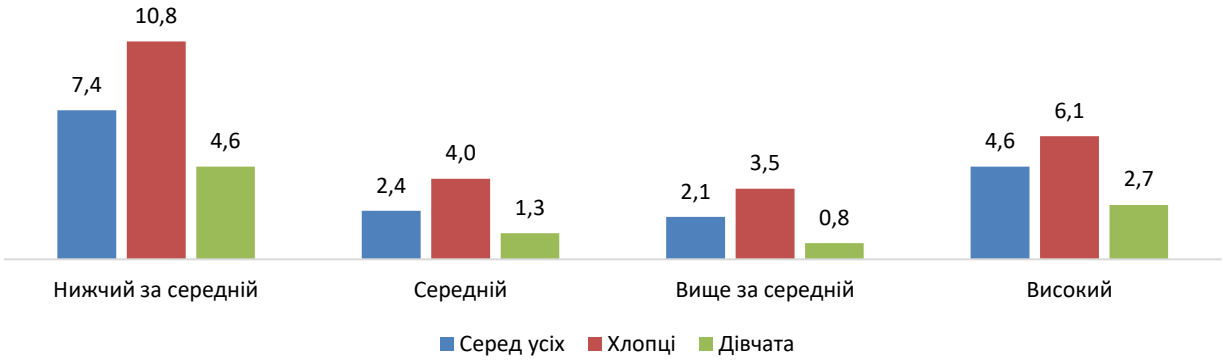

Рис. 2.3.3. Частка учнівської молоді, яка викурювала понад 5 сигарет на день за останні 30 днів, *за рівнем матеріального становища родини, %*

Куріння та вимушене переміщення внаслідок війни

Відповідно до аналізу даних, досвід куріння протягом життя є дещо вищим серед підлітків, які належать до ВПО. Серед хлопців, які належать до ВПО, частка опитаних, які мають досвід куріння, складає 40,3%, серед дівчат – 32,3%, тоді як серед респондентів, які до ВПО не належать, ці показники становлять 31,3% та 24,2% відповідно (рис. 2.3.4).

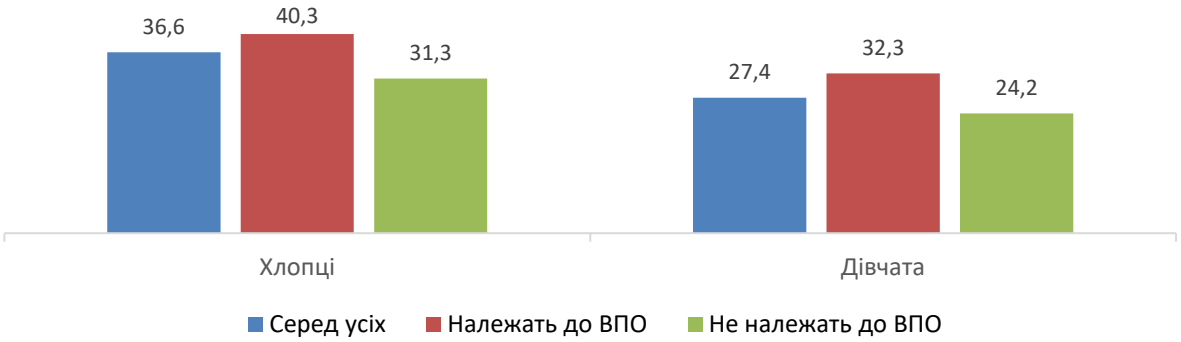

Рис. 2.3.4. Частка підлітків, які мають досвід куріння протягом життя, *у розрізі приналежності до ВПО, %*

Протягом останнього місяця підлітки, які є ВПО, курили як сигарети, так і електроні сигарети більшою мірою, ніж їхні однолітки, які не є ВПО. Так, 24% опитаних, які належать до ВПО, курили сигарети та 31,6% електронні сигарети, тоді як серед підлітків, які не належать до ВПО, сигарети курили 14,2%, а електронні сигарети – 23,1% респондентів. Незалежно від наявності статусу ВПО, хлопці курили більшою мірою як сигарети, так і електронні сигарети (рис. 2.3.5).

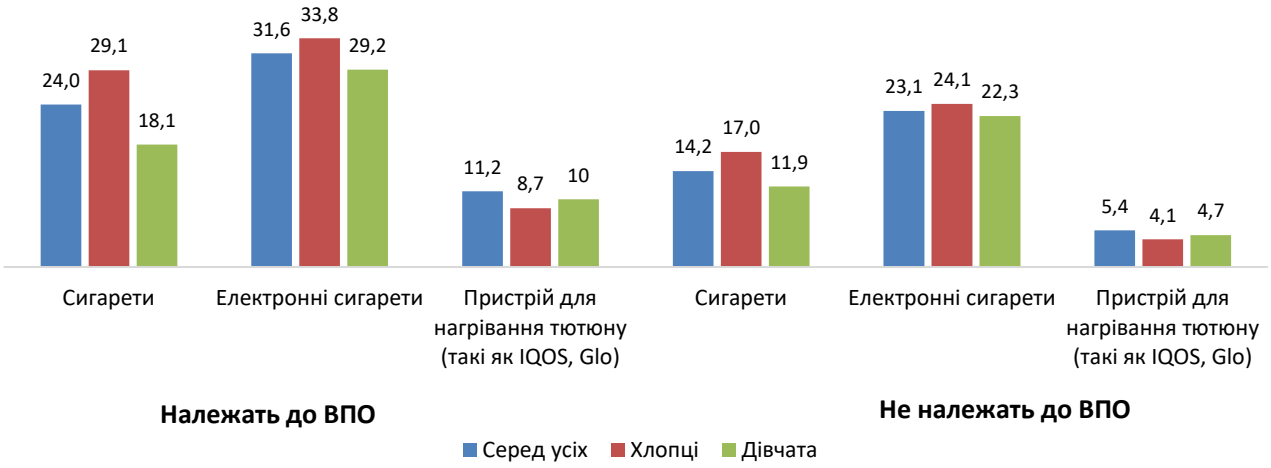

Рис. 2.3.5. Частка учнівської молоді, яка курила протягом останніх 30 днів, *у розрізі приналежності до ВПО, %*

Інтенсивність куріння є більшою серед підлітків, які належать до ВПО, – 7% викурювали понад 5 сигарет на день за останній місяць, тоді як частка їхніх однолітків, які викурювали таку ж саму кількість сигарет, але які не є ВПО, становить 2,9% (рис. 2.3.6).

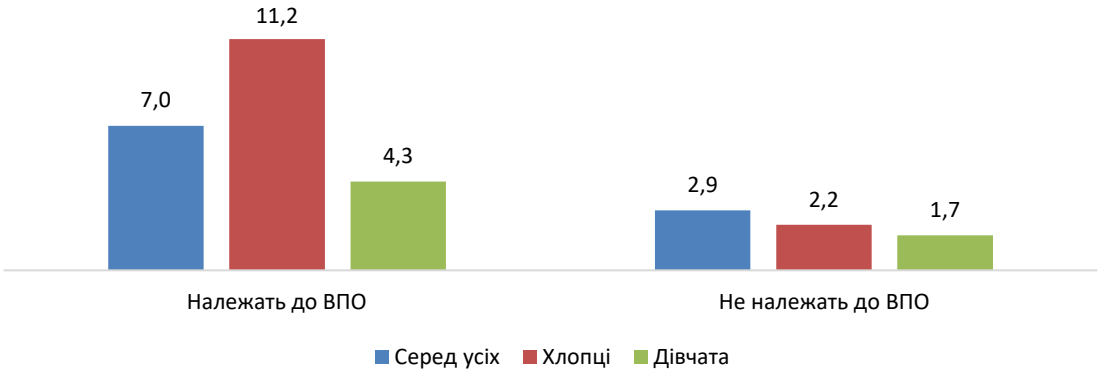

Рис. 2.3.6. Частка учнівської молоді, яка викурювала понад 5 сигарет на день за останні 30 днів,
у розрізі приналежності до ВПО, %

У всіх категоріях споживання тютюнових виробів (сигарети, електронні сигарети та пристрої для нагрівання тютюну) учні з числа ВПО демонструє вищі показники вживання тютюну порівняно з учнями, які не належать до ВПО. Наприклад, рівень куріння сигарет серед молоді ВПО становить 24,0%, тоді як серед молоді, яка не є ВПО, цей показник дорівнює 14,2%.

Як серед ВПО, так і серед тих, хто не є ВПО, серед хлопців стабільно вищі показники куріння традиційних сигарет, ніж серед дівчат. Що стосується вживання електронних сигарет, то поширеність серед хлопців незначно вища, тоді як серед дівчат дещо вище споживання в категорії пристроїв для нагрівання тютюну як серед ВПО, так і серед тих, хто не належить до ВПО.

Особливо значний розрив між учнями з числа ВПО та тими, хто не належить до ВПО, спостерігається щодо частого куріння (понад 5 сигарет на день протягом останнього місяця). Серед хлопців-ВПО 11,2% курять понад 5 сигарет щоденно, серед дівчат – 4,3%. Для підлітків, які не належать до ВПО, ці показники складають 2,2% та 1,7%.

Куріння та травматичний вплив війни

Досвід куріння серед підлітків, які відзначають травматичний вплив війни на їхнє життя, є дещо вищим, ніж у їхніх однолітків, які не зазначають такого впливу (відповідно 32,5% та 24,2%). Досвід куріння протягом життя у групі респондентів, які зазнали впливу війни, є вищим як серед хлопців (36,6%), так і серед дівчат (28,7%), ніж серед хлопців і дівчат, які не зазнали впливу війни, – відповідно 27,7% та 21,4% (рис. 2.3.7).

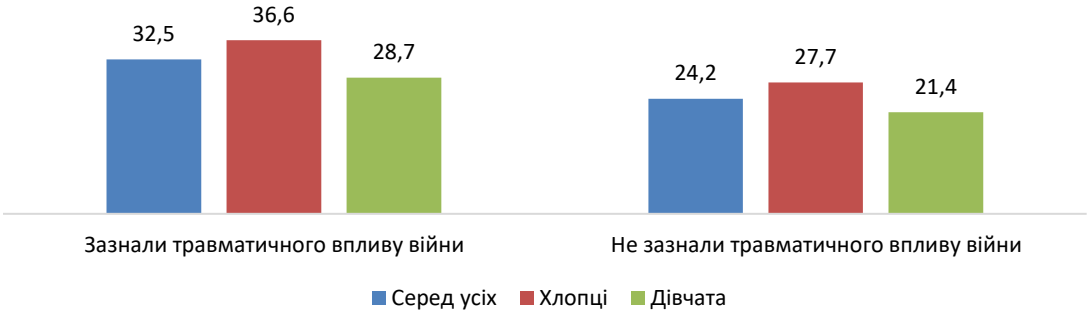

Рис. 2.3.7. Частка підлітків, які мають досвід куріння протягом життя, *у розрізі травматичного впливу війни, %*

Протягом останнього місяця респонденти, які зазначали про негативний вплив війни, курили більше сигарет (18%) та електронних сигарет (29%), ніж їхні однолітки, які такого впливу не зазначили (відповідно 12,4% та 19%). Незалежно від фактора впливу війни або ґендерної приналежності, респонденти курили за останній місяць більшою мірою електронні сигарети (рис. 2.3.8).

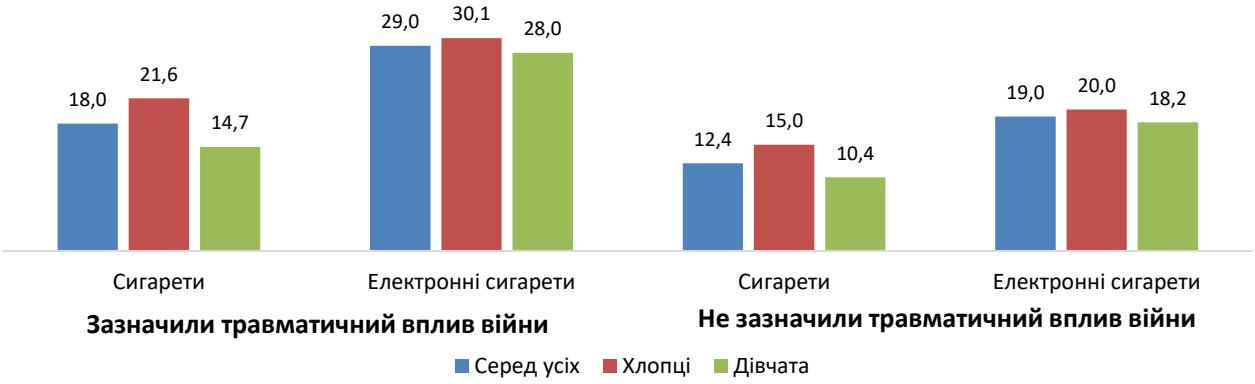

Рис. 2.3.8. Частка учнівської молоді, яка курила протягом останніх 30 днів,
у розрізі травматичного впливу війни, %

Травматичний вплив війни відобразився і на інтенсивності куріння підлітків. Так, частка респондентів, які викурювали понад 5 сигарет на день, у два рази є більшою серед учнівської молоді, яка зазнала впливу війни (4,4%), ніж серед опитаних, на яких такого впливу не було (2,2%) (рис. 2.3.9).

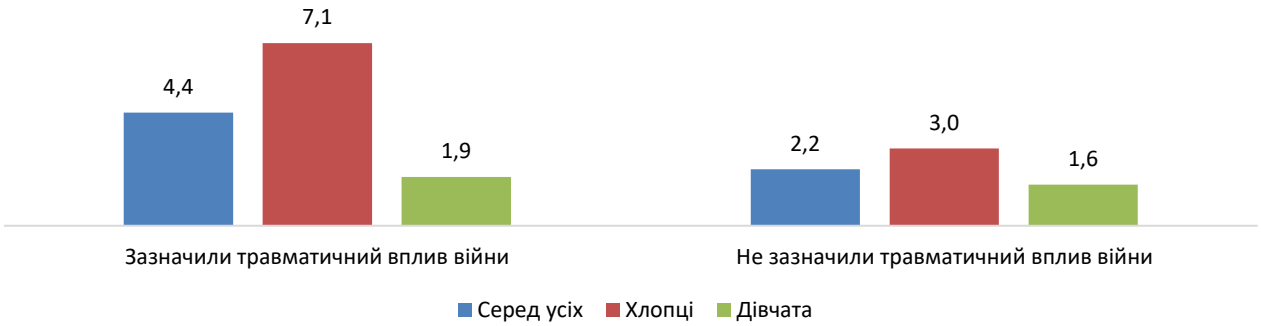

Рис. 2.3.9. Частка учнівської молоді, яка викурювала понад 5 сигарет на день за останні 30 днів, *у розрізі травматичного впливу війни, %*

Куріння та поінформованість батьків

Спостерігається зв'язок між поінформованістю батьків про проводження їхніми дітьми вільного часу та курінням. Досвід куріння є набагато більшим серед підлітків, чиї батьки не поінформовані про їхнє дозвілля (42,7%), ніж серед тих, чиї батьки поінформовані (25,3%). При цьому різниці у наявності досвіду за ґендерною ознакою серед тих, чиї батьки непоінформовані не спостерігається. Серед респондентів, чиї батьки поінформовані, частка хлопців, які мають досвід куріння, є більшою (29,5%), ніж дівчат (21,9%) (рис. 2.3.10).

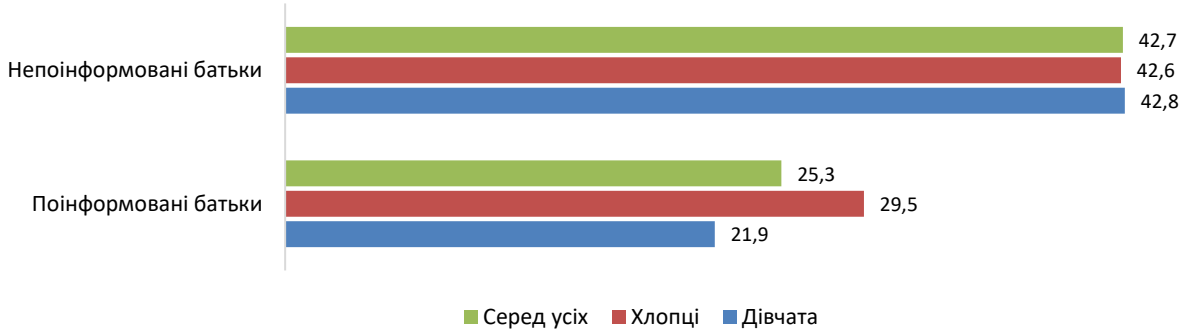

Рис. 2.3.10. Частка підлітків, які мають досвід куріння протягом життя, *у розрізі поінформованості батьків, %*

Поінформованість батьків має прямий вплив на куріння протягом останнього місяця. Так, серед респондентів, чиї батьки поінформовані, курили сигарети (12%) або електроні сигарети (21,1%) опитаних. У непоінформованих батьків сигарети курили 30,4% підлітків (однаковою мірою хлопці та дівчата), а електронні сигарети курили 37,6% опитаних, при чому дівчата курили електронні сигарети більшою мірою (40,1%), ніж хлопці (35,7%) (рис. 2.3.11).

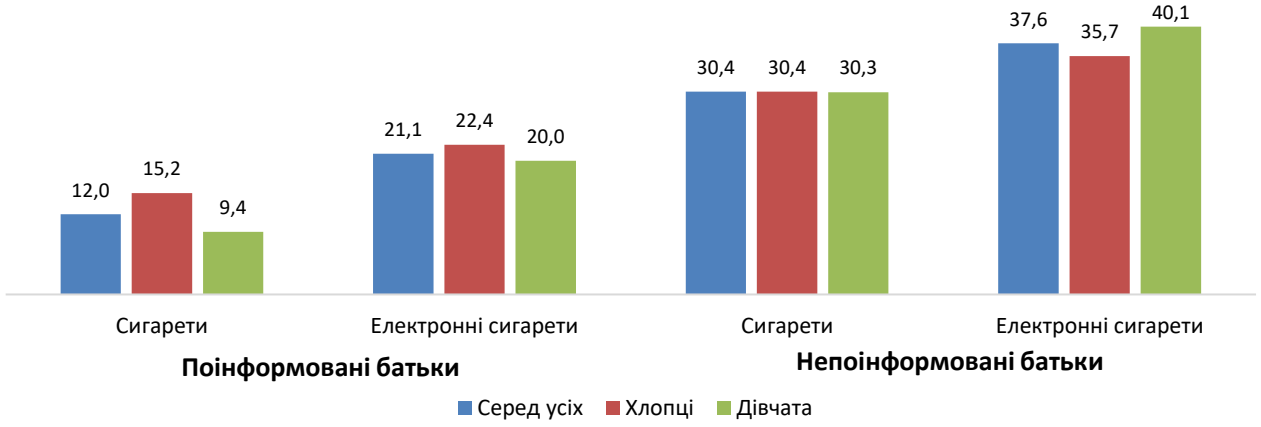

Рис. 2.3.11. Частка учнівської молоді, яка курила протягом останніх 30 днів, *у розрізі поінформованості батьків, %*

Спостерігається також зв'язок поінформованості батьків з інтенсивністю куріння. Лише 2% опитаних курили понад 5 сигарет на день серед опитаних, чиї батьки поінформовані, як вони проводять свій вільний час. У непоінформованих батьків частка підлітків, які курили понад п'яти сигарет, складає 9,4% (рис. 2.3.12).

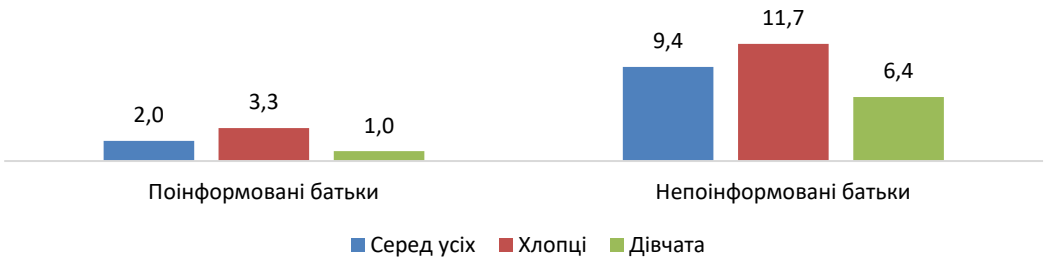

Рис. 2.3.12. Частка учнівської молоді, яка викурювала понад 5 сигарет на день за останні 30 днів, *у розрізі поінформованості батьків, %*

Серед споживачів як традиційних, так і електронних сигарет, частка молодих людей, які курять, значно вища, якщо батьки непоінформовані.

Хлопці курять частіше, ніж дівчата, коли батьки поінформовані, але ця тенденція, коли батьки непоінформовані. Наприклад, коли батьки непоінформовані, 40,1% дівчат повідомили про використання електронних сигарет порівняно з 35,7% хлопців, а у випадку традиційних сигарет поширеність куріння є рівною для хлопців та дівчат (30,4% та 30,3% відповідно), чиї батьки непоінформовані.

Хоча обидва види куріння зростають, коли батьки непоінформовані, різниця є більшою для традиційних сигарет (від 12,0% до 30,4%), ніж для електронних сигарет (від 21,1% до 37,6%), якщо батьки непоінформовані.

Депресія, стрес і тривожність на фоні куріння

За результатами дослідження, у підлітків, які мають досвід куріння, значно частіше присутній підвищений рівень депресії, тривожності та стресу порівняно з однолітками, які такого досвіду не мають. Підвищення всіх показників дещо більшою мірою спостерігається серед дівчат (табл. 2.3.1).

Таблиця 2.3.1

Поширеність підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу у розрізі куріння, *за статтю, %*

	Немає досвіду куріння			Куріння протягом життя		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Депресія	23,7	32,7	28,8	35,4	45,7	40,3
Тривожність	22,6	38,4	31,5	36,0	52,9	44,0
Стрес	12,1	24,6	19,2	21,6	35,4	28,1

Прослідковується зв'язок між курінням тютюну та електронних сигарет протягом останнього місяця та рівнем депресії, тривожності та стресу як у хлопців, так і у дівчат. Таблиця 2.3.2 демонструє дещо більше підвищення цих показників серед хлопців і серед опитаних, які курили тютюн, ніж серед респондентів, які курили електронні сигарети.

Найбільше зростання як серед хлопців, так і серед дівчат демонструє рівень тривожності. Серед хлопців він зростає з 23,2% серед опитаних, які не курили протягом місяця, до 43,4% серед респондентів, які курили. Для дівчат цей показник зростає з 40% серед тих учнівської молоді, яка не курила, до 56,2% серед опитаних, які курили тютюн за останній місяць. Серед тих, які курили електронні сигарети, рівень тривожності також підвищується найбільше серед всіх показників, але його підвищення як серед хлопців, так і серед дівчат деякою мірою менше. Так, для хлопців, які не курили електронні сигарети протягом місяця, показник рівня тривожності дорівнює 22,7%, а серед тих, які курили – 39,4%. Для дівчат цей показник складає 38,6% серед опитаних, які не курили, та 53,7% серед респондентів, які курили.

Таблиця 2.3.2

Показники підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу серед учнівської молоді, яка курила за останні 30 днів, *за статтю, %*

	Не курили тютюн протягом місяця			Куріння тютюну протягом місяця			Не курили електронні сигарети протягом місяця			Куріння електроних сигарет протягом місяця		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Депресія	24,3	34,1	29,3	41,3	49,1	44,7	23,9	32,9	28,8	38,0	46,4	42,3
Тривожність	23,2	40,0	32,5	43,4	56,2	49,0	22,7	38,6	31,4	39,4	53,7	46,8
Стрес	12,2	25,6	19,7	28,6	38,7	33,1	11,8	24,9	19,0	25,2	35,2	30,4

Дані чітко демонструють тісний зв'язок між курінням (як тютюну, так і електронних сигарет) та більшою поширеністю підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу серед підлітків. Учні, які курили протягом останнього місяця, повідомили про гірші показники психічного здоров'я порівняно з тими, хто не курить. Ті, хто не курить тютюн або електронні сигарети, значно рідше мають підвищений рівень депресії, тривожності та стресу. Наприклад, лише 19,7% некурців мають підвищений рівень стресу, тоді як серед курців цей показник сягає до 33,1%.

Показники підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу зростають майже на 25% при курінні понад 5 сигарет на день протягом місяця. При цьому серед хлопців ці показники підвищуються більшою мірою, ніж серед дівчат. Коливання показників серед дівчат спостерігається в межах 20%, а серед хлопців – у межах 30%. Наприклад, різниця між рівнем тривожності у хлопців, які не курили протягом місяця (25,2%), та тими, які щоденно курили 5 сигарет і більше (57,7%), складає 32,5%. Серед дівчат спостерігається найбільше коливання показника депресії – підвищується з 35,6% серед опитаних, які не курили, до 57,8% серед тих, які щоденно курили понад 5 сигарет (табл. 2.3.3).

Таблиця 2.3.3

Показники підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу серед учнівської молоді, яка курила понад 5 сигарет на день за останні 30 днів, *за статтю, %*

	Не курили протягом місяця			Курили понад 5 сигарет на день протягом місяця		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Депресія	26,0	35,6	31,2	54,8	57,8	55,7
Тривожність	25,2	41,7	34,2	57,7	61,4	58,8
Стрес	13,6	26,9	20,9	45,2	45,8	45,4

Ключові результати за розділом

- Зберігається тенденція зниження поширення куріння серед учнівської молоді.
- Ніколи не курили сигарети 71,7% опитаних. У попередній хвилі дослідження 2019 р. 49,5% опитаних відмітили, що ніколи не курили сигарети.
- Досвід куріння сигарет більш поширений серед хлопців (32,3%) і знизився порівняно з 2019 р. – тоді зазначили, що мають досвід куріння, 56,2% хлопців. Серед дівчат досвід куріння також зменшився з 54,7% у 2019 р. до 24,9% у 2024 р.
- Спостерігається вища поширеність куріння серед підлітків, які рівень матеріального становища (добробуту) своєї родини визначили як «нижчий за середній» – 34,9%.
- Найменше куріння поширене серед підлітків із сімей з «середнім» рівнем добробуту – 26,6%.
- Підлітки, які належать до ВПО, курили як сигарети, так і електроні сигарети більшою мірою, ніж їхні однолітки, які до ВПО не належать.
- Поширеності досвіду куріння сигарет зменшилася порівняно з 2019 р. у всіх типах закладів освіти.
- Вік першої спроби куріння сигарет становить 14 років. Починають пробувати сигарети у віці 9 років або молодше.
- Більшість респондентів почала курити щоденно у віці 14 та 15 років. Ще частка опитаних почала курити щоденно у віці 9 років.
- Хлопці є більш схильними до куріння щодня, ніж дівчата.

- Найбільший досвід куріння мають учні ЗП(ПТ)О – 42,7%.
- Хоча б один раз у житті мали досвід куріння електронних сигарет 38,1% опитаних.
- Досвід куріння електронних сигарет протягом останніх 30 днів є у кожного четвертого (23,9%) підлітка.
- Дівчата із сімей з рівнем доходів «нижчий за середній» курять електронні сигарети більше, ніж хлопці (відповідно 32,3% та 30,1%).
- Кожен шостий (16,1%) вперше спробував курити електронні сигарети у віці 14 років.
- Для 28,3% опитаних використання електронної сигарети стало першою спробою куріння.
- 18,7% опитаних не знали, які саме речовини містить електронна сигарета при першій спробі куріння.
- Серед альтернативних тютюнових виробів найпоширенішими є кальян і пристрої для нагрівання тютюну.
- Досвід вживання кальяна мають 19,6% опитаних.
- Перша спроба куріння кальяна більшістю підлітків була зроблена у віці14 та 15 років.
- Пристрої для нагрівання тютюну набирають поширення. Частка респондентів, які мають досвід їх використання, збільшилась із 7,4% у 2019 р. до 17,1% у 2024 р.
- Вік першої спроби використання пристроя для нагрівання тютюну становить 14–15 років.
- Вживання нюхального або жувального тютюну та нікотинових подушечок або паучів не є поширеним серед учнівської молоді, і досвід їх вживання коли-небудь становить відповідно 8,7% та 7,5%.
- Респонденти, які зазначили про негативний вплив війни, курили більше сигарет протягом останнього місяця (18%) та електронних сигарет (29%), ніж їхні однолітки, які про такий вплив не зазначили (відповідно 12,4% та 19%).
- Частка респондентів, які викурювали понад 5 сигарет на день, у два рази є більшою серед учнівської молоді, яка зазначила про вплив війни (4,4%), ніж серед опитаних, які про такий вплив не зазначили (2,2%).
- Досвід куріння є набагато більшим серед підлітків, чиї батьки не поінформовані про їхнє дозвілля (42,7%), ніж серед опитаних, чиї батьки поінформовані (25,3%).
- Спостерігається зв’язок поінформованості батьків з інтенсивністю куріння. Лише 2% опитаних курили понад 5 сигарет на день серед респондентів, чиї батьки поінформовані, як вони проводять свій вільний час. У непоінформованих батьків частка підлітків, які курили понад п’ять сигарет на день, складає 9,4%.
- Підлітки, які курять, мають вищий рівень депресії, тривожності та стресу порівняно з однолітками, які не курять.
- Куріння тютюну та електронинх сигарет протягом останнього місяця підвищує рівень депресії, тривожності та стресу як у хлопців, так і у дівчат. Дещо більше підвищення цих показників спостерігається серед хлопців і серед опитаних, які курили тютюн, ніж серед тих, які курили електронні сигарети.
- Найбільше зростання як серед хлопців, так і серед дівчат через куріння демонструє показник рівня тривожності.
- Показники підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу зростають майже на 25% при курінні понад 5 сигарет на день. Серед хлопців ці показники підвищуються більшою мірою, ніж серед дівчат. Коливання показників серед дівчат спостерігається в межах 20%, а серед хлопців – у межах 30%. Так, різниця між рівнем тривожності у хлопців, які не курили протягом місяця (25,2%), та тими, які щоденно курили 5 сигарет і більше (57,7%), становить 32,5%. Серед дівчат спостерігається найбільше коливання показника депресії – він підвищується з 26% серед опитаних, які не курилли, до 57,8% серед тих, які щоденно курять понад 5 сигарет.

РОЗДІЛ 3. АЛКОГОЛЬ

3.1. Поширеність і причини вживання алкоголю

Вживання алкоголю протягом життя

За результатами опитування, серед усіх підлітків упродовж свого життя вживали алкогольні напої принаймні один раз 76,7%. Вживали алкоголь один-два рази 17,1% респондентів. Йдеться про «прецедент ознайомлення» з алкоголем, першою дегустацією. Вживали алкогольні напої від трьох до дев'яти разів 26,1% опитаних. У цьому випадку вже можна говорити про «певний» досвід вживання алкоголю. Вживали алкоголь від десяти до 19 разів 12,4% респондентів. Такий досвід варто кваліфікувати як «значний». «Великий» досвід вживання алкоголю (від 20 до 39 разів) мають 7,4% опитаних підлітків. Вживали алкогольні напої 40 разів і більше 13,8% опитаних підлітків. Йдеться про «дуже великий» досвід вживання алкоголю (табл. 3.1.1).

Таким чином, кожен третій опитаний підліток вживав алкоголь понад десять разів протягом життя. Якщо порівнювати з минулим дослідженням, то частка підлітків, які мали досвід вживання алкоголю, помітно скоротилася: з 46,3% у 2019 р. до 33,6% у 2024 р. (табл. 3.1.1).

Впливовим фактором можна назвати меншу доступність алкогольних напоїв в умовах воєнного стану (обмежені години продажу, дорожчання підакцизних товарів). Дані фактори навряд є вичерпними, проте значною мірою можуть пояснити наявну динаміку.

Таблиця 3.1.1

Частка респондентів, які мають досвід споживання алкогольних напоїв протягом життя, *%*

	2019 р.	2024 р.
Досвід відсутній (не вживали алкоголь жодного разу)	14,3	23,3
Прецедент ознайомлення (один-два рази)	13,6	17,1
Певний досвід (від трьох до дев'яти разів)	25,8	26,1
Значний досвід (від 10 до 19 разів)	16,4	12,4
Великий досвід (від 20 до 39 разів)	11,5	7,4
Дуже великий досвід (40 разів і більше)	18,4	13,8

Якщо порівнювати загальні тенденції за ґендерно-віковою структурою споживання алкогольних напоїв, то у 2024 р. вони залишаються такими самими, як і у 2019 р.: з віком зростає питома вага підлітків, які вживали алкогольні напої, дівчата дещо раніше за хлопців вперше пробують алкоголь (табл. 3.1.2).

Таблиця 3.1.2

Розподіл респондентів, які мають відповідний досвід споживання алкогольних напоїв,

за статтю та віком, %

	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Досвід відсутній (не вживали алкоголю жодного разу)	23,7	16,5	26,2	17,7	29,4	25,8
Прецедент ознайомлення (один-два рази)	16,4	14,8	16,9	16,9	18,0	17,9
Певний довід (від трьох до дев'яти разів)	24,8	28,1	24,7	28,7	23,3	25,8
Значний досвід (від 10 до 19 разів)	11,9	15,1	10,6	14,4	9,3	13,0
Великий досвід (від 20 до 39 разів)	6,0	9,6	6,4	8,3	7,1	7,3
Дуже великий досвід (40 разів і більше)	17,1	15,9	15,1	14,0	12,8	10,1

Дані за період з 2019 по 2024 рік свідчать про помітні зміни в моделях споживання алкоголю, зокрема про значне збільшення частки осіб, які ніколи не вживали алкоголь. Ця тенденція, а також зростання кількості тих, хто експериментував з алкоголем лише один чи два рази, свідчить про зростаючу перевагу утримання або мінімального вживання алкоголю. Водночас помірне споживання (від трьох до дев'яти разів) залишається стабільним, тоді як серед категорій, які вживають алкоголь частіше, спостерігається зниження. Ці зрушення можна пояснити підвищенням рівня обізнаності населення про ризики для здоров'я, посиленням контролю за обігом алкоголю або зміною суспільних настроїв, особливо серед молодших демографічних груп.

Зменшення споживання як значних (10-19 разів), так і надмірних доз алкоголю (20 і більше разів) свідчить про ширший суспільний рух від звичного вживання алкоголю. Ця тенденція може відображати вплив здорового способу життя, профілактичної політики або зміни поколінь у соціальній поведінці. Особливо помітним є зменшення кількості респондентів з дуже великим досвідом вживання алкоголю (40 і більше разів), що підтверджує думку про те, що надмірне вживання алкоголю стає все менш соціально прийнятним. Загалом, ці дані вказують на трансформацію звичок вживання алкоголю, коли все менше людей вдаються до частого вживання, а більша частина населення або утримується, або вживає алкоголь у помірних кількостях.

На основі таблиці, що відображає споживання алкогольних напоїв серед хлопців і дівчат 2006–2007, 2008, 2009–2010 років народження, можна дійти таких висновків.

Дівчата частіше, ніж хлопці, відмічали значний досвід споживання алкоголю у всіх вікових групах.

Хлопці частіше, ніж дівчата, не вживають алкоголю взагалі. У кожній віковій групі хлопці мають вищий відсоток опитаних, які ніколи не вживали алкоголю (29,4% серед наймолодших хлопців проти 25,8% серед дівчат 2009–2010 років народження).

У наймолодшій групі (2009–2010 років народження) відсоток опитаних, які ніколи не вживали алкоголю, є очікувано найвищим: 29,4% серед хлопців і 25,8% серед дівчат. Із віком частка опитаних, які не вживали алкоголю, зменшується, а частка осіб з певним досвідом (від трьох до дев'яти разів) або більшим досвідом (10 разів і більше) зростає. Так, серед хлопців, народжених у 2006–2007 рр, 17,1% мають досвід споживання алкоголю 40 разів і більше, тоді як у хлопців 2009–2010 років народження цей показник зменшений до 12,8%.

Із віком як хлопці, так і дівчата частіше вживають алкоголь і збільшують свій досвід, що можна побачити за зменшенням відсотка осіб без досвіду і збільшенням частки осіб із більшим досвідом. Ці дані вказують на загальну тенденцію: з віком споживання алкоголю стає більш поширеним, а дівчата виявляють більшу схильність до частішого вживання алкоголю, ніж хлопці. З віком частка осіб без досвіду вживання алкоголю зменшується як серед хлопців, так і серед дівчат, а відсоток опитаних, які мають значний і великий досвід, відповідно, зростає.

Водночас аналіз виявив, що на практику споживання підлітками алкоголю впливає географічний фактор. Серед опитаних підлітків, які проживають у селищах, частка респондентів, які не вживають алкоголю, є найменшою – 18,2%, в той час як у місті цей показник складає 23,5%, селі – 24,0%. Жителі селищ мають дещо вищий показник «великого» і «дуже великого» досвіду споживання алкогольних напоїв – 22,9%. Серед респондентів, які проживають у містах обласного підпорядкування та селі, аналогічний показник становить 21,0%.

Вживання алкоголю за останні 12 місяців

Спостерігається позитивна тенденція до зменшення споживання алкоголю порівняно з 2019 р., у 2024 р. більше підлітків не вживали алкоголю жодного разу. Епізодичне та часте вживання алкоголю знижується, що може вказувати на загальне зниження рівня споживання. У групі опитаних, які споживають алкоголь дуже часто, змін майже не відбулося.

Виявлено зміни в суспільних тенденціях, пов'язаних зі споживанням алкоголю: зростає кількість підлітків, які зовсім відмовляються від алкоголю.

За останні 12 місяців вживали алкогольні напої 63,7% опитаних підлітків. Упродовж останнього року вживали алкоголь один-два рази 24,7% респондентів, «епізодично» (від трьох до дев’яти разів) – 21,9%, різною мірою часто (від 10 разів і більше) вживали алкоголь 17,7% опитаних (табл. 3.1.3).

Таблиця 3.1.3

Частка респондентів, які вживали алкогольні напої упродовж останніх 12 місяців зі вказаною частотою, *%*

	2019 р.	2024 р.
Жодного разу	25,3	36,3
Один-два рази	22,7	24,1
Епізодично (від трьох до дев’яти разів)	27,6	21,9
Досить часто (від 10 до 19 разів)	11,6	7,2
Часто (від 20 до 39 разів)	5,9	3,7
Дуже часто (40 разів і більше)	6,9	6,8

В цілому зросла частка учнів, які протягом року не споживали алкоголь – з 25,3% у 2019 р. до 36,3% в 2024 р. Частка підлітків, які повідомили, що вживають алкоголь один або два рази на рік, майже не змінилася, натомість частка епізодичного споживання (від 3 до 9 разів на рік), зменшилася з 27,6% у 2019 р. до 21,9% у 2024 р.

Частка тих, хто вживає алкоголь досить часто (від 10 до 19 разів на рік) та часто (від 20 до 39 разів на рік), зменшилися з 11,6% до 7,2% та з 5,9% до 3,7% відповідно. Частка тих, хто зловживає алкоголем (40 і більше разів на рік), залишилася стабільною: 6,9% у 2019 р. та 6,8% у 2024 р.

Загалом, дані свідчать про **загальне зниження рівня споживання алкоголю**: все більше підлітків утримуються або п'ють рідше, тоді як кількість тих, хто вживає алкоголь найчастіше, залишається майже незмінною.

Тенденції вікового та ґендерного розподілу в цьому питанні зберігаються. З віком кількість вживаного алкоголю зростає. Хлопці у 43,6% відповідей зазначають, що не вживали алкоголю жодного разу за минулий рік, відсоток дівчат тут істотно менший: 33,5% опитаних дівчат зазначають, що не вживали алкоголю за останні 12 місяців. За іншими пунктами («один-два рази», «епізодично» (від 3 до 9 разів), «досить часто» (від 10 до 19 разів) і «часто» (від 20 до 39 разів)) відсоток дівчат неістотно, але більший, ніж хлопців. Тенденція відхиляється лише серед опитаних, які «дуже часто» вживають алкоголь: 8,4% хлопців проти 5,3% дівчат.

Щодо географічного фактора, то тут прослідковується незначний зв'язок: у місті 37,7% підлітків не вживали алкоголю жодного разу за останні 12 місяців, у селі цей відсоток складає 34,4%, у селищах – 31,5%. При цьому в групі, що споживає алкоголь часто та дуже часто, розбіжності є незначущими: в усіх типах населених пунктів він становить приблизно 10,5%.

Вживання алкоголю за останні 30 днів

Більш ніж третина (39,1%) опитаних підлітків упродовж останнього місяця вживала алкоголь принаймні один раз (табл. 3.1.4). Значна частка підлітків (18,1% респондентів) вживала алкоголь частіше ніж двічі.

Таблиця 3.1.4

Частота вживання алкогольних напоїв упродовж останніх 30 днів, *%*

	2019 р.	2024 р.
Жодного разу	53,5	60,9
Один – два рази	24,4	21,0
Від трьох до дев’яти разів	16,6	11,9
10 разів і більше	5,5	6,2

Відсоток осіб, які повідомили, що не вживали алкоголь протягом останніх 30 днів, збільшився з 53,5% у 2019 р. до 60,9% у 2024 р., що свідчить про тенденцію до скорочення споживання алкоголю або збільшення рівня утримання. Частка тих, хто вживав алкоголь 1-2 рази за останній місяць, зменшилася з 24,4% до 21,0%, а тих, хто вживав алкоголь 3-9 разів, - суттєво скоротилася з 16,6% до 11,9%. Водночас частка учнів, які повідомили про вживання алкоголю 10 і більше разів на місяць, зросла з 5,5% до 6,2%. Отже, хоча загалом частка учнів, що вживають алкоголь, скоротилася, підгрупа тих, що зловживає, дещо збільшилася.

Аналіз показників вживання підлітками алкоголю за останні 30 днів виявив такі особливості:

- Дівчат, які споживали алкогольні напої, більше, ніж хлопців. Упродовж місяця вживали алкоголь принаймні один раз 43,6% дівчат і 37,5% хлопців.
- Ґендерні розбіжності найбільш помітні у молодшій віковій групі (2009–2010 років народження), і майже нівелюються у віковій групі 2006–2007 років народження.
- Щодо впливу місця проживання на частоту споживання алкоголю в останній місяць, то підлітки, які проживають у селищах, трохи частіше споживали алкогольні напої порівняно з їхніми однолітками з міст і сіл, а саме 46,6% опитаних принаймні раз пили алкоголь за останні 30 днів, тоді як різниці серед жителів міста або села майже немає (відповідно 38,2% та 39,5%).

Найпоширенішими серед підлітків передусім є вино та слабоалкогольні напої. Таблиця 3.1.5 містить дані серед хлопців і дівчат, які вживали різні види алкогольних напоїв, хоча б один раз протягом останніх 30 днів.

Таблиця 3.1.5

Частка респондентів, які вживали різні види алкогольних напоїв хоча б один раз впродовж останніх 30 днів, *%**

	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Пиво (крім безалкогольного)	31,7	26,8	28,8
Сидр	17,9	19,2	18,6
Шампанське або вино	29,6	39,9	35,1
Слабоалкогольні напої / коктейлі	23,6	31,0	27,6
Міцні алкогольні напої (горілку, віскі, коньяк, лікер, самогон тощо)	19,3	14,6	16,8

* Сума відповідей не дорівнює 100%, оскільки респонденти надавали відповідь щодо кожного напою окремо.

Пиво – найпоширеніший алкогольний напій серед хлопців у середній та старшій віковій групі (2006–/2008 років народження): кожен третій вживав пиво в останні 30 днів хоча б 1 раз. Серед дівчат цей напій є менш поширеним – дівчата на 4,9% менше схильні до вживання пива. Проте зазначається більша поширеність цього напою у дівчат старшого віку: 28,9% дівчат 2006/–2008 років народження хоч раз вживали пиво за останній місяць, в той час як у дівчат 2009–2010 років народження цей показник складає 23,3%.

Сидр має незначну різницю у споживанні між дівчатами (19,2%) та хлопцями (17,9%), що вказує на майже однакову поширеність цього напою серед обох статей.

Зацікавлення цим напоєм виказують підлітки 2006–2007 років народження, і значної різниці за ґендерним фактором тут немає: хлопці у цій віковій групі пили сидр принаймні раз за останній місяць у 21,5% випадків, у дівчат цей показник становить 21,2%. Середня та молодша вікові групи демонструють приблизно однакові результати: біля 16,5% хлопців і дівчат 2008–/2010 років народження вживали сидр протягом останніх 30 днів. У цілому сидр є найменш поширеним у підлітків з неміцних напоїв.

У свою чергу одним з найпоширеніших є виноградні напої – ігристе та вино. Шампанське або вино є більш поширеними серед дівчат, ніж серед хлопців. Упродовж останніх 30 днів принаймні один раз вживали шампанське або вино 39,9% дівчат і 29,6% хлопців.

У молодшій віковій групі (2009–2010 років народження) понад третину (35,5%) дівчат вживали вино або шампанське упродовж місяця. У віковій групі 2006–2007 років народження цей показник серед дівчат ненабагато вищий (38,7%).

Слабоалкогольні напої та коктейлі також більш поширені серед дівчат (31%) порівняно з хлопцями (23,6%). У старшій віковій групі (2008 року народження) дівчат, які вживали слабоалкогольні напої упродовж місяця, помітно більше, ніж хлопців (відповідно 31,7% та 23,6%).

Міцні алкогольні напої упродовж останніх 30 днів принаймні один раз вживали 16,8% опитаних підлітків. Уже у молодшій віковій групі (2009–2010 років народження) бачимо, що міцному алкоголю надають перевагу хлопці, а у старших вікових когортах ця ґендерна особливість є чітко вираженою. У віковій групі 2006–2007 років народження упродовж місяця принаймні один раз вживали міцні алкогольні напої 21,6% хлопців; серед дівчат цей показник становить 14,9%.

Порівняльний аналіз даних, отриманих з минулою хвилею дослідження, показав, що відбулися певні зміни при виборі алкоголю підлітками: скоротилося споживання слабоалкогольних коктейлів промислового виробництва (майже на 10%), незначно скоротилося споживання пива серед хлопців (3%), серед дівчат показники залишилися без змін. Незначно також скоротилося споживання міцного алкоголю серед обох статей (приблизно 3% у кожній групі). Проте загальні тенденції при виборі алкоголю залишилися без змін. Найпоширеніші напої серед усіх опитаних – це шампанське або вино (35,1%), а також пиво (28,8%). Міцні алкогольні напої займають найнижче місце за поширеністю серед підлітків (16,8%). Хоча цей показник є нижчим порівняно з іншими видами алкоголю, він однаково є високим, що свідчить про наявність проблеми вживання міцного алкоголю серед учнівської молоді.

Причини вживання алкоголю

Під час опитування респондентам запропонували вказати, як часто певна причина була мотивом вживання алкогольних напоїв протягом останніх 12 місяців. Показники «іноді», «часто» або «завжди» підсумовувалися для аналізу (табл. 3.1.6).

Таблиця 3.1.6

Частка респондентів, які вказали, що відповідний чинник «рідко», «іноді», «часто» або «завжди» був причиною того, що вони вживали алкогольні напої упродовж останніх 12 місяців, *%*

Причина вживання алкоголю	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.		*Серед усіх*
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	
Тому що це допомагало тобі насолодитися вечіркою	36,5	38,2	32,3	35,6	26,1	25,5	31,9
Тому що це робить заходи веселішими	29,6	30,8	25,9	30,0	21,2	23,0	26,5
Тому що це покращує вечірки та святкування	28,6	30,4	26,4	29,6	22,7	22,0	26,4
Тому що це весело	23,8	25,7	20,9	24,5	18,7	18,6	21,8
Тому що тобі подобається відчуття	25,1	26,6	21,5	23,3	20,1	17,5	21,8
Щоб отримати кайф	24,3	22,2	20,0	20,9	18,7	15,1	19,7
Для того, щоб підбадьоритись, коли ти перебуваєш у поганому настрої	20,9	24,6	18,7	20,3	17,1	14,5	18,8
Щоб забути про свої проблеми	17,4	24,1	16,4	21,3	14,8	15,0	18,0
Тому що це допомагає тобі, коли ти почуваєшся депресивно або нервуєш	21,7	24,3	20,2	21,4	16,3	16,5	19,7
Щоб вписатися до групи, яка тобі подобається	15,0	12,9	13,1	13,0	12,9	11,3	12,9
Щоб не відчувати себе осторонь	13,9	11,1	12,0	11,1	12,2	9,3	11,4
Щоб подобатися іншим	10,2	7,9	10,6	7,5	11,1	6,9	8,9

- **Соціальне задоволення як основний мотив**

Найчастіше згадувані причини вживання алкоголю в усіх групах пов'язані з соціальним задоволенням, наприклад, «тому що це допомагає насолодитися вечіркою» (31,9%), «тому що це робить заходи веселішими» (26,5%) і «тому що це покращує вечірки та святкування» (26,4%). Це свідчить про те, що вживання алкоголю серед підлітків більше пов'язане з соціальним досвідом, ніж з особистими чи емоційними причинами.

- **Зниження соціальних мотивів вживання алкоголю з віком**

Помітною тенденцією є те, що молодші когорти (2009-2010 р.н.) повідомляють про менший відсоток соціальних мотивів, ніж старші когорти (2006-2007 р.н.). Наприклад, «тому що це допомагає насолодитися вечіркою» зменшується з 36,5% (хлопці) та 38,2% (дівчата) у когорті 2006-2007 р.н. до 26,1% та 25,5% у когорті 2009-2010 р.н. Це може свідчити про зміну соціальних норм або зменшення вживання алкоголю серед молодших підлітків.

- **Ґендерні відмінності в емоційних мотивах та мотивах подолання**

Дівчата частіше, ніж хлопці, вказують на емоційні причини вживання алкоголю, такі як «підбадьоритись, коли перебуваєш у поганому настрої» (24,6% проти 20,9% у когорті 2006-2007 р.н.) та «щоб забути про свої проблеми» (24,1% проти 17,4% у когорті 2006-2007 р.н.). Ця тенденція зберігається в усіх вікових групах, що свідчить про те, що дівчата можуть використовувати алкоголь як механізм подолання проблем частіше, ніж хлопці.

- **Тенденція до зменшення вживання алкоголю для особистого задоволення**

Такі причини, як «тому що подобається відчуття» та «щоб отримати кайф», демонструють зниження в усіх вікових групах. Серед хлопців частка «для отримання кайфу» зменшилася з 24,3% (когорта 2006-2007 р.н.) до 18,7% (когорта 2009-2010 р.н.), а серед дівчат - з 22,2% до 15,1%. Це може свідчити про підвищення рівня обізнаності про ризики, пов'язані з вживанням речовин, або про зміни в розважальній поведінці підлітків.

- **Соціальний тиск як менш значущий фактор**

Вплив однолітків відіграє відносно незначну роль у прийнятті рішення про вживання алкоголю: такі причини, як «вписатися до групи, яка тобі подобається» (12,9%), «не відчувати себе осторонь» (11,4%) та «подобатися іншим» (8,9%), є найрідше згадуваними в усіх когортах. Це свідчить про те, що вживання алкоголю серед підлітків є більш внутрішньо мотивованим (наприклад, для розваги або емоційної регуляції), ніж під тиском ззовні.

- **Зменшення емоційних причин вживання алкоголю серед молодших підлітків**

У наймолодшій когорті (2009-2010 р.н.) відсоток тих, хто вживає алкоголь з причин, пов'язаних зі стресом та емоційним розвантаженням, таких як «тому що це допомагає, коли я почуваюся депресивно або нервую» (16,3% хлопців, 16,5% дівчат), нижчий, ніж у найстаршій когорті (21,7% хлопців, 24,3% дівчат). Це може свідчити про зміну ставлення до психічного здоров'я або зменшення доступу до алкоголю в молодшому віці.

- Ґендерні особливості мотивації вживання алкоголю

У всіх вікових групах хлопці частіше, ніж дівчата, вказують на соціальні та розважальні причини (наприклад, для розваг, щоб отримати задоволення від заходу), тоді як дівчата частіше повідомляють про емоційні мотиви (наприклад, щоб підняти настрій, впоратися з проблемами). Ці закономірності підкреслюють потенційні ґендерні відмінності у сприйнятті та вживанні алкоголю, що має значення для цілеспрямованої профілактики та втручання.

Аналізуючи мотиви вживання алкоголю серед підлітків, можна виділити декілька основних груп мотивів і зробити порівняння за віковими та ґендерними показниками.

Ми об'єднали мотиви в три групи: соціальні мотиви (бажання вписатися у групу, бути частиною колективу і не відчувати себе осторонь, зробити вечірки веселішими); емоційні мотиви (бажання зняти стрес, подолати поганий настрій або забути про проблеми); гедоністичні мотиви (отримати кайф, насолодитися відчуттями та покращити самопочуття)

Соціальні мотиви.

- Бажання насолодитися вечіркою. Цей мотив є найпоширенішим (31,9%), при цьому дівчата частіше. Ніж хлопці, вказують на нього як причину (38,2% серед старших дівчат). Молодші підлітки, народжені у 2009–2010 рр., рідше використовують цей мотив (26,1% хлопців і 25,5% дівчат).
- Щоб зробити заходи веселішими. У вікових групах цей мотив також є досить поширеним (26,5%), знову ж таки частіше серед дівчат (особливо серед народжених у 2006–2007 рр. – 30,8%). Дівчата трохи більше, ніж хлопці, пов'язують споживання алкоголю з веселощами на заходах.
- Щоб вписатися в групу. Цей мотив менш поширений серед підлітків (12,9%), але його частіше називають хлопці старшого віку (15% серед хлопців 2006–2007 років народження), що може свідчити про більшу потребу у соціальному визнанні.
- Щоб не відчувати себе осторонь. Серед усіх підлітків 11,4% визначають цей мотив як значущий. Хлопці частіше мотивовані споживати алкоголь саме через потребу відчути себе часткою колективу (13,9% серед старших старших хлопців обирають саме цей варіант відповіді), ніж дівчата (11,1% у старшій групі). Молодші хлопці (12,2%) і дівчата (9,3%) рідше використовують цей мотив.
- Щоб подобатися іншим. Серед усіх підлітків цей мотив обирають 8,9%. Хлопці частіше обирають цей мотив (10,2% серед старших), ніж дівчата (7,9% у старшій групі). Молодші підлітки рідше обирають цей мотив – хлопці (11,1%) і дівчата (6,9%).

Емоційні мотиви.

- Зняття стресу або подолання депресії. Мотив "це допомагає, коли почуваєшся депресивно або нервуєш" є досить вагомим (19,7%), особливо серед дівчат (24,3% у старшій віковій групі). Дівчата частіше вказують на емоційні причини для вживання алкоголю порівняно з хлопцями, особливо коли йдеться про зняття стресу або поганого настрою.
- Щоб забути про свої проблеми. Цей мотив поширений серед 18% опитаних. Дівчата частіше обирають цей мотив (особливо серед старших – 24,1%), що може свідчити про більш емоційний підхід до вживання алкоголю.
- Підбадьорення у поганому настрої. Дівчата частіше використовують алкоголь для покращення настрою (24,6% у старшій віковій групі), ніж хлопці (20,9% серед хлопців 2006–2007 років народження).

Гедоністичні мотиви.

- Отримати кайф і насолодитися відчуттям від споживання алкоголю. Ці мотиви є середньо поширеними (19,7% для отримання кайфу і 21,8% для отримання приємних відчуттів). Хлопці трохи частіше надають перевагу таким мотивам, особливо у старшій віковій групі (24,3%). Серед усіх хлопці більше, ніж дівчата, акцентують на гедоністичних аспектах споживання алкоголю.
- Тому що це весело. 21,8% підлітків обирають цей варіант відповіді. Дівчата частіше вказують на цей мотив (25,7% у старшій групі), тоді як хлопці обирають його дещо рідше (23,8%). Якщо говорити про вікові відмінності, то молодші підлітки 2009–2010 років народження рідше використовують цей мотив (18,7% хлопців і 18,6% дівчат).

При порівнянні за віком і статтю можемо побачити таке:

— старші підлітки (2006–2007 років народження) частіше вживають алкоголь для соціальної інтеграції та веселощів, зокрема для покращення вечірок і отримання кайфу;

— молодші підлітки (2009–2010 років народження) менш схильні вживати алкоголь із соціальних причин, але у них більш помітна емоційна складова: підлітки вживають алкоголь для зняття стресу або поганого настрою;

— дівчата частіше, ніж хлопці, вживають алкоголь через емоційні причини (зняття стресу, депресії) та для соціальних цілей (веселощі на вечірках); хлопці більше акцентують на гедоністичних аспектах, таких як отримання кайфу та подібним відчуттям.

Соціальні мотиви (насолодитися вечіркою, вписатись у групу) є одними з ключових причин вживання алкоголю серед підлітків, особливо серед старших вікових груп.

Емоційні мотиви важливіші для дівчат, які частіше використовують алкоголь як засіб для боротьби зі стресом або депресією.

Гедоністичні мотиви, такі як отримання кайфу, частіше зустрічаються серед хлопців.

Ці мотиви вказують на необхідність цільових профілактичних заходів з урахуванням ґендерних і вікових особливостей.

Вік першої спроби різних напоїв

У межах опитування респонденти повідомили, коли вони вперше спробували (пили) алкогольні напої (хоча б один келих). У десять років або раніше вперше алкоголь скуштували 17% (табл. 3.1.7), для порівняння: у 2019 р. частка опитаних, які куштували алкоголь до 10 років, становила 13,4%. Якщо говорити про дуже раннє знайомство з алкоголем (у віці дев'ять років або раніше), то тут більше випадків припадає на хлопців, ніж на дівчат, але у віковій групі 2009–2010 років народження цей показник майже рівний, з незначною перевагою дівчат.

- 34,8% підлітків заявили, що ніколи не вживали алкоголю. Цей показник різниться між хлопцями та дівчатами. Найбільший відсоток хлопців, які не вживали алкоголю, спостерігається серед молодшої групи (2009–2010 років народження) — 47,1%. У старшій віковій групі (2006/2007 років народження) цей показник є нижчим — 34,9%. Дівчата в усіх вікових групах частіше, ніж хлопці, вживали алкоголь. У старшій групі (2006–2007 років народження) лише 24,6% дівчат вказали, що ніколи не вживали алкоголю. У молодшій групі цей показник є трохи вищим — 35,5%. Із віком відсоток опитаних, які не вживали алкоголю, істотно знижується. Хлопці частіше заявляють про відсутність досвіду вживання алкоголю порівняно з дівчатами.
- 12,2% опитаних заявили, що спробували алкоголь у віці 9 років і молодше. У всіх вікових групах приблизно однаковий відсоток хлопців, які зазначили, що спробували алкоголь у віці до 9 років (від 13,2% до 13,9%). Дівчата трохи рідше починають куштувати алкоголь у такому ранньому віці. Проте у наймолодшій групі цей показник є вищим (14,2%) порівняно зі старшими дівчатами (8%). Вік 9 років і молодше — це період, коли значна частка підлітків, особливо хлопців, вперше стикається з алкоголем.
- 4,8% підлітків вказали, що спробували алкоголь у 10 років. Частка підлітків, які спробували алкоголь у цьому віці, є приблизно однаковою між хлопцями та дівчатами у всіх вікових групах (від 4,2% до 5,3%). Початок вживання алкоголю у віці 10 років не демонструє значних ґендерних або вікових відмінностей.
- 3,9% опитаних підлітків зазначили, що спробували алкоголь у віці 11 років. Серед хлопців цей показник трохи нижчий (від 2,2% до 3,6%), ніж серед дівчат. Дівчата частіше, ніж хлопці, починають пробувати алкоголь у віці 11 років. Особливо це помітно у старшій групі (5,4%). У віці 11 років дівчата частіше, ніж хлопці, стикаються з алкоголем, особливо в старших вікових групах.
- 7,6% респондентів вказали, що спробували алкоголь у 12 років. Серед хлопців частка підлітків, які спробували алкоголь у цьому віці, зростає з віком (від 5,8% до 7,5%). Дівчата частіше, ніж хлопці, пробують алкоголь у 12 років (від 7,7% до 8,6%). 12 років є переломним віком, коли значна частка підлітків, особливо дівчат, вперше стикається з алкоголем.
- 9,7% підлітків зазначили, що спробували вживати алкоголь у віці 13 років. Частка хлопців, які спробували алкоголь у цьому віці, зростає з віком (від 6,2% до 8,5%). Дівчата в усіх вікових групах частіше, ніж хлопці, пробують алкоголь у віці 13 років. У найстаршій групі цей показник сягає 10,4%, а у наймолодшій – 12,3%. У віці 13 років дівчата частіше пробують алкоголь, і цей вік є поширеним для першого досвіду.
- 14,8% опитаних вказали, що спробували алкоголь у віці 14 років. Серед хлопців цей вік також є поширеним (від 11,4% до 12,9%). Дівчата ще частіше пробують алкоголь у віці 14 років, особливо у старшій групі (18,3%).
- 10,0% підлітків зазначили, що спробували алкоголь у віці 15 років. Серед хлопців частка опитаних, які спробували алкоголь у віці 15 років, залишається стабільною (від 10,8% до 11,2%). Дівчата у старшій групі частіше пробують алкоголь у цьому віці (17,3%), але у молодшій групі цей показник значно нижчий (3,6%).

- Лише 2,3% опитаних заявили, що спробували алкоголь у віці 16 років і старше. У старших вікових групах 10,7% хлопців та 7,7% дівчат вказали цей вік. У молодших групах цей показник практично відсутній. Більшість підлітків починають вживати алкоголь ще до 16 років.

Таблиця 3.1.7

Частка респондентів, які вперше випили алкогольний напій (хоча б один келих) у відповідному віці, *%*

Вік, коли випив(ла) алкогольний напій	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.		*Серед усіх*
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	
Ніколи	34,9	24,6	39,6	26,7	47,1	35,5	34,8
9 років і молодше	13,5	8,0	13,2	9,8	13,9	14,2	12,2
10 років	4,2	4,5	4,6	4,5	5,2	5,3	4,8
11 років	2,2	5,4	3,4	4,3	3,6	4,5	3,9
12 років	5,8	7,7	6,4	8,6	7,5	8,4	7,6
13 років	6,2	10,4	7,3	11,5	8,5	12,3	9,7
14 років	11,8	14,3	12,9	18,3	11,4	16,1	14,8
15 років	10,8	17,3	11,2	14,6	2,7	3,6	10,0
16 років і старше	10,7	7,7	1,4	1,7			2,3

Якщо узагальнювати отримані дані, то варто зазначити, що вік першого вживання алкоголю у багатьох підлітків досить ранній — з 9 років і молодше (12,2% опитаних).

Дівчата частіше починають пробувати алкоголь у більш ранньому віці (9–13 років), тоді як хлопці цього віку частіше заявляють, що не пробували алкоголь взагалі.

Пік початку першої спроби вживання алкоголю припадає на вік 13–15 років. У цьому віці значний відсоток підлітків починає експериментувати з алкоголем.

Із віком кількість опитаних, які не вживали алкоголю, зменшується. У старших вікових групах більше підлітків вже мають досвід вживання алкоголю.

Аналіз показників різних вікових груп виявив таку особливість: чим молодшим є респондент, тим частіше випадки першого споживання алкоголю у віці 9 років і раніше. За даними, які були отримані у 2024 р., можна дійти висновків, що вік дебюту долучення до алкоголю знижується, і діти раніше пробують алкоголь.

3.2. Структура та обсяг вживання алкогольних напоїв

Останній день уживання алкоголю

Більше чверті респондентів (27,1%) повідомили, що вживали алкоголь менш ніж два тижні тому, з них 19,9% вживали алкоголь за останні 7 днів (табл. 3.2.1). Особливо багато таких було у старшій віковій групі (2006–2007 років народження); про недавнє вживання алкоголю частіше повідомляли дівчата, ніж хлопці (відповідно 21,5% та 24,9%).

Таблиця 3.2.1

Частка респондентів, які пили алкогольний напій останній раз певний час тому, *%*

Час потому, коли пив(ла) алкогольний напій	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.		Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	
Я ніколи не вживаю алкоголю	34,6	26,2	40,2	28,5	44,9	37,2	35,6
1–7 днів тому	21,5	24,9	18,9	23,1	15,3	17,1	19,9
8–14 днів тому	5,3	7,5	5,8	9,0	5,9	8,2	7,2
15–30 днів тому	6,2	8,6	7,1	9,6	8,1	8,6	8,3
1 місяць – 1 рік тому	19,8	21,9	17,5	21,7	15,2	20,2	19,4
Більше ніж 1 рік тому	12,6	11,0	10,5	8,0	10,7	8,6	9,7

- **Зменшення вживання алкоголю серед молодших когорт**

Частка респондентів, які ніколи не вживали алкоголь, зростає в молодших вікових групах. Серед народжених у 2006-2007 роках 34,6% хлопців та 26,2% дівчат повідомили, що ніколи не вживали алкоголь, тоді як серед 2009-2010 років народження ці показники зростають до 44,9% та 37,2% відповідно. Це свідчить про зниження рівня залучення до вживання алкоголю серед молодших підлітків, що може бути пов'язано з більш суворим регулюванням, зміною соціальних норм або підвищенням рівня обізнаності про ризики для здоров'я.

- Ґендерні відмінності в утриманні від вживання алкоголю

У всіх когортах хлопці частіше, ніж дівчата, повідомляють, що ніколи не вживали алкоголь. Наприклад, серед тих, хто народився у 2009-2010 роках, 44,9% хлопців ніколи не вживали алкоголь порівняно з 37,2% дівчат. Ця тенденція спостерігається в усіх вікових групах, що свідчить про те, що експерименти з алкоголем можуть бути більш поширеними серед дівчат у молодшому віці, ніж серед хлопців.

- Нещодавнє вживання алкоголю зменшується з віком

Частка респондентів, які вживали алкоголь протягом останніх 1-7 днів, зменшується в молодших когортах. Серед хлопців вона зменшується з 21,5% (2006-2007 р.н.) до 15,3% (2009-2010 р.н.), а серед дівчат - з 24,9% до 17,1%. Це свідчить про те, що молодші підлітки менш схильні до частого вживання алкоголю, ніж їхні старші однолітки, що посилює тенденцію до більш пізнього початку вживання алкоголю.

- Патерни короткострокового утримання

Частка респондентів, які востаннє вживали алкоголь 8-30 днів тому, залишається відносно стабільною в усіх когортах, що свідчить про те, що ті, хто вживає алкоголь, мають тенденцію зберігати подібні патерни вживання протягом короткострокових періодів. Така стабільність може свідчити про соціальні звички вживання алкоголю, які зберігаються після початку вживання алкоголю.

- Довготривале утримання зменшується в молодших когортах

Частка респондентів, які востаннє вживали алкоголь більше року тому, зменшується в молодших вікових групах. Серед хлопців вона зменшується з 12,6% (2006-2007 р.н.) до 10,7% (2009-2010 р.н.), а серед дівчат - з 11,0% до 8,6%. Це може свідчити про те, що молодші підлітки, почавши вживати алкоголь, схильні продовжувати його вживати, а не повністю утримуватися від нього протягом тривалого часу.

- Вища залученість дівчат до вживання алкоголю протягом останнього часу

У всіх вікових групах більший відсоток дівчат, ніж хлопців, повідомили, що вживали алкоголь протягом останніх 1-30 днів. Наприклад, серед тих, хто народився у 2009-2010 роках, 17,1% дівчат вживали алкоголь протягом останніх 1-7 днів порівняно з 15,3% хлопців. Аналогічно, для діапазону 15-30 днів частка дівчат (8,6%) залишається дещо вищою, ніж хлопців (8,1%). Це може свідчити про різні моделі вживання алкоголю між статями, можливо, пов'язані з соціальним впливом, тиском з боку однолітків або різницею в доступі до алкоголю.

Аналіз таблиці демонструє такі тенденції щодо споживання алкоголю серед підлітків різних вікових груп.

Зі зростанням віку відсоток підлітків, які ніколи не вживали алкоголю, знижується. Очікувано найбільший відсоток підлітків, які не вживають алкоголю, спостерігається у наймолодшій групі (2009–2010 років народження): 44,9% хлопців і 37,2% дівчат. У старших вікових групах цей показник значно нижчий (34,6% хлопців і 26,2% дівчат у групі 2006–2007 років народження).

Дівчата частіше за хлопців повідомляють про недавнє споживання алкоголю. Це спостерігається у всіх вікових групах. Найвищий рівень недавнього вживання алкоголю спостерігається серед дівчат 2006–2007 років народження (24,9%) та найнижчий серед хлопців 2009–2010 року народження (15,3%).

Вживання алкоголю 8–14 днів тому. Знову дівчата у всіх вікових групах частіше вказують на недавнє споживання алкоголю (особливо у групі 2008 року народження — 9,0% дівчат проти 5,8% хлопців).

Споживання алкоголю 15–30 днів тому. У всіх вікових групах відсоток хлопців і дівчат, які споживали алкоголь 15–30 днів тому, є подібним (6,2–8,6%).

Споживання алкоголю більше ніж місяць тому. Значна частка підлітків (15–20%) вживають алкоголь періодично (від одного місяця до року тому). Це свідчить про помірне або нерегулярне споживання алкоголю серед цієї вікової категорії.

Лише близько 9–12% підлітків вказали, що споживали алкоголь більше ніж рік тому. Цей показник свідчить про те, що деякі підлітки мали поодинокий досвід вживання алкоголю, але припинили його.

Таким чином, можемо зазначити, що з віком кількість підлітків, які вживають алкоголь, зростає, особливо серед дівчат, які частіше, ніж хлопці, вживали алкоголь нещодавно (протягом останніх 1–30 днів).

Структура вживання алкогольних напоїв

Під час опитування респонденти вказали, які саме алкогольні напої вони пили під час останнього вживання алкоголю. Найчастіше зазначали вино або шампанське (32,1% опитаних), пиво (20,1%) та слабоалкогольні напої (15,5%) (табл. 3.2.2).

Таблиця 3.2.2

Частка респондентів за типом алкогольного напою, спожитого під час останнього вживання алкоголю, *%**

	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.		*Серед усіх*
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	
Я ніколи не вживаю алкоголю	35,6	26,9	42,7	29,0	46,3	40,6	37,2
Пиво (крім безалкогольного)	29,2	18,6	24,5	15,7	24,2	14,4	20,1
Сидр	11,9	14,0	10,3	10,8	8,8	9,0	10,4
Шампанське або вино	27,9	38,2	23,7	40,8	24,5	35,0	32,1
Слабоалкогольні напої	14,0	18,7	12,4	18,5	13,5	15,4	15,4
Міцні напої	12,3	6,7	11,7	7,7	9,5	8,0	8,6

* Сума відсотків у стовпчиках перевищує 100%, оскільки респонденти мали можливість обрати декілька варіантів відповіді.

Аналіз даних щодо вибору алкоголю серед підлітків різних вікових груп і статі дозволяє дійти таких висновків.

Найбільше підлітків, які не вживали алкоголю, традиційно спостерігається серед молодшої групи (2009–2010 років народження): 46,3% хлопців і 40,6% дівчат. У старших вікових групах (2006–2007 р.н.) ця частка знижується до 35,6% у хлопців і 26,9% у дівчат. Дівчата частіше порівняно з хлопцями вживають алкоголь в усіх вікових категоріях.

Пиво є найпоширенішим серед хлопців, особливо в старшій віковій групі (2006–2007 р.н.), де його вживають 29,2% хлопців і лише 18,6% дівчат. Поширеність пива скорочується із зменшенням віку опитаних пілітків. У наймолодшій групі (2009–2010 р.н.) його вживають 24,2% хлопців і 14,4% дівчат. Хлопці частіше, ніж дівчата, в усіх вікових групах обирають пиво.

Сидр є трохи більш поширеним серед дівчат, ніж хлопців. У всіх вікових групах частка дівчат, які вживають сидр, перевищує частку хлопців. У групі 2006–2007 р.н. сидр зазначили 14,0% дівчат і 11,9% хлопців. Проте поширеність сидру є порівняно низькою серед підлітків (близько 10% у середньому).

Дівчата всіх вікових груп частіше повідомляють про споживання вина та шампанського порівняно з хлопцями, наприклад у старшій віковій групі (2006–2007 р.н.) цей напій вживають 38,2% дівчат і лише 27,9% хлопців. У наймолодшій групі (2009–2010 р.н.) 35% дівчат і 24,5% хлопців зазначили шампанське або вино.

Слабоалкогольні напої також частіше обирають дівчата у всіх вікових групах. У старшій групі (2006–2007 р.н.) цей напій вживають 18,7% дівчат і лише 14% хлопців. Серед молодших підлітків (2009–2010 р.н.) цей відсоток знижується до 15,4% для дівчат і 13,5% для хлопців. Проте частка опитаних, які обирають слабоалкогольні напої, є меншою, ніж частка респондентів, які зазначили пиво або вино під час останнього пиття алкоголю.

Міцні напої частіше вживають хлопці, у старшій віковій групі (2006–2007 р.н.) міцні напої зазначило 12,3% хлопців і 6,7% дівчат. У молодших групах показники хлопців та дівчат щодо міцних напоїв зближуються.

В цілому дівчата частіше обирають вино або шампанське та слабоалкогольні напої, тоді як хлопці віддають перевагу пиву та міцним напоям.

Пиво є найпоширенішим напоєм серед хлопців, тоді як вино або шампанське — серед дівчат. Вибір алкоголю серед підлітків має ґендерні особливості, і з віком підлітки більш активно експериментують з різними видами алкогольних напоїв.

Обсяг спожитого алкоголю

Серед респондентів, які пили пиво під час останнього вживання алкоголю, 21,2% вжили менше ніж 500 мл напою. 5,7% респондентів випили від 500 до 1000 мл пива, тобто одну-дві півлітрові пляшки. Більше ніж один літр пива вжили 3,6% опитаних (табл. 3.2.3).

Таблиця 3.2.3

Частка респондентів, які випили певний обсяг *пива* під час останнього вживання алкоголю, *%**

	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.		*Серед усіх*
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	
Не вживають пива взагалі	48,5	55,8	52,3	56,7	58,1	62,2	56,1
Не пили пива останнього дня, коли вживали алкоголь	12,2	13,7	10,3	15,8	10,9	15,6	13,3
Менше ніж 500 мл	23,4	24,4	22,9	21,6	19,9	17,0	21,2
500–1000 мл	8,1	4,4	8,7	4,2	6,3	3,3	5,7
1010–2000 мл	2,1	1,2	2,5	0,9	1,4	0,8	1,4
Більше ніж 2000 мл	5,6	0,4	3,3	0,7	3,4	1,1	2,2

***** Серед опитаних, які вживали пиво.

Найбільша частка підлітків, які не вживають пива, спостерігається серед наймолодших респондентів (2009–2010 років народження): 58,1% хлопців і 62,2% дівчат.

Із віком ця частка знижується. Серед старших підлітків (2006–2007 років народження) не вживають пива 48,5% хлопців і 55,8% дівчат.

Обсяг спожитого пива. Менше ніж 500 мл є найпоширенішою кількістю пива, яку випивають підлітки під час останнього вживання алкоголю. Серед старших хлопців (2006–2007 років народження) цей показник становить 23,4%, а серед дівчат — 24,4%. У молодшій групі (2009–2010 років народження) ці показники знижуються до 19,9% у хлопців і 17% у дівчат.

500–1000 мл пива підлітки вживають рідше. У старшій групі цей обсяг пива споживають 8,1% хлопців і 4,4% дівчат. У наймолодшій групі 6,3% хлопців і 3,3% дівчат вказали, що випили від 500 до 1000 мл пива.

1010–2000 мл і більше — це радше виняток для більшості підлітків. Лише незначний відсоток респондентів випиває понад 1 літр пива. Так, 2,1% хлопців старшої групи (2006–2007 років народження) випили від 1010 до 2000 мл, тоді як більше ніж 2000 мл вжили 5,6% хлопців.

Вживання великих обсягів пива (понад 2000 мл) характерне для хлопців. У старшій групі (2006–2007 років народження) 5,6% хлопців вказали, що випили понад 2 літри пива, тоді як серед дівчат цей показник становить лише 0,4%. У молодших групах частка опитаних, які вживають понад 2 літри пива, також є незначною: 3,4% хлопців і 1,1% дівчат серед наймолодшої групи (2009–2010 років народження).

З віком споживання пива зростає, особливо серед хлопців. У старших вікових групах (2006–2007 років народження) більша частка хлопців вживає пиво порівняно з молодшими респондентами.

Дівчата в усіх вікових групах споживають пиво менше, ніж хлопці, а часто взагалі не п'ють його. Вони також рідше вживають великі обсяги пива.

Хлопці частіше вживають великі обсяги пива (понад 1 літр), що свідчить про більш ризиковані моделі споживання серед хлопців порівняно з дівчатами. Серед підлітків спостерігається тенденція до зростання споживання пива з віком, причому хлопці мають схильність до вживання більших обсягів пива, ніж дівчата.

Найбільша частка підлітків взагалі не вживає сидру, незалежно від вікової групи та статі. У групі 2006–2007 років народження не вживають сидру 68,4% хлопців і 61,5% дівчат. У молодшій групі 2009–2010 рокків народження частка опитаних, які не вживають сидру, збільшується: 76,1% серед хлопців і 72,4% серед дівчат.

Обсяг спожитого сидру. Частка підлітків, які випили менше ніж 500 мл сидру, знижується з віком (табл. 3.2.4). Найменша частка у молодших підлітків (2009–2010 років народження): 8,1% серед хлопців і 10,4% серед дівчат. Для старших підлітків (2006–2007 років народження) ці показники трохи вищі (10,8% серед хлопців і 15,6% серед дівчат). Це може свідчити про те, що старші підлітки частіше схильні експериментувати.

Таблиця 3.2.4

Частка респондентів, які випили певний обсяг *сидру* під час останнього вживання алкоголю, *%**

	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.		*Серед усіх*
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	
Не вживають сидру взагалі	68,4	61,5	72,1	67,1	76,1	72,4	70,2
Не пили сидру останнього дня, коли вживали алкоголь	10,5	18,0	10,1	14,9	7,8	13,1	12,3
Менше ніж 500 мл	10,8	15,6	9,6	13,8	8,1	10,4	11,3
500–1000 мл	4,5	3,9	4,3	3,1	3,8	2,3	3,5
1010–2000 мл	1,4	0,4	1,1	0,4	0,7	0,7	0,7
Більше ніж 2000 мл	4,3	0,4	2,8	0,7	3,4	1,1	1,9

***** *Серед опитаних, які вживали сидр.*

Вживання великих обсягів сидру є рідким серед дівчат у всіх вікових групах. так, у групі 2006–2007 років народження 4,3% хлопців випили понад 2000 мл сидру, тоді як серед дівчат лише 0,4%. Подібна ситуація спостерігається і в молодших групах.

Відмова від вживання сидру є найпоширенішою серед підлітків, при цьому частка опитаних, які не споживають сидру, зростає серед молодших респондентів. Хлопці частіше відмовляються від сидру, ніж дівчата.

Помірне споживання (менше ніж 500 мл) характерніше для старших підлітків, ніж для молодших. Дівчата частіше вживають менші обсяги сидру порівняно з хлопцями.

Вживання великих обсягів сидру (понад 2000 мл) рідко зустрічається серед підлітків, але хлопці частіше схильні до цього, ніж дівчата.

Загальна тенденція: з віком підлітки менш схильні вживати великі обсяги сидру, причому дівчата в цілому вживають менше або взагалі відмовляються від сидру.

Серед респондентів, які пили вино або шампанське під час останнього вживання алкоголю, трохи менше третини (28,3%) випили менше ніж один келих напою, тобто менше ніж 200 мл (табл. 3.2.5). Випили два-три келихи шампанського (від 200 до 400 мл) 8,3% опитаних. Були й такі, які випили за один раз цілу пляшку вина або й більше (понад 750 мл).

Таблиця 3.2.5

Частка респондентів, які випили певний обсяг *шампанського або вина* під час останнього вживання алкоголю, %*

	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.		*Серед усіх*
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	
Не вживають вина або шампанського взагалі	50,2	34,8	51,4	36,2	55,8	44,7	45,2
Не пили вина або шампанського останнього дня, коли вживали алкоголь	12,1	17,0	13,6	16,0	12,0	13,6	14,2
Менше ніж 200 мл – 1 келих	22,7	34,8	22,9	34,8	20,9	31,3	28,3
200–400 мл – 2–3 келихи	8,1	10,5	7,3	10,2	6,5	7,4	8,3
410–740 мл – 4–5 келихів	1,7	2,0	2,0	1,9	1,8	1,4	1,8
Понад 740 мл – більше ніж 5 келихів	5,2	0,9	2,8	0,9	2,9	1,6	2,1

* Серед опитаних, які вживали або вино.

Найбільша частка опитаних, які взагалі не вживають вина або шампанського, спостерігається серед молодших респондентів (2009–2010 років народження): 55,8% хлопців і 44,7% дівчат.

З віком частка респондентів, які не вживають цих напоїв, знижується. Серед старших підлітків (2006–2007 років народження) цей показник становить 50,2% у хлопців і 34,8% у дівчат.

Дівчата рідше утримуються від вживання вина або шампанського порівняно з хлопцями в усіх вікових групах.

Значна частка підлітків відмітила, що не вживала вина або шампанського під час останнього вживання алкоголю. Цей показник неістотно варіюється між віковими групами. Так, серед хлопців старшої вікової групи (2006–2007 років народження) 12,1% не вживали вина або шампанського, тоді як серед дівчат – 17%. У молодших вікових групах частка опитаних, які не вживали цих напоїв під час останнього вживання алкоголю, зберігається на подібному рівні: 12% хлопців і 13,6% дівчат серед наймолодшої групи (2009–2010 років народження).

Обсяг спожитого вина або шампанського. Менше ніж 200 мл (1 келих) — це найпоширеніший обсяг вина або шампанського серед підлітків. Серед дівчат у старшій віковій групі (2006–2007 років народження) цей показник становить 34,8%, а серед хлопців – 22,7%. Подібна тенденція спостерігається і в молодших групах, хоча з віком частка опитаних, які споживають 1 келих вина, неістотно знижується серед хлопців.

200–400 мл (2–3 келихи) вживає менша частка підлітків. Серед старших хлопців цей обсяг споживають 8,1%, а серед дівчат – 10,5%. У наймолодшій віковій групі (2009–2010 років народження) ці показники ще нижчі: 6,5% хлопців і 7,4% дівчат.

Понад 740 мл (більше ніж 5 келихів) споживають дуже рідко. Лише 5,2% хлопців і 0,9% дівчат у старшій віковій групі вказали, що випили понад 5 келихів вина або шампанського. У молодших вікових групах ці показники ще нижчі.

Споживання понад 200 мл вина або шампанського (від 2 до більше ніж 5 келихів) характерніше для хлопців. Так, 5,2% хлопців старшої вікової групи (2006–2007 років народження) випили понад 5 келихів вина, тоді як серед дівчат цей показник становить лише 0,9%.

У молодших вікових групах також частка опитаних, які вживають понад 5 келихів, є невеликою, особливо серед дівчат (1,6% серед дівчат 2009–2010 років народження і 2,9% серед хлопців тієї ж вікової групи).

Дівчата частіше вживають вино або шампанське порівняно з хлопцями. Серед дівчат у всіх вікових групах вищий відсоток респондентів, які випивають 1–2 келихи, а також менший відсоток дівчат, які повністю утримуються від вживання цих напоїв.

Хлопці частіше утримуються від споживання вина або шампанського.

З віком зростає кількість підлітків, які п'ють вино або шампанське, особливо серед дівчат. Водночас спостерігається тенденція до зростання споживання менших обсягів цих напоїв з віком (1–2 келихи).

Отже, вино або шампанське є поширеними серед дівчат, особливо у помірних обсягах (1–2 келихи). Хлопці рідше вживають ці напої, проте серед опитаних, які їх вживають, частіше зустрічаються випадки вживання більших обсягів (понад 3 келихи).

Аналіз даних щодо вживання слабоалкогольних напоїв серед підлітків дозволяє виявити кілька важливих тенденцій.

Обсяг споживання слабоалкогольних напоїв. Серед респондентів, які вживали слабоалкогольні напої, більшість обмежується невеликими обсягами (до 500 мл) – 20,8% опитаних вжили під час останнього випадку вживання алкоголю (табл. 3.2.6). Дівчата частіше за хлопців споживають у таких обсягах (середній показник серед дівчат — 24,9%, у хлопців – 15,9%). Під час останнього вживання алкоголю 6,9% підлітків вживали слабоалкогольні напої більше ніж 500 мл.

Таблиця 3.2.6

Частка респондентів, які випили певний обсяг *слабоалкогольних напоїв* під час останнього вживання алкоголю, *%**

	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.		*Серед усіх*
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	
Не вживають слабоалкогольних напоїв взагалі	58,1	46,9	60,8	48,9	65,2	56,7	56,1
Не пили слабоалкогольних напоїв останнього дня, коли вживали алкоголь	15,4	20,3	13,3	19,7	12,2	16,8	16,3
Менше ніж 500 мл	15,4	27,2	18,0	25,9	14,5	21,5	20,8
500–1000 мл	5,3	4,2	4,4	4,2	4,3	3,1	4,2
1010–2000 мл	2,4	0,6	1,0	0,7	0,9	0,8	1,0
Більше ніж 2000 мл	3,4	0,7	2,4	0,7	2,9	1,0	1,7

* Серед опитаних, які вживали слабоалкогольні напої.

Серед опитаних, які вживали слабоалкогольні напої більше ніж 2000 мл, переважають хлопці.

Можна дійти висновку, що більшість підлітків або утримуються від вживання слабоалкогольних напоїв, або споживають їх у невеликих кількостях (до 500 мл). Споживання більших обсягів алкоголю (понад 1000 мл) значно рідше зустрічається серед підлітків. Таким чином, вони частіше обирають помірні дози, коли споживають алкоголь.

У когорті 2006–2007 років народження хлопці рідше відмовляються від вживання слабоалкогольних напоїв взагалі (58,1%), ніж дівчата (46,9%). Відповідно, серед опитаних, які п’ють слабоалкогольні напої, хлопці більш схильні до вживання обсягу менше ніж 500 мл (15,4%), а дівчата частіше вживають більше — 27,2%.

Підлітки 2008 року народження підтримують тенденцію — більший відсоток дівчат не вживає слабоалкогольних напоїв (48,9%), але ті, які вживають, роблять це у більших кількостях, ніж хлопці. Так, 25,9% дівчат вживають менше ніж 500 мл, тоді як серед хлопців таких 18,0%. Наймолодша група показує схожі тенденції — хлопці рідше вживають слабоалкогольні напої (65,2% проти 56,7% у дівчат), але коли вживають, то здебільшого у меншому обсязі (14,5% хлопців п’ють менше ніж 500 мл порівняно з 21,5% дівчат).

Хлопці частіше, ніж дівчата, повністю утримуються від вживання слабоалкогольних напоїв (в середньому 61,4% хлопців у різних вікових групах не п’ють взагалі), але ті, які п'ють, роблять це у менших кількостях. Лише невелика частка хлопців споживає понад 1000 мл слабоалкогольних напоїв під час останнього вживання (близько 5,8%).

Дівчата частіше, ніж хлопці, споживають слабоалкогольні напої, але в менших обсягах. Серед дівчат виявляється більша частка тих, які вживають обсяг менше ніж 500 мл (у середньому 25% дівчат за віковими групами).

Найбільший відсоток підлітків, незалежно від статі та віку, не вживає слабоалкогольних напоїв взагалі (середній показник для всіх опитаних — 56,1%).

Можна помітити певний взаємозв'язок між віком і вживанням алкоголю: з віком хлопці частіше відмовляються від слабоалкогольних напоїв, у той час як дівчата, навпаки, починають вживати їх частіше, хоча в невеликих кількостях.

Частка респондентів, які пили міцні напої (горілку, віскі, коньяк, лікер, самогон тощо) під час останнього вживання алкоголю, становить 15,2% (табл. 3.2.7).

Таблиця 3.2.7

Частка респондентів, які випили певний обсяг *міцних напоїв* під час останнього вживання алкоголю, *%**

	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.		*Серед усіх*
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	
Не вживають міцних напоїв взагалі	66,1	70,0	69,2	72,8	76,0	78,4	72,7
Не пили міцних напоїв останнього дня, коли вживали алкоголь	12,5	17,3	11,4	13,8	9,7	10,4	12,2
Менше ніж 80 мл – 1 чарку	9,1	6,0	7,9	6,3	5,9	6,2	6,8
80–150 мл – 2–3 чарки	4,5	3,2	4,0	3,5	2,8	2,5	3,4
160–240 мл – 4–5 чарок	2,1	2,3	2,7	1,6	2,2	0,9	1,9
Понад 240 мл – більше ніж 5 чарок	5,8	1,2	4,8	2,1	3,5	1,6	3,1

* Серед опитаних, які вживали міцні напої.

Серед усіх опитаних 72,7% підлітків не вживають міцних напоїв взагалі. Ця тенденція збільшується з віком: серед підлітків 2009–2010 років народження цей показник становить 76,0% серед хлопців та 78,4% серед дівчат. Дівчата трохи частіше утримуються від вживання міцних напоїв, ніж хлопці, в усіх вікових групах. Зокрема, серед дівчат 2006–2007 років народження не вживають міцних напоїв 70,0%, а серед хлопців — 66,1%.

Дівчата частіше п'ють інші види алкоголю, не споживаючи міцні напої (у середньому 13,8% для дівчат у різних вікових групах).

Обсяг споживання міцних напоїв. Доза до 80 мл (1 чарка) міцних напоїв спожиті в середньому 6,8% респондентів. Частка таких підлітків є приблизно однаковою для хлопців і дівчат, з незначною перевагою хлопців (9,1% у хлопців 2006–2007 років народження, 5,9% у хлопців 2009–2010 років народження).

Обсяг від 80 до 150 мл (2–3 чарки) міцних напоїв вживається рідше. У середньому таких підлітків 3,4%, причому хлопці трохи частіше споживають такі обсяги, ніж дівчата.

Лише 1,9% підлітків споживали від 160 до 240 мл (4–5 чарок), і цей показник є вищим серед хлопців. Так, у групі 2009–2010 років народження 2,2% хлопців пили цей обсяг, у той час як серед дівчат цей показник значно менший — 0,9%.

Споживання більше ніж 240 мл (понад 5 чарок) зустрічається ще рідше — у середньому в 3,1% опитаних підлітків. Хлопці значно частіше п'ють такі великі обсяги (5,8% серед хлопців 2006–2007 років народження проти 1,2% серед дівчат).

Із віком підлітки частіше утримуються від вживання міцних напоїв. Наймолодша група (2009–2010 років народження) має найвищий відсоток опитаних, які не споживають міцних напоїв — 76% серед хлопців і 78,4% серед дівчат. Споживання великих обсягів міцних напоїв (понад 240 мл) зменшується серед молодших підлітків. У групі 2009–2010 років народження таких лише 3,5% хлопців та 1,6% дівчат.

Хлопці частіше споживають великі обсяги міцних напоїв, ніж дівчата. Так, серед опитаних, які пили понад 240 мл, хлопці значно випереджають дівчат (5,8% проти 1,2% у групі 2006–2007 років народження). Дівчата частіше не вживають міцних напоїв або обмежуються невеликими обсягами (до 80 мл). Споживання понад 240 мл серед дівчат є рідкісним явищем.

Більшість підлітків, особливо дівчата, утримуються від вживання міцних напоїв або обмежуються невеликими обсягами. Вживання великих обсягів міцних напоїв є рідкісним і частіше зустрічається серед хлопців. Із віком підлітки демонструють більше утримання від міцного алкоголю.

3.3. Вживання алкоголю у великих кількостях (сп'яніння)

Під час опитування респондентам запропонували оцінити, яким був ступінь їхнього сп'яніння під час останнього вживання алкоголю. Ступінь сп'яніння потрібно було оцінити за 10-бальною шкалою, де оцінка 1 означала «взагалі не відчував(ла) сп'яніння», а оцінка 10 означала «сильне сп'яніння, неспроможність згадати, що сталося». Виявилося, що середня оцінка сп'яніння склала 2,2 бала, що можна інтерпретувати як «помітне сп'яніння». Чимала кількість (9,4%) респондентів оцінила ступінь свого сп'яніння під час останнього вживання алкогольних напоїв на рівні від 5 до 10 балів, що можна охарактеризувати як «значне» сп'яніння (табл. 3.3.1).

Таблиця 3.3.1

Частка респондентів, які оцінили своє сп'яніння під час останнього вживання алкоголю на рівні 5 балів або вище за 10-бальною шкалою, *%*

	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.		*Серед усіх*
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	
Я ніколи не пив(ла) алкогольних напоїв	15,3	10,5	16,3	11,1	17,9	17,1	14,7
Від 1 до 4 балів («незначне» сп'яніння)	72,1	80,1	72,2	79,9	72,6	77,0	75,9
Від 5 до 10 балів («значне» сп'яніння)	12,6	9,4	11,5	8,9	9,5	5,8	9,4
Середня оцінка сп'яніння за 10-бальною шкалою (серед тих, які вживали алкоголь)	2,43	2,03	2,30	1,99	2,11	1,95	2,17

Наймолодша вікова група (2009–2010 років народження) демонструє нижчі показники сильного сп'яніння. У цій групі 9,5% хлопців і 5,8% дівчат відчули значне сп'яніння. Старші підлітки (2006–2007 років народження) показують трохи вищий рівень сп'яніння. У цій групі 12,6% хлопців і 9,4% дівчат відчували значне сп'яніння. Отже, старші підлітки частіше відчувають важкі наслідки від вживання алкоголю.

Хлопці частіше оцінюють своє сп'яніння як значне. В усіх вікових групах хлопці показують вищі середні оцінки сп'яніння (у середньому 2,17 бала) порівняно з дівчатами (у середньому 1,95 бала). Дівчата частіше оцінювали свій ступінь сп'яніння в діапазоні 1–4 бали («незначне» сп'яніння). У середньому 77,0% дівчат відчували легке сп'яніння, порівняно з 72,6% хлопців у наймолодшій групі (2009–2010 років народження).

Із віком підлітки частіше відчувають більш виражене сп'яніння. Старші підлітки (2006–2007 років народження) частіше оцінюють своє сп'яніння на рівні 5–10 балів порівняно з молодшими групами. Це може бути пов'язано з більшим досвідом вживання алкоголю та збільшенням кількості споживаного алкоголю з віком. Молодші підлітки (2009–2010 років народження) рідше відчувають сильне сп'яніння, що може вказувати на менший досвід або меншу кількість спожитого алкоголю.

Хлопці частіше відчувають сильніше сп'яніння, ніж дівчата. В усіх вікових групах вони частіше оцінювали своє сп'яніння на рівні 5–10 балів.

Дівчата зазвичай відчувають легке сп'яніння або взагалі не вживають алкоголю. Їхня середня оцінка сп'яніння є нижчою порівняно з хлопцями, а частка тих, які відчули сильне сп'яніння, є меншою.

Більшість підлітків після вживання алкоголю відчувають легке або помірне сп'яніння. Сильне сп'яніння зустрічається рідко, особливо серед дівчат і молодших респондентів. Старші підлітки та хлопці частіше оцінюють своє сп'яніння як значне, що може свідчити про більший досвід вживання алкоголю або споживання більших обсягів.

Таблиця 3.3.2

Частка респондентів, які упродовж останніх 30 днів випивали п'ять або більше порцій алкоголю поспіль, *%*

	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.		*Серед усіх*
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	
Жодного разу	75,3	78,2	79,1	79,2	83,2	84,0	80,2
Один – два рази	14,7	16,4	13,8	15,8	11,1	12,5	14,0
Три рази і більше	10,0	5,4	7,1	5,0	5,7	3,5	5,8

Більшість підлітків зазначають, що жодного разу не мали практики надмірного споживання алкоголю.

14% опитаних повідомили, що вживали п'ять або більше порцій алкоголю один – два рази за останній місяць. Це свідчить про те, що частка підлітків іноді вдається до більш інтенсивного споживання алкоголю. Такі випадки траплялися три або більше разів у 5,8% підлітків.

У наймолодшій групі (2009–2010 років народження) жодного разу не випивали понад п'яти порцій алкоголю поспіль за останні 30 днів: 83,2% хлопців і 84% дівчат. Старші підлітки (2006–2007 років народження) частіше вживають великі обсяги алкоголю: 14,7% хлопців і 16,4% дівчат у цій віковій групі випивали п'ять або більше порцій алкоголю один – два рази за останній місяць, а 10% хлопців повідомили про три таких випадки і більше.

Хлопці частіше, ніж дівчата, вживають п'ять або більше порцій алкоголю. Серед хлопців у віковій групі 2006–2007 років народження 10% випивали великий обсяг алкоголю три або більше разів, тоді як серед дівчат цей показник складає лише 5,4%. В усіх вікових групах хлопці частіше, ніж дівчата, зазначають про випадки вживання великих обсягів алкоголю (рис. 3.3.2).

Дівчата більш схильні до утримання від надмірного вживання алкоголю: у кожній віковій групі частка дівчат, які не випивали п'ять і більше порцій, є вищою, ніж у хлопців. Так, у групі 2009–2010 років народження 84% дівчат не мали таких випадків, порівняно з 83,2% хлопців.

Молодші підлітки, особливо у віковій групі 2009–2010 років народження, значно рідше вживають великі обсяги алкоголю.

У старших вікових групах підлітки частіше вживають великі кількості алкоголю, хоча навіть у цих групах більшість опитаних утримуються від частого або надмірного споживання.

Хлопці більше, ніж дівчата, схильні до надмірного вживання алкоголю. В усіх вікових групах частка хлопців, які вживають п'ять або більше порцій алкоголю три і більше разів, є вищою, ніж серед дівчат. Це вказує на ґендерні відмінності у моделі споживання алкоголю.

Дівчата зазвичай утримуються від надмірного вживання алкоголю частіше, ніж хлопці. Серед дівчат в усіх вікових групах спостерігається вищий рівень утримання (наприклад, 78,2% дівчат 2006–2007 років народження не вживали великих обсягів алкоголю протягом останніх 30 днів, порівняно з 75,3% хлопців).

Більшість підлітків утримуються від надмірного вживання алкоголю, хоча у старших вікових групах і серед хлопців спостерігається більша частота випадків вживання п'яти або більше порцій алкоголю. Молодші підлітки та дівчата показують вищий рівень утримання, тоді як хлопці частіше схильні до більшого споживання алкоголю, що може бути пов’язано як із віком, так і з ґендерними моделями поведінки.

У межах опитування респондентів спитали, скільки разів вони відчували стан алкогольного сп'яніння, зокрема такі прояви, як нетверда хода, неспроможність говорити, блювання, неспроможність пригадати, що сталося. З’ясувалося, що майже третина (31,7%) опитаних підлітків принаймні один раз у житті відчували стан алкогольного сп'яніння, 23,5% – упродовж останнього року, а 13,0% респондентів – за останній місяць (табл. 3.3.3).

Таблиця 3.3.3

Частка респондентів, яким траплялося відчувати стан алкогольного сп'яніння принаймні один раз за певний період життя, *%*

	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.		*Серед усіх*
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	
Протягом життя	34,8	36,7	35,7	33,1	28,1	25,7	31,7
За останні 12 місяців	26,8	25,7	25,8	23,9	21,2	19,1	23,5
За останні 30 днів	15,6	11,1	15,3	12,7	12,9	9,9	13,0

За всіма темпоральними періодами («протягом життя», «протягом останнього року», «протягом останнього місяця») простежується тенденція: з віком випадки сп’яніння трапляються з більшою кількістю підлітків.

Найвища частка респондентів, які хоча б раз відчували алкогольне сп’яніння протягом життя, належить до категорії народжених у 2006–2007 рр. (34,8% хлопців і 36,7% дівчат). Для респондентів, народжених у 2008 р., частка хлопців є дещо вищою (35,7%), ніж у дівчат (33,1%). У молодшій віковій групі (2009–2010 років народження) частка значно нижча: 28,1% хлопців і 25,7% дівчат. Серед усіх опитаних 31,7% хоча б раз відчували алкогольне сп’яніння протягом життя.

Найвища частка серед респондентів знову належить до вікової групи 2006–2007 років народження: 26,8% хлопців і 25,7% дівчат. У групі 2008 року народження показники подібні: 25,8% хлопців і 23,9% дівчат.

У наймолодшій групі (2009–2010 років народження) ці показники ще нижчі: 21,2% хлопців і 19,1% дівчат. Загальний показник для всіх опитаних — 23,5%.

Частота сп’яніння за останні 30 днів. У групі 2006–2007 років народження 15,6% хлопців і 11,1% дівчат відчували стан алкогольного сп’яніння. У групі 2008 року народження ці показники становлять 15,3% хлопців і 12,7% дівчат. Найнижчі показники в групі 2009–2010 років народження: 12,9% хлопців і 9,9% дівчат. Серед усіх опитаних 13% відчували алкогольне сп’яніння за останні 30 днів.

Чим старші респонденти, тим вища частота відчуття алкогольного сп’яніння. Це закономірно, адже старші підлітки можуть мати більше можливостей і доступу до алкоголю, а також більше соціального тиску або спокуси спробувати його.

Різниця між хлопцями та дівчатами незначна. У деяких вікових групах хлопці частіше вживали алкоголь (особливо за останні 30 днів), але в старших вікових групах частка дівчат, які хоча б раз були у стані алкогольного сп’яніння (наприклад, протягом життя), є більшою, ніж хлопців.

Чітко простежується тенденція, що з віком збільшується кількість підлітків, які відчували алкогольне сп’яніння. Це помітно у всіх періодах (протягом життя, за останні 12 місяців, за останні 30 днів).

Отже, вік має істотний вплив на частоту вживання алкоголю, тоді як різниця між хлопцями та дівчатами менш значуща і варіюється залежно від вікової групи.

Дані стосовно віку, в якому підлітки вперше відчували алкогольне сп'яніння, наведені в таблиці 3.3.4.

Таблиця 3.3.4

Частка респондентів, які вперше напилися (відчували стан алкогольного сп'яніння) у відповідному віці, *%*

	2006–2007 р. н.		2008 р. н.		2009–2010 р. н.		*Серед усіх*
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	
Ніколи	67,3	66,7	71,3	70,1	77,6	79,0	72,6
14 років і молодше	16,5	15,2	18,7	17,8	20,5	19,2	18,4
15 років	7,9	11,0	8,6	10,6	1,9	1,8	7,1
16 років і старше	8,3	7,2	1,3	1,5			2,0

Найвищий відсоток підлітків, які ніколи не відчували сп'яніння, у наймолодшій групі (2009–2010 років народження): 77,6% хлопців і 79,0% дівчат. Для респондентів 2008 року народження показники трохи нижчі: 71,3% хлопців і 70,1% дівчат. Найнижча частка респондентів, які ніколи не були в стані алкогольного сп'яніння, серед старшої групи (2006–2007 років народження): 67,3% хлопців і 66,7% дівчат. Серед усіх опитаних 72,6% зазначають, що за самооцінкою ніколи не відчували сп'яніння.

Частка респондентів, які вперше відчули сп'яніння у 14 років або молодше: у цій категорії частка зростає зі зменшенням віку респондентів. Найвищий відсоток серед наймолодшої групи (2009–2010 років народження): 20,5% хлопців і 19,2% дівчат. У групі 2008 року народження цей показник становить 18,7% хлопців і 17,8% дівчат. У старшій групі (2006–2007 років народження) 16,5% хлопців і 15,2% дівчат уперше напилисm у 14 років або раніше. Загальний показник для всіх опитаних — 18,4%.

Частка респондентів, які вперше відчули сп'яніння у 15 років:

– у групі 2006–2007 років народження: 7,9% хлопців і 11,0% дівчат;

– у групі 2008 року народження: 8,6% хлопців і 10,6% дівчат;

– у групі 2009–2010 років народження мінімальна: 1,9% хлопців і 1,8% дівчат;

– Серед усіх опитаних 7,1% вперше відчули сп'яніння у 15 років.

Найвища частка респондентів, які вперше відчули сп'яніння у 16 років і старше серед хлопців і дівчат у групі 2006–2007 років народження: 8,3% хлопців і 7,2% дівчат. У когорті 2008 року народження цей показник значно нижчий: 1,3% хлопців і 1,5% дівчат. Серед наймолодших (2009–2010 років народження) респондентів немає тих, які напилися у 16 років або старше. Загальний показник для всіх опитаних — 2,0%.

Більшість підлітків зазначають, що ніколи не відчували сп'яніння. Цей показник вищий серед молодших вікових груп, що свідчить про те, що з віком частка підлітків, які вперше випробовують алкоголь, зростає.

Не спостерігається значної різниці між хлопцями та дівчатами у віці першого сп'яніння. У вікових групах 2006–2007 і 2008 років народження дівчата частіше відчували сп'яніння у 15 років, але в інших вікових категоріях відмінності між статями мінімальні.

Чим старші респонденти, тим більша частка тих, які відчували сп'яніння. У старших вікових групах більше підлітків, які вже випробували алкоголь, порівняно з молодшими.

3.4. Фактори впливу на вживання алкоголю

Вживання алкоголю та добробут (рівень матеріального становища родини)

У розрізі матерільного становища родини, найбільша частка підлітків, які не мають досвіду вживання алкоголю, проживають у сім'ях з «високим» рівнем добробуту (26,6%). Найбільший досвід епізодичного вживання (від 1 до 9 разів) алкоголю мають підлітки із сімей з «середнім» рівнем доходів (45,3%); при чому частка дівчат, які мають епізодичний досвід вживання, є більшою (47,1%), ніж серед хлопців (42,5%). Регулярне (понад 10 разів) вживання алкоголю найбільше поширено серед підлітків, які виховуються в сім'ях з рівнем добробуту «нижчим за середній» (39,5%), більшою мірою серед дівчат (43,4%), ніж серед хлопців (35,1%) (рис. 3.4.1).

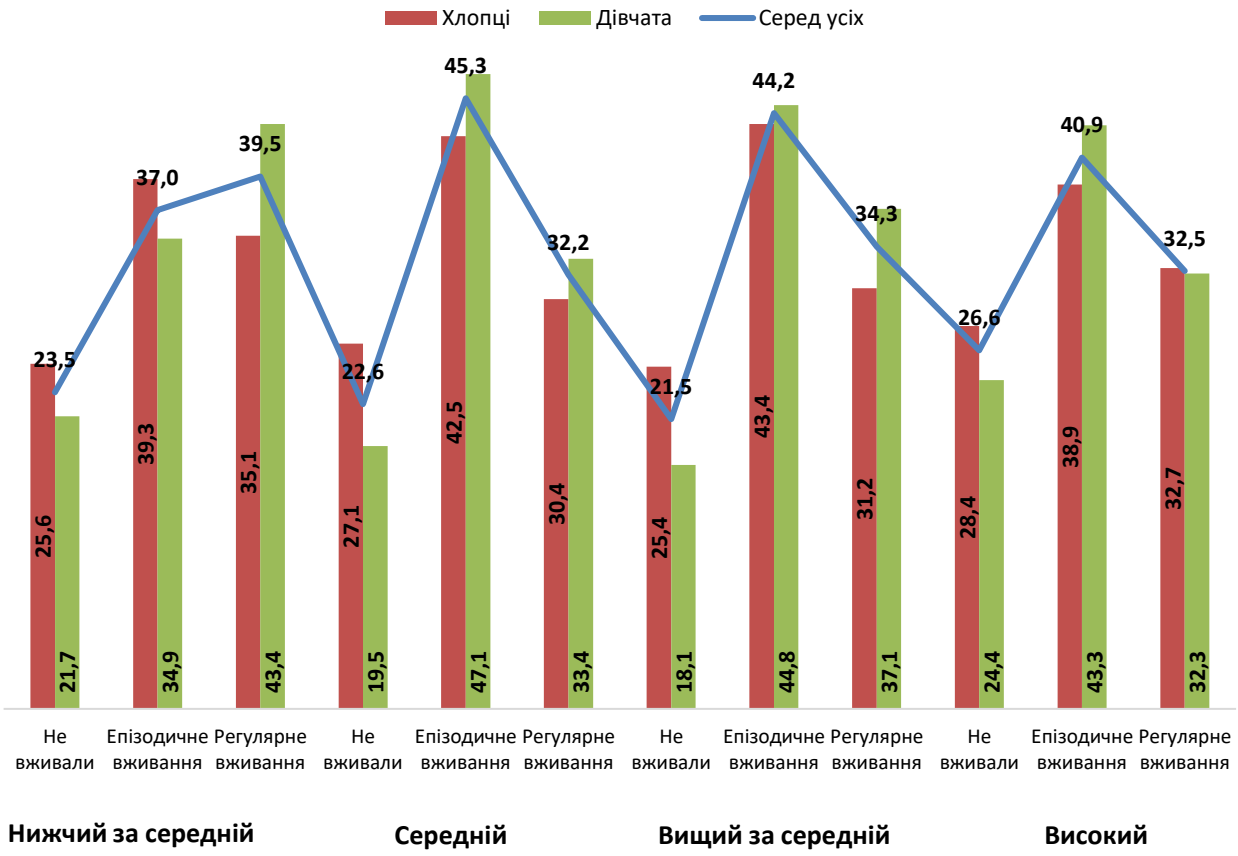

Рис. 3.4.1. Досвід вживання алкоголю протягом життя, *за рівнем матеріального становища родини, %*

Близько третини опитаних у будь-якій категорії рівня матеріального становища родини взагалі не вживали алкоголю протягом року. Найбільша частка респондентів, які не вживали алкоголю взагалі, проживає в сім'ях з «високим» рівнем доходів (41,2%). Епізодично вживали алкоголь більшою мірою підлітки із сімей з «середнім рівнем доходів» (47,6%). Епізодичне вживання більш характерне для дівчат, незважаючи на рівень матеріального становища родини, а ось регулярне вживання більш притаманне хлопцям. Регулярно вживали алкоголь переважно хлопці із сімей з рівнем добробуту «нижчим за середній» – 24,8% (рис. 3.4.2).

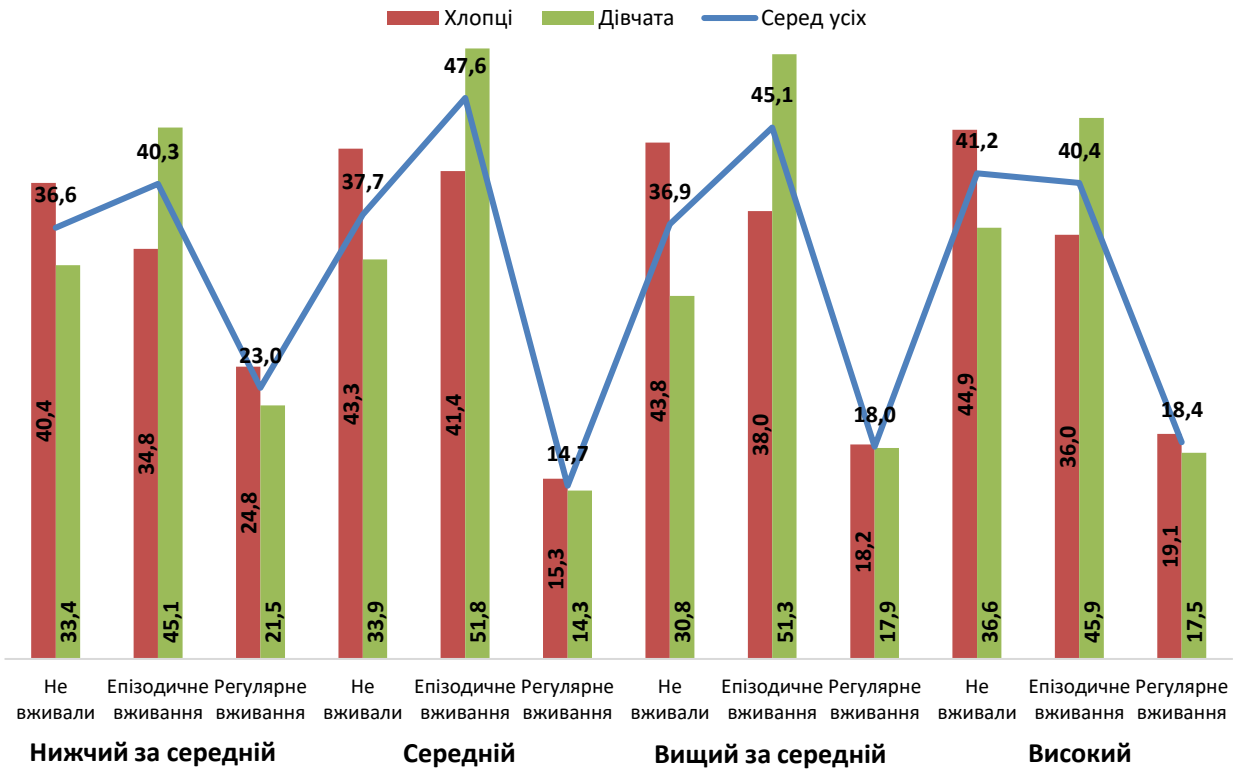

Рис. 3.4.2. Досвід вживання алкоголю протягом року, *за рівнем матеріального становища родини, %*

Переважна більшість підлітків не вживала алкоголю протягом місяця, незважаючи на рівень достатку родини або статеві відмінності. Епізодично вживали алкоголь більшою мірою респонденти з родин з рівнем достатку «вищим за середній» (34,9%), в більшості дівчата – 39,5% (серед хлопців – 29,7%). Взагалі епізодично вживали алкоголь протягом місяця більшою мірою дівчата, ніж хлопці, незалежно від рівня добробуту сім'ї, а ось регулярно вживали алкогольні напої більшою мірою хлопці всіх категорій достатку родин. Найбільша частка опитаних, які регулярно вживали алкоголь протягом місяця, проживає в родинах з рівнем доходу «нижчим за середній» – 11,3% та «високим» – 8,2% (рис. 3.4.3).

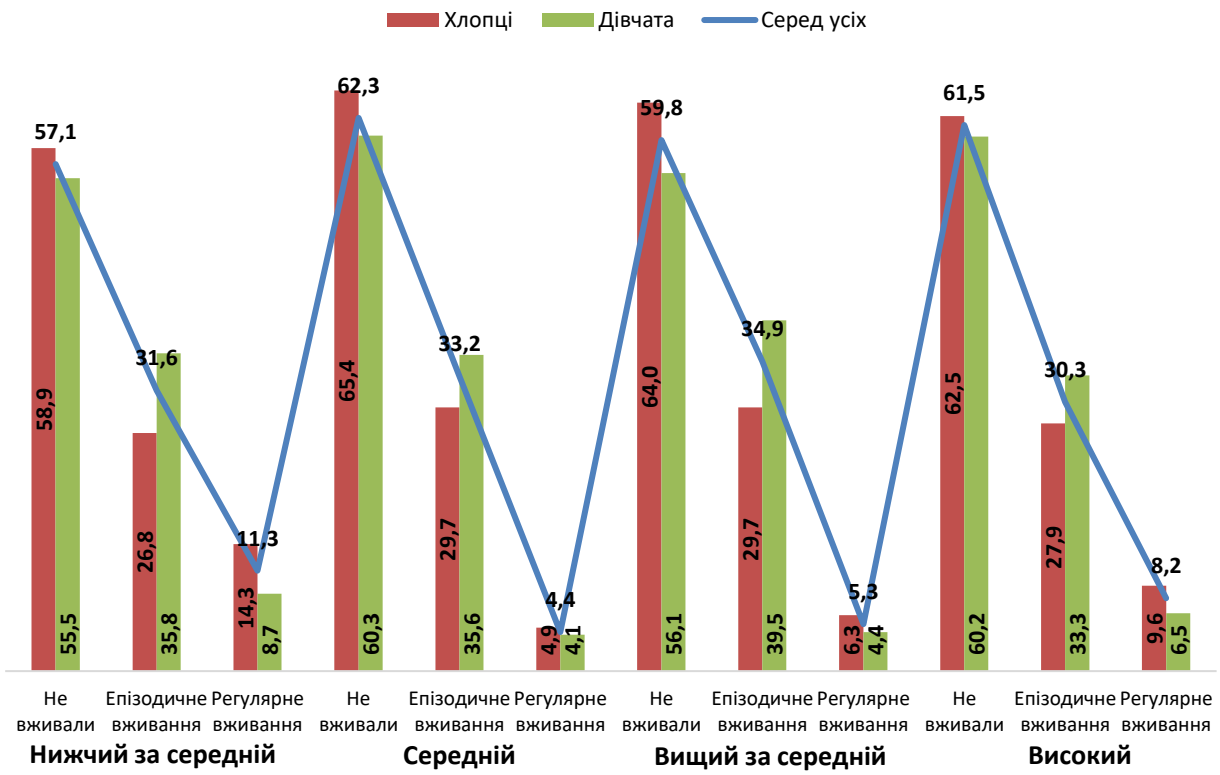

Рис. 3.4.3. Досвід вживання алкоголю протягом місяця, *за рівнем матеріального становища родини, %*

Вживання алкоголю та вимушене переміщення внаслідок війни

За даними дослідження, серед підлітків, які є ВПО, не вживали алкоголю протягом життя 18,7%, тоді як серед тих, які не є ВПО, – 23,8%. Епізодичне вживання більш поширене серед тих, які не мали досвіду переміщення (43,5%), ніж серед тих, які його мали – 40,4%. А ось регулярне вживання є більш поширеним серед переміщених підлітків (40,9%), ніж серед тих, які не є ВПО, – 32,7% (табл. 3.4.1).

Таблиця 3.4.1

Вживання алкоголю протягом життя у розрізі за приналежністю до ВПО, *за статтю, %*

	Належать до ВПО			Не належать до ВПО		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Не вживали	19,4	17,8	18,7	27,8	20,5	23,8
Епізодичне вживання	38,6	42,4	40,4	41,9	44,8	43,5
Регулярне вживання	42,0	39,8	40,9	30,4	34,7	32,7

Щодо споживання алкоголю протягом року, то можна відмітити аналогічне співвідношення результатів як і при розгляді споживання алкоголю протягом життя. Тобто частка опитаних, які не вживали алкоголю або вживали епізодично, є більшою серед респондентів, які не є ВПО, тоді як досвід регулярного вживання мають більше ВПО – 24,6% (серед тих, які не належать до ВПО, цей показник становить 16,5%) (табл. 3.4.2).

Таблиця 3.4.2

Вживання алкоголю протягом року у розрізі за приналежності до ВПО, *за статтю, %*

	Належать до ВПО			Не належать до ВПО		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Не вживали	35,0	29,6	32,5	44,7	33,9	38,8
Епізодичне вживання	38,2	48,2	42,9	38,8	50,1	44,7
Регулярне вживання	26,8	22,2	24,6	17,0	16,1	16,5

Щодо вживання алкогольної продукції за останній місяць, то найвище значення показника як епізодичного (35,2%), так і регулярного (11,4%) вживання алкоголю спостерігається в групі підлітків – ВПО (табл. 3.4.3).

Таблиця 3.4.3

Вживання алкоголю протягом місяця у розрізі приналежності до ВПО, *за статтю, %*

	Належать до ВПО			Не належать до ВПО		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Не вживали	53,4	53,5	53,4	64,9	59,1	61,8
Епізодичне вживання	32,7	38,1	35,2	28,4	36,1	32,6
Регулярне вживання	13,9	8,4	11,4	6,7	4,8	5,6

Вживання алкоголю та травматичний вплив війни

Результати дослідження демонструють, що наявність травматичного досвіду війни має вплив на регулярне вживання алкоголю. Показник регулярного вживання для тих, які зазначили про травматичний досвід, становить: протягом життя – 37,7% (хто не зазначив про такий досвід – 29,6%), протягом року – 21,3% (для тих, які не зазначили наявність такого досвіду – 13,4%), протягом місяця – 8,9% (хто зазначив наявність такого досвіду – 3,6%) (рис. 3.4.4).

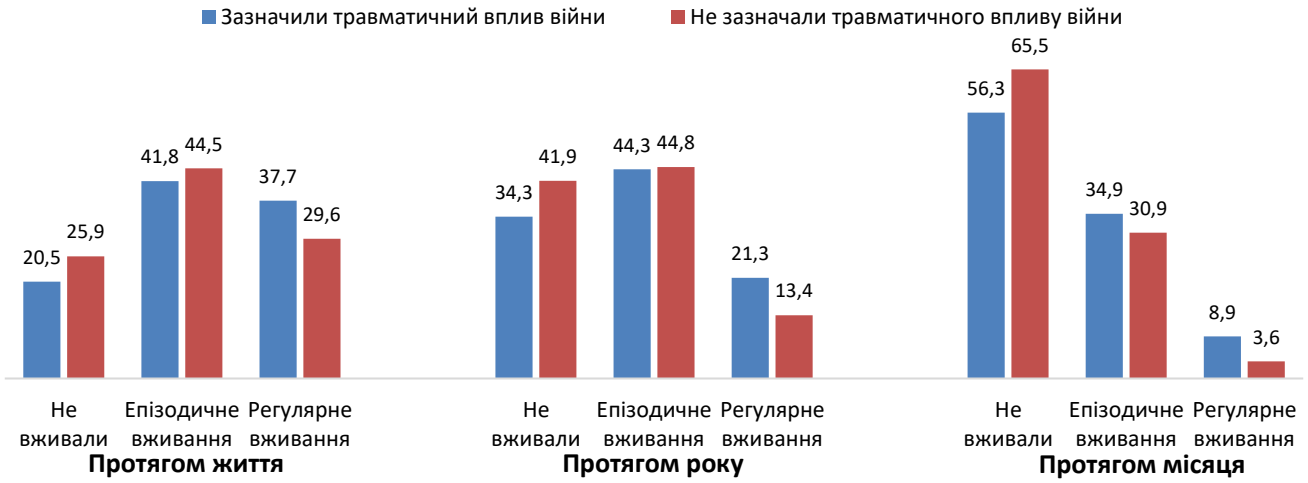

Рис. 3.4.4. Вживання алкоголю у розрізі травматичного впливу війни, *%*

Отримані результати наочно демонструють вплив воєнного фактора на вживання алкоголю. Так, відмітили, що регулярно вживають алкоголь протягом життя, 35,8% хлопців і 39,4% дівчат, які зазначили вплив війни на їхнє життя. Регулярно протягом року вживають алкоголь 22% хлопців і 20,7% дівчат з цієї категорії, а про те, що вживали алкогольні вироби протягом останнього місяця, зазначили 10% хлопців і 7,8% дівчат серед тих, які зазнали впливу війни на життя. Щодо епізодичного вживання, то його показник є більшим серед тих, які не зазнали впливу війни на життя при розгляді вживання алкоголю протягом життя. Проте за результатами епізодичного вживання за рік, різниця між тими, які зазнали впливу війни, та тими, які його не зазнали, є мізерно малою. Показник епізодичного вживання алкоголю протягом останнього місяця серед тих, які зазнали впливу війни на власне життя, як для хлопців, так і дівчат перевищує показник вживання алкоголю однолітками, які не зазнали такого впливу (рис. 3.4.5).

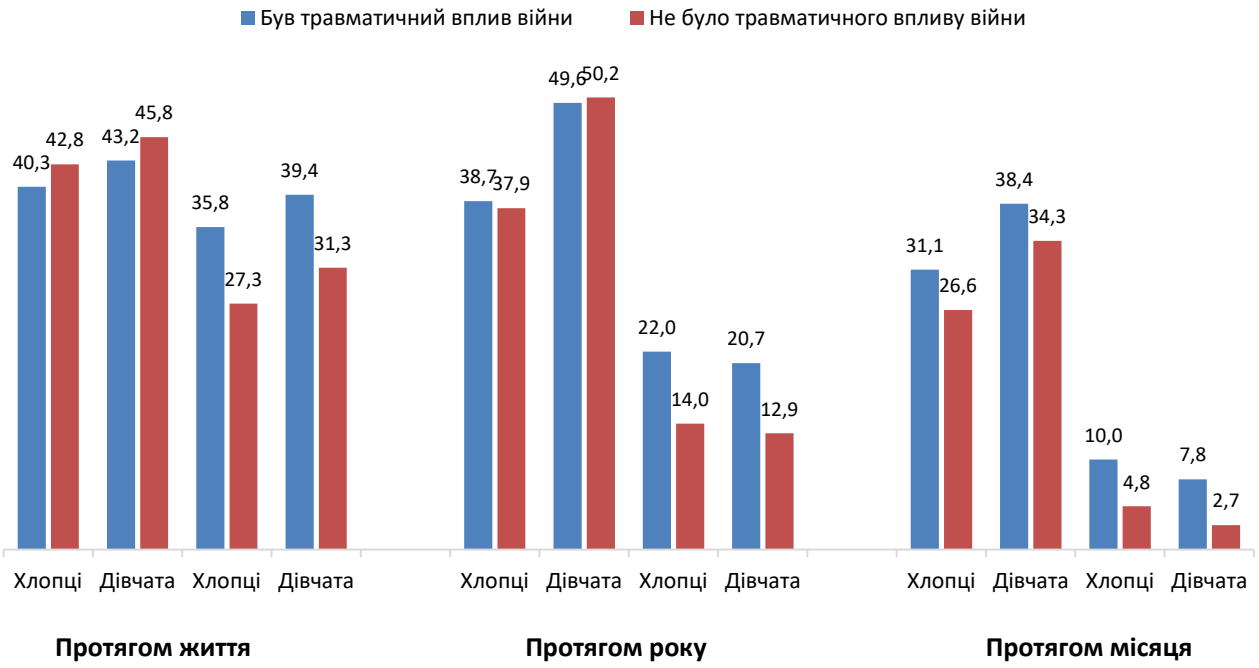

Рис. 3.4.5. Епізодичне та регулярне вживання алкоголю у розрізі травматичного впливу війни, *за статтю, %*

Вживання алкоголю та поінформованість батьків

За результатами опитування, частка підлітків, які не вживають алкогольних напоїв, є більшою в сім'ях, де батьки поінформовані про те, як їхні діти проводять вільний час. У таких родинах більшою є частка учнівської молоді, яка вживає алкоголь епізодично. Щодо регулярного вживання алкогольних напоїв – більшість тих, які його вживають на регулярній основі, проживає в родинах, де батьки не поінформовані стосовно вільного часу своїх дітей (рис. 3.4.6).

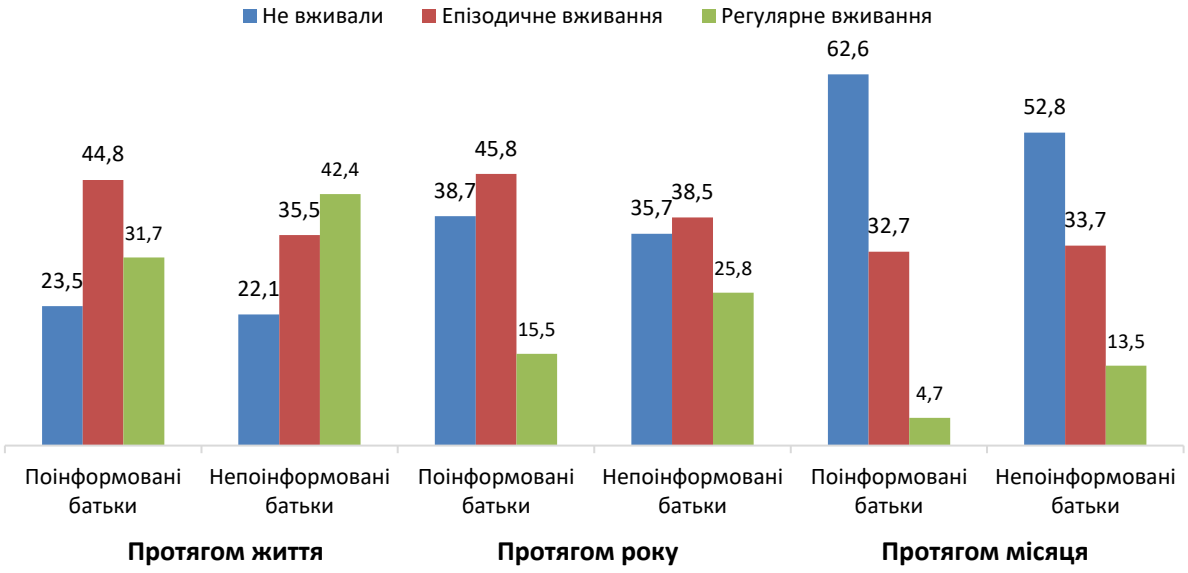

Рис. 3.4.6. Вживання алкоголю у розрізі поінформованості батьків стосовно вільного часу своїх дітей, *%*

Відсоток регулярних споживачів алкоголю стабільно нижчий серед дітей, чиї батьки поінформовані про те, як вони проводять вільний час. Це стосується як вживання протягом життя, так і вживання протягом року та протягом місяця. Наприклад, лише 4,7% таких дітей повідомили про регулярне вживання алкоголю протягом останніх 30 днів, порівняно з 13,5% дітей, батьки яких не знають про це. В той же час, значно більша частка підлітків з поінформованими батьками повідомляють, що вони ніколи не вживали алкоголь протягом усіх періодів часу. Наприклад, протягом останнього місяця 62,6% дітей з поінформованими батьками ніколи не вживали алкоголь, порівняно з 52,8% дітей

непоінформованих батьків. Регулярне вживання протягом останніх 12 місяців зазначило чверть (25,8%) підлітків із непоінформованими батьками порівняно з 15,5% серед дітей поінформованих батьків.

Водночас епізодичне споживання на довгих часових відтинках (протягом життя та протягом року) частіше зазначають діти поінформованих батьків, що стосується епізодичного вживання протягом останніх 30 днів, то різниця неістотна.

В цілому поінформованість батьків корелює із епізодичним вживанням, а непоінформованість – із регулярним.

Епізодично вживали алкоголь протягом життя 42,5% хлопців і 46,5% дівчат, чиї батьки поінформовані про їхній вільний час, та 37,7% хлопців і 32,7% дівчат, чиї батьки не поінформовані. Протягом року відповідно вживали алкоголь 38,9% хлопців і 51,3% дівчат поінформованих батьків та 35,9% хлопців і 41,7% дівчат непоінформованих. Протягом останнього місяця більша частка хлопців (30,8%) і дівчат (37,4%) серед тих, які епізодично вживали алкоголь, виховується батьками, які не знають, як їхні діти проводять вільний час (рис. 3.4.7).

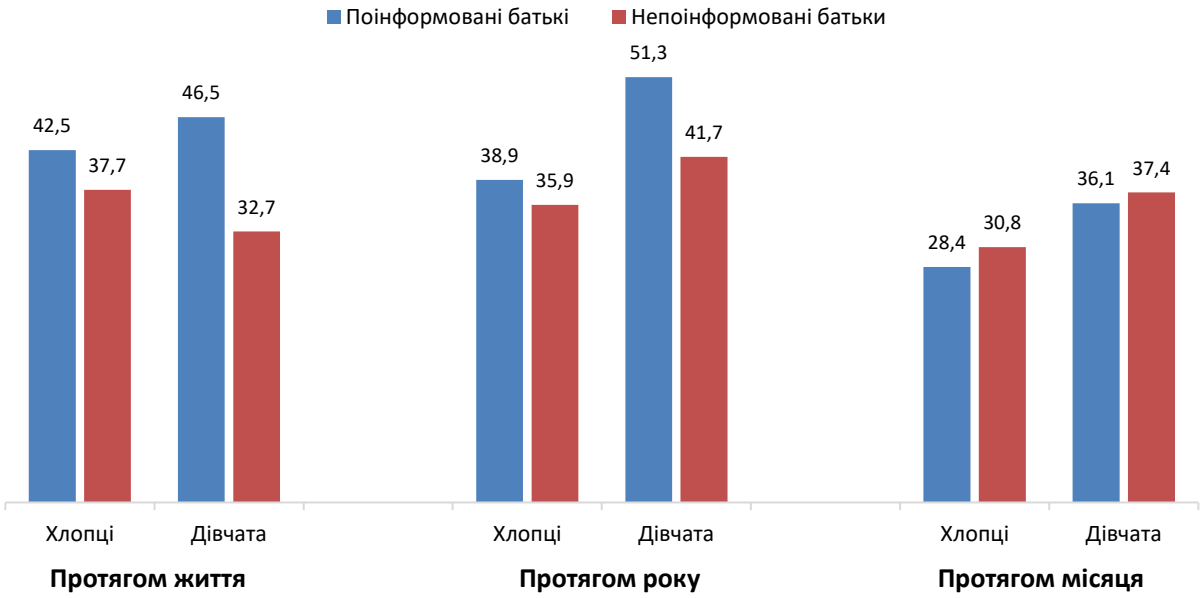

Рис. 3.4.7. Епізодичне вживання алкоголю у розрізі поінформованості батьків, *за статтю, %*

Щодо регулярного вживання алкогольних напоїв, можна говорити про прямий зв'язок між обізнаністю батьків і регулярним вживанням алкоголю підлітками. Частка тих, які вживали протягом життя, року та місяця, є більшою серед тих, чиї батьки не обізнані про те, як дитина проводить свій вільний час (рис. 3.4.8).

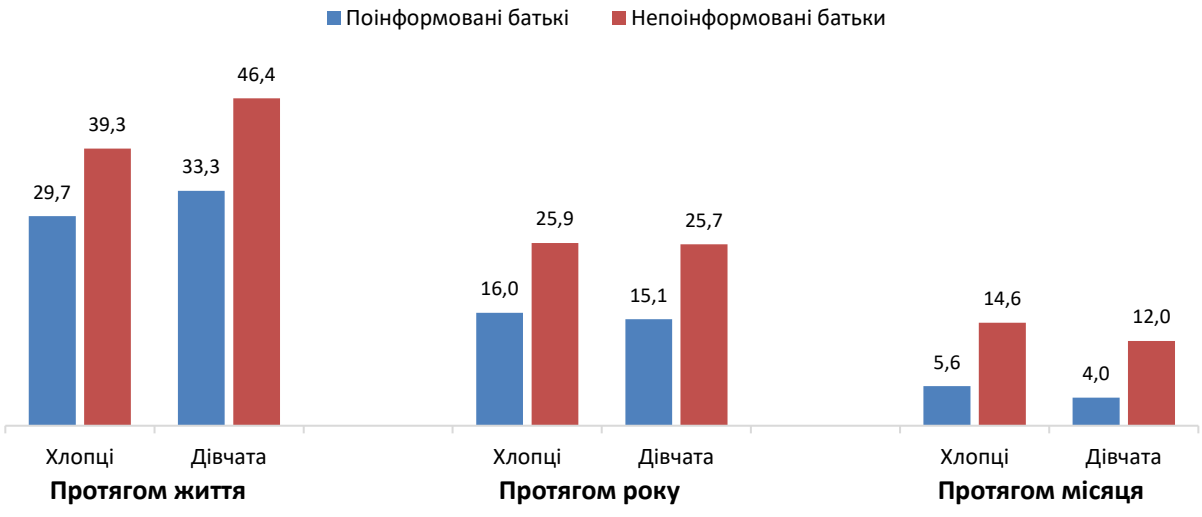

Рис. 3.4.8. Регулярне вживання алкоголю у розрізі поінформованості батьків, *за статтю, %*

Депресія, стрес і тривожність на фоні вживання алкоголю

Результати дослідження демонструють, що наявний взаємозв'язок між вживанням алкоголю та рівнем депресії, тривожності та стресу. Так, у підлітків, які вживали алкогольні напої протягом життя, можна спостерігати підвищення рівня депресії, тривожності та стресу зі збільшенням кількості алкоголю. Зокрема, показник рівня тривожності серед опитаних, які не вживали алкоголю протягом життя, складає 21,1%, при епізодичному вживанні алкоголю цей показник підвищується до 33,5% та ще більше підвищується до 46,6% при регулярному вживанні алкоголю. Ця тенденція характерна і для рівня депресії та стресу, а також є тотожною для вживання алкогольних напоїв протягом року та місяця (табл. 3.4.4).

Таблиця 3.4.4

Поширеність підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу при вживанні алкоголю*, за статтю, %*

	Не вживали			Епізодичне вживання			Регулярне вживання		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
	Протягом життя								
Депресія	17,3	23,9	20,4	26,0	33,9	30,4	38,0	45,6	42,3
Тривожність	15,8	27,3	21,1	25,4	40,4	33,5	38,3	53,1	46,6
Стрес	7,5	16,0	11,5	13,6	24,8	19,8	23,8	36,9	31,2
	Протягом року								
Депресія	19,5	27,3	23,2	28,7	37,2	33,8	43,9	49,9	47,0
Тривожність	18,4	31,9	24,8	28,3	44,2	37,9	44,4	56,1	50,5
Стрес	9,1	19,3	13,9	14,7	28,3	22,9	30,9	40,1	35,6
	Протягом місяця								
Депресія	22,0	31,1	26,7	33,4	40,8	37,8	50,7	58,3	54,0
Тривожність	21,0	37,0	29,3	32,4	46,9	41,0	55,6	64,9	59,7
Стрес	10,7	23,5	17,3	18,7	30,2	25,5	40,2	49,2	44,2

Ключові результати за розділом

- Згідно з результатами опитування, частка підлітків, які вживають алкоголь, показала помітне зниження у 2024 р. Якщо у 2019 р. 46,3% респондентів вживали алкоголь десять разів і більше, то у 2024 р. ця цифра скоротилася до 33,6%.
- Аналіз вікових і ґендерних особливостей показує, що дівчата частіше, ніж хлопці, мають значний та великий досвід вживання алкоголю. Вони раніше починають пробувати алкоголь і мають вищий відсоток у категоріях значного і великого досвіду. Хлопці, навпаки, частіше утримуються від вживання алкоголю взагалі. Серед наймолодших підлітків (2009–2010 років народження) найбільший відсоток осіб без досвіду вживання алкоголю, проте з віком частка таких осіб зменшується, а кількість тих, які мають більший досвід, зростає.
- Географічні особливості також відіграють важливу роль: підлітки, які живуть у селищах, мають найменший відсоток серед тих, які не вживають алкоголю (18,2%), та найбільший показник «великого» і «дуже великого» досвіду вживання алкоголю (22,9%). У містах і селах ці показники дещо менші. Це вказує на те, що місце проживання впливає на алкогольну поведінку підлітків, зокрема, у селищах частіше спостерігається більший досвід вживання алкоголю.
- Останні дані щодо вживання алкоголю серед підлітків свідчать про те, що з віком кількість підлітків, які вживають алкоголь, зростає. У наймолодшій групі (2009–2010 років народження) найбільша частка опитаних, які не вживали алкоголю (44,9% хлопців і 37,2% дівчат), тоді як у старшій групі (2006–2007 років народження) цей показник значно нижчий. Дівчата частіше повідомляють про недавнє вживання алкоголю, особливо в старшій віковій групі. Підлітки вживають алкоголь переважно нерегулярно, але частка тих, які вживають його систематично (раз на місяць або частіше), залишається значною.
- Стосовно типу алкогольних напоїв, найпоширенішими є вино, шампанське та пиво. Дівчата переважно обирають вино або шампанське, тоді як хлопці надають перевагу пиву та міцним напоям. Сидр і слабоалкогольні напої також поширені серед дівчат, хоча в цілому підлітки обирають їх рідше. Пиво залишається найпоширенішим напоєм серед хлопців, особливо в старших вікових групах. Вживання міцних алкогольних напоїв є менш поширеним, але серед опитаних, які його вживають, частіше зустрічаються хлопці.
- Щодо обсягу спожитого алкоголю, то більшість підлітків обмежується невеликими дозами, особливо дівчата. Більшість з тих, хто вживає пиво, сидр або слабоалкогольні напої, найчастіше вказують на вживання менше 500 мл за один раз, споживачі вина – не більше 200 мл за раз, а якщо йдеться про міцний алкоголь – то не більше 80 мл за раз. Частка тих, які споживають великі обсяги, знижується з віком. Дівчата переважно обмежуються меншими дозами алкоголю, тоді як хлопці іноді вживають великі обсяги, особливо міцних напоїв. Так, понад 240 мл міцних напоїв вживають переважно хлопці, ніж дівчата, але в цілому більшість підлітків уникають великих доз алкоголю.
- З віком підлітки частіше експериментують з різними видами алкоголю, але дівчата мають більший досвід вживання алкогольних напоїв. Хлопці, навпаки, переважно вживають великі обсяги алкоголю, зокрема пива та міцних напоїв. Загальна тенденція вказує на те, що дівчата частіше вживають вино або шампанське, тоді як хлопці обирають пиво. Це свідчить про наявність певних ґендерних відмінностей у виборі та споживанні алкоголю серед підлітків.
- Найбільша частка підлітків, які не мають досвіду вживання алкоголю, проживає в сім'ях з «високим» рівнем достатку (26,6%).
- Регулярне (понад 10 разів) вживання алкоголю найпоширеніше серед підлітків, які виховуються в сім'ях з рівнем добробуту «нижчим за середній» (39,5%), більшою мірою серед дівчат (43,4%), ніж серед хлопців (35,1%).
- Епізодичне вживання більш характерне для дівчат, незважаючи на рівень матеріального становища родини, проте регулярне вживання більш притаманне хлопцям. Регулярно вживали алкоголь найбільшою мірою хлопці із сімей з рівнем добробуту «нижчим за середній» – 24,8%.
- Епізодичне вживання більш поширене серед опитаних, які не мають досвіду переміщення (43,5%), ніж сере тих, які його мають – 40,4%. Регулярне виживання є більш поширеним серед переміщених підлітків (40,9%), ніж серед тих, які до ВПО не належать – 32,7%.
- Наявність травматичного досвіду війни має вплив на регулярне вживання алкоголю. Показник регулярного вживання для опитаних, які зазначили про травматичний досвід, складає: протягом життя – 37,7% (які не зазначили про такий досвід – 29,6%), протягом року – 21,3% (які не зазначили про такий досвід – 13,4%), протягом місяця – 8,9%.
- Регулярно вживають алкоголь протягом життя 35,8% хлопців і 39,4% дівчат, які зазнали впливу війни.

- Епізодично вживали алкоголь протягом життя 42,5% хлопців і 46,5% дівчат, чиї батьки поінформовані про їхній вільний час, та 37,7% хлопців і 32,7% дівчат, чиї батьки не поінформовані.
- Щодо регулярного вживання алкогольних напоїв, можна говорити про прямий зв'язок між обізнаністю батьків і регулярним вживанням алкоголю підлітками. Частка опитаних, які його вживали протягом життя, року та місяця, є більшою серед тих, чиї батьки не обізнані про вільний час дітей.
- У підлітків, які вживали алкогольні напої протягом життя, підвищується рівень депресії, тривожності та стресу зі збільшенням кількості алкоголю.

РОЗДІЛ 4. НАРКОТИЧНІ РЕЧОВИНИ

4.1. Поширеність вживання канабісу (марихуани)

Канабіс є одним з найпоширеніших наркотичних речовин у світі. За оцінками Агенції з наркотиків Європейського Союзу (European Union Drugs Agency (EUDA), в європейських країнах у середньому 21% дорослих (віком 15–64 роки) споживали канабіс протягом життя[6]. Проте, незважаючи на дебати останніх років щодо легалізації канабісу, його неконтрольоване вживання підлітками не є цілком безпечним.

Вживання канабісу (марихуани) протягом життя

За даними 2024 р., 12,8% підлітків віком 14–17 років зазначили про досвід вживання марихуани протягом життя, зокрема, 17,6% серед хлопців і 8,7% серед дівчат. У 2019 р. загальний показник досвіду вживання серед підлітків був майже в півтора раза меншим (8,7%). Зростання показника порівняно з 2019 р. є більшим серед хлопців (з 10,7% до 17,6%), ніж серед дівчат (з 6,8% до 8,7%) (рис. 4.1.1).

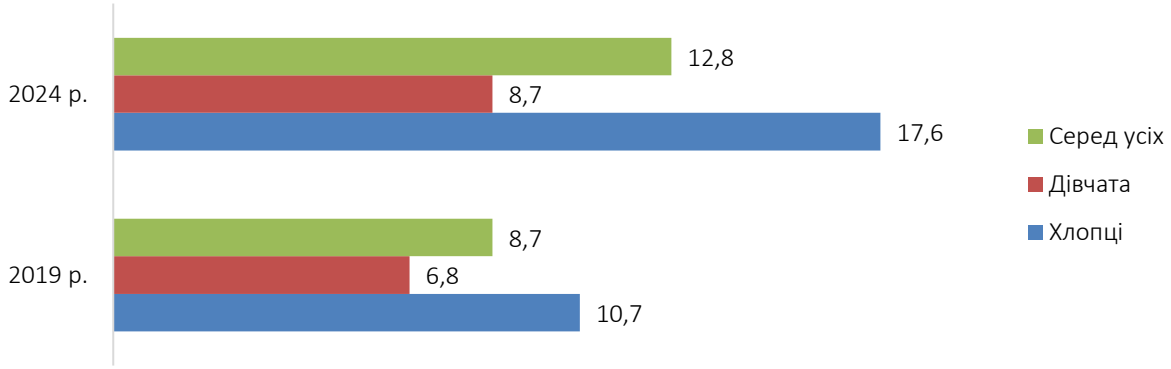

Рис. 4.1.1. Досвід вживання канабісу (марихуани) протягом життя у 2019–2024 рр., *за статтю, %*

Найвищий рівень знайомства з марихуаною декларують учні ЗП(ПТ)О – 17,4%, тоді як серед учнів загальноосвітніх шкіл і ЗФПО цей рівень близький до середнього (12,6% та 12,4% відповідно).

Зберігається тенденція більш високого рівня залучення до спроби та вживання марихуани серед підлітків, які проживають у містах (14,4%), порівняно із селищами (10,8%) та сільською місцевістю, де показник найнижчий (10,1%).

Новою тривожною тенденцією є поширеність вживання марихуани серед наймолодших учнів (2009–2010 років народження), яка становить 14,6%, що перевищує рівень вживання серед всієї вікової когорти 14–17 років (рис. 4.1.2). У попередніх хвилях дослідження рівень поширеності вживання зростав з віком. Вищий за середній рівень вживання серед наймолодших є новим явищем, що потребує додаткової уваги.

[6] Statistical Bulletin 2024 – prevalence of drug use. European Union Drugs Agency. 2024. URL: https://www.euda.europa.eu/data/stats2024/gps_en#displayTable:GPS-1

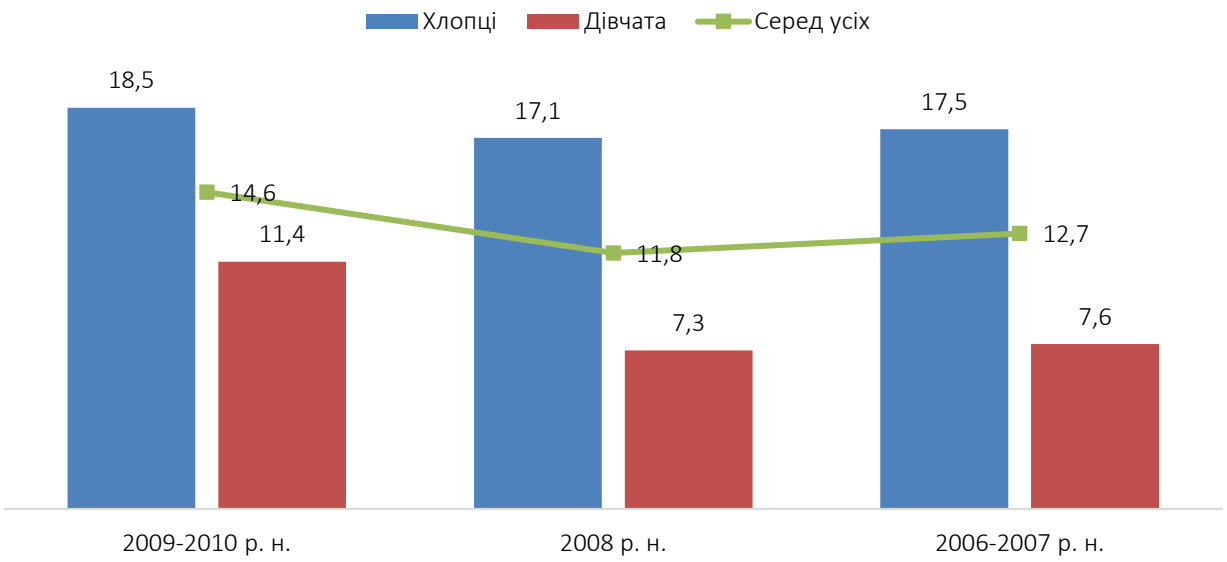

Рис. 4.1.2. Рівень вживання канабісу (марихуани) протягом життя, *за статтю та віком (роком народження), %*

Динаміка поширеності вживання канабісу протягом життя серед цільової групи міжнародного дослідження (підлітків віком 15–16 років) характеризується зростанням у 1995–2003 рр., зниженням показників у 2007 р., незначним зменшенням у 2011 та 2015 роках та продовженням тенденції зменшення у 2019 р. У 2024 р. спостерігається значне зростання (переважно серед хлопців цієї вікової групи) досвіду вживання (рис. 4.1.3).

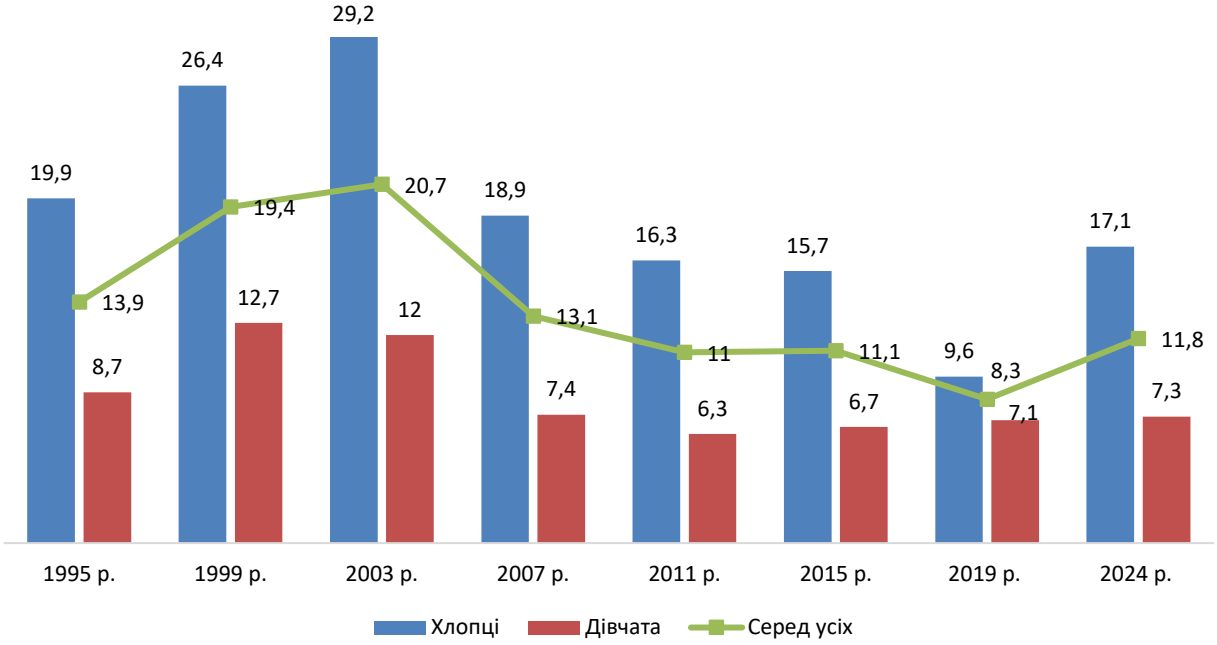

Рис. 4.1.3. Динаміка вживання канабісу (марихуани) серед підлітків віком 15–16 років протягом життя у 1995–2024 рр., *за статтю, %*

На запитання: «Чи мав(ла) ти коли-небудь можливість спробувати канабіс (марихуану, гашиш, коноплю), але не скористався(лася) нею?», позитивну відповідь дали 12% підлітків, зокрема 7,8% мали таку можливість один або два рази, а 4,2% – три рази або більше. Серед хлопців 14,3% зазначили, що не скористалися нагодою спробувати канабіс, натомість серед дівчат – 10%.

Вживання канабісу (марихуани) за останні 12 місяців

Про вживання марихуани протягом останніх 12 місяців, що передували часу опитування, вказали 9,1% підлітків (серед хлопців – 13,2%, серед дівчат – 5,6%). Порівняно з 2019 р. можна спостерігати значне зростання показника вживання протягом року (у 2019 р. – 5,7%), зокрема, істотне зростання серед хлопців (у 2019 р. – 7%) та менш інтенсивне зростання серед дівчат (у 2019 р. – 4,3%) (рис. 4.1.4).

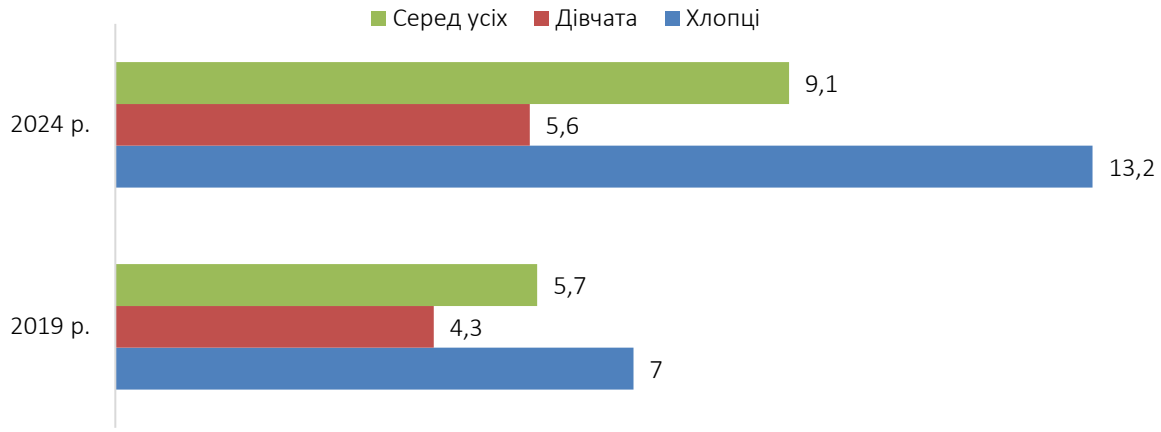

Рис. 4.1.4. Досвід вживання канабісу (марихуани) протягом останніх 12 місяців у 2019–2024 рр., *за статтю, %*

Показник вживання канабісу серед учнів різних типів закладів освіти та залежно від типу населеного пункту показано на рис. 4.1.5. Аналогічно до показника вживання протягом життя, найвищим показник вживання протягом року є серед учнів ЗП(ПТ)О та жителів міст.

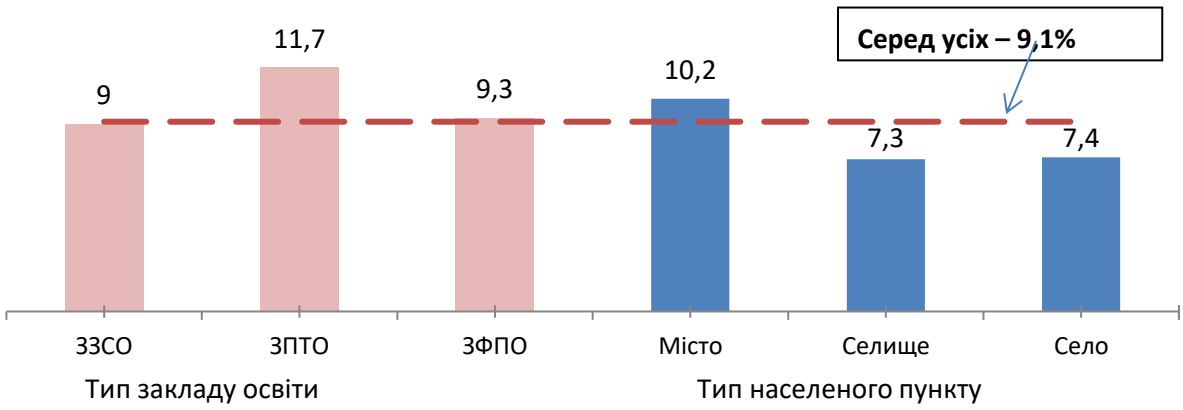

Рис. 4.1.5. Досвід вживання канабісу (марихуани) протягом останніх 12 місяців, *за типами закладу освіти та п населеного пункту, %*

Як і у випадку з вживанням протягом життя, показник вживання протягом року виявився найвищим серед наймолодших учнів (2009–2010 років народження), серед яких кожний десятий (10,1%) повідомляє про вживання, зокрема 13,9% хлопців і 6,9% дівчат такого віку (рис. 4.1.6).

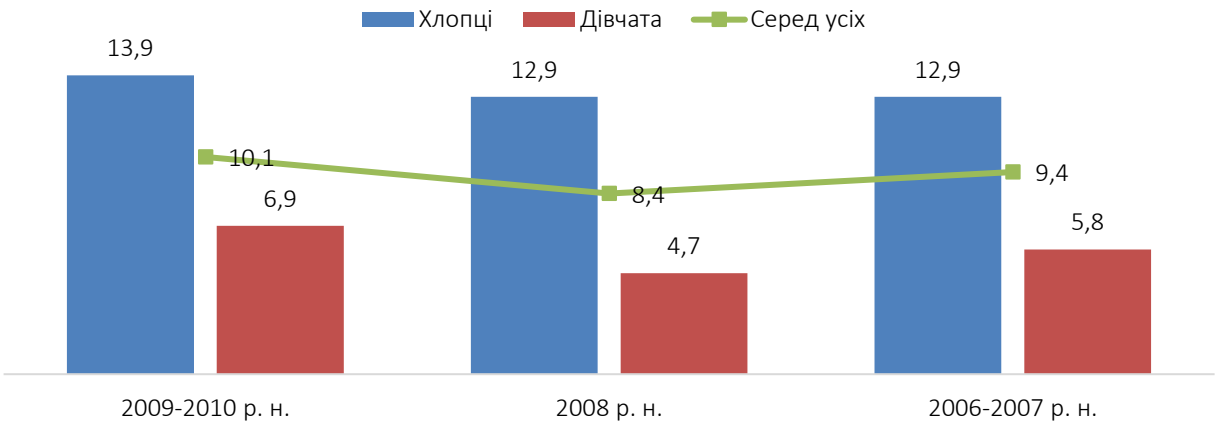

Рис. 4.1.6. Досвід вживання канабісу (марихуани) протягом останніх 12 місяців, *за статтю та віком (роком народження), %*

У попередніх хвилях (у 1999–2019 рр.), якщо казати про підлітків віком 15–16 років, простежувалася позитивна тенденція зниження частки опитаних, які протягом останніх 12 місяців вживали канабіс (марихуану), натомість у 2024 р. поширеність вживання зросла переважно серед хлопців – майже вдвічі з 6,6% до 13% (рис. 4.1.7).

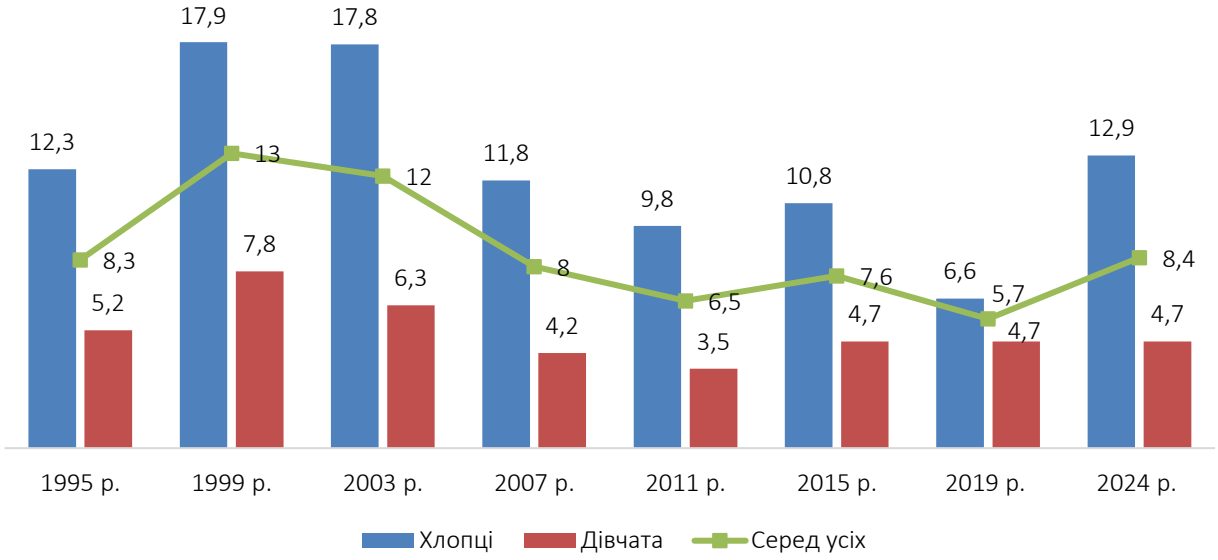

Рис. 4.1.7. Динаміка вживання канабісу (марихуани) серед підлітків віком 15–16 років протягом останніх 12 місяців у 1995–2024 рр., *за статтю, %*

Вживання канабісу (марихуани) за останні 30 днів

За результатами дослідження, протягом останніх 30 днів канабіс (марихуану) вживали 7% опитаних підлітків, зокрема 10,7% хлопців і 3,9% дівчат. Порівняно з 2019 р. фіксується значне (більше ніж вдвічі) зростання показника (рис. 4.1.8).

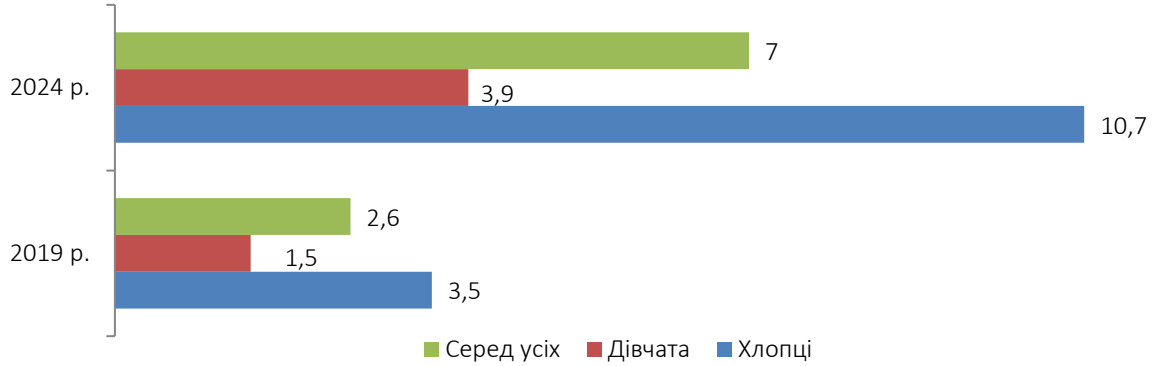

Рис. 4.1.8. Досвід вживання канабісу (марихуани) протягом останніх 30 днів у 2019–2024 рр., *за статтю, %*

Досвід вживання протягом останнього місяця серед учнів різних типів закладу освіти та населеного пункту показано на рис. 4.1.9.

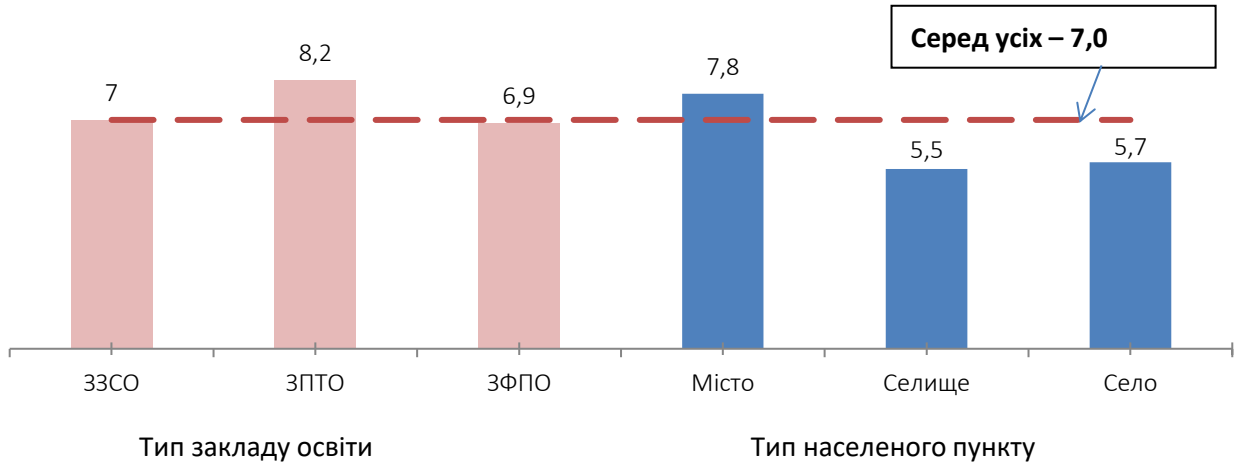

Рис. 4.1.9. Досвід вживання канабісу (марихуани) протягом останніх 30 днів, *за типами закладу освіти та населеного пункту, %*

Досвід вживання канабісу протягом останнього місяця також є найвищим серед наймолодших учнів (2009–2010 років народження), серед яких він становить 8% (рис. 4.1.10).

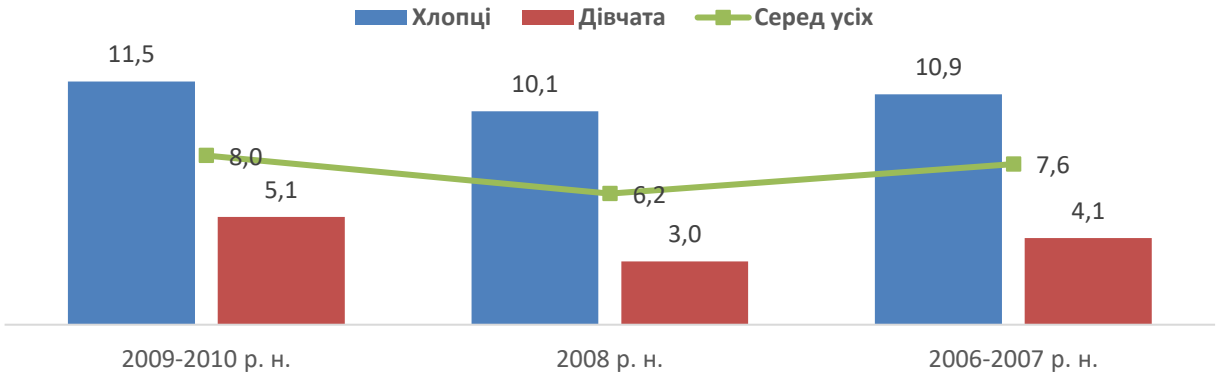

Рис. 4.1.10. Досвід вживання канабісу (марихуани) протягом останніх 30 днів, *за статтю та віком (роком народження), %*

У 2024 р. зафіксовано **найвищі** показники поширеності вживання канабісу (марихуани) протягом останніх 30 днів серед цільової групи міжнародного дослідження (підлітки віком 15–16 років), особливо серед хлопців, за всю історію опитувань в Україні (з 1995 р.). Найнижчий показник вживання протягом останнього місяця серед підлітків віком 15–16 років зафіксованоу 2019 р. (рис. 4.1.11).

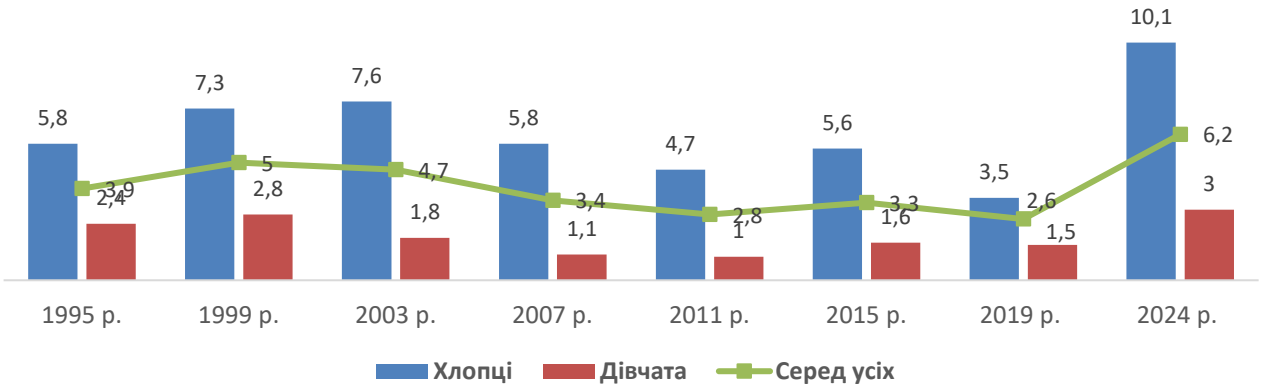

Рис. 4.1.11. Динаміка вживання канабісу (марихуани) серед підлітків віком 15–16 років протягом останніх 30 днів у 1995–2024 рр., *за статтю, %*

Вік першої спроби канабісу (марихуани)

Знайомство з канабісом (марихуаною) відбувається у досить ранньому віці – 9 років і навіть раніше. Серед всіх опитаних 6,5% мали досвід її вживання у віці 13 років або раніше, тоді як у 2019 р. цей показник складав 1,8%. До досягнення 14 років (у 13 років або раніше) 9,3% хлопців і 4,1% дівчат мали досвід спроби або вживання марихуани.

Розбивка на вікові групи також фіксує тривожну тенденцію ранньої спроби канабісу саме серед молодших учнів – кожний десятий хлопець 2009–2010 років народження пробував вживати канабіс у віці 13 років або раніше, а серед цієї вікової групи 7,7% учнів мали ранні спроби вживання. У підлітків 2008 та 2006–2007 років народження частка ранніх спроб є нижчою (рис. 4.1.12).

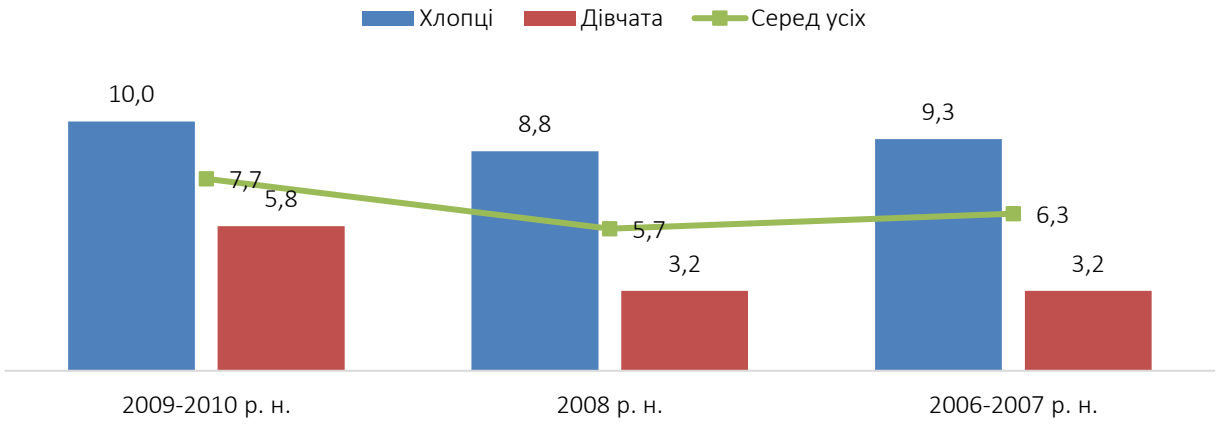

Рис. 4.1.12. Частка осіб, які спробували канабіс у віці 13 років або раніше, *за статтю та віком (роком народження), %*

Різні форми вживання канабісу (марихуани)

Найбільш поширеною формою вживання є куріння «травки» та куріння канабісу, змішаного з тютюном (табл. 4.1.1).

Таблиця 4.1.1

Досвід вживання канабісу (марихуани) у різних формах протягом життя та за останні 12 місяців, *за статтю, %*

	Загальний досвід			У тому числі часте вживання (відповідь «часто»)		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Канабіс, змішаний з тютюном	6,7	2,9	4,6	3,6	1,2	2,3
Смола / гашиш	6,5	2,3	4,2	3,7	1,2	2,3
Травка	8,0	3,4	5,6	4,4	1,7	3,0

4.2. Проблемне вживання канабісу

Інструментарій дослідження передбачає використання показника низки індикаторів для оцінки проблем, які виникають при вживанні канабісу (The Cannabis Abuse Screening Test – CAST). Показник розраховується, грунтуючись на відповідях підлітків щодо оцінки ситуації за останні 12 місяців за такими питаннями[7]:

- Чи курив(ла) ти канабіс (марихуану) у першій половині дня?
- Чи курив(ла) ти канабіс (марихуану), коли був(ла) на самоті?
- Чи були в тебе проблеми з пам'яттю після куріння канабісу (марихуани)?
- Чи говорили тобі друзі або члени твоєї родини, що ти повинен(на) зменшити або припинити вживання канабісу (марихуани)?
- Чи намагався(лась) ти зменшити або припинити вживання канабісу (марихуани), але без результатів?
- Чи виникали в тебе проблеми через вживання канабісу (марихуани) (сварки, бійки, нещасні випадки, погані оцінки в школі тощо)?

Вживання канабісу (марихуани) в першій половині дня

Вживання канабісу в першій половині дня свідчить про проблеми, які пов'язані із соціальним оточенням, навчанням і погіршенням розумової здатності. Лише третина (34,2%) серед опитаних, які вживали канабіс за останні 12 місяців, відповіли, що не вживали його у першій половині дня. Чверть споживачів (24,8%) відмітила, що практикує вживання в першій половині дня «дуже часто». У таблиці 4.2.1 показано результати за статтю, типами населеного пункту проживання підлітків та закладу освіти, а на рисунку 4.2.1 – порівняння з даними 2019 р. За даними діаграми, частота споживання у першій половині дня значно зросла.

Таблиця 4.2.1

Структура відповідей респондентів на запитання: «Чи курив(ла) ти канабіс (марихуану) у першій половині дня?», %*

* Серед опитаних, які вживали марихуану за останні 12 місяців і дали відповідь на запитання.

	Стать		Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	
N=	*300*	*144*	*340*	*16*	*88*	*404*	*17*	*23*	*444*
Ніколи	33,7	35,4	31,8	25,0	45,5	34,7	29,4	30,4	34,2
Рідко	19,7	25,0	20,6	31,3	22,7	20,5	35,3	26,1	21,4
Час від часу	13,7	14,6	14,7	12,5	11,4	13,9	11,8	17,4	14,0
Досить часто	5,3	6,3	6,5	12,5	1,1	5,9	0,0	4,3	5,6
Дуже часто	27,7	18,8	26,5	18,8	19,3	25,0	23,5	21,7	24,8

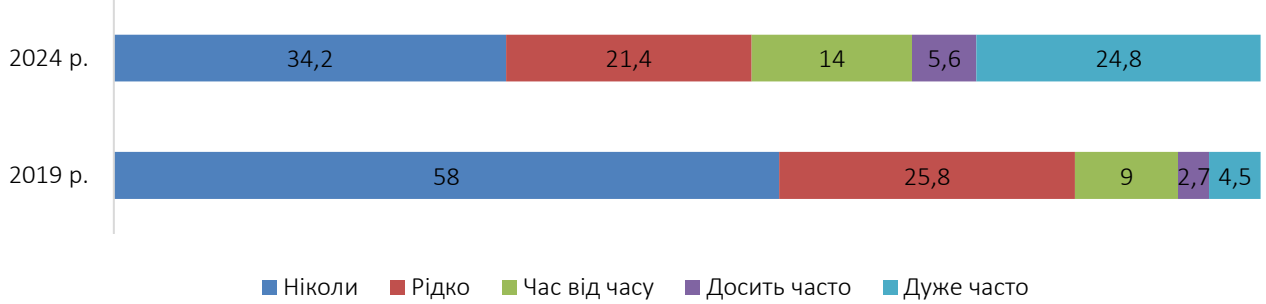

Рис. 4.2.1. Вживання канабісу в першій половині дня, серед опитаних, які вживали протягом останніх 12 місяців та дали відповідь на запитання, у 2019–2024 рр., %

[7] Кожна відповідь має оцінку 0 або 1, залежно від того, виникали такі ситуації чи ні. Відповідно, для кожного підраховується його особисте значення показника. Інтерпретація здійснюється таким чином: 0 – особи мають низький рівень ризику виникнення проблем, що викликає вживання канабісу; 1 – особи мають середній рівень ризику виникнення проблем, що викликає вживання канабісу; 2 та більше – особи перебувають у групі високого ризику виникнення проблем, що викликає вживання канабісу.

Вживання канабісу (марихуани) на самоті

Куріння канабісу на самоті практикує майже дві третини (66,2%) споживачів, числі зокрема, 25,5% – дуже часто, 7,9% – часто. Показник вживання на самоті у 2024 р. є вдвічі більшим за аналогічний у 2019 р. (рис. 4.2.2). Такий тип вживання, за якого послаблюються соціальні зв'язки та збільшується дистанція з оточенням, є ризикованим з точки зору виникнення залежності у майбутньому. У таблиці 4.2.2 представлено результати за статтю, типами населеного пункту та закладу освіти.

Таблиця 4.2.2

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи курив(ла) ти канабіс (марихуану), коли був(ла) на самоті?», %*

* Серед опитаних, які вживали марихуану за останні 12 місяців і дали відповідь на запитання.

	Стать		Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	
N=	*300*	*144*	*340*	*16*	*88*	*404*	*17*	*23*	*444*
Ніколи	33,0	35,4	32,6	12,5	42,0	34,4	23,5	30,4	33,8
Рідко	13,3	17,4	13,2	18,8	19,3	15,1	23,5	0,0	14,6
Час від часу	18,7	17,4	18,2	25,0	17,0	17,6	17,6	30,4	18,2
Досить часто	7,3	9,0	9,1	12,5	2,3	6,9	11,8	21,7	7,9
Дуже часто	27,7	20,8	26,8	31,3	19,3	26,0	23,5	17,4	25,5

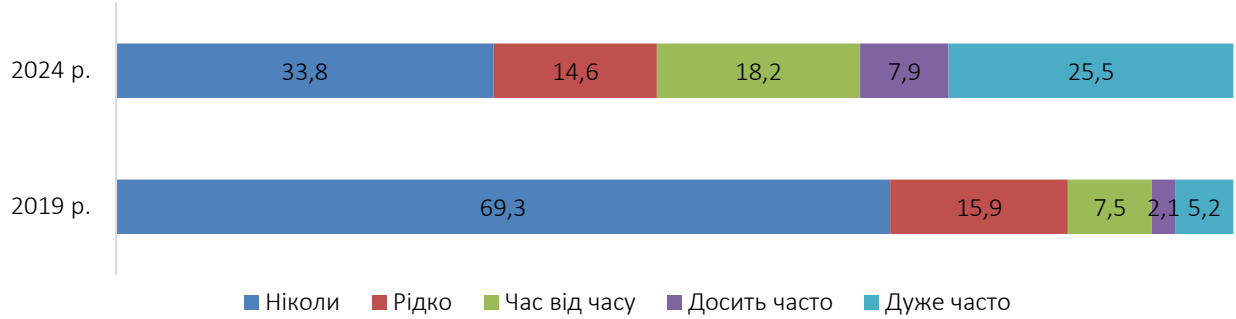

Рис. 4.2.2. Вживання канабісу на самоті серед респондентів, які вживали протягом останніх 12 місяців і дали відповідь на запитання, у 2019–2024 рр., %

Проблеми з пам'яттю після вживання канабісу (марихуани)

Проблеми з пам'яттю після вживання часто виникають у 22,1% підлітків, у 8,1% – досить часто, у 18,2% – час від часу (табл. 4.2.3). Частка опитаних, які повідомили про проблеми з пам'яттю, зросла порівняно з 2019 р. (рис. 4.2.3).

Таблиця 4.2.3

Структура відповідей респондентів на запитання: «Чи були у тебе проблеми з пам'яттю після куріння канабісу (марихуани)?», %*

** Серед опитаних, які вживали марихуану за останні 12 місяців і дали відповідь на запитання.*

	Стать		Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	
N=	*300*	*144*	*340*	*16*	*88*	*404*	*17*	*23*	*444*
Ніколи	35,7	38,9	35,3	25,0	44,3	36,9	35,3	34,8	36,7
Рідко	12,3	20,1	16,2	18,8	9,1	14,9	17,6	13,0	14,9
Час від часу	18,7	17,4	17,1	31,3	20,5	17,6	29,4	21,7	18,2
Досить часто	8,7	6,9	7,1	12,5	11,4	8,9	0,0	0,0	8,1
Дуже часто	24,7	16,7	24,4	12,5	14,8	21,8	17,6	30,4	22,1

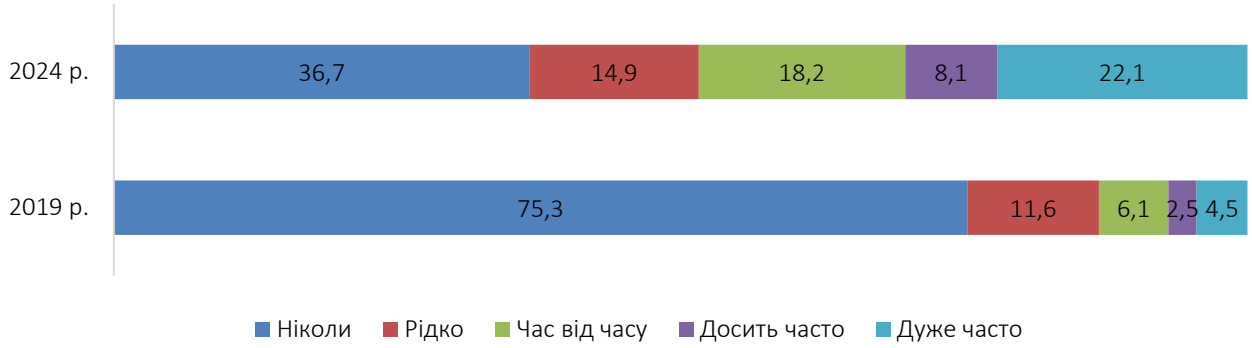

Рис. 4.2.3. Проблеми з пам'яттю після вживання серед респондентів, які вживали протягом останніх 12 місяців і дали відповідь на запитання, у 2019–2024 рр., *%*

Втручання з боку друзів / сім'ї щодо зменшення обсягів споживання канабісу

Втручання друзів або членів родини щодо зменшення обсягів споживання канабісу – це ще один важливий індикатор загрози виникнення залежності. Понад половину (порівняно з чвертю у 2019 р.) підлітків – споживачів канабісу вказали на такі ситуації, у 44,4% подібних ситуацій не виникало (рис. 4.2.4).Про те, що втручання відбуваються «дуже часто», повідомили 18,5% (табл. 4.2.4). Якщо в попередній хвилі дівчата дещо частіше вказували на втручання з боку друзів або членів родини, то зараз різниця не є значущою.

Таблиця 4.2.4

Структура відповідей респондентів на запитання: «Чи говорили тобі друзі або члени твоєї родини, що ти повинен(на) зменшити або припинити вживання канабісу (марихуани)?», %*

** Серед опитаних, які вживали марихуану за останні 12 місяців і дали відповідь на запитання.*

	Стать		Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	
N=	*300*	*144*	*340*	*16*	*88*	*404*	*17*	*23*	*444*
Ніколи	44,3	44,4	44,1	37,5	46,6	44,8	29,4	47,8	44,4
Рідко	11,0	16,0	12,4	25,0	11,4	12,4	29,4	4,3	12,6
Час від часу	16,3	17,4	15,3	31,3	19,3	16,6	23,5	13,0	16,7
Досить часто	7,7	8,3	7,6	6,3	9,1	8,2	0,0	8,7	7,9
Дуже часто	20,7	13,9	20,6	0,0	13,6	18,1	17,6	26,1	18,5

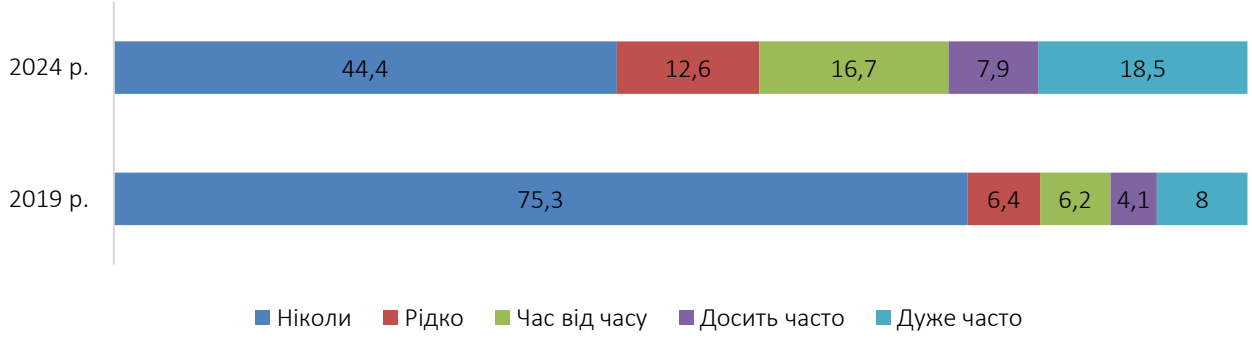

Рис. 4.2.4. Втручання з боку друзів / сім'ї серед респондентів, які вживали протягом останніх 12 місяців і дали відповідь на запитання, у 2019–2024 рр., *%*

Безуспішні спроби припинити вживання канабісу (марихуани)

Безрезультатні спроби зменшити або завершити вживання канабісу – важливий індикатор залежності. Понад половину споживачів (52%) повідомили про те, що мали такі спроби, зокрема 16,9% – дуже часто, 7,7% – часто (табл. 4.2.5). У 2019 р. про подібні спроби повідомили тільки близько чверті споживачів (рис. 4.2.5).

Таблиця 4.2.5

Структура відповідей респондентів на запитання: «Чи намагався(лась) ти зменшити або припинити вживання канабісу (марихуани), але без результатів?», %*

** Серед опитаних, які вживали марихуану за останні 12 місяців і дали відповідь на запитання.*

	Стать		Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	
N=	*300*	*144*	*340*	*16*	*88*	*404*	*17*	*23*	*444*
Ніколи	47,0	50,0	47,6	25,0	53,4	48,5	35,3	47,8	48,0
Рідко	12,7	13,2	12,6	18,8	12,5	12,4	23,5	13,0	12,8
Час від часу	15,7	12,5	13,8	37,5	13,6	15,1	17,6	4,3	14,6
Досить часто	6,7	9,7	7,6	12,5	6,8	7,4	5,9	13,0	7,7
Дуже часто	18,0	14,6	18,2	6,3	13,6	16,6	17,6	21,7	16,9

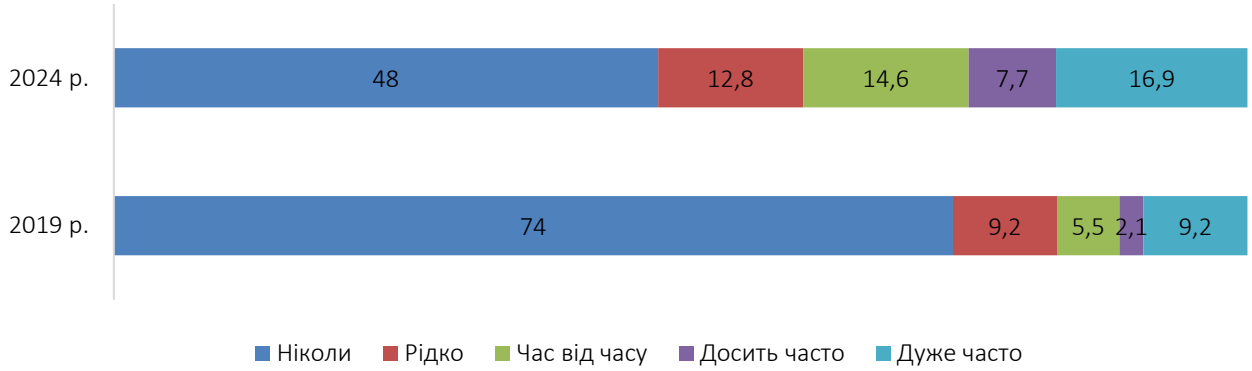

Рис. 4.2.5. Безуспішні спроби припинити / зменшити вживання серед респондентів, які вживали протягом останніх 12 місяців і дали відповідь на запитання, у 2019–2024 рр., %

Поява проблем внаслідок вживання канабісу (марихуани)

Проблеми через вживання канабісу, такі як сварки, бійки, нещасні випадки, зниження успішності в навчанні, не взагалі виникли у 48,4% опитаних, які визнали вживання марихуани за останні 12 місяців. Рідко стикалися 11,5%; 15,3% – час від часу; 8,6% – досить часто; 16,2% – дуже часто (табл. 4.2.6). За результатами дослідження 2019 р. переважна більшість (82,8%) вказала, що не мала проблем внаслідок вживання (рис. 4.2.6).

Таблиця 4.2.6

Структура відповідей респондентів на запитання: «Чи виникали у тебе проблеми через вживання канабісу (марихуани) (сварки, бійки, нещасні випадки, погані оцінки в школі тощо)?», %*

** Серед опитаних, які вживали марихуану за останні 12 місяців і дали відповідь на запитання.*

	Стать		Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	
N=	*300*	*144*	*340*	*16*	*88*	*404*	*17*	*23*	*444*
Ніколи	46,0	53,5	48,2	37,5	51,1	49,0	35,3	47,8	48,4
Рідко	12,0	10,4	9,4	25,0	17,0	11,4	17,6	8,7	11,5
Час від часу	15,3	15,3	15,6	18,8	13,6	15,8	11,8	8,7	15,3
Досить часто	8,3	9,0	8,5	18,8	6,8	7,4	17,6	21,7	8,6
Дуже часто	18,3	11,8	18,2	0,0	11,4	16,3	17,6	13,0	16,2

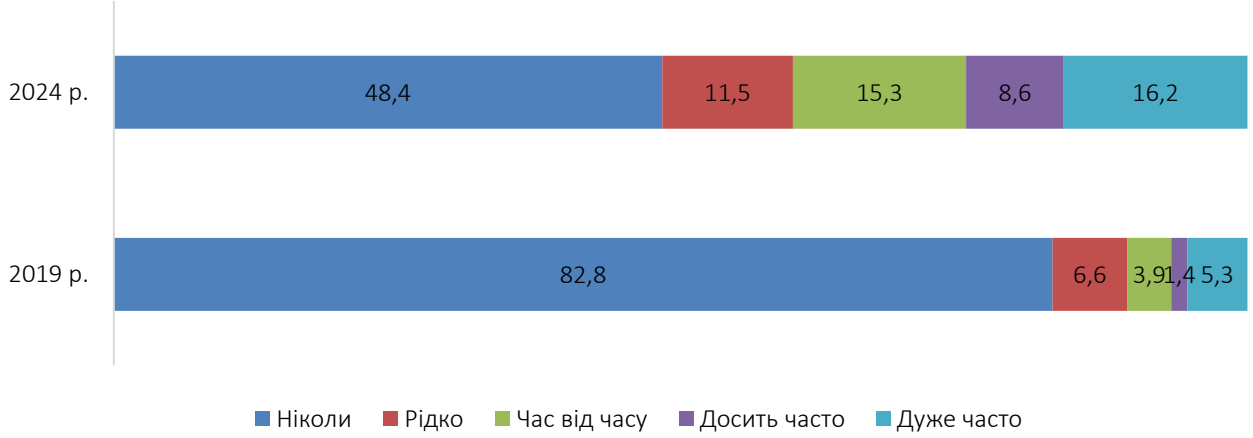

Рис. 4.2.6. Проблеми внаслідок вживання серед респондентів, які вживали протягом останніх 12 місяців і дали відповідь на запитання, у 2019–2024 рр., *%*

Показник проблемного вживання канабісу

Розрахований показник оцінки проблем, які виникають при вживанні канабісу (The Cannabis Abuse Screening Test – CAST), представлено у таблиці 4.2.7.

Група низького рівня ризику (0 з 6) складає 15,8% (у 2019 р. – 31,9%) серед опитаних, які вживали канабіс протягом останнього року. *Група середнього рівня ризику (1 з 6)* складає 11,0% (у 2019 р. – 16,2%) від кількості респондентів, які вживали канабіс протягом року. *Група високого ризику* (2 проблеми та більше з 6 можливих) складає майже три чверті (73,2%) споживачів канабісу; у 2019 р. – 51,9% (рис. 4.2.7).

Показники серед хлопців і дівчат значущо не відрізняються за всіма групам ризику (табл. 4.2.7), тоді як у 2019 р. представленість групи високого ризику була більше серед хлопців і менше серед дівчат, відповідно серед дівчат частіше зустрічалося менш ризиковане споживання.

Таблиця 4.2.7

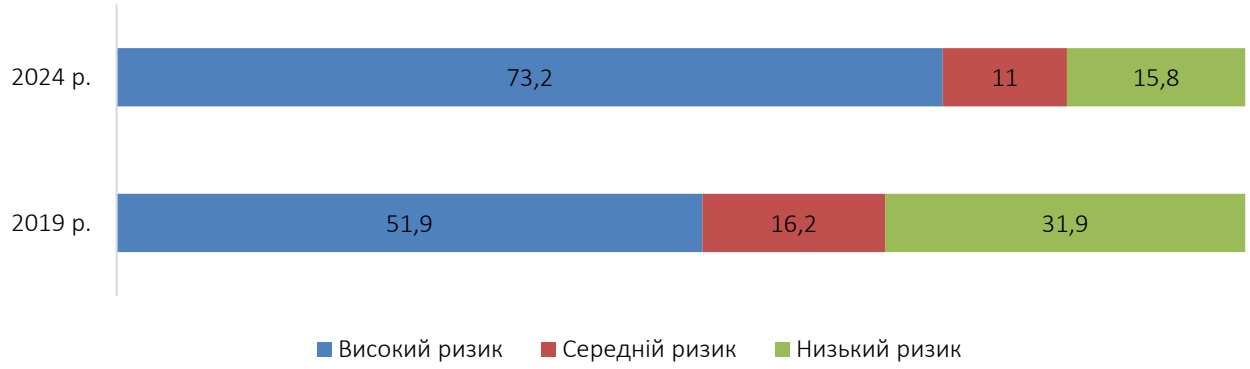
Показник проблемного вживання канабісу (CAST) (серед опитаних, які вживали канабіс (марихуану) протягом останніх 12 місяців і дали відповідь на запитання), *за статтю, %*

	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Низький ризик: 0 з 6	15,0	17,4	15,8
Середній ризик: 1 з 6	11,3	10,4	11,0
Високий ризик: 2+ з 6	73,7	72,2	73,2
ВСЬОГО	100,0	100,0	100,0
N, осіб	*300*	*144*	*444*

Якщо розрахувати частку проблемного вживання канабісу серед усіх опитаних підлітків, то вона складає 3,7% серед всієї вікової когорти 14–17 років. Отже, як мінімум 3,7% серед загалу підлітків належать до групи високого ризику проблемного вживання (5,4% серед хлопців і 2,2% серед дівчат). У 2019 р. цей показник серед усього загалу підлітків становив 2,8%.

Серед цільової групи міжнародного дослідження (підлітки віком 15–16 років) показники ризикованого вживання практично не відрізняються від загальних значень. Серед споживачів віком 15–16 років до групи низького ризику належать 15,1%, середнього – 11,8%, високого – 73,1%. Серед підлітків віком 15–16 років 3,4% належать до групи високого ризику проблемного вживання.

Рис. 4.2.7. Показник проблемного вживання канабісу (CAST) (серед респондентів, які вживали канабіс (марихуану) протягом останніх 12 місяців і дали відповідь на запитання) у 2019–2024 рр., *%*

4.3. Вживання транквілізаторів і седативних засобів

Транквілізатори, седативні засоби та знеболюючі

Про досвід вживання транквілізаторів або седативних засобів за призначенням лікаря повідомили 6,3% підлітків (6,0% серед хлопців і 6,5% серед дівчат). 3,6% опитаних приймали препарати не більше ніж 3 тижні, натомість 2,8% – 3 тижні або й довше. У 2019 р. про призначення транквілізаторів або седативних засобів повідомляло 5,7% підлітків.

За даними 2024 р., 5,9% підлітків повідомили про вживання транквілізаторів або седативних засобів не за призначенням лікаря, 4,1% – про вживання знеболюючих засобів з іншою, ніж лікувальна, метою (табл. 4.3.1).

Таблиця 4.3.1

Досвід вживання лікарських засобів не за призначенням, *%*

	Транквілізатори або седативні засоби	Знеболюючі засоби з метою отримати кайф
НЕ вживали	94,1	95,9
Вживали	5,9	4,1
У тому числі:		
1–2 рази	3,2	1,9
3 рази і більше	2,7	2,2

Стимулятори (препарати для покращення продуктивності)

Досвід вживання стимулюючих речовин без призначення лікаря (препаратів для покращення продуктивності) вимірювався у 2024 р. в Україні вперше. Про вживання таких речовин повідомив приблизно кожен одинадцятий підліток – 9,2%. За даними табл. 4.3.2, хлопці повідомляють про такі експерименти вдвічі частіше (12,0% порівняно з 6,8% у дівчат). Серед опитаних з різних типів закладів освіти найчастіше мають досвід вживання стимулюючих засобів учні ЗП(ПТ)О.

Таблиця 4.3.2

Структура відповідей респондентів на запитання: «Чи вживав/ла ти коли-небудь у своєму житті з власної ініціативи (без призначення лікаря) будь-яку стимулюючу речовину з метою покращити свою успішність у навчанні?», *%*

	Стать		Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	
Так	12,0	6,8	9,5	10,0	8,3	8,8	14,9	12,7	9,2
Ні	88,0	93,2	90,5	90,0	91,7	91,2	85,1	87,3	90,8

Щодо джерела походження цих речовин, то найчастіше підлітки отримують їх від знайомих або членів сім'ї – 4,1%, купують через інтернет – 3,1%, у вуличного дилера – 3,0%, в аптеці – 2,5%(табл. 4.3.3).

Таблиця 4.3.3

Структура відповідей респондентів на запитання: «Якщо ти вживав/ла будь яку стимулюючу речовину (без призначення лікаря) з метою покращення своїх результатів у навчанні, де ти брав/ла речовину(и)?», *%**

	Стать		Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	
Пропонує член сім'ї, друг або знайомий	5,4	3,0	4,2	4,8	3,6	3,8	7,1	6,5	4,1
Через інтернет	4,2	2,0	3,2	3,8	2,6	3,0	4,3	3,3	3,3
Від вуличного дилера	4,0	2,1	3,6	2,0	2,0	2,9	3,8	5,0	3,1
З аптеки без рецепта	3,1	2,0	2,8	2,5	2,0	2,3	5,7	3,1	2,9

* Сума відповідей не дорівнює загальній поширеності споживання, оскільки респондент міг зазначити більше ніж одне джерело отримання речовин.

4.4. Досвід вживання інших наркотичних речовин

Вживання наркотичних речовин протягом життя

Якщо у 2019 р. досвід вживання різних наркотичних речовин становив від 0,7% (ін'єкційніх наркотиків, метадону, галюциногенних грибів) до 2,2% (амфетаміну), то у 2024 р. фіксується різке зростання частки опитаних, які повідомили про досвід вживання протягом життя. Найчастіше підлітки повідомляють про досвід вживання екстазі (MDMA) – 5,6%, найрідше – про оксибутират натрію (3,1%).

Порівняння даних 2019 та 2024 років, рівень спроб (1–2 рази та вживання 3 рази та більше) окремих наркотичних речовин за статтю представлено в таблиці 4.4.1.

За всіма видами речовин хлопці приблизно в 2,5 раза частіше, ніж дівчата, зізнаються, що мають досвід вживання протягом життя.

Тривожним є переважання за всіма типами речовин частки опитаних, які регулярно вживають (3 спроби та більше), над тими, які разово (1–2 рази) спробували якусь речовину, що особливо характерно для хлопців (у дівчат подекуди фіксується переважання разового споживання над регулярним).

За віковими групами різниця у рівні споживання не є статистично значущою.

Таблиця 4.4.1

Досвід вживання окремих наркотичних речовин протягом життя у 2019–2024 рр., *за статтю, %*

	2019 р.			2024 р.		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Екстазі (MDMA)						
Всього	2,4	1,2	**1,8**	7,5	3,9	**5,6**
1–2 рази	1,6	0,8	**1,2**	2,6	1,5	**2,0**
3 рази та більше	0,8	0,4	**0,6**	5,0	2,4	**3,6**
Амфетамін						
Всього	2,5	1,8	**2,2**	6,2	2,7	**4,3**
1–2 рази	1,5	1,1	**1,3**	1,8	1,2	**1,5**
3 рази та більше	1,0	0,7	**0,9**	4,3	1,5	**2,8**
Метамфетамін						
Всього	2,0	1,2	**1,6**	6,1	2,4	**4,1**
1–2 рази	1,0	0,8	**0,9**	2,0	1,3	**1,6**
3 рази та більше	0,9	0,4	**0,7**	4,1	1,1	**2,5**
Кокаїн						
Всього	1,9	1,2	**1,5**	6,6	2,4	**4,3**
1–2 рази	1,0	0,8	**0,8**	2,2	1,2	**1,6**
3 рази та більше	0,9	0,4	**0,7**	4,4	1,2	**2,7**
Крек						
Всього	1,8	0,7	**1,2**	6,2	2,1	**4,0**
1–2 рази	1,0	0,4	**0,7**	1,7	0,9	**1,3**
3 рази та більше	0,8	0,3	**0,5**	4,4	1,2	**2,7**
Героїн						
Всього	1,7	0,6	**1,1**	6,3	2,4	**4,2**
1–2 рази	0,9	0,2	**0,5**	1,8	1,0	**1,4**
3 рази та більше	0,8	0,4	**0,6**	4,5	1,4	**2,8**
ЛСД або інші галюциногени						
Всього	2,0	1,1	**1,5**	5,5	2,0	**3,7**
1–2 рази	1,4	0,8	**1,1**	2,1	1,1	**1,6**
3 рази та більше	0,6	0,3	**0,4**	3,4	1,0	**2,1**
Галюциногенні гриби						
Всього	1,4	0,7	**1,1**	5,4	2,2	**3,7**
1–2 рази	0,9	0,5	**0,7**	1,9	1,1	**1,5**
3 рази та більше	0,5	0,2	**0,4**	3,4	1,1	**2,2**
Оксибутират натрію (або «бутират», «оксик»)						
Всього	1,1	0,4	**0,8**	4,8	1,7	**3,1**
1–2 рази	0,6	0,2	**0,4**	1,6	0,8	**1,2**
3 рази та більше	0,5	0,2	**0,4**	3,1	0,9	**1,9**
Наркотики, які вживають ін'єкційно за допомогою голки та шприца (героїн, кокаїн, ширку)						
Всього	0,8	0,6	**0,7**	5,1	1,6	**3,2**
1–2 рази	0,2	0,3	**0,3**	1,9	0,8	**1,3**
3 рази та більше	0,6	0,3	**0,4**	3,2	0,8	**1,9**
Анаболічні стероїди						
Всього	1,3	0,7	**1,0**	6,2	1,9	**3,9**
1–2 рази	0,9	0,5	**0,7**	2,2	1,1	**1,6**
3 рази та більше	0,4	0,2	**0,3**	4,1	0,8	**2,3**
Алкоголь разом з таблетками (ліками), щоб отримати кайф						
Всього	1,8	2,1	**1,9**	5,1	2,8	**3,9**
1–2 рази	1,1	1,6	**1,3**	2,0	1,7	**1,8**
3 рази та більше	0,7	0,5	**0,6**	3,1	1,1	**2,0**
Метадон («метал»)						
Всього	0,9	0,4	**0,7**	5,3	1,7	**3,4**
1–2 рази	0,5	0,2	**0,4**	2,1	0,8	**1,4**
3 рази та більше	0,4	0,2	**0,3**	3,2	0,9	**2,0**

Вживання наркотичних речовин за останні 12 місяців

Щодо шести найвідоміших наркотиків, у цій хвилі дослідження вимірювалося не тільки споживання протягом життя, але й вживання протягом останнього року. Поточні показники вживання протягом останніх 12 місяців з розподілом за статтю та кількістю спроб представлені в табл. 4.4.2.

Рівень вживання протягом року за всіма типами речовин коливається близько 3,5%, при цьому у хлопців він вдвічі (подекуди втричі) вищий, ніж у дівчат.

Як і при аналізі споживання протягом життя, у відповідях про споживання протягом року фіксується перевищення частки регулярного вживання (3 спроби та більше) над разовим (1–2 рази) за всіма типами речовин, особливо це проявляється серед хлопців.

За віковими групами різниця у рівні споживання не є статистично значущою.

Таблиця 4.4.2

Досвід вживання окремих наркотичних речовин протягом останніх 12 місяців, *за статтю, %*

	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Екстазі (MDMA)			
Всього	5,2	2,1	3,5
1–2 рази	1,8	1,1	1,4
3 рази та більше	3,3	1,1	2,1
Амфетамін			
Всього	5,4	2,3	3,7
1–2 рази	1,6	1,1	1,3
3 рази та більше	3,8	1,1	2,3
Метамфетамін			
Всього	5,2	1,8	3,4
1–2 рази	1,9	0,9	1,4
3 рази та більше	3,3	0,9	2,0
Кокаїн			
Всього	5,7	1,9	3,7
1–2 рази	2,0	0,9	1,4
3 рази та більше	3,8	1,0	2,3
Крек			
Всього	5,3	1,6	3,3
1–2 рази	1,7	0,6	1,1
3 рази та більше	3,6	1,0	2,2
Героїн			
Всього	5,5	2,0	3,6
1–2 рази	1,6	0,9	1,2
3 рази та більше	3,9	1,1	2,4

Вживання інгалянтів протягом життя

Окреме питання стосувалося досвіду *вживання інгалянтів* (нюхати клей, аерозоль тощо), щоб отримати кайф: про 1–2 разові спроби ствердно відповіли 3,4% з усіх опитаних підлітків (у 2019 р. – 6,3%), зокрема 3,9% серед хлопців і 2,9% серед дівчат. Про більше регулярне вживання повідомило 3,6% підлітків (5,2% серед хлопців і 2,2% серед дівчат), у 2019 р. – 2,9%. Таким чином, серед усіх 7% вказали про вживання інгалянтів, цей показник зменшився порівняно з 2019 р. (тоді він становив 9,2%).

Вживання інгалянтів за останні 12 місяців і 30 днів

Про вживання інгалянтів протягом останніх 12 місяців ствердно відповіли 5,4% (7,2% серед хлопців і 3,9% серед дівчат), про вживання протягом останнього місяця – 4,0% (5,7% серед хлопців і 2,6% серед дівчат). Щодо вживання інгалянтів протягом життя, то показник зменшився порівняно з 2019 р., стосовно нещодавнього вживання, то поширеність інгалянтів, навпаки, зросла: у 2019 р. про вживання протягом року повідомили 4,0% опитаних, протягом місяця – 1,9%.

За віковими групами різниця у рівні споживання не є статистично значущою.

Рівень поширеності вживання інгалянтів за статтю, типами населеного пункту та закладу освіти представлено у таблиці 4.4.3.

Таблиця 4.4.3

Структура відповідей респондентів на запитання: «Скільки разів (якщо таке траплялося) ти нюхав(ла) інгалянти (клей, аерозоль тощо), щоб отримати кайф?)?», %

	Стать		Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	
За останні 12 місяців									
1–2 рази	2,8	2,1	2,7	2,3	2,0	2,5	3,0	1,9	2,5
3 рази та більше	4,4	1,7	3,6	2,5	1,7	2,9	2,4	4,1	3,0
Всього	**7,2**	**3,9**	**6,4**	**4,8**	**3,6**	5,4	**5,4**	**6,0**	**5,4**
За останні 30 днів									
1–2 рази	2,0	1,4	1,9	1,7	1,3	1,7	2,2	0,5	1,7
3 рази та більше	3,6	1,2	2,9	1,7	1,3	2,3	1,6	3,6	2,3
Всього	**5,7**	**2,6**	**4,8**	**3,3**	**2,6**	**4,0**	**3,8**	**4,1**	**4,0**

4.5. Поширеність вживання наркотичних речовин

Методологія міжнародного проєкту ESPAD передбачає розрахунок інтегрованого показника вживання наркотичних речовин (Lifetime use of illicit drugs). За стандартами проєкту, для розрахунку показника враховується досвід вживання будь-коли в житті таких речовин, як канабіс, екстазі, амфетамін, метамфетамін, кокаїн, крек, героїн, ЛСД та GHB (gamma-Hydroxybutyric acid, тобто оксибутират натрію). З огляду на значно більшу поширеність вживання канабісу порівняно з усіма іншими речовинами, саме його вживання складає чималу частку значення інтегрованого показника.

За результатами дослідження 2024 р., серед всіх опитаних учнів віком 14–17 років 15,8% мали досвід вживання наркотичних речовин, зокрема серед хлопців – 20,6%, серед дівчат – 11,7%.

На рис. 4.5.1 представлено результати розрахунку показника за віком і статтю. Як було показано під час аналізу вживання канабісу (див. підрозділ 4.1), особливістю цієї хвилі є високий рівень вживання саме серед наймолодших учнів (2009–2010 років народження). Інтегрований показник теж відображає цю тенденцію – серед усіх учнів 2009–2010 років народження він становить 17,4%, зокрема 21,5% у хлопців і 14,1% у дівчат. Якщо за іншими віковими групами серед дівчат показник є вдвічі меншим, ніж серед хлопців, то для наймолодших різниця не така відчутна.

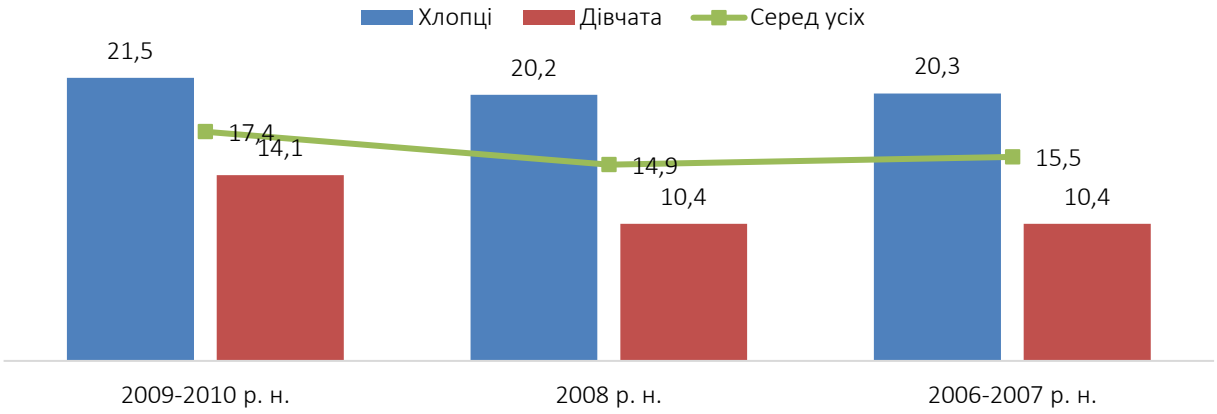

Рис. 4.5.1. Рівень вживання будь-яких наркотичних речовин протягом життя, *за статтю та віком (роком народження), %*

З огляду на зміни у поширеності досвіду вживання будь-яких наркотичних речовин порівняно з хвилею 2019 р., цей показник збільшився серед дівчат у півтора раза (з 7,6% до 11,7%), серед хлопців – майже вдвічі (з 11,7% до 20,6%). Поширеність досвіду вживання серед усього загалу 14–17-річних учнів зросла з 9,6% до 15,8% (рис. 4.5.2).

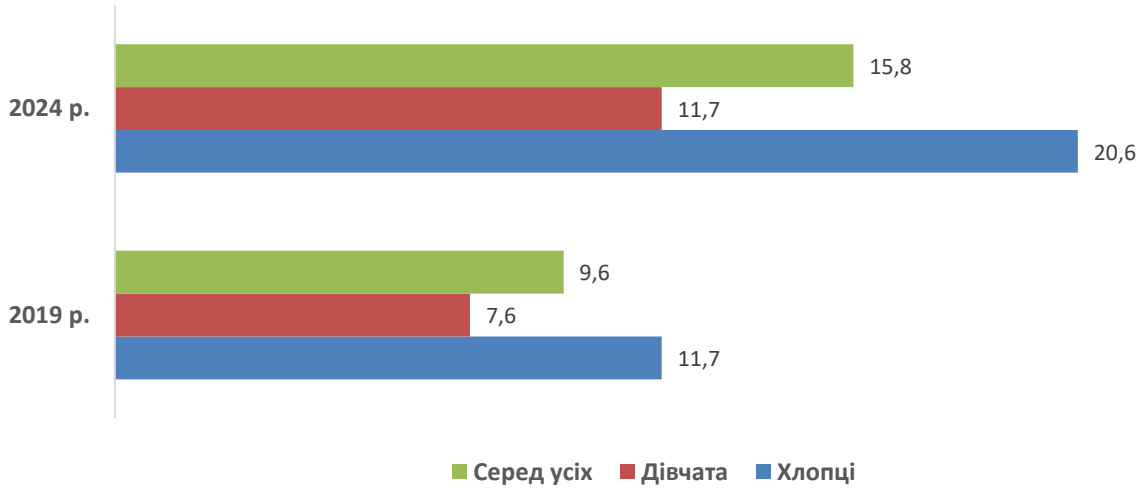

Рис. 4.5.2. Досвід вживання будь-яких наркотичних речовин протягом життя у 2019–2024 рр., *за статтю, %*

Згідно з аналізом динаміки поширеності вживання будь-яких наркотичних речовин у 1995–2019 рр. серед цільової групи міжнародного дослідження (підлітки віком 15–16 років), наявна тенденція зближення показників вживання психоактивних речовин серед хлопців і дівчат. При цьому рівень вживання серед хлопців протягом 2011–2019 рр. мав тенденцію до зменшення, а серед дівчат залишався практично незмінним. Загальна тенденція зниження поширеності вживання наркотичних речовин протягом 1999–2019 рр. у 2024 р. різко змінилася. У поточному році зафіксовано зростання рівня поширеності вживання серед вікової когорти 15–16-річних підлітків, які навчаються, до 14,9%, зокрема до 20,2% серед хлопців і 10,4% серед дівчат (рис. 4.5.3)[8].

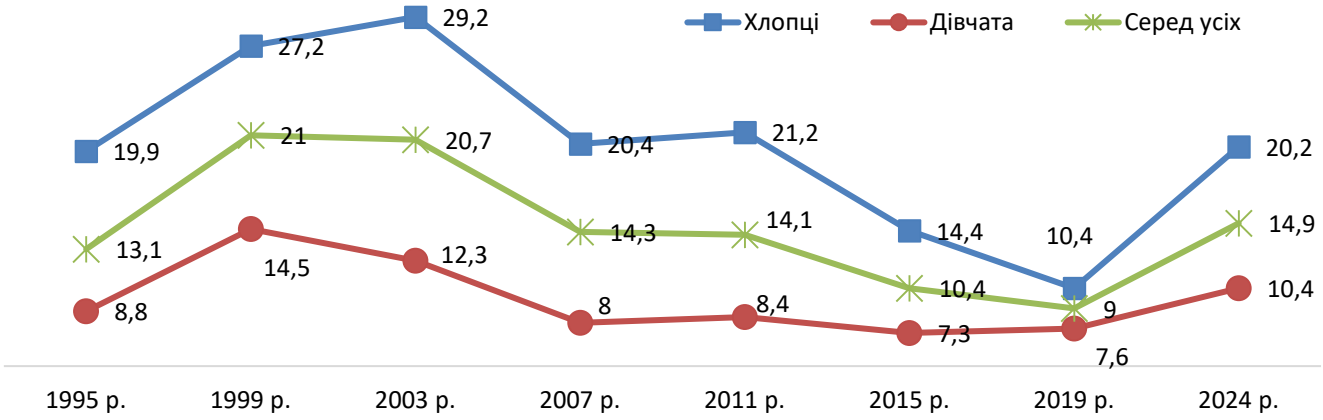

Рис. 4.5.3. Динаміка поширеності вживання будь-яких наркотичних речовин серед підлітків віком 15–16 років протягом життя, *за статтю, %*

4.6. Вік першої спроби наркотичних речовин (крім канабісу)

Для оцінки ситуації залучення підлітків до вживання наркотичних речовин важливо розуміти, в якому саме віці це відбувається. Для українських підлітків характерним є раннє знайомство з психоактивними речовинами – до настання 14 років (у 13 років або й раніше).

У табл. 4.6.1 представлені дані щодо частки підлітків, які спробували окремі наркотичні речовини у віці до 14 років (у 13 років або раніше). За даними дослідження, виявлено легку доступність психоактивних речовин (алкоголю з таблетками, транквілізаторів, інгалянтів тощо) для підлітків, а також зростання частки раннього вживання порівняно з 2019 р. Серед хлопців поширеність раннього вживання зустрічається частіше, ніж серед дівчат.

Характерно, що більшість опитаних, які повідомили про те, що пробували вживати наркотичні речовини, відмітили, що зробили це саме в ранньому віці. На вік першої спроби 14 років і старше припадає лише 8–17% підлітків, які вживали певну речовину.

Таблиця 4.6.1

Частка підлітків, які вперше спробували окремі наркотичні речовини у віці до досягнення 14 років (у 13 років або раніше) у 2019–2024 рр., *за статтю, %*

	2019 р.			2024 р.		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Транквілізатори або седативні засоби (без призначення лікаря)	0,8	0,5	0,6	8,0	4,2	6,1
Амфетаміни або метамфетаміни	0,8	0,3	0,7	8,1	2,8	5,3
Кокаїн або крек	0,9	0,3	0,6	8,5	2,8	5,4
Екстазі	0,9	0,2	0,6	7,2	2,4	4,6
Інгалянти (клей, аерозоль тощо), щоб отримати кайф	1,7	1,8	1,7	7,9	3,4	5,5
Алкоголь з таблетками, щоб отримати кайф	0,9	0,4	0,7	6,1	2,4	4,1

[8] У Звіті «Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні» за результатами дослідження 2019 року допущено технічну помилку: невірно вказані дані щодо поширеності вживання за 2015 та 2019 рр. в аналогічній діаграмі. Просимо вибачення. Орієнтуватися необхідно на поточні розрахунки. URL: https://knowledge.org.ua/zvit-kurinnja-vzhivannja-alkogolju-ta-narkotichnih-rechovin-sered-pidlitkiv-jaki-navchajutsja-poshirennja-j-tendencii-v-ukraini-2019r/

4.7. Вживання нових психоактивних речовин

Останні роки позначені зростанням розробки та споживання нових наркотичних речовин[9]. З хімічної точки зору вони являють собою синтетичні або напівсинтетичні речовини, створені шляхом модифікації хімічної структури добре відомих наркотиків. Вони містять широкий спектр речовин, таких як синтетичні канабіноїди, синтетичні катинони, галюциногени та стимулятори. Механічно вони імітують традиційні заборонені речовини, викликають подібні або навіть більш виражені психоактивні ефекти.

Основою для їх просування є розробка нових сполук, які ще не класифікуються як незаконні, що дозволяє обходити чинні закони про наркотичні засоби. За мірою поширення зазначених речовин органи влади оновлюють правила контролю цього процесу та їх використання. Тривалість процедури доведення шкоди та включення до списку заборонених препаратів створює «вікно» можливостей для безконтрольного поширення нових психоактивних речовин.

Незважаючи на всі регуляторні механізми, нові ПАР часто рекламуються як легальну альтернативу традиційним забороненим наркотикам, що створює нові ризики для здоров'я підлітків. Ще одним аспектом ризику є невизначеність щодо профілю безпеки цих речовин, оскільки розробка нових сполук відбувається швидше, ніж дослідження їхніх фармакологічних / токсикологічних ефектів. У підсумку, користувачі можуть наражатися на несподівані ризики для здоров’я, зокрема серйозні фізичні та психологічні реакції.

Нові речовини найчастіше представлені у вигляді курильних сумішей, порошку, кристалів, пігулок і рідини.

Про спробу вживання так званих «нових речовин», які імітують ефект наркотиків, протягом життя вказали 3,8% опитаних підлітків; протягом останніх 12 місяців – 3%. Не впевнені щодо свого вживання таких речовин 1,5% респондентів. Порівняно з 2019 р. зміни у вживанні нових ПАР не істотні (рис. 4.7.1), особливо якщо порівнювати із зростанням вживання інших наркотичних препаратів.

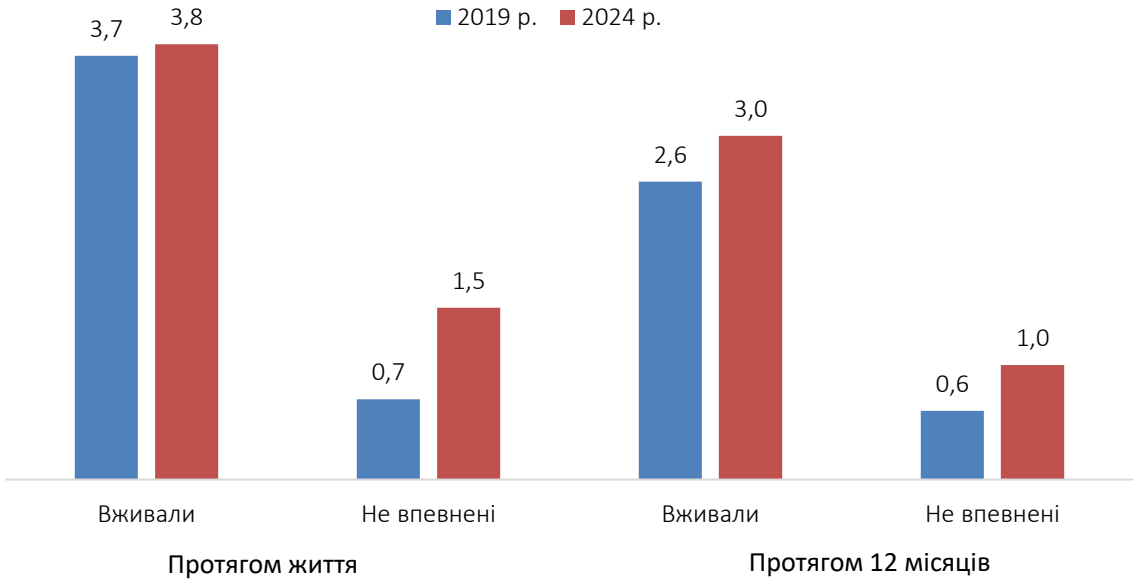

Рис. 4.7.1. Вживання «нових» ПАР протягом життя та останніх 12 місяців у 2019–2024 рр., %

Особливості вживання нових ПАР за статтю, типами населеного пункту та закладу освіти показано у таблиці 4.7.1.

[9] Santos I.C., Maia D., Dinis-Oliveira R.J., Barbosa D.J. New Psychoactive Substances: Health and Legal Challenges. *Psychoactives*. 2024. Vol. 3 (2). P.285–302. https://doi.org/10.3390/psychoactives3020018

Таблиця 4.7.1

Досвід вживання «нових» ПАР, *за статтю, типами закладу освіти та населеного пункту, %*

	Стать		Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	
Протягом життя									
Не вживали	92,8	96,4	93,7	95,7	96,5	94,8	93,8	94,0	94,7
Вживали, в т.ч.:	5,2	2,6	4,5	2,7	2,6	3,7	3,5	5,5	3,8
1–2 рази	2,4	1,6	2,2	1,7	1,5	1,9	3,0	2,6	2,0
3 рази та більше	2,8	1,0	2,3	1,0	1,1	1,8	0,5	2,9	1,8
Не знають / не впевнені	2,1	1,0	1,7	1,7	0,9	1,5	2,7	0,5	1,5
Протягом останніх 12 місяців									
Не вживали	94,4	97,3	95,1	96,7	97,5	96,0	94,6	95,7	96,0
Вживали, в т.ч.:	4,2	1,9	3,6	2,3	1,8	2,9	3,5	3,8	3,0
1–2 рази	1,8	1,2	1,7	1,8	1,0	1,5	2,4	1,7	1,5
3 рази та більше	2,3	0,7	1,9	0,5	0,9	1,4	1,1	2,2	1,5
Не знають / не впевнені	1,4	0,8	1,3	1,0	0,6	1,1	1,9	0,5	1,1

За останні 12 місяців 3,3% підлітків (хлопці – 4,7%, дівчата – 2,0%) курили трав'яні суміші з ефектом, схожим на наркотичний; вживали порошок, кристали або пігулки (таблетки) з ефектом, схожим на наркотичний, 2,7% (табл. 4.7.2). Більшою мірою вживали жителі міста. Стосовно типу закладу освіти, то істотних відмінностей не виявлено (табл. 4.7.3).

Таблиця 4.7.2

Розподіл ствердних відповідей респондентів на запитання: «У вигляді чого / в якій формі були нові речовини, які ти вживав(ла) протягом ОСТАННІХ 12 МІСЯЦІВ?», *за статтю, %**

	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Я не вживав(ла) таких речовин протягом останніх 12 місяців	71,5	77,6	74,8
Курильні трав'яні суміші з ефектом, схожим на наркотичний	4,7	2,0	3,3
Порошок, кристали або пігулки (таблетки) з ефектом, схожим на наркотичний	4,0	1,6	2,7
Рідини з ефектом, схожим на наркотичний	3,0	1,2	2,0
Інше	2,0	1,1	1,5

* Респондент мав можливість обрати декілька варіантів відповіді.

Таблиця 4.7.3

Розподіл ствердних відповідей респондентів на запитання: «У вигляді чого / в якій формі були нові речовини, які ти вживав(ла) протягом ОСТАННІХ 12 МІСЯЦІВ?», *за типами населеного пункту та закладу освіти, %**

	Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Серед усіх
	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	
Я не вживав(ла) таких речовин протягом останніх 12 місяців	76,3	72,2	72,2	75,5	62,8	71,8	74,8
Курильні трав'яні суміші з ефектом, схожим на наркотичний	3,9	2,3	2,2	3,2	3,8	4,1	3,3
Порошок, кристали або пігулки з ефектом, схожим на наркотичний	3,4	1,8	1,4	2,7	3,0	2,9	2,7
Рідини з ефектом, схожим на наркотичний	2,4	1,5	1,4	2,0	2,7	1,9	2,0
Інше	1,8	1,3	1,1	1,6	1,1	1,7	1,5

***** Респондент мав можливість обрати декілька варіантів відповіді.

Те, що частка підлітків, які вживали нові ПАР, не дали відповідь на запитання про їхню форму, може бути ознакою наявності в обігу нових варіацій психоактивних речовин, а також ознакою некритичного та неуважного ставлення учнівської молоді до вживання психоактивних препаратів, що може призвести до ризикованого вживання у майбутньому.

4.8. Фактори впливу на вживання наркотичних речовин

Вживання наркотичних речовин і добробут (рівень матеріального становища родини)

Різке зростання вживання наркотичних речовин підлітками порівняно з попередньою хвилею дослідження в 2019 р. є досить тривожним і вимагає поглибленого аналізу. В Україні підлітки вже третій рік зазнають руйнівного впливу повномасштабної війни, що не може не позначитися на поширенні ризикованих практик. Це спонукає проаналізувати отримані в Україні дані щодо споживання більш детально. Міжнародний звіт, який з'явиться пізніше, може внести корективи в цей аналіз, оскільки пандемія COVID-19 та пов'язані з цим обмеження в очному навчанні, спілкуванні тощо вплинули і на підлітків України. На час підготовки поточного національного звіту ще немає міжнародного звіту з даними усіх країн-учасниць хвилі 2024 р., відповідно, відсутні дані про те, чи наявне зростання споживання наркотиків в інших країнах (що можна було б пояснити впливом пандемії COVID-19). У будь-якому разі збільшення вживання наркотиків в Україні не повинно залишитися без уваги.

Споживання канабісу

Якщо проаналізувати споживання канабісу в розрізі рівня матеріального становища родини, то виявляється, що воно є зниженим у групах із середнім рівнем і підвищеним – у групах з високим та низьким рівнями матеріального становища.

Споживання протягом життя (наявний досвід вживання будь-коли в житті), як зазначено у підрозділі 4.1, становить 12,8%, зокрема 17,6% серед хлопців і 8,7% серед дівчат. Якщо відокремити разове вживання (1–2 рази) та регулярне вживання (3 рази та більше), то перше становить 3,2%, регулярне – 9,6%.

У розрізі рівня матеріального становища спостерігається більше вживання в найзаможніших і найменш заможних прошарках (рис. 4.8.1) – 16,2% при високому рівні матеріального становища та 20,5% при низькому, натомість у середніх прошарках (вищий за середній та середній) рівень вживання є нижчим (11,5% та 9,9%). Якщо для найзаможніших можна було б подумати про вплив статі (хлопці частіше описують рівень свого матеріального становища як високий), то до незаможних відносять себе хлопці та дівчата рівною мірою, тому впливу статі тут немає. Вищою частка вживання в крайніх прошарках є і при разових спробах, і при більш регулярному вживанні (ще виразніша).

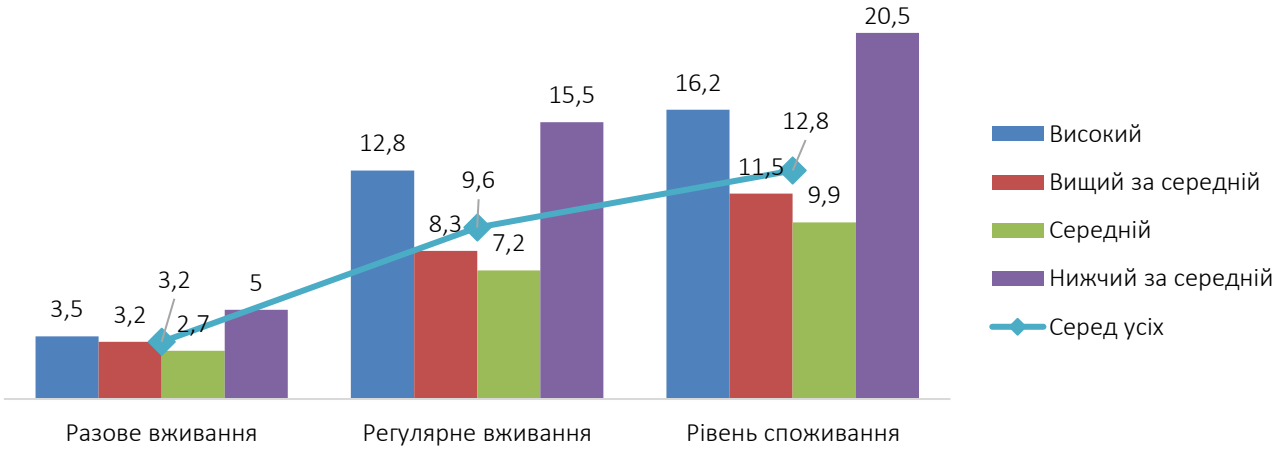

Рис. 4.8.1. Вживання канабісу протягом життя у розрізі рівня матеріального становища родини, *%*

Вживання протягом останнього року (за останні 12 місяців) має такі само особливості, якщо казати про рівень матеріального становища родини (рис. 4.8.2). Серед усіх повідомили про вживання протягом року 9,1%, зокрема 3,2% – про разове вживання, 6,9% – про регулярне (3 рази і більше). Вищий рівень вживання є характерним для найбільш та найменш заможних прошарків, в той час як підлітки з родин із середнім і вищим за середній рівні статків мають нижче споживання. Особливо виразною ця різниця є при регулярному вживанні.

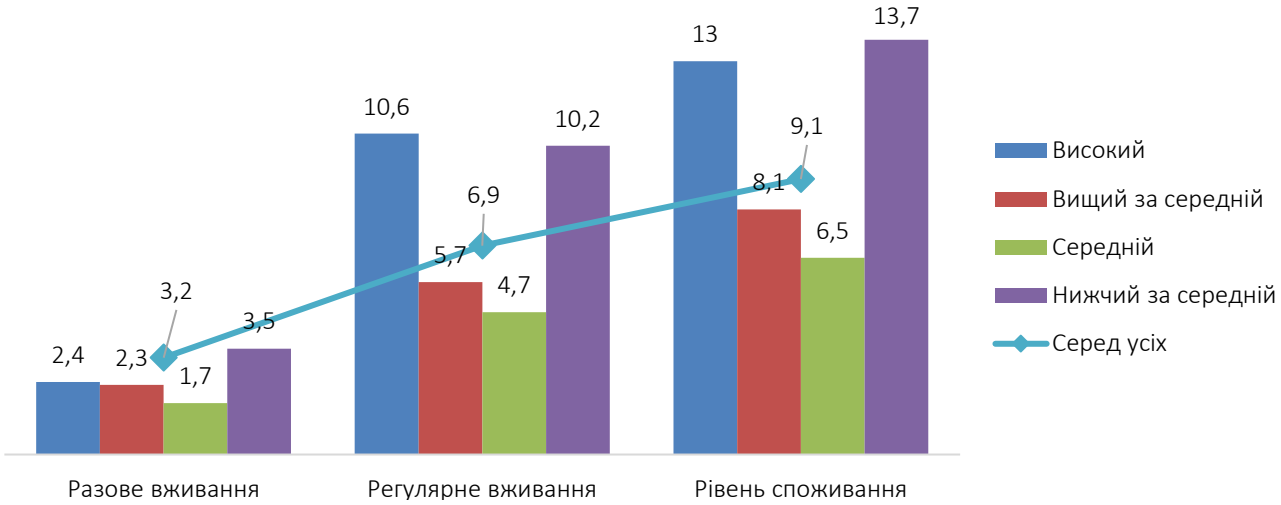

Рис. 4.8.2. Вживання канабісу протягом останніх 12 місяців у розрізі рівня матеріального становища родини, *%*

Нарешті, вживання протягом останнього місяця (за останні 30 днів) теж має аналогічний профіль з огляду на рівень матеріального становища родини (рис. 4.8.3). Серед усіх опитаних повідомили про вживання протягом місяця 7%, зокрема 1,6% – про разове вживання, 5,4% – про регулярне (3 рази і більше). Вищий рівень вживання (приблизно вдвічі) є характерним для найбільш і найменш заможних прошарків.

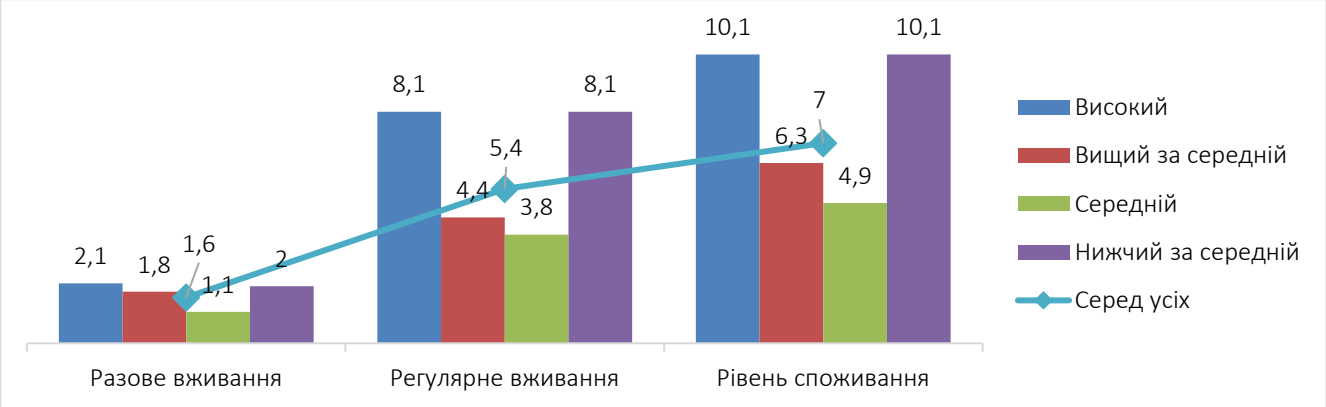

Рис. 4.8.3. Вживання канабісу протягом останніх 30 днів у розрізі рівня матеріального становища родини, *%*

Вживання наркотичних речовин – інтегрований показник

У підрозділі 4.5 описано інтегрований показник вживання наркотичних речовин (Lifetime use of illicit drugs) за методологією проєкту ESPAD. Для розрахунку враховується досвід вживання будь-коли в житті таких речовин, як канабіс, екстазі, амфетамін, метамфетамін, кокаїн, крек, героїн, ЛСД та GHB (gamma-Hydroxybutyric acid, оксибутират натрію). У 2024 р. показник склав 15,8%, серед хлопців – 20,6%, серед дівчат – 11,7%. Через більшу поширеність вживання канабісу порівняно з іншими речовинами, саме споживання останнього складає значну частку значення інтегрованого показника, а отже, профіль споживання канабісу та інтегрованого споживання будуть схожими. Найбільші рівні споживання спостерігаються серед опитаних, які вважають рівень матеріального становища своєї родини високим (20,5%) або низьким (24,1%), середні прошарки мають декларують менший рівень споживання (рис. 4.8.4).

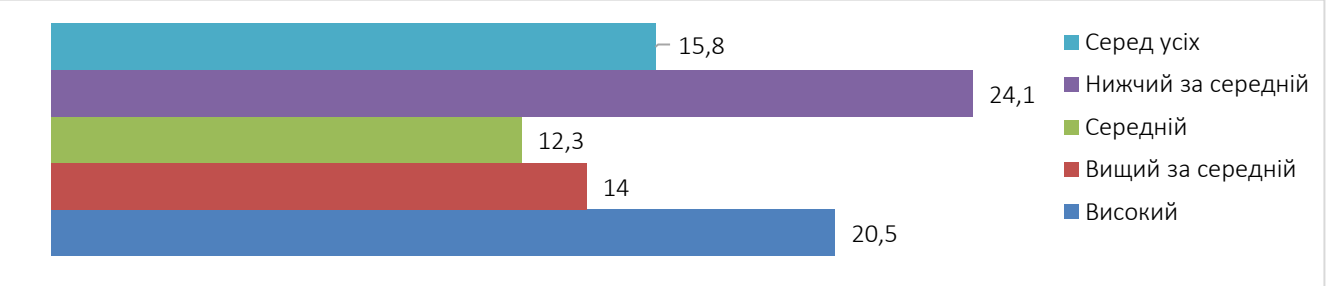

Рис. 4.8.4. Вживання будь-яких наркотиків протягом життя у розрізі рівня матеріального становища родини, *%*

Ранні спроби вживання канабісу

Серед всіх опитаних 6,5% мали досвід вживання канабісу у віці 13 років або раніше (9,3% серед хлопців і 4,1% серед дівчат), серед найменш матеріально благополучних родин ця частка складає 11,2%, серед найбільш заможних – 8,2%, серед середніх – 5,5% (рис. 4.8.5).

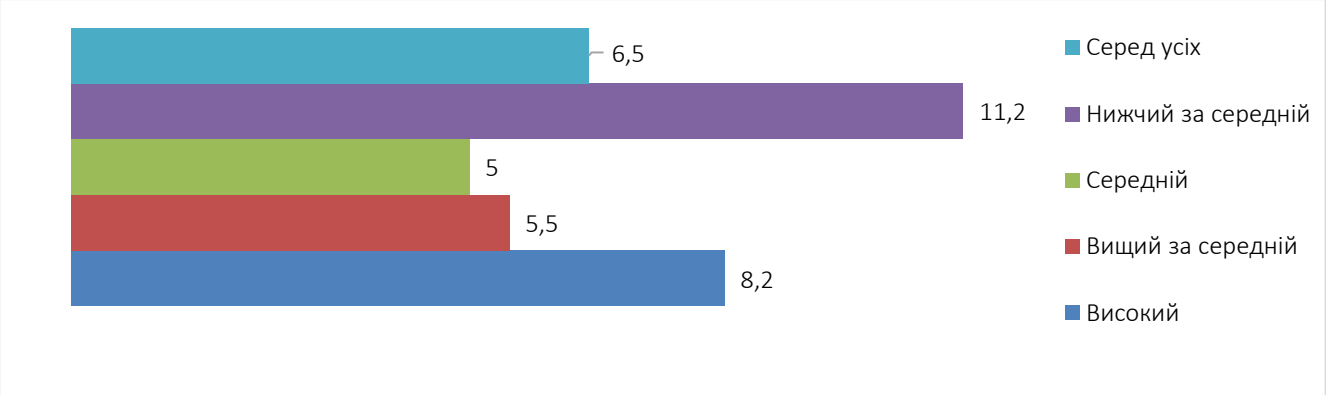

Рис. 4.8.5. Частка респондентів, якіспробували канабіс у віці 13 років і раніше, у розрізі рівня матеріального становища родини, *%*

Вік першої спроби канабісу та подальше вживання

Щодо спроб у ранньому віці, то саме вони є небезпечними з точки зору регулярного споживання психоактивних речовин у майбутньому. Про це яскраво свідчить зіставлення показника ранніх спроб та вживання протягом місяця[10].

Отже, серед всіх споживачів канабісу протягом останніх 30 днів (N = 618) 69% мали досвід раннього вживання, 31% – не мали.

Поточне регулярне вживання (3 рази та більше протягом останніх 30 днів) є більш характерним саме для тих підлітків, які мали досвід ранніх спроб (82%), тоді як підлітки, які не мали ранніх спроб, рідше звітують про регулярне вживання (65%) – рис. 4.8.6.

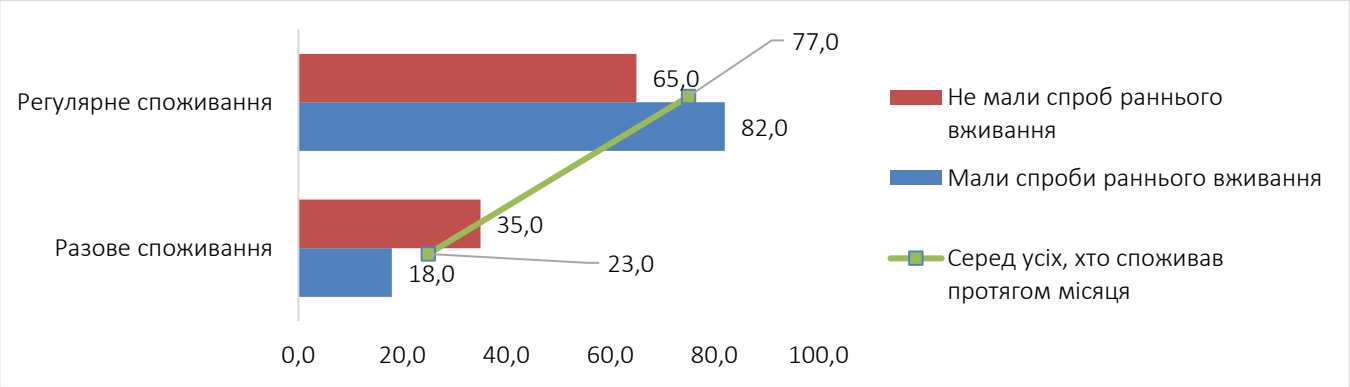

Рис. 4.8.6. Разове та регулярне вживання канабісу у розрізі ранніх спроб у віці 13 років або менше серед респондентів, які споживали канабіс протягом останніх 30 днів, *%*

У найбільш ризикованій ситуації перебуває зараз когорта наймолодших хлопців (2009–2010 років народження), де частка ранніх спроб найбільша (10%) серед усіх статево-вікових груп (див. підрозділ 4.1), тобто ризик подальшого проблемного вживання теж збільшується. З огляду на показники рівня матеріального становища, хлопці цього віку з низьким або високим показником доходу в родині перебувають у зоні ризику з точки зору вживання.

[10] Оскільки в дослідженні брали участь підлітки віком 14–17 років, то раннє вживання (у віці 13 років або раніше) не може збігатися з першими спробами, якби вони відбувалися протягом останніх 30 днів (натомість показник вживання протягом життя або року тут менш надійний для зіставлення, адже це можуть бути одні й ті самі спроби).

Вживання наркотичних речовин і вимушене переміщення внаслідок війни

Згідно з аналізом даних, споживання канабісу, спроби раннього вживання та вживання будь-яких наркотичних речовин є значно вищим серед підлітків, які мали досвід переміщення, а також серед тих, які належать до ВПО.

Вживання канабісу протягом життя серед підлітків, які мали досвід переміщення, складає 19,3%, серед ВПО – 26,4%, водночас у тих, які не мали такого досвіду, – 10,4%, 11,3% у тих, які не належить до ВПО (рис. 4.8.7).

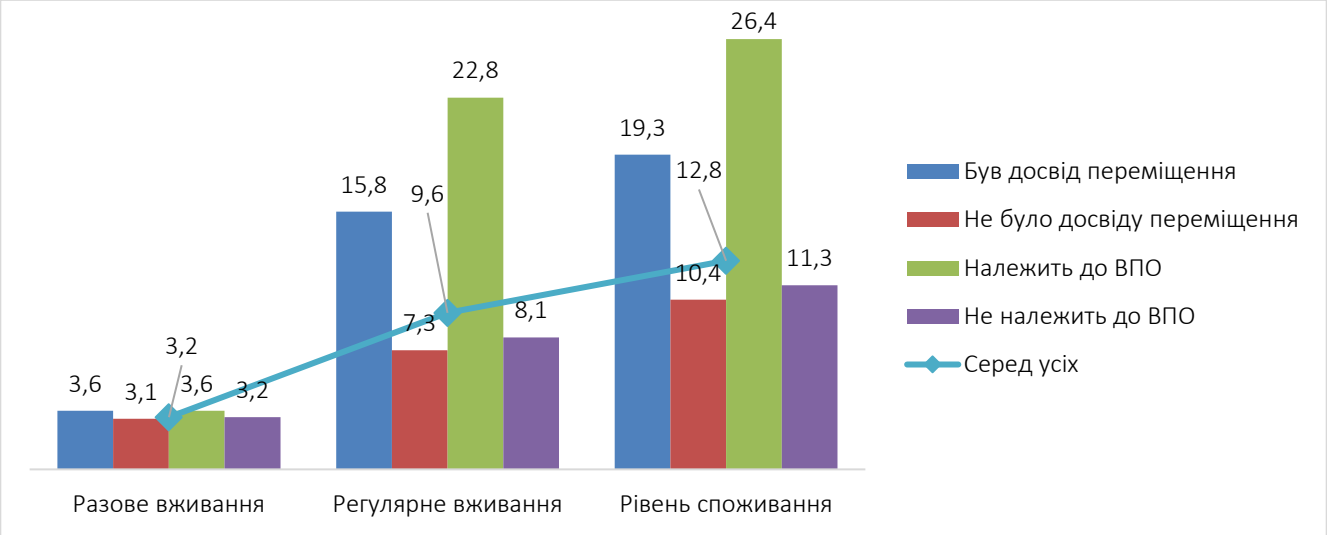

Рис. 4.8.7. Вживання канабісу протягом життя у розрізі вимушеного переміщення та приналежності до ВПО, *%*

Вживання канабісу протягом року має аналогічний профіль (рис. 4.8.8). Серед опитаних, які мають досвід переміщення, вживання протягом року перебуває на рівні 15,7%, серед ВПО – 21,6%, що майже втричі перевищує рівень споживання серед тих, які не переміщалися та тих, які зараз не належить до ВПО.

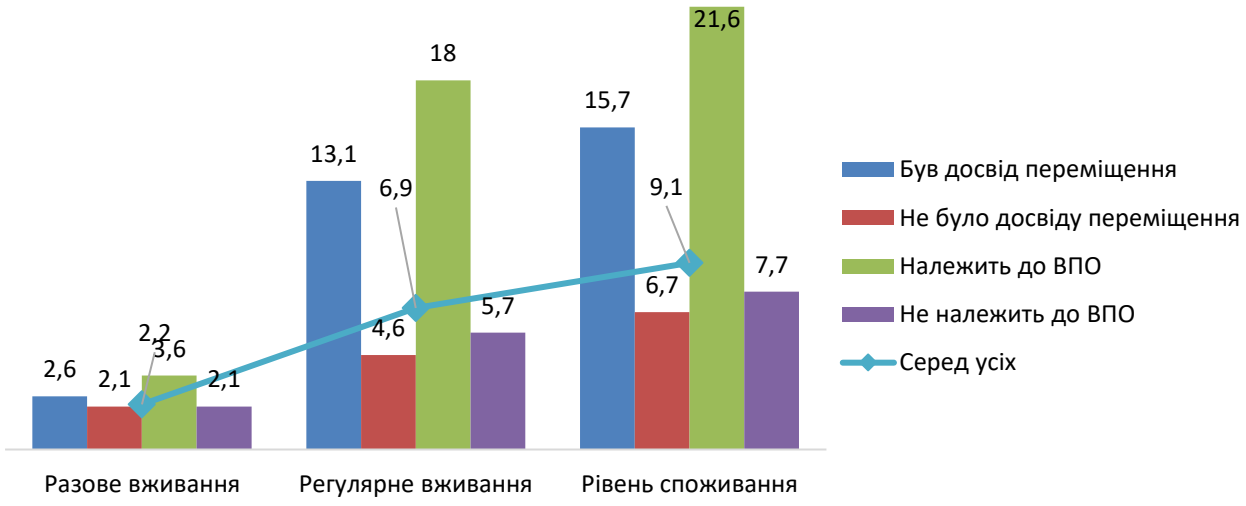

Рис. 4.8.8. Вживання канабісу протягом останніх 12 місяців у розрізі вимушеного переміщення та приналежності до ВПО, *%*

Вживання канабісу протягом місяця є значно вищим серед підлітків, які змінювали місце проживання, та ВПО (рис. 4.8.9). Серед опитаних, які мають досвід переміщення, вживання протягом місяця становить 12,6%, серед ВПО – 17,9%, на показнику регулярного вживання відмінності ще більш помітні.

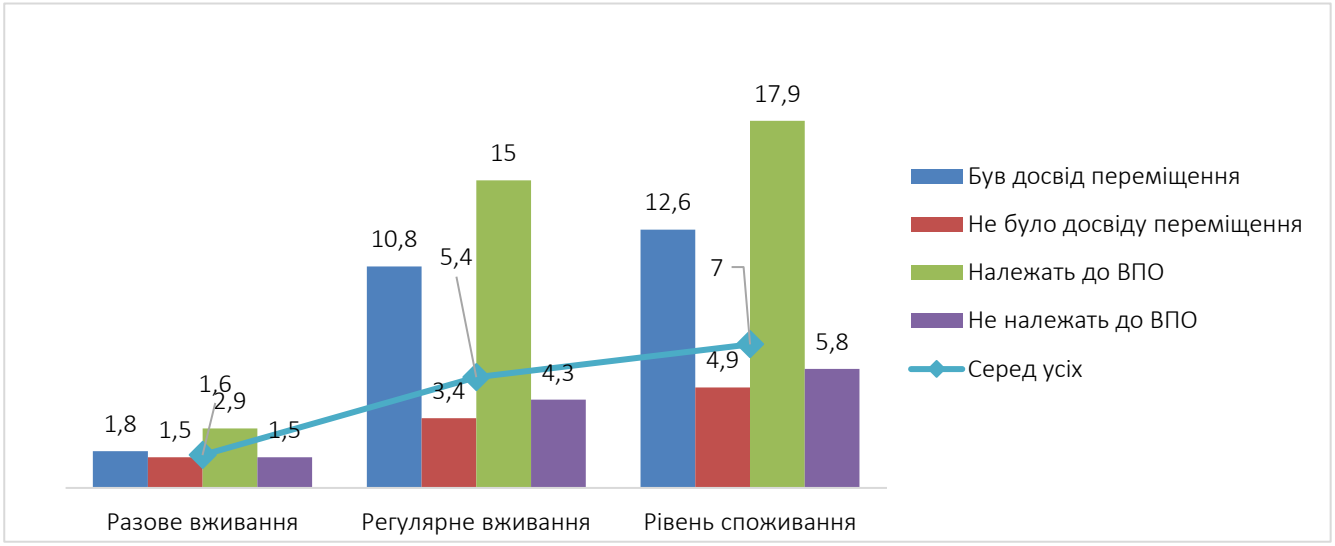

Рис. 4.8.9. Вживання канабісу протягом останніх 30 днів у розрізі вимушеного переміщення та приналежності до ВПО, *%*

Якщо подивитися на інтегрований показник вживання наркотичних речовин, який складає 15,8% серед усіх підлітків, то аналогічно до вживання канабісу найвище значення показника спостерігається в групі підлітків-ВПО, а також тих, які змінювали місце проживання (рис. 4.8.10). Інтегрований показник значною мірою складається із споживання саме канабісу, а вживання інших (не таких доступних) речовин впливає на нього меншою мірою.

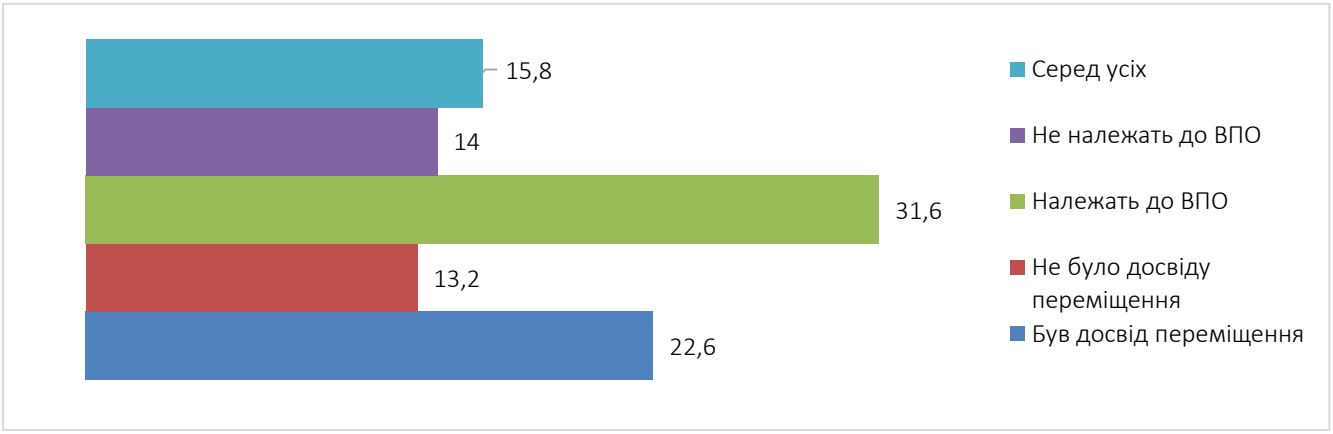

Рис. 4.8.10. Вживання будь-яких наркотиків протягом життя у розрізі вимушеного переміщення та приналежності до ВПО, *%*

Частка респондентів, які мали ранній досвід вживання канабісу (у віці 13 років або раніше), становить 6,5% серед усіх підлітків, 11,2% – серед опитаних, які мали досвід переміщення, та 15,9% – серед ВПО (рис. 4.8.11). Як було показано вище, ранні спроби є найбільш ризикованими з точки зору подальшого вживання, а тому групу підлітків – ВПО можна віднести до групи ризику з цієї точки зору.

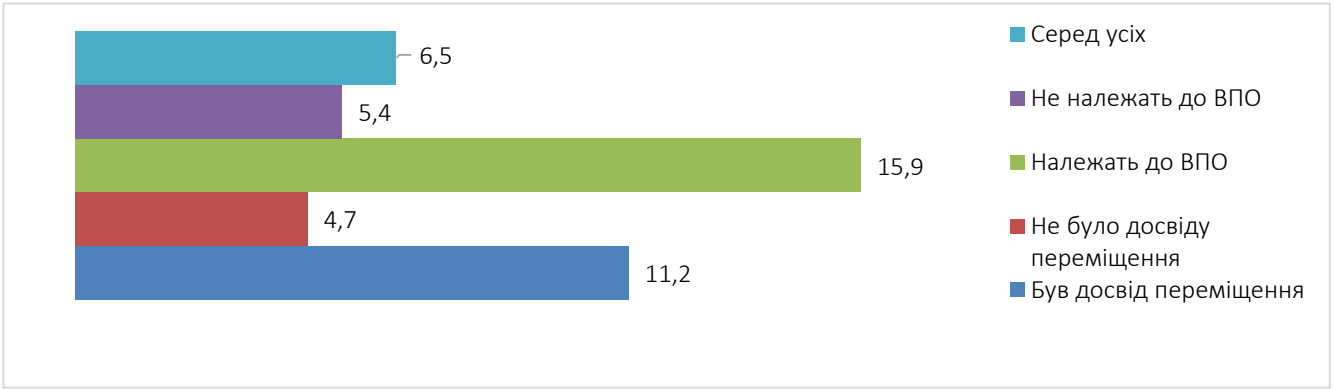

Рис. 4.8.11. Частка респондентів, які спробували канабіс у віці 13 років і раніше, у розрізі вимушеного переміщення та приналежності до ВПО, *%*

Вживання наркотичних речовин і травматичний вплив війни

Споживання канабісу, спроби раннього вживання та вживання будь-яких наркотичних речовин є значно вищим серед підлітків, які відмічають травматичний вплив війни на їхнє життя.

Вживання канабісу протягом життя серед підлітків, які відмічають травматичний вплив війни, складає 16,9%, водночас у тих, які не відмічають такого впливу, – 8,9%, тобто майже вдвічі менше (рис. 4.8.12).

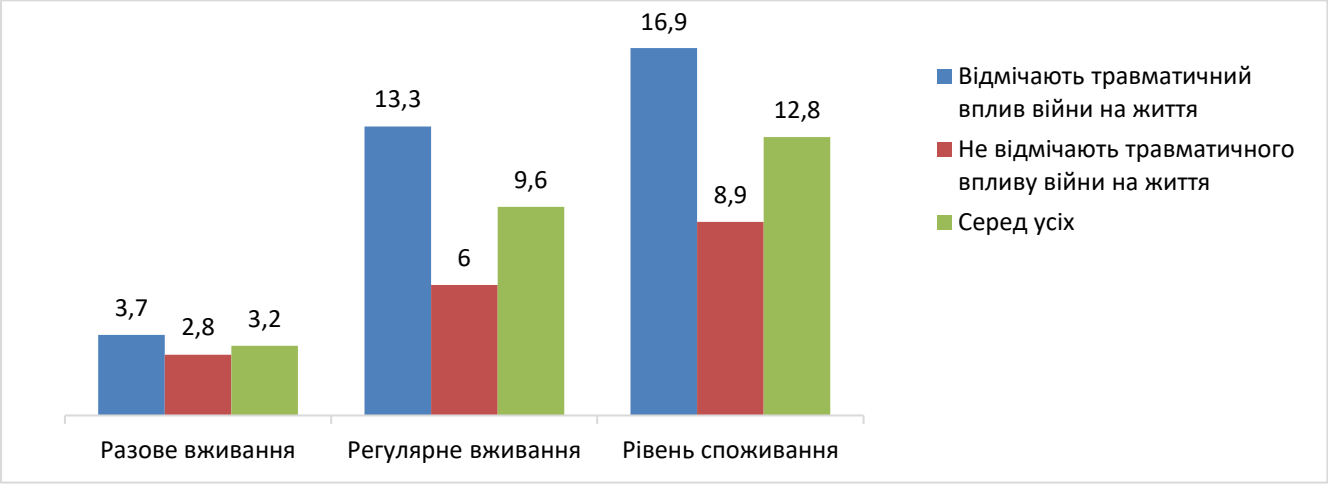

Рис. 4.8.12. Вживання канабісу протягом життя у розрізі травматичного впливу війни, *%*

Вживання канабісу протягом останнього року та протягом останнього місяця має аналогічні профілі (рис. 4.8.13 та 4.8.14). Серед респондентів, які відмічають травматичний вплив війни, вживання протягом року перебуває на рівні 13,5%, серед тих, які не відмічають – 4,9%. Споживання протягом останнього місяця становить 10,8% та 3,3% відповідно.

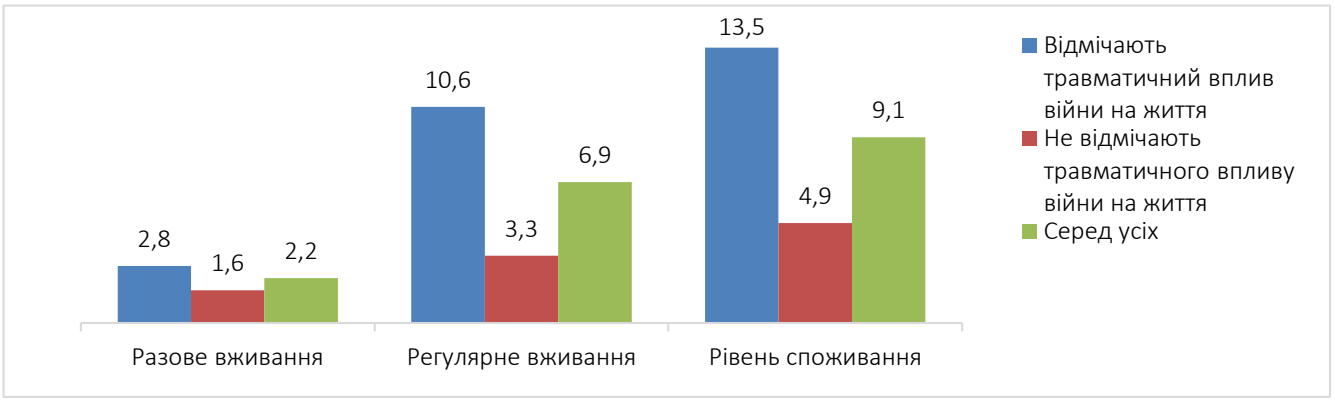

Рис. 4.8.13. Вживання канабісу протягом останніх 12 місяців у розрізі травматичного впливу війни, *%*

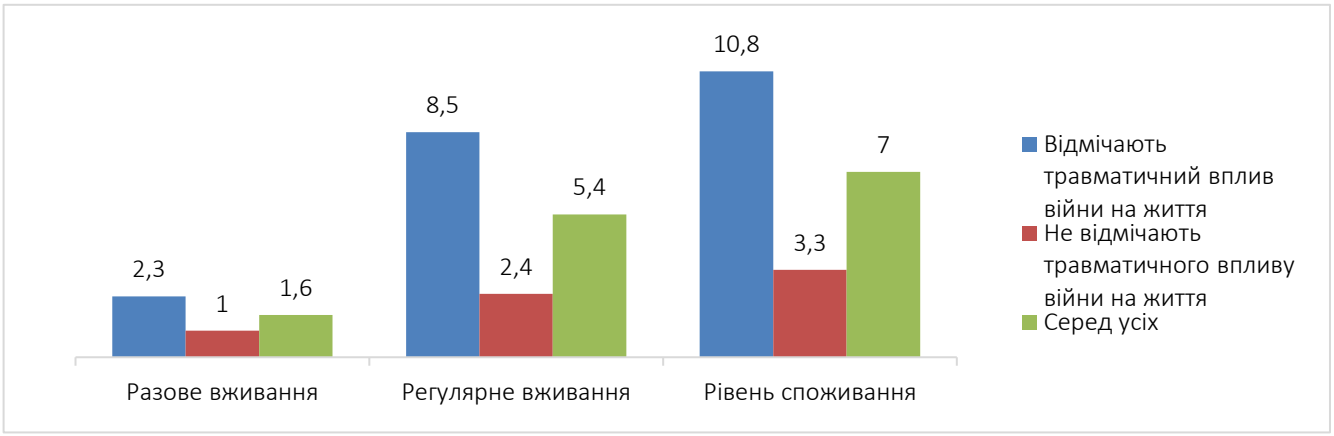

Рис. 4.8.14. Вживання канабісу протягом останніх 30 днів у розрізі травматичного впливу війни, *%*

Інтегрований показник вживання наркотичних речовин (15,8% серед усіх підлітків), також є вищим серед опитаних, які відмічають травматичний вплив війни (рис. 4.8.15). Різниця між тими, які відмічають вплив (20,1%), та тими, які не відмічають (11,6%), є досить істотною.

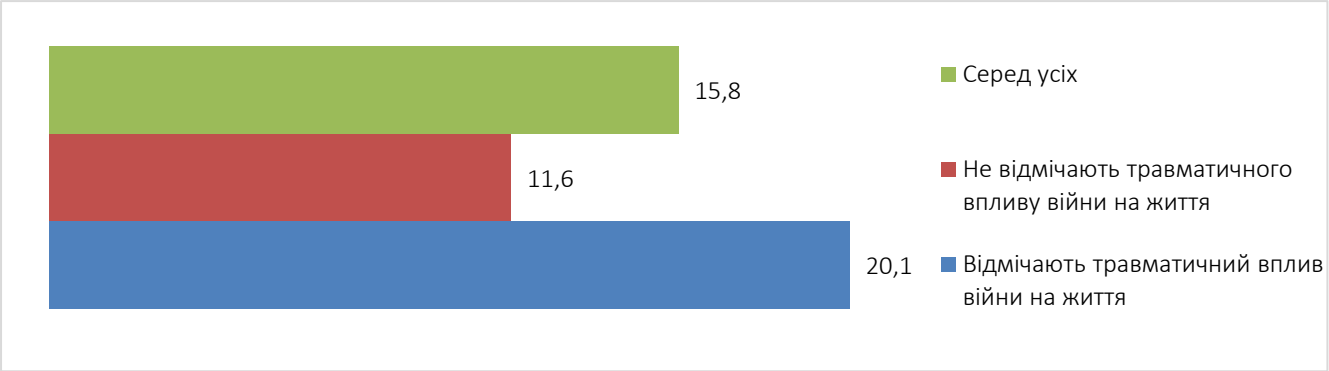

Рис. 4.8.15. Вживання будь-яких наркотиків протягом життя у розрізі травматичного впливу війни на життя, *%*

Частка респондентів, які мали ранній досвід вживання канабісу (у віці 13 років або раніше), становить 6,5% серед усіх опитаних і є майже втричі більшою серед тих, які відмічають вплив війни на життя (9,4%), ніж серед тих, які не відмічають (3,6%) (рис. 4.8.16).

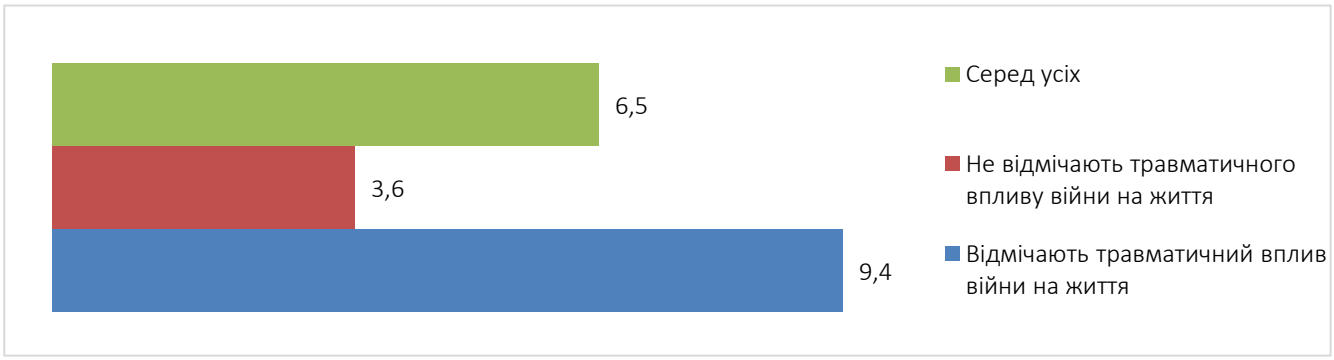

Рис. 4.8.16. Частка респондентів, які спробували канабіс у віці 13 років і раніше, у розрізі травматичного впливу війни на життя, *%*

Полівживання (Polydrug use)

Методологія дослідження ESPAD передбачає виокремлення явища так званого *полівживання (Polydrug use)*, яке полягає у вживанні одночасно двох або більше речовин. При побудові показника береться до уваги той факт, що вживання алкоголю та куріння більш поширене серед підлітків, ніж власне вживання наркотичних речовин, а тому для частоти куріння та вживання алкоголю встановлюються граничні точки, які виключають так звані «нормалізовані» практики та дозволяють зосередитися саме на ризикованих практиках[11].

Дослідники проєкту ESPAD розглядають полівживання як комбіноване зловживання двох або більше речовин і включають такі практики вживання: «куріння» – це куріння понад 5 сигарет на день за останні 30 днів, «вживання алкоголю» – вживання 10 разів і більше за останні 30 днів, «вживання канабісу» – будь-яке вживання протягом останніх 30 днів, «вживання інших нелегальних наркотиків» – будь-яке вживання протягом життя та «вживання транквілізаторів / седативних препаратів без призначення лікаря» – будь-яке вживання протягом життя[12].

Поширеність полівживання (2+ речовини) серед усіх опитаних становить 6,9%, зокрема серед хлопців – 9,8%, серед дівчат – 4,5%. У 2019 р. цей показник складав 4,2%.

У 2007–2019 рр. в Україні показник комбінованого зловживання психоактивними речовинами зменшився, у 2024 р. знову збільшився.

Зростання відбулось у споживанні канабісу, транквілізаторів / седативних препаратів без призначення лікаря та інших наркотиків, натомість зростання зловживання алкоголем є незначним, а зловживання курінням зменшилося вдвічі (табл. 4.8.1).

[11] Hibell B., Guttormsson U., Ahlström S., Balakireva O., Bjarnason T., Kokkevi A., Kraus L. The 2011 ESPAD report – Substance use among students in 36 European Countries. 2012. URL: http://www.antoniocasella.eu/archila/ESPAD_Report_2011.pdf

[12] Там само, с. 166.

Таблиця 4.8.1

Вживання окремих речовин і полівживання у 2019–2024 рр., *%*

	2019 р.	2024 р.
Куріння*	6,8	3,3
Алкоголь**	5,5	6,2
Транквілізатори/седативні препарати без призначення лікаря***	2,2	5,9
Канабіс****	2,6	7,0
Інші наркотики, крім канабісу*****	3,3	8,7
0 речовин	86,7	81,7
1 речовина	9,1	11,4
2+ речовини	**4,2**	**6,9**

* Куріння: 5 сигарет і більше за останні 30 днів.
**Алкоголь: 10 разів і більше за останні 30 днів.
***Транквілізатори / седативні препарати без призначення лікаря: будь-яке вживання протягом життя без призначення лікаря.
****Канабіс: будь-яке вживання за останні 30 днів.
*****Інші наркотики, крім канабісу: будь-яке вживання протягом життя.

У міжнародних дослідженнях, зокрема в рамках проєкту ESPAD, зростає занепокоєння щодо вживання підлітками нових психоактивних речовин, і, можливо, надалі показник полівживання враховуватиме нові ПАР. Проте в Україні в 2024 р. зростання вживання нових ПАР є дуже незначним (див. підрозділ 4.7), порівняно зі збільшенням вживання канабісу, транквілізаторів та інших наркотичних речовин.

Полівживання тісно пов'язано з ранніми спробами вживання психоактивних речовин: серед опитаних, які повідомили про спроби раннього вживання канабісу, **64,6%** (майже дві третини) на момент дослідження належать до категорії полівживання. Серед респондентів, які не мали ранніх спроб вживання канабісу, до категорії полівживання належать лише 2,9%.

Ці дані підтверджують особливу небезпеку вживання саме в ранньому віці та свідчать про необхідність спрямування зусиль на попередження ранніх (у віці до 14 років) спроб знайомства з ПАР.

Як і з усіма іншими видами вживання наркотичних речовин, полівживання є більш характерним явищем для підлітків з категорії ВПО (18,2% проти 5,7% у респондентів, які не належить до ВПО); для тих, які мали досвід переміщення (13,1% проти 4,6% у тих, які не мали такого досвіду); для опитаних, які зазнали травматичних впливів війни (10,6% проти 3,3% у тих, які не зазнали). Рівень матеріального добробуту родини та явище полівживання мають такий само зв'язок, як і інші види вживання – у групах з низьким і високим доходом це явище більш поширене, ніж в тих, які мають середній або вищий за середній рівні добробуту.

Вживання наркотичних речовин і поінформованість батьків

Рівень вживання канабісу набагато вищий у тих підлітків, чиї батьки є непоінформованими, це стосується як вживання будь-коли в житті, так і вживання протягом останніх 12 місяців або 30 днів (рис. 4.8.17).

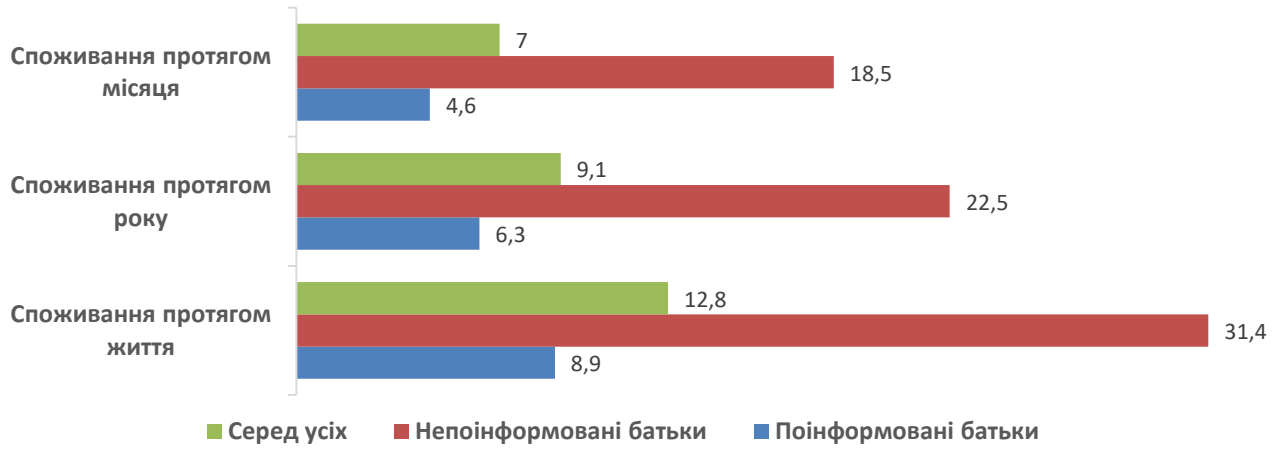

Рис. 4.8.17. Поширеність вживання канабісу протягом життя, року та місяця у розрізі поінформованості батьків, *%*

Інші показники, які стосуються вживання наркотичних речовин у розрізі поінформованості батьків, мають аналогічне співвідношення (рис. 4.8.18). Ранні спроби вживання зустрічаються у кожної шостої (16,7%) дитини непоінформованих батьків, полівживання (див. опис цього показника в підрозділі 4.8) – майже у кожної п'ятої (19,2%), досвід вживання будь-яких наркотиків – у третини (36,2%) дітей, чиї батьки є непоінформованими.

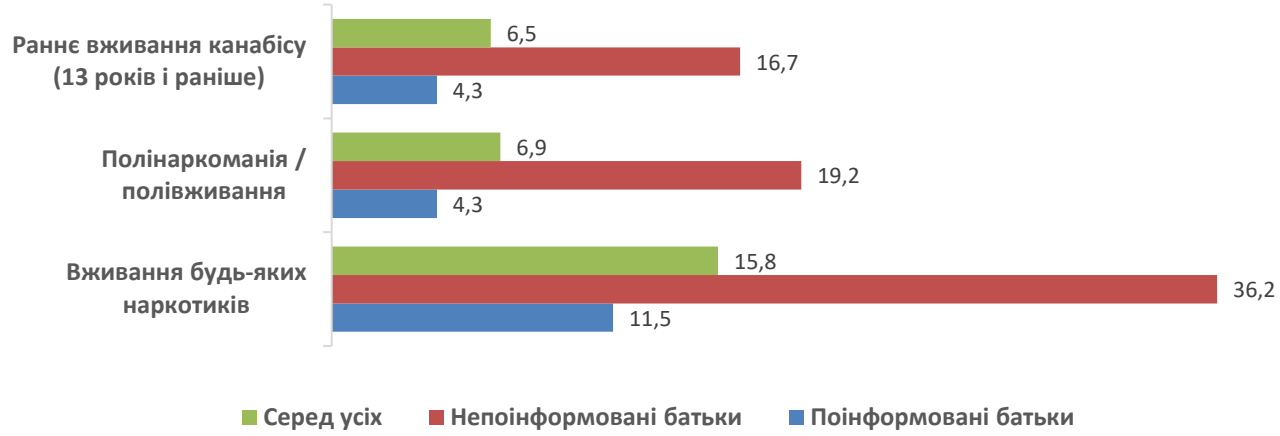

Рис. 4.8.18. Поширеність раннього вживання, полівживання та вживання будь-яких наркотиків у розрізі поінформованості батьків, *%*

Так, серед учнів / студентів, які відмічають травматичний вплив війни на життя, рівень непоінформованості батьків становить 19,4%, серед тих, які не відмічають – 15,5% (різниця на такій вибірці статистично значуща). Рівень непоінформованості батьків істотно вищий серед внутрішньо переміщених осіб – він становить 27,9% порівняно з 16,3% у тих, які не є ВПО. Як було показано у підрозділі «вживання наркотичних речовин і вимушене переміщення внаслідок війни», серед учнів / студентів, які є ВПО, рівень вживання істотно вищий.

Спостерігається зв'язок між рівнем матеріального добробуту родини та поінформованості батьків – найменший рівень непоінформованості в сім'ях із середнім і вищим за середній рівнями статків (15,5% та 15,6%), трохи вище – у сім'ях з високим рівнем доходу (17,6%), а в сім'ях з низьким рівнем доходу він становить 29,8%. Ці дані узгоджуються з даними про зв'язок рівня матеріального становища та вживання – найвищий рівень вживання присутній серед найменш заможних учнів / студентів, батьки яких не знають, як проводить вільний час їхня дитина. Те саме стосується і найзаможніших учнів / студентів, тоді як респонденти, які називають рівень свого матеріального становища середнім або вищим за середній, мають найвищу обізнаність батьків і найменший рівень вживання наркотичних речовин.

Депресія, стрес і тривожність на фоні вживання наркотичних речовин

Аналіз свідчить про те, що ризиковані практики вживання наркотичних речовин пов'язані з підвищеним рівнем депресії, тривожності та стресу у підлітків.

У понад половини опитаних, які мали ранні спроби (у віці 13 років і менше) вживання канабісу, наявний підвищений рівень депресії (53,7%) та тривожності (58,4%), у 40% – стресу. Особливо така поширеність цих станів прослідковується у хлопців. Наявний зв'язок ризикованих практик, таких як раннє вживання, з підвищеним рівнем депресії, тривожності та стресу як у хлопців, так і у дівчат (табл. 4.8.2).

Серед учнів / студентів, які не практикують ризиковане вживання, дівчата частіше мають фоново підвищений рівень депресії, тривожності та стресу, не пов'язаний з вживанням наркотиків.

Таблиця 4.8.2

Поширеність підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу у розрізі раннього вживання канабісу, *за статтю, %*

	Не було раннього (у віці 13 років і менше) вживання канабісу			Було раннє (у віці 13 років і менше) вживання канабісу		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Депресія	24,8	35,2	30,5	53,6	53,9	53,7
Тривожність	23,7	41,4	33,4	58,6	58,0	58,4
Стрес	12,6	26,8	20,4	40,3	39,4	40,0

Щодо вживання протягом життя якогось з інших наркотиків (Екстазі / MDMA, Амфетамін, Метамфетамін, Кокаїн, Крек, Героїн, ЛСД або інші галюциногени, GHB), то ситуація є повністю аналогічною до раннього вживання канабісу (табл. 4.8.3). Для обох статей вживання інших, крім канабісу, наркотиків, пов'язано із зростанням підвищеної депресії, тривожності та стресу; у хлопців це виражено більш явно, адже дівчата мають фоново вищі показники таких станів.

Таблиця 4.8.3

Поширеність підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу у розрізі вживання інших наркотиків, *за статтю, %*

	Не було вживання інших наркотиків протягом життя			Було вживання інших наркотиків протягом життя		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Депресія	24,3	34,6	30,0	52,5	55,4	53,7
Тривожність	22,9	40,9	32,8	58,2	59,0	58,5
Стрес	11,9	26,0	19,7	41,0	45,2	42,7

Інтегрований показник вживання наркотичних речовин[13], який становить 15,8% серед усіх опитаних учнів / студентів, має такий само зв'язок з депресією, тривожністю та стресом – і для хлопців, і для дівчат досвід вживання будь-яких наркотиків пов'язаний із зростанням складних психологічних станів, для хлопців більш явно, адже в категорії тих, які не вживають, у дівчат стресові стани вже фіксуються частіше, ніж у хлопців (табл. 4.8.4).

Таблиця 4.8.4

Поширеність підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу у розрізі вживання будь-яких наркотиків, *за статтю, %*

	Не було вживання жодних наркотиків протягом життя			Було вживання будь-яких наркотиків протягом життя		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Депресія	23,5	34,5	29,7	42,7	47,2	44,5
Тривожність	21,7	40,7	32,4	46,7	52,3	48,9
Стрес	11,5	26,3	19,9	29,3	34,9	31,5

При менш ризикованих практиках, таких як разове вживання канабісу, підвищений рівнь депресії, тривожності та стресу не є таким високим, натомість при регулярному вживанні можна побачити більш різке зростання відповідних показників (табл. 4.8.5). Водночас всередині кожної з цих груп у дівчат частіше, ніж у хлопців, зустрічається підвищена депресія, тривожність і стрес.

Таблиця 4.8.5

Поширеність підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу у розрізі вживання канабісу протягом життя, року, місяця, *%*

Поширеність…	Вживання канабісу	Протягом життя	Протягом 12 місяців	Протягом 30 днів
…підвищеної депресії	не вживали	29,8	29,9	30,3
	вживали разово	36,7	41,8	41,3
	вживали регулярно	50,5	56,5	59,4
…підвищеної тривожності	не вживали	32,7	32,9	33,2
	вживали разово	39,5	45,4	46,9
	вживали регулярно	55,3	60,3	63,6
…підвищеного стресу	не вживали	20,0	19,8	20,1
	вживали разово	21,7	27,0	23,8
	вживали регулярно	36,9	44,7	49,1

[13] Включає в себе досвід вживання будь-коли в житті таких речовин, як канабіс, екстазі, амфетамін, метамфетамін, кокаїн, крек, героїн, ЛСД та GHB (див. підрозділ 4.5).

Отже, серед дівчат частіше, ніж серед хлопців, фіксується підвищений рівень депресії, тривожності та стресу, незалежно від вживання наркотиків. Підвищення цього рівня також прослідковується в розрізі рівня матеріального становища родини учнів / студентів. Чим вищий рівень матеріального становища, тим рідше опитані демонструють ознаки підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу (рис. 4.8.19). Всередині кожної з категорій за доходами підвищений рівень депресії, тривожності та стресу також частіше зустрічається серед дівчат.

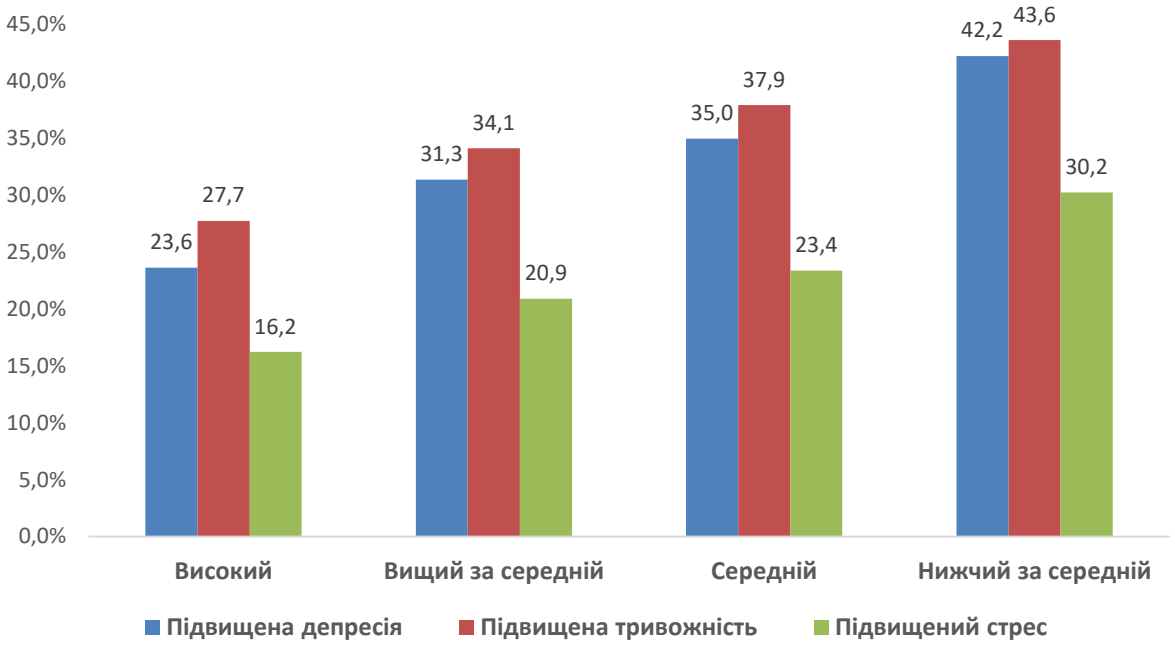

Рис. 4.8.19. Поширеність підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу у розрізі рівня матеріального становища родини, *%*

Підвищений рівень депресії, тривожності та стресу набагато частіше зустрічається серед тих учнів/студентів, яким довелося змінити місце проживання, тобто серед ВПО. Серед ВПО підвищений рівень депресії, тривожності та стресу поширений як серед хлопців, так і серед дівчат. Серед підлітків, які не є ВПО, складні психологічні стани зустрічаються рідше, водночас різниця між хлопцями та дівчатами набагато більша – хлопці рідше демонструють такі стани (рис. 4.8.20).

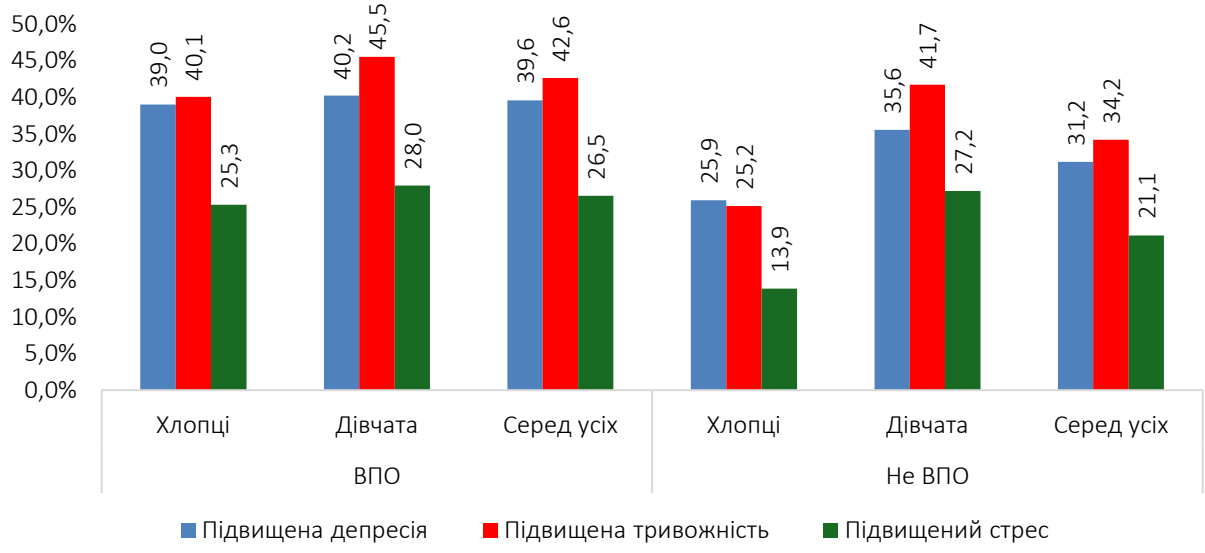

Рис. 4.8.20. Поширеність підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу у розрізі належності до ВПО, *за статтю, %*

Серед категорії ВПО рівень вживання вищий, у цій групі можна спостерігати і зростання підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу. На основі наявних даних не можна дійти однозначного висновку про причинно-наслідкові зв'язки (що, приміром, раннє вживання канабісу викликає депресію, або навпаки, наявні депресивні стани змушують підлітків вдаватися до вживання наркотиків). Водночас категорія підлітків, які є ВПО, може належати до групи ризику з точки зору вживання наркотичних речовин і складних психологічних станів.

Ключові результати за розділом

- Найвищий рівень споживання будь-яких наркотичних речовин протягом життя спостерігається серед опитаних, які вважають рівень матеріального становища своєї родини високим (20,5%) або низьким (24,1%), середні прошарки декларують менший рівень споживання (середній рівень – 12,3%, вищий за середній – 14,0%).
- Знайомство з наркотичними речовинами в ранньому (до 14 років) віці є небезпечним з точки зору регулярного споживання психоактивних речовин у майбутньому. Зокрема, серед всіх споживачів канабісу протягом останнього місяця 69% мали досвід раннього вживання.
- Когорта наймолодших хлопців (2009–2010 років народження), де частка ранніх спроб найбільша (10%) серед усіх статево-вікових груп, має найвищий ризик подальшого проблемного вживання. З огляду на показники рівня матеріального становища, можна додати, що хлопці цього віку з низьким або високим показником доходу в родині перебувають у зоні ризику з точки зору вживання.
- Споживання канабісу, спроби раннього вживання та вживання будь-яких наркотичних речовин є значно вищими серед підлітків, які мали досвід переміщення, а також серед ВПО. Частка опитаних, які мали ранній досвід вживання канабісу (у віці 13 років або раніше), становить 6,5% серед усіх підлітків, 11,2% – серед тих, які мали досвід переміщення, 15,9% – серед ВПО. Оскільки ранні спроби є найнебезпечнішими з точки зору подальшого вживання, групу підлітків, які єВПО, можна віднести до групи ризику з цієї точки зору.
- У 2007–2019 рр. в Україні показник комбінованого зловживання психоактивними речовинами (так зване полівживання, тобто зловживання двома або більше речовинами, зокрема вживання сигарет або алкоголю, вживання канабісу, транквілізаторів та інших наркотиків) знизився, у 2024 р. знову підвищився до 6,9%. Зростання відбулось у споживанні канабісу, транквілізаторів та інших наркотиків, натомість зростання зловживання алкоголем є незначним, а зловживання курінням зменшилося вдвічі.
- Полівживання тісно пов'язано з ранніми спробами вживання психоактивних речовин: серед опитаних, які повідомили про спроби раннього вживання канабісу, 64,6% зараз належать до категорії полівживання. Серед респондентів, які не мали ранніх спроб, до категорії полівживання належить тільки 2,9%. Це підтверджує особливу небезпеку вживання саме в ранньому віці та свідчать про необхідність спрямування зусиль на попередження ранніх (у віці до 14 років) спроб знайомства з ПАР.
- Зручним для аналізу є показник поінформованості батьків, частка поінформованих батьків зменшилася порівняно з 2019 р. і складає 82,6%, частка непоінформованих зросла до 17,4%. Ранні спроби вживання зустрічаються у 16,7% серед дітей, чиї батьки є непоінформованими, полівживання – у 19,2%, досвід вживання будь-яких наркотиків – у 36,2%.
- Наявний зв'язок між рівнем матеріального добробуту родини та поінформованості батьків – найменший рівень непоінформованості в сім'ях із середнім і вищим за середній рівнями статків (15,5% та 15,6% відповідно), 17,6% – у сім'ях з високим рівнем доходу, а в сім'ях з низьким рівнем доходу – 29,8%. Це узгоджується з даними про зв'язок рівня матеріального становища та вживання: найвищий рівень вживання присутній серед найменш заможних учнів / студентів, батьки яких не знають, як проводить вільний час їхня дитина. Те саме стосується і найзаможніших учнів / студентів, тоді як респонденти, які називають рівень свого матеріального становищасереднім або вищим за середній, мають найвищу обізнаність батьків і найменший рівень вживання наркотичних речовин.
- Ризиковані практики вживання наркотичних речовин пов'язані із зростанням поширеності підвищеної депресії, тривожності та стресу у підлітків. Серед респондентів, які повідомили про ранні спроби вживання канабісу, 53,7% мають підвищений рівень депресії, 58,4% – підвищений рівень тривожності, 40% – підвищений рівень стресу.
- Ризиковані практики, зокрема раннє вживання, як наслідок мають однаково високий рівень підвищеної депресії, тривожності та стресу як у хлопців, так і у дівчат. Натомість серед учнів / студентів, які не практикують ризиковане вживання, дівчата частіше, ніж хлопці, мають підвищений рівень депресії, тривожності та стресу, не

пов’язаний з наркотиками. Для хлопців ризиковане вживання радше *підвищує ризики* складних психологічних станів. Дівчата при цьому мають *фоново підвищений* рівень депресії, тривожності та стресу, і зростання частки таких станів серед тих дівчат, які мали ранні спроби вживання, є меншим, ніж серед хлопців.

- Те саме стосується вживання інших, крім канабісу, наркотиків – для обох статей пов’язано із зростанням підвищеної депресії, тривожності та стресу, у хлопців це виражено більш явно, адже дівчата мають фоново вищі показники таких станів.
- Підвищений рівень депресії, тривожності та стресу набагато частіше зустрічається серед учнів / студентів, які є ВПО. Серед ВПО підвищений рівень депресії, тривожності та стресу поширений як серед хлопців, так і серед дівчат. Категорію підлітків – ВПО можна віднести до групи ризику з точки зору вживання наркотичних речовин і складних психологічних станів.

РОЗДІЛ 5. ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ, КОМП'ЮТЕРНИХ І АЗАРТНИХ ІГОР

5.1. Соціальні мережі

Цифрові комунікації стають невід'ємною частиною життя підлітків. Епідемія COVID-19, повномасштабна війна росії проти Укіни посилили тенденцію використання інтернету для навчання, спілкування та дозвілля.

Самооцінка рівня залежності від соціальних мереж підлітків свідчить про усвідомлення цієї проблеми. Більше ніж половина (54,6%) опитаних вважає, що проводить забагато часу у соціальних мережах. Майже третина опитаних підлітків (31,1%) зазначила, що у них псується настрій, коли вони не можуть проводити час у соціальних мережах, 39,4% зазначили, що їхні батьки кажуть, що вони проводять забагато часу в соціальних мережах (табл. 5.1.1).

Таблиця 5.1.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Наскільки ти погоджуєшся або не погоджуєшся з такими твердженнями про спілкування з іншими за допомогою соціальних мереж (Instagram, Telegram, TikTok, Facebook, Viber, WhatsApp, X (Twitter), YouTube тощо)?», *%*

	Повністю погоджуюся	Частково погоджуюся	Як погоджуюся, так і не погоджуюся	Частково не погоджуюся	Повністю не погоджуюся
Я вважаю, що проводжу забагато часу у соціальних мережах	27,5	27,1	18,8	12,5	14,0
У мене псується настрій, коли я не можу провести час у соціальних мережах	15,3	15,8	18,3	20,1	30,5
Мої батьки кажуть, що я проводжу забагато часу в соціальних мережах	19,3	20,1	18,1	16,6	25,9

Порівняно з 2019 р. зросла частка опитаних, які зазначають, що у них псується настрій, коли вони не можуть провести час у соціальних мережах, і дещо зменшилася частка тих, чиї батьки стверджують, що респонденти проводять забагато часу в соціальних мережах (рис. 5.1.1).

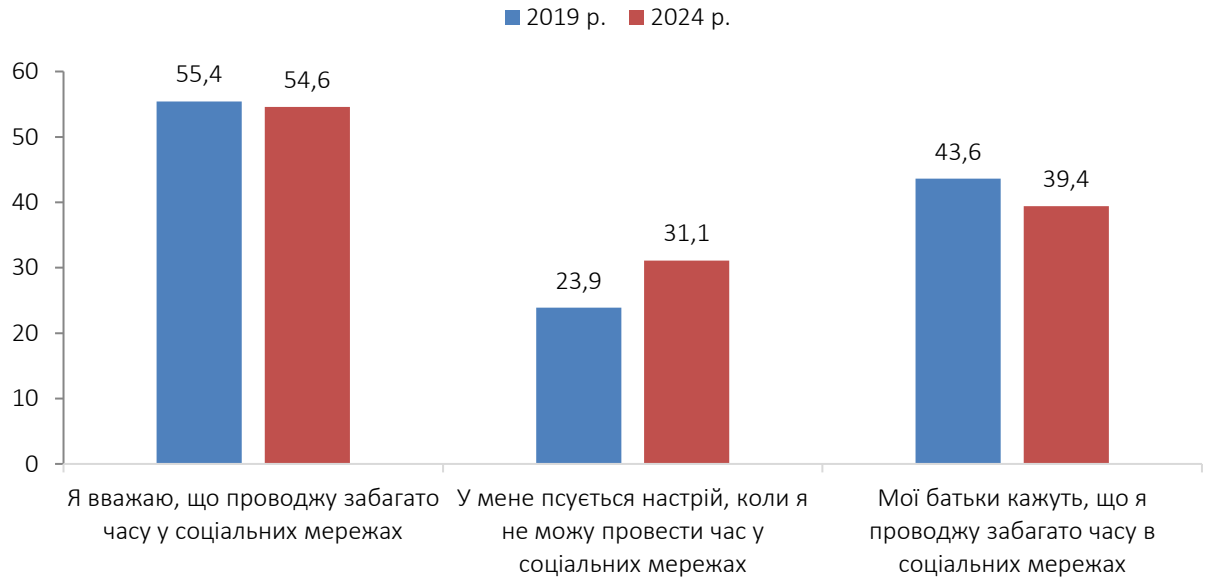

Рис. 5.1.1. Розподіл респондентів, які погоджуються (сума відповідей «повністю погоджуюся» та «частково погоджуюся») з твердженнями про спілкування з іншими за допомогою соціальних мереж (Instagram, Telegram, TikTok, Facebook, Viber, WhatsApp, X (Twitter), YouTube тощо), *%*

Якщо у 2019 р. дівчата значно більшою мірою зазначали про свої проблеми щодо використання соціальних мереж, то у 2024 р. різниця у самооцінці рівня залежності від соціальних мереж між дівчатами та хлопцями майже відсутня, за винятком більш критичного підходу дівчат до оцінки часу проведення у соціальних мережах (табл. 5.1.2).

Таблиця 5.1.2

Розподіл респондентів, які погоджуються (сума відповідей «повністю погоджуюся» та «частково погоджуюся») з твердженнями про спілкування з іншими за допомогою соціальних мереж (Instagram, Telegram, TikTok, Facebook, Viber, WhatsApp, X (Twitter), YouTube тощо) , *за статтю, %*

	2019 р.			2024 р.		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Я вважаю, що проводжу забагато часу у соціальних мережах	46,8	63,3	55,4	52,2	56,8	54,6
У мене псується настрій, коли я не можу провести час у соціальних мережах	19,6	27,9	23,9	31,4	30,8	31,1
Мої батьки кажуть, що я проводжу забагато часу в соціальних мережах	37,7	50,9	43,6	39,7	39,2	39,4

Істотних відмінностей у самооцінці рівня залежності від соціальних мереж від віку опитаних підлітків не виявлено (табл. 5.1.3).

Таблиця 5.1.3

Розподіл респондентів, які погоджуються (сума відповідей «повністю погоджуюся» та «частково погоджуюся») з твердженнями про спілкування з іншими за допомогою соціальних мереж (Instagram, Telegram, TikTok, Facebook, Viber, WhatsApp, X (Twitter), YouTube тощо), *за віком і статтю, %*

	2006–2007 р. н.			2008 р. н.			2009–2010 р. н.			Хлопці	Дівчата	Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх			
Я вважаю, що проводжу забагато часу у соціальних мережах	48,6	58,8	**53,5**	52,7	58,9	**56,1**	53,4	52,7	**53,1**	52,2	56,8	**54,6**
У мене псується настрій, коли я не можу провести час у соціальних мережах	28,9	28,0	**28,5**	31,4	31,4	**31,5**	32,8	30,9	**31,8**	31,4	30,8	**31,1**
Мої батьки кажуть, що я проводжу забагато часу в соціальних мережах	35,5	35,4	**35,5**	39,9	40,3	**40,1**	41,4	39,2	**40,3**	39,7	39,2	**39,4**

Проте виявлено більшу залежність учнів ЗП(ПТ)О та жителів сільської місцевості та селищ від соціальних мереж (табл. 5.1.4). Менша частка учнів ЗП(ПТ)О (49,7%), ніж у цілому за вибіркою, вважає, що вони проводять забагато часу у соціальних мережах, і більшість учнів ЗП(ПТ)О (40,8%) зазначила, що у них псується настрій, коли вони не можуть провести час у соціальних мережах. Більшість учнів ЗП(ПТ)О (47,7%) зазначили, що, на думку їхніх батьків, вони забагато часу проводять у соціальних мережах. Опитані, які проживають у селищу та сільській місцевості, більше, ніж у цілому за вибіркою, повідомляють про псування настрою, коли вони не можуть проводити час у соціальних мережах, та зауваження батьків щодо тривалості часу проведення у соціальних мережах.

Таблиця 5.1.4

Розподіл респондентів, які погоджуються (сума відповідей «повністю погоджуюся» та «частково погоджуюся») з твердженнями про спілкування з іншими за допомогою соціальних мереж (Instagram, Telegram, TikTok, Facebook, Viber, WhatsApp, X (Twitter), YouTube тощо), *за типами закладу освіти та населеного пункту, %*

	Тип закладу освіти			Тип населеного пункту			Серед усіх
	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	Місто	Селище	Село	
Я вважаю, що проводжу забагато часу у соціальних мережах	55,0	49,7	52,4	55,2	56,0	53,2	**54,6**
У мене псується настрій, коли я не можу провести час у соціальних мережах	30,7	40,8	30,2	29,7	34,3	33,3	**31,1**
Мої батьки кажуть, що я проводжу забагато часу в соціальних мережах	39,2	47,0	36,2	37,9	42,0	41,9	**39,4**

5.2. Комп’ютерні та онлайн-ігри

За даними дослідження, 20,9% підлітків ніколи не грають у комп’ютерні ігри (рис. 5.2.1). Майже кожен п’ятий підліток зазначив, що він грає хоча б 1 раз на тиждень, а понад третину (31,8%) – майже щодня. Частота гри у комп’ютерні ігри у хлопців є вищою, ніж у дівчат. Частіше грають також жителі міст (щодня грають 34,2%). За віковим розподілом, найбільшою є частка підлітків, ніж у цілому за вибіркою, яка грала хоча б 1 раз на тиждень, це підлітки 2006–2007 років народження (22,5%), а щодня – підлітки 2009–2010 років народження (34,1%). Інших істотних відмінностей не виявлено.

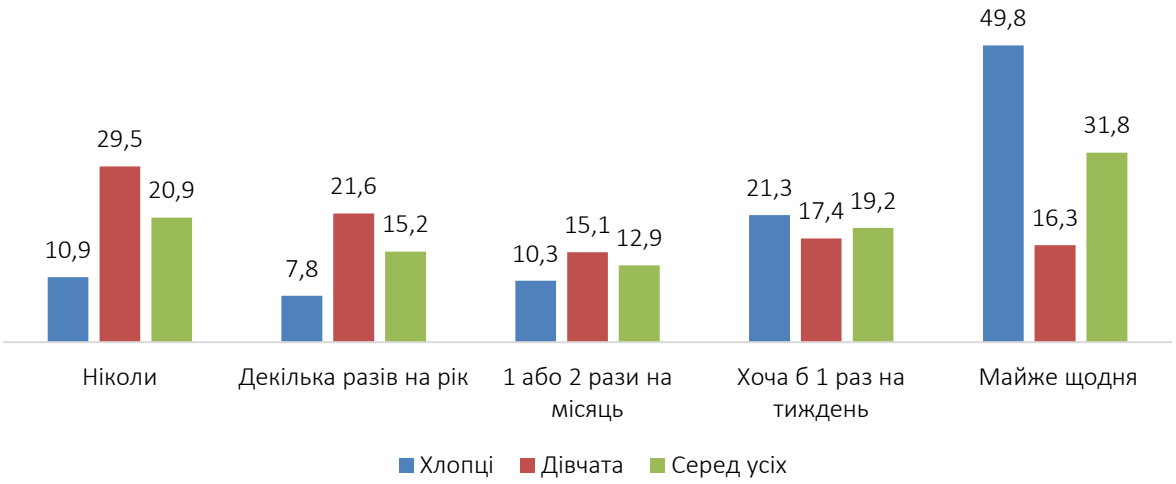

Рис. 5.2.1. Частота гри у комп’ютерні ігри, *%*

Чверть опитних підлітків (25,7% у робочі дні та 26,5% у вихідні та на канікулах) зовсім не витрачали час за іграми на комп’ютері, планшеті, приставці, смартфоні або іншому електронному пристрої. Проте майже кожен п’ятий підліток (17,3% у робочі дні та 18,4% у вихідні або на канікулах) проводять за іграми 6 годин і більше. Порівняно з 2019 р., майже вдвічі зросла частка підлітків, які витрачають у робочі дні понад 4 годин на добу на ігри (рис. 5.2.2). За результатами дослідження, час проведення за іграми на комп’ютері, планшеті та смартфоні тощо у робочі дні або вихідні у 2024 р. істотно не різниться, хоча у 2019 р. у вихідні час гри у ігри на комп’ютері або інших гаджетах збільшився.

Крім того, хлопці більше часу витрачають на ігри як у робочі дні, так і у вихідні або на канікулах (табл. 5.2.1). Так, у робочі дні 21,2% хлопців і 14,0% дівчат проводять за іграми 6 годин і більше, у вихідні або на канікулах – 22,7% та 14,7% відповідно. Порівняно з 2019 р. зросла майже на третину (з 14,2% до 21,2%) частка хлопців, які витрачали понад 6 годин на онлайн-ігри у робочі дні, та частка хлопців, які не витрачають часу на онлайн-ігри у вихідні або на канікулах (13,7% та 22,7%). Порівняно з 2019 р. істотно зросла частка дівчат, які проводять за іграми 6 годин і більше. У робочі дні частка дівчат, які витрачають на гру понад 6 годин і більше на день, зросла майже втричі (з 4,9% у 2019 р. до 14,0% у 2024 р.), а у вихідні або на канікулах – удвічі (з 7,6% у 2019 р. до 14,7% у 2024 р.). Відповідно, істотно зменшилася частка дівчат, які не витрачали жодної години на гру – з 41,7% у 2019 р. до 28,6% у 2024 р. у робочі дні та з 37,6% у 2019 р. до 28,7% у 2024 р. у вихідні або на канікулах.

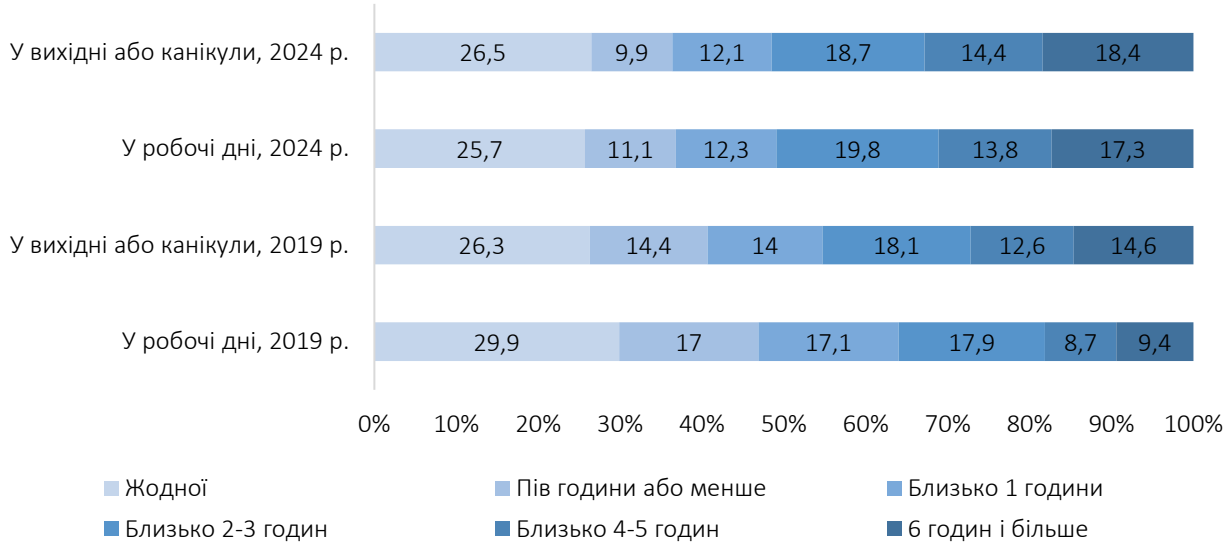

Рис. 5.2.2. Кількість часу, що витрачається за іграми на комп'ютері, планшеті, приставці, смартфоні або іншому електронному пристрої у робочі дні та вихідні за останні 30 днів, *%*

Таблиця 5.2.1

Кількість часу, що витрачається за іграми на комп'ютері, планшеті, приставці, смартфоні або іншому електронному пристрої у робочі дні та вихідні за останні 30 днів, *за статтю, %*

	Хлопці		Дівчата		Серед усіх	
	2019 р.	2024 р.	2019 р.	2024 р.	2019 р.	2024 р.
У робочий день (понеділок – п'ятниця)						
Жодної	17,4	22,3	41,7	28,6	**29,9**	**25,7**
Пів години або менше	10,8	8,6	22,7	13,2	**17,0**	**11,1**
Близько 1 години	18,9	12,1	15,3	12,5	**17,1**	**12,3**
Близько 2–3 годин	26,2	21,3	10,2	18,6	**17,9**	**19,8**
Близько 4–5 годин	12,5	14,6	5,2	13,1	**8,7**	**13,8**
6 годин і більше	14,2	21,2	4,9	14,0	**9,4**	**17,3**
У вихідний (суботу, неділю) або на канікулах						
Жодної	13,7	24,0	37,6	28,7	**26,3**	**26,5**
Пів години або менше	8,1	7,6	20,3	11,8	**14,4**	**9,9**
Близько 1 години	13,6	11,6	14,4	12,5	**14,0**	**12,1**
Близько 2–3 годин	23,8	19,2	13,0	18,3	**18,1**	**18,7**
Близько 4–5 годин	18,5	14,9	7,1	14,0	**12,6**	**14,4**
6 годин і більше	22,3	22,7	7,6	14,7	**14,6**	**18,4**

Істотних вікових відмінностей у ігровій активності підлітків різних вікових груп не виявлено (табл. 5.2.2).

Таблиця 5.2.2

Кількість часу, що витрачається за іграми на комп'ютері, планшеті, приставці, смартфоні або іншому електронному пристрої у робочі дні та вихідні за останні 30 днів, *за віком і статтю, %*

	2006–2007 р.н.			2008 р.н.			2009–2010 р.н.			Хлопці	Дівчата	Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх			
У робочий день (понеділок – п'ятниця)												
Жодної	21,0	30,3	25,6	22,8	28,6	25,9	22,2	27,8	25,3	22,3	28,6	25,7
Пів години або менше	8,0	13,0	10,5	8,2	12,8	10,7	9,5	13,8	11,9	8,6	13,2	11,1
Близько 1 години	12,9	14,0	13,5	12,7	11,6	12,1	10,8	13,3	12,2	12,1	12,5	12,3
Близько 2–3 годин	23,4	16,7	20,1	20,4	18,8	19,5	21,4	19,1	20,1	21,3	18,6	19,8
Близько 4–5 годин	15,7	12,9	14,3	13,9	13,8	13,8	15,1	12,2	13,5	14,6	13,1	13,8
6 годин і більше	18,9	13,2	16,1	22,1	14,3	17,9	21,1	13,7	17,1	21,2	14,0	17,3
У вихідний (суботу, неділю) або на канікулах												
Жодної	21,7	28,9	25,3	25,4	29,2	27,5	23,0	27,8	25,7	24,0	28,7	26,5
Пів години або менше	8,1	12,4	10,2	7,6	10,7	9,3	7,4	13,2	10,6	7,6	11,8	9,9
Близько 1 години	13,3	11,4	12,4	10,5	11,7	11,2	12,4	14,3	13,5	11,6	12,5	12,1
Близько 2–3 годин	17,5	19,2	18,3	19,2	18,9	19,0	20,2	16,9	18,4	19,2	18,3	18,7
Близько 4–5 годин	16,8	14,2	15,5	13,9	14,1	14,0	15,5	13,7	14,5	14,9	14,0	14,4
6 годин і більше	22,4	13,9	18,3	23,5	15,4	19,1	21,5	14,0	17,3	22,7	14,7	18,4

Згідно з аналізом ігрової активності підлітків за місцем навчання та проживання, найбільше часу за онлайн-іграми, особливо у робочі дні, проводять учні ЗЗСО (17,6%), ЗФПО (15,8%) та жителі міст (18,9%) (табл. 5.2.3). Не грали в онлайн-ігри протягом останніх 30 днів переважно учні ЗП(ПТ)О (40,5% у робочий час і 39,9% у вихідні або на канікулах) та опитані, які проживають у сільській місцевості (30,5% у робочий час та 32,2% у вихідні або на канікулах) та селищі (28,7% у робочий час та 28,5% у вихідні або на канікулах).

Протягом останніх 7 днів 38,5% підлітків не грали в ігри на комп'ютері, планшеті, приставці, смартфоні або іншому електронному пристрої (табл. 5.2.4). Щодня грали в онлайн-ігри 12,5% підлітків (16,3% хлопців і 9,2% дівчат) (рис. 5.2.3). Порівняно з 2019 р. частка підлітків, які жодного дня не грали в онлайн-ігри протягом останніх 7 днів зросла на 4,0% – з 34,5% у 2019 р. до 38,5% у 2024 р., а частка підлітків, які щодня грали в онлайн-ігри, зменшилася – з 18,6% у 2019 р. до 12,5% у 2024 р.

Таблиця 5.2.3

Кількість часу, що витрачається за іграми на комп'ютері, планшеті, приставці, смартфоні або іншому електронному пристрої у робочі дні та вихідні за останні 30 днів, *за типами закладу освіти та населеного пункту, %*

	Тип закладу освіти			Тип населеного пункту			Серед усіх
	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	Місто	Селище	Село	
У робочий день (понеділок – п'ятниця)							
Жодної	25,0	40,5	25,1	23,0	28,7	30,5	**25,7**
Пів години або менше	11,1	12,2	9,6	10,7	12,8	11,4	**11,1**
Близько 1 години	12,5	9,2	12,2	12,7	9,0	12,2	**12,3**
Близько 2–3 годин	20,1	13,3	21,1	20,3	17,0	19,4	**19,8**
Близько 4–5 годин	13,7	12,2	16,3	14,3	16,8	12,0	**13,8**
6 годин і більше	17,6	12,5	15,8	18,9	15,7	14,4	**17,3**
У вихідний (суботу, неділю) або на канікулах							
Жодної	25,9	39,9	27,0	23,6	28,5	32,2	**26,5**
Пів години або менше	9,8	12,5	9,1	9,4	11,7	10,5	**9,9**
Близько 1 години	12,3	8,4	11,7	12,5	11,5	11,4	**12,1**
Близько 2–3 годин	18,9	13,3	19,6	19,3	18,7	17,5	**18,7**
Близько 4–5 годин	14,6	9,2	15,3	15,3	12,7	12,9	**14,4**
6 годин і більше	18,5	16,6	17,2	19,9	17,0	15,4	**18,4**

Таблиця 5.2.4

Кількість часу, що витрачається за іграми на комп'ютері, планшеті, приставці, смартфоні або іншому електронному пристрої у робочі дні та вихідні за останні 7 днів, *за статтю та типом населеного пункту, %*

	Стать		Тип населеного пункту			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	
Жодного	31,9	44,2	35,3	40,2	44,9	**38,5**
1 день	14,7	15,4	14,7	17,0	15,6	**15,1**
2 дні	8,7	8,9	9,1	9,7	7,8	**8,8**
3 дні	8,7	8,2	9,2	7,2	7,1	**8,4**
4 дні	7,5	5,3	6,8	5,7	5,5	**6,3**
5 днів	5,8	4,4	5,5	4,2	4,5	**5,1**
6 днів	6,4	4,4	5,6	4,5	4,9	**5,3**
7 днів	16,3	9,2	13,9	11,7	9,7	**12,5**

Рис. 5.2.3. Частка респондентів, які щодня грали в ігри на комп'ютері, планшеті, приставці, смартфоні або іншому електронному пристрої протягом останніх 7 днів, *%*

За даними дослідження, дівчата менше грають в онлайн-ігри. Так, майже половина дівчат (44,2%) зазначила, що жодного дня не грали в онлайн-ігри, а частка дівчат, які грали щодня, є майже вдвічі меншою, ніж частка хлопців – 9,2% та 16,3% відповідно (рис. 5.2.3). Підлітки, які проживають у сільській місцевості, менше часу проводять за онлайн-іграми, ніж підлітки, які проживають у містах (табл. 5.2.4).

Істотної різниці в ігровій поведінці різних вікових груп не виявлено (табл. 5.2.5).

Найбільше часу за онлайн-іграми протягом останніх 7 днів провели учні ЗЗСО, а найменше – учні ЗП(ПТ)О (табл. 5.2.6). Так, протягом останніх 7 днів майже половина учнів ЗП(ПТ)О (48,4%) жодного дня не грали в онлайн-ігри, а частка опитаних, які грали щодня, є меншою, ніж учнів ЗЗСО (8,2% та 12,7% відповідно). Порівняно з 2019 р. частка учнів ЗП(ПТ)О, які жодного дня протягом останніх 7 днів не грали в онлайн-ігри, істотно збільшилась (з 35,0% до 48,4%), а частка тих, які грали щодня, істотно зменшилась (з 18,6% до 8,2%). Зменшилася порівняно з 2019 р. ігрова активність і учнів ЗЗСО. Так, частка тих, які щодня грали в онлайн-ігри, зменшилась з 19,5% до 12,7%, а частка тих, які жодного дня не грали – збільшилася з 33,3% до 38,0%.

Таблиця 5.2.5

Кількість днів за останні 7 днів, в які підлітки проводили час за грою на комп'ютері, планшеті, приставці, смартфоні або іншому електронному пристрої, *за віком і статтю, %*

	2006–2007 р. н.			2008 р. н.			2009–2010 р. н.			Хлопці	Дівчат	Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх			
Жодного	29,6	45,8	37,5	32,6	44,0	38,8	32,1	43,8	38,6	31,9	44,2	38,5
1 день	16,8	14,6	15,7	15,1	15,8	15,4	13,0	15,3	14,3	14,7	15,4	15,1
2 дні	8,6	10,4	9,4	8,5	8,4	8,4	9,1	9,0	9,0	8,7	8,9	8,8
3 дні	8,8	7,6	8,2	8,0	7,9	7,9	9,7	8,9	9,3	8,7	8,2	8,4
4 дні	8,7	3,5	6,2	7,2	5,7	6,4	7,3	5,6	6,3	7,5	5,3	6,3
5 днів	5,5	5,4	5,4	5,8	4,1	4,8	6,1	4,6	5,3	5,8	4,4	5,1
6 днів	5,3	4,4	4,9	6,5	4,2	5,2	6,7	4,6	5,6	6,4	4,4	5,3
7 днів	16,7	8,3	12,6	16,4	10,0	12,9	16,0	8,2	11,7	16,3	9,2	12,5

Таблиця 5.2.6

Кількість днів за останні 7 днів, в які підлітки проводили час за грою на комп'ютері, планшеті, приставці, смартфоні або іншому електронному пристрої, *за типом закладу освіти, %*

	Тип закладу освіти					
	ЗЗСО		ЗП(ПТ)О		ЗФПО	
	2019 р.	2024 р.	2019 р.	2024 р.	2019 р.	2024 р.
Жодного дня	33,3	38,0	35,0	48,4	41,1	39,7
1 день	15,4	15,1	16,1	14,9	18,1	15,1
2 дні	8,8	8,7	10,8	8,7	9,6	8,8
3 дні	8,6	8,5	9,3	6,5	7,2	8,4
4 дні	5,9	6,4	4,8	6,0	4,5	6,3
5 днів	5,4	5,2	3,3	3,0	3,9	5,1
6 днів	3,1	5,4	2,1	4,3	2,3	5,3
7 днів	19,5	12,7	18,6	8,2	13,3	12,5

Проблему надмірної кількості часу, який вони витрачають на онлайн-ігри, підлітки усвідомлюють.

Порівняно з 2019 р. істотно зросла частка підлітків (з 27,5% до 36,6%), які вважають, що вони проводять забагато часу за онлайн-іграми, тих, які зазначають про зв'язок між настроєм і можливістю пограти – з 13,9% до 24,4%, та тих, чиї батьки вважають, що вони проводять забагато часу за онлайн-іграми – з 25,7% до 32,5% (рис. 5.2.4).

Рис. 5.2.4. Розподіл респондентів, які погоджуються (сума відповідей «повністю погоджуюся» та «частково погоджуюся») з твердженнями щодо ігор за комп'ютером, планшетом, приставкою, смартфоном або іншим електронним пристроєм, *%*

Понад третину опитаних підлітків (36,6%) визнають, що вони забагато часу грають в онлайн-ігри (табл. 5.2.7). Частіше це визнають хлопці, ніж дівчата (45,2% хлопців і 29,2% дівчат), учні ЗП(ПТ)О (40,2%) та ЗПФО (39,3%).

Таблиця 5.2.7

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Наскільки ти погоджуєшся або не погоджуєшся з такими твердженнями щодо ігор за комп'ютером, планшетом, приставкою, смартфоном або іншим електронним пристроєм?», *%*

	Повністю погоджуюся	Частково погоджуюся	Як погоджуюся, так і не погоджуюся	Частково не погоджуюся	Повністю не погоджуюся
Я вважаю, що проводжу забагато часу за іграми	19,6	17,0	14,8	14,5	34,1
У мене псується настрій, коли я не можу провести час за іграми	14,0	10,4	12,8	14,7	48,1
Мої батьки кажуть, що я проводжу забагато часу за іграми	15,8	17,7	14,4	13,8	43,4

Майже чверть опитаних підлітків (24,4%) зазначили про залежність настрою від можливості провести час за онлайн-іграми. Це визнає майже третина хлопців (31,1%) та 18,7% дівчат. Таку залежність відчувають переважно учні ЗП(ПТ)О (31,0%).

Третина підлітків (33,5%, серед них 37,8% хлопців і 20,5% дівчат) відмітили також, що їхні батьки зазначають, що за іграми вони проводять забагато часу. Батьківський контроль здебільшого відчувають також учні ЗП(ПТ)О (35,4%).

Підлітки молодшої вікової групи (2009–2010 років народження) частіше, ніж підлітки інших вікових груп, зазначають, що вони отримують зауваження батьків щодо часу проведення за іграми (30,6%) та вважають, що проводять забагато часу за онлайн-іграми (38,5%).

5.3. Азартні ігри

Переважна більшість опитаних підлітків (81,0%) протягом останніх 12 місяців жодного разу не грали в азартні ігри на гроші (табл. 5.3.1). Частка дівчат, яка не грала в азартні ігри на гроші протягом цього часу, є більшою (85,5%), ніж частка хлопців (75,8%). Більша частка опитаних, які не грали жодного дня, проживає в селищі.

Таблиця 5.3.1

Кількість часу, що витрачається для гри в азартні ігри на гроші протягом останніх 12 місяців, *за статтю, типами закладу освіти та поселення населеного пункту, %*

	Стать		Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	
Я не грав(ла) в азартні ігри на гроші протягом останніх 12 місяців	75,8	85,5	79,7	84,7	82,9	81,1	81,8	79,2	**81,0**
1 раз на місяць або рідше	11,0	7,1	9,2	7,0	8,8	9,1	7,1	7,9	**8,9**
2–4 рази на місяць	6,0	3,3	5,0	4,0	3,8	4,5	5,4	5,5	**4,5**

Порівняно з 2019 р. частка опитаних, які жодного разу не грали в азартні ігри протягом останнього року, зменшилася з 85,9% до 81% (рис. 5.3.1). Більш різке падіння показника спостерігається серед дівчат – на 8%, тоді як серед хлопців – на 2%.

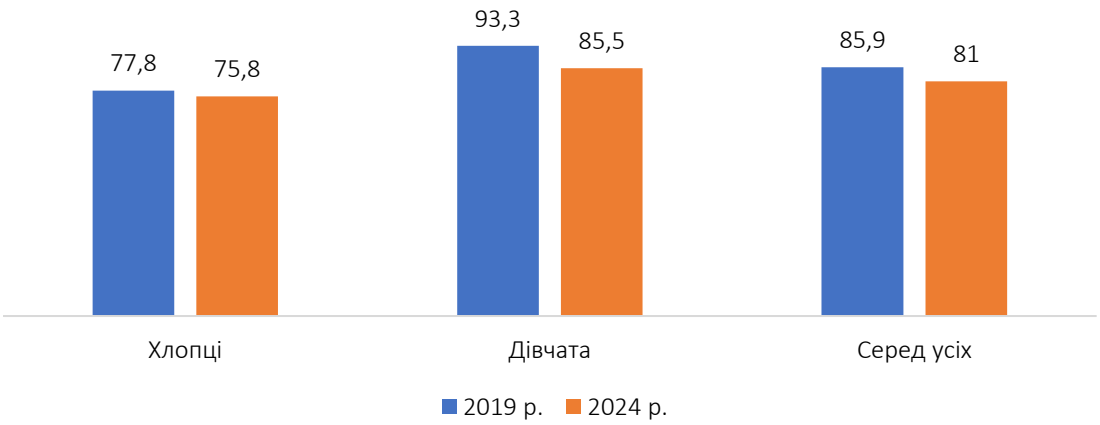

Рис. 5.3.1. Частка респондентів, які жодного разу не грали в азартні ігри на гроші протягом останніх 12 місяців, *%*

Грають в азартні ігри на гроші один раз на місяць або рідше 8,9% підлітків, 4,5% вказали, що грають 2-4 рази на місяць, а 5,5% зазначили, що грають часто (2-3 рази на тиждень або частіше). Епізодична участь в азартних іграх більше характерна для молодших учнів 2009-2010 р.н. – 9,8%, менше для старших вікових груп (рис. 5.3.2).

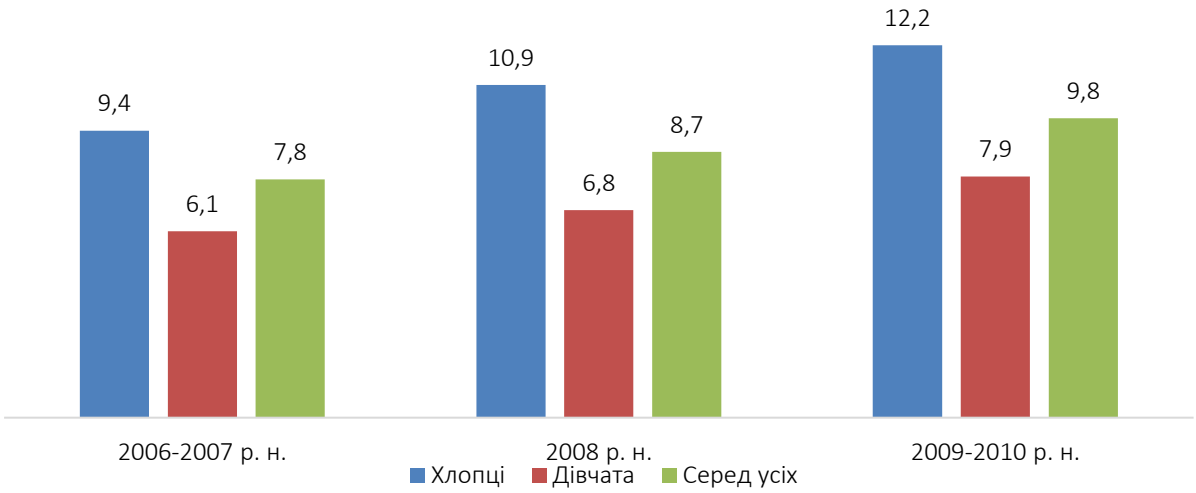

Рис. 5.3.2. Частка підлітків, які грали в азартні ігри 1 раз на місяць або рідше протягом останніх 12 місяців, *за віком і статтю, %*

Кожен двадцятий підліток (5,5%, 7,2% хлопців і 4,1% дівчат) грає в азартні ігри на гроші 2–3 рази на тиждень або більше. Порівняно з 2019 р. частка цих підлітків зросла вдвічі – з 2,7% (4,9% хлопців і 0,7% дівчат). Тобто, частка дівчат, які грають в азартні ігри на гроші 2–3 рази на тиждень або більше, порівняно з 2019 р. зросла майже у 6 разів.

Істотних розбіжностей у кількості часу, який витрачається підлітками для гри в азартні ігри на гроші, за віком підлітків, типом закладу освіти та місцем проживання не спостерігається.

Переважна більшість підлітків (7,0%) витрачала на гру в азартні ігри від 0,5 години до 2 годин протягом дня (табл. 5.3.2). Приділяли іграм до 30 хвилин 5,8% підлітків, а понад 2 години на день – 4,1%. Щоденно найбільше часу проводили за азартними іграми хлопці. Інших істотних відмінностей не виявлено. Порівняно з 2019 р. майже вдвічі зросла частка підлітків, які грали в азартні ігри на гроші в звичайний день понад 2 години – з 2,2% у 2019 р. до 4,1% у 2024 р.

Серед опитаних 9,2% підлітків повідомили, що вони грали в азартні ігри на гроші більше ніж 2 години за один раз протягом останніх 12 місяців. Частіше за інших більш ніж 2 години за раз грали хлопці (13,0% хлопців і 6,0% дівчат), жителі міст (10,5%) та учні ЗП(ПТ)О (10,8%). У 2019 р. тільки 6,2% підлітків грали на гроші більше ніж 2 години за один раз.

Найчастіше підлітки грали в карти на гроші (12,6% у барах і клубах, 11,0% он-лайн) та на гральних автоматах (10,8% у барах і клубах, 9,6% он-лайн) (рис. 5.3.3 та 5.3.4). Хлопці частіше, ніж дівчата, грають в азартні ігри на гроші і в реальному життя і он-лайн. За віковим розподілом найчастіше грають у карти на гроші підлітки 2006–2007 років народження (15,1% в реальному житті, та 12,5% он-лайн). Учні ЗП(ПТ)О найчастіше грають на гроші у реальному житті (13,8% на гральних автоматах, 14,7% в карти, 11,7% в лотерею, 10,5% роблять ставки) та он-лайн (10,9% на гральних автоматах, 11,2% в карти, 9,2% в лотерею, 9,8% роблять ставки). Щодо аналізу за місцем проживання, то жителі міст найчастіше грають на гроші як у реальному житті (14,2% грають у карти), так і он-лайн (10,6% грають на гральних автоматах, 12,4% в карти, 9,7% в лотерею, 9,1% роблять ставки у спорті або на тварин).

Таблиця 5.3.2

Кількість часу, що витрачається для гри в азартні ігри на гроші в звичайний день протягом останніх 12 місяців, *за статтю, типами закладу освіти та населеного пункту, %*

	Стать		Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	
Менше ніж 30 хвилин	7,9	4,0	5,9	5,8	5,6	5,8	7,3	4,3	**5,8**
Від 30 хвилин до 1 години	5,4	2,9	4,5	3,5	4,1	4,1	3,5	4,5	**4,1**
Від 1 до 2 годин	3,7	2,2	3,1	1,5	2,8	2,8	3,0	4,3	**2,9**
Від 2 до 3 годин	2,2	1,2	1,8	1,3	1,7	1,7	1,9	1,4	**1,7**
3 години або більше	3,6	1,3	2,8	1,3	2,4	2,4	2,2	2,6	**2,4**

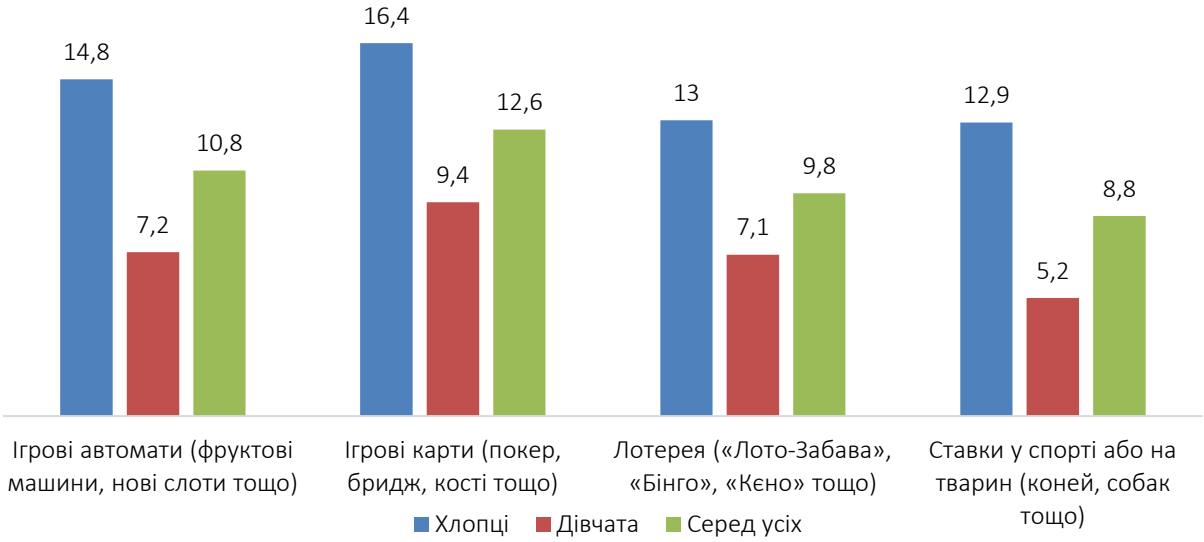

Рис. 5.3.3. Частка підлітків, які з певною частотою грали в азартні ігри в реальному житті (у таких місцях, як бари або клуби) протягом останніх 12 місяців, *за статтю, %**

* Сума відповідей: «1 раз на місяць або рідше», «3–4 рази на місяць», «2–3 рази на тиждень або частіше».

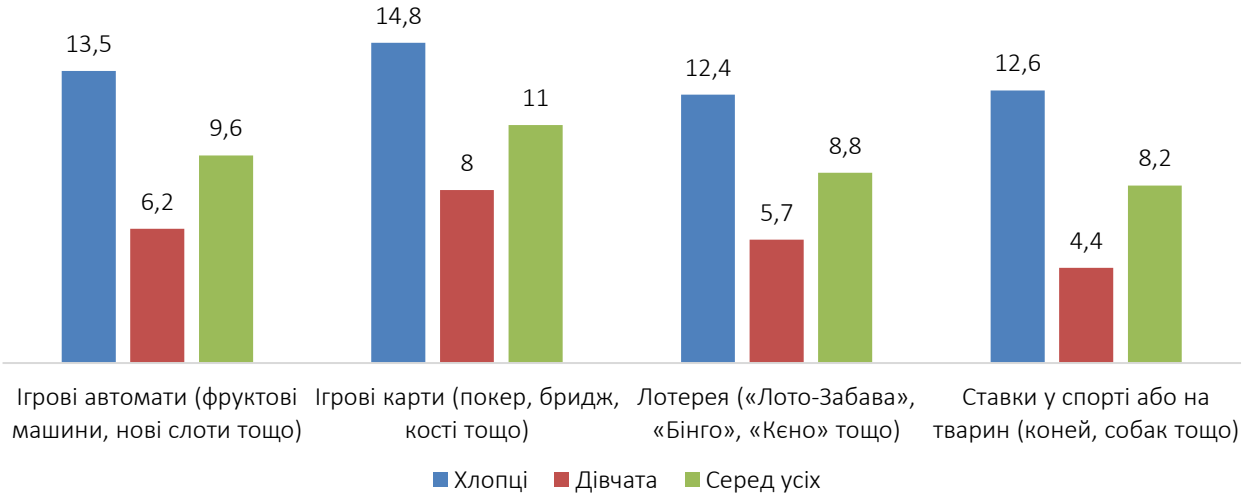

Рис. 5.3.4. Частка підлітків, які з певною частотою грали в азартні ігри он-лайн (в інтернеті) протягом останніх 12 місяців, *за статтю, %**

* Сума відповідей: «1 раз на місяць або рідше», «3–4 рази на місяць», «2–3 рази на тиждень або частіше».

Серед опитаних підлітків 13,7% повідомили, що вони відчували потребу ставити дедалі більше грошей в азартній грі, а 9,0% підлітків обманювали близьких людей про кількість грошей, які вони витрачають на азартні ігри (табл. 5.3.3). Частка хлопців, які відчували потребу збільшувати ставки в азартній грі, є більшою вдвічі, ніж частка дівчат (18,9% та 9,3% відповідно), а частка хлопців, які не говорили правду про витрати на азартні ігри, втричі вища, ніж частка дівчат (13,5% та 5,2% відповідно). Найчастіше, ніж у цілому за вибіркою, відчували потребу дедалі більше грошей ставити в азартній грі учні ЗП(ПТ)О (14,9%) та жителі міст (14,8%), а серед тих, які близьким говорили неправду про витрати в азартній грі – учні ЗП(ПТ)О (14,1%).

Таблиця 5.3.3

Індикатори залежності від азартних ігор *за статтю, %**

	Хлопці		Дівчата		Серед усіх	
	2019 р.	2024 р.	2019 р.	2024 р.	2019 р.	2024 р.
Чи ти коли-небудь відчував(ла) потребу ставити дедалі більше грошей в азартній грі?	8,9	18,9	2,4	9,3	**5,5**	**13,7**
Чи тобі коли-небудь доводилося говорити неправду (брехати) близьким людям про те, скільки грошей ти витратив(ла) на азартні ігри?	4,6	13,5	1,1	5,2	**2,8**	**9,0**

* Ствердні відповіді респондентів.

5.4. Фактори впливу на залежність від азартних ігор

Залежність від азартних ігор і добробут (рівень матеріального становища родини)

За результатами дослідження, найбільшу залежність від азартних ігор мають підлітки із заможних родин (27,6%) та сімей із рівнем достатку «ніжчий за середній» (22,4%). Якщо розглядати отримані результати за ґендерною ознакою, можна побачити, що частка хлопців, які мають залежність від азартних ігор, є більшою незалежно від рівня добробуту родини (рис. 5.4.1).

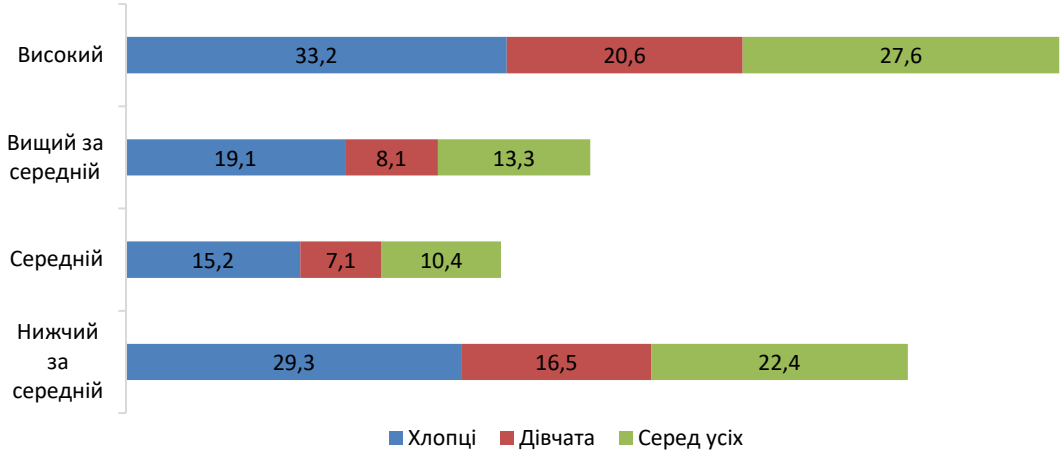

Рис. 5.4.1. Частка підлітків, які мають залежність від азартних ігор, *за рівнем матеріального становища родини та статтю, %*

Для виявлення проблематичної гри в азартні ігри на основі двох індикаторів розраховано показник проблематичної гри. Респондентам було поставлено запитання: чи відчували вони коли-небудь потребу ставити дедалі більше грошей в азартній грі; чи доводилося їм обманювати близьких щодо кількості витрачених на гру коштів. Якщо респонденти відповіли «ні» на обидва запитання – відсутність залежності; залежність від азартних ігор – відсоток опитаних, які хоча б на одне запитання відповіли «так»; проблематична залежність від азартних ігор[14] – відсоток тих, які відповіли «так» на обидва запитання. У сумі відсотки не становлять 100, оскільки опитані, які відповіли «так» на обидва запитання, становлять частку респондентів, які відповіли «так» хоча б на одне запитання.

Отже, часткову залежність від азартних ігор мають більшою мірою підлітки із сімей з високим рівнем матеріального становища (14,1%) та «нижчим за середній» (13,4%). Хлопці демонструють часткову залежність більшою мірою, ніж дівчата, у всіх категоріях сімей за рівнем добробуту. Найбільша частка хлопців із частковою залежністю виховується в родинах із рівнем матеріального становища «нижчий за середній» – 17,3%, а найбільша частка частково залежних дівчатпроживає у сім'ях з «високим» рівнем добробуту – 11,6% (рис. 5.4.2).

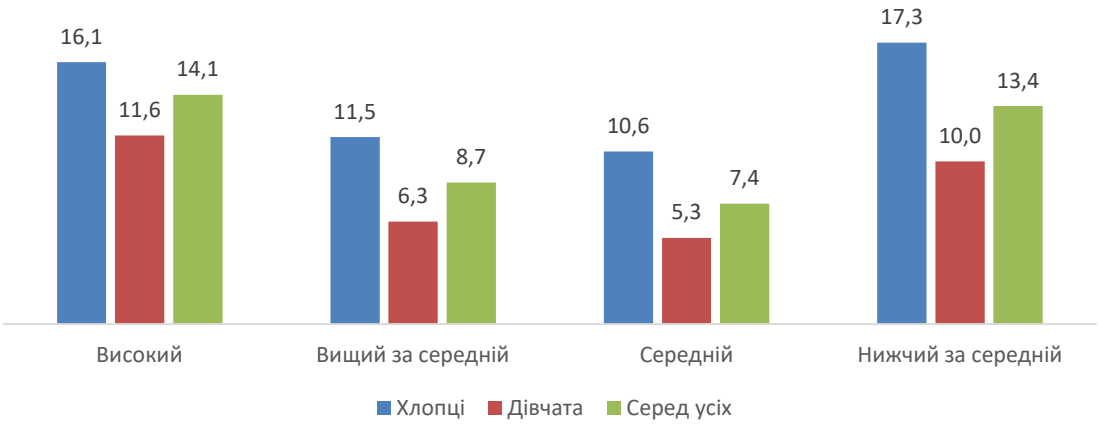

Рис. 5.4.2. Часткова залежність від азартних ігор, *за рівнем матеріального становища родини та статтю, %*

[14] Johnson E.E., Hamer R., Nora R.M., Tan B., Eistenstein N., Englehart C. The lie/bet questionnaire for screening pathological gamblers. *Psychological Reports.* 1988. Vol. 80. P. 83–88.

Проблематична залежність повторює патерн часткової залежності – спостерігаємо найбільшу частку залежних серед підлітків, які виховуються в сім'ях із «високим» (13,5%) та «нижчим за середній» – 9,1% рівнями добробуту. Частка хлопців, які мають залежність від азартних ігор, становить 17,1% дівчат (9%) і вони проживають в сім'ях із високим рівнем матеріального становища(рис. 5.4.3).

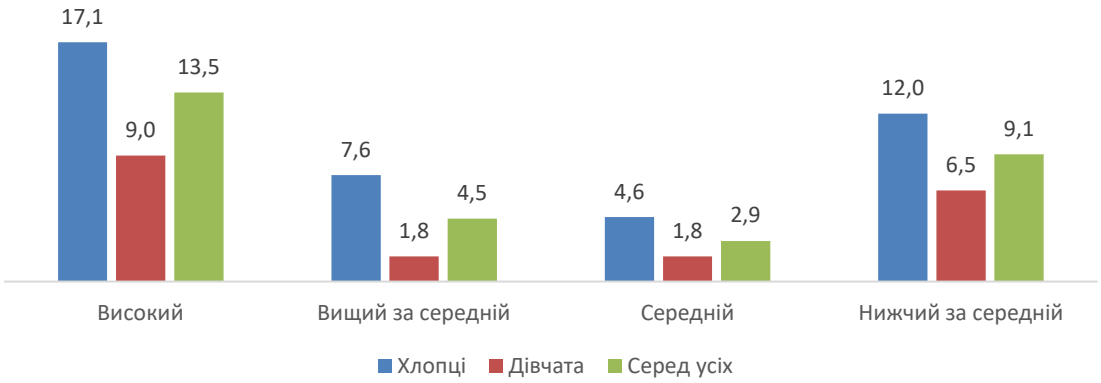

Рис. 5.4.3. Проблематична залежність від азартних ігор, *за рівнем матеріального становища родини та статтю, %*

Залежність від азартних ігор і вимушене переміщення внаслідок війни

За результатами дослідження, наявний вплив досвіду вимушеного переміщення на залежність від азартних ігор. Серед підлітків, які є ВПО, 26,7% опитаних мають залежність від азартних ігор, тоді як серед тих, які такого досвіду не мають – 15,2% (рис. 5.4.4).

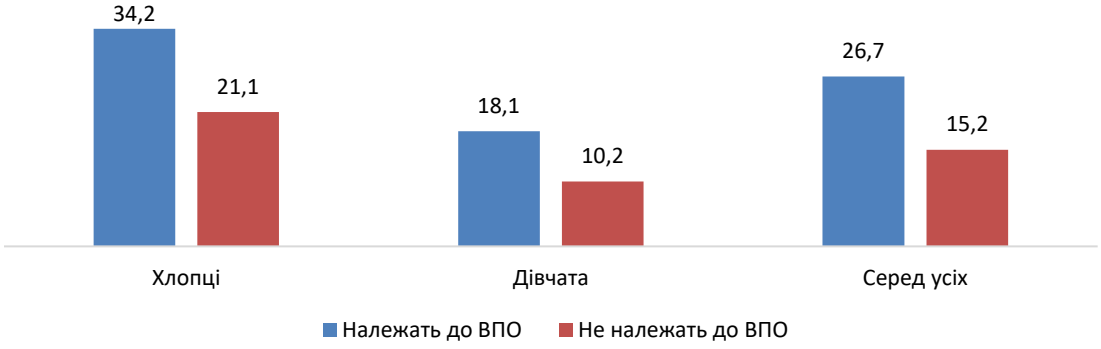

Рис. 5.4.4. Частка підлітків, які мають залежність від азартних ігор, у розрізі належності до ВПО, *за статтю, %*

Найбільше значення показника часткової залежності від азартних ігор демонструють ВПО: хлопці –(19%) та дівчата-(10,8%). За проблематичною залежністю тенденція аналогічна – найбільше значення показника у ВПО: хлопців –15,2%, а дівчат – 7,2% (рис. 5.4.5).

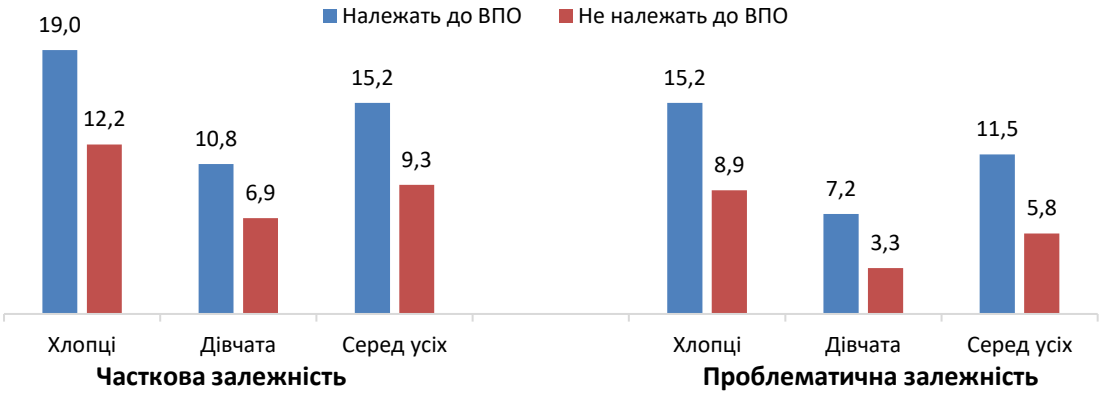

Рис. 5.4.5. Частка залежних від азартних ігор підлітків у розрізі приналежності до ВПО, *за статтю та типом залежності, %*

Залежність від азартних ігор і травматичний вплив війни

Травматичний вплив війни на залежність підлітків від азартних ігор наочно продемонстровано на рис. 5.4.6. Підлітки, які зазнали такого впливу, мають у два рази більшу залежність від азартних ігор, ніж їх однолітки, які не зазнавали впливу війни (21,9% серед тих, які зазнали впливу, 10,8% – серед тих, які не зазнали).

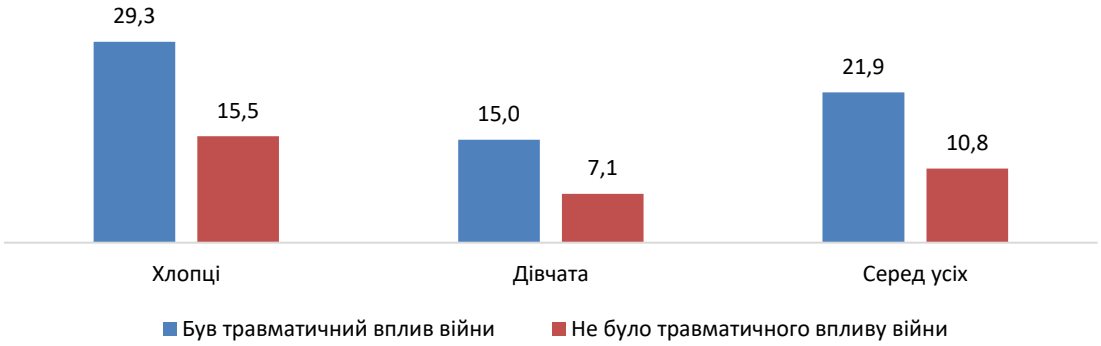

Рис. 5.4.6. Частка підлітків, які мають залежність від азартних ігор, у розрізі травматичного впливу війни, *%*

Підлітки, які зазначили про травматичний досвід війни, мають більшу як часткову (12,4%), так і проблематичну (9,5%) залежність від азартних ігор, ніж їхні однолітки, які не зазначають про такий досвід – відповідно 7,5% та 3,4%. Більшою мірою до залежності від азартних ігор схильні хлопці (рис. 5.4.7).

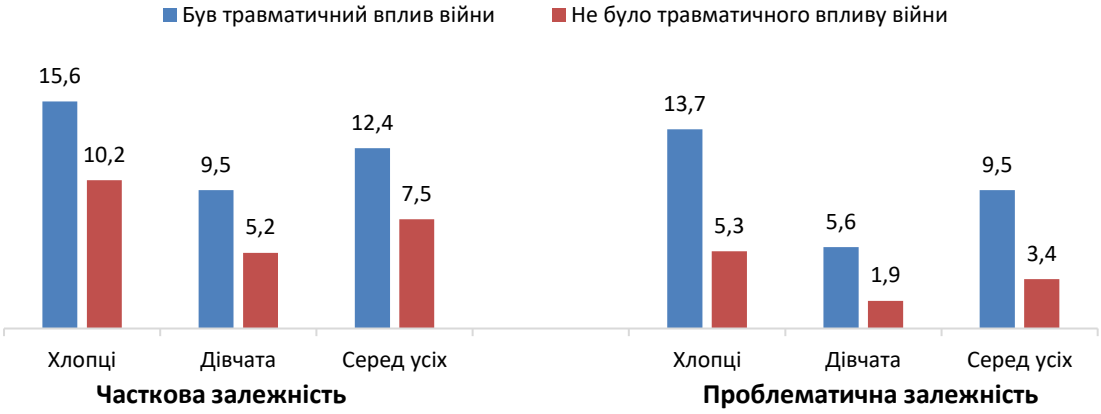

Рис. 5.4.7. Частка залежних від азартних ігор підлітків у розрізі травматичного впливу війни, *за статтю та типом залежності, %*

Залежність від азартних ігор і поінформованість батьків

Чітко прослідковується залежність поінформованості батьків щодо проводження вільного часу власних дітей та залежності підлітків від азартних ігор. Серед підлітків, чиї батьки поінформовані, показник залежності складає 13,5%, серед тих, чиї батьки не поінформовані – 29,5%. Дещо менший вплив має поінформованість батьків на залежність від азартних ігор серед хлопців, ніж серед дівчат (рис. 5.4.8).

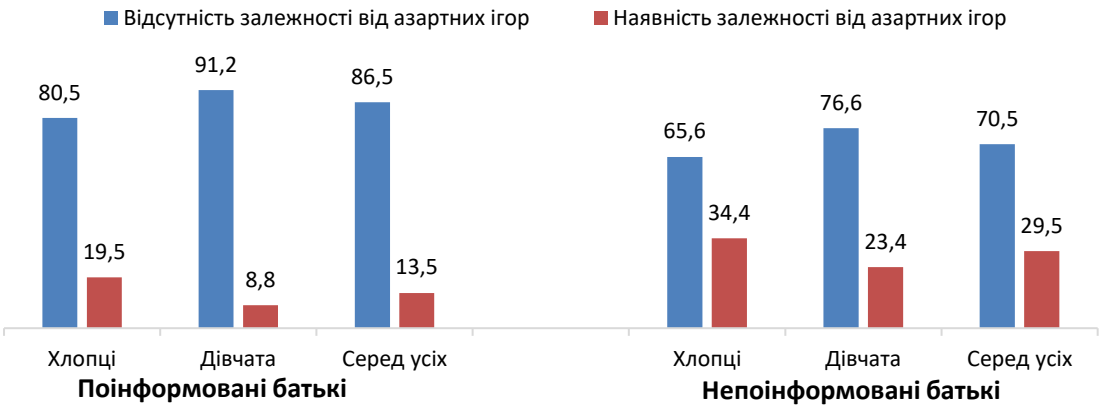

Рис. 5.4.8. Наявність залежності від азартних ігор у розрізі поінформованості батьків, *за статтю, %*

Підлітки, які виховуються поінформованими про їхні справи у вільний час батьками, менш схильні до проявів як часткової, так і проблематичної залежності. Лише у 8% можна констатувати часткову залежність від азартних ігор та у 5,5% – проблематичну залежність. У підлітків, чиї батьки не поінформовані про їхній вільний час, можна констатувати часткову (18,8%) та проблематичну (10,7%) залежність від азартних ігор.

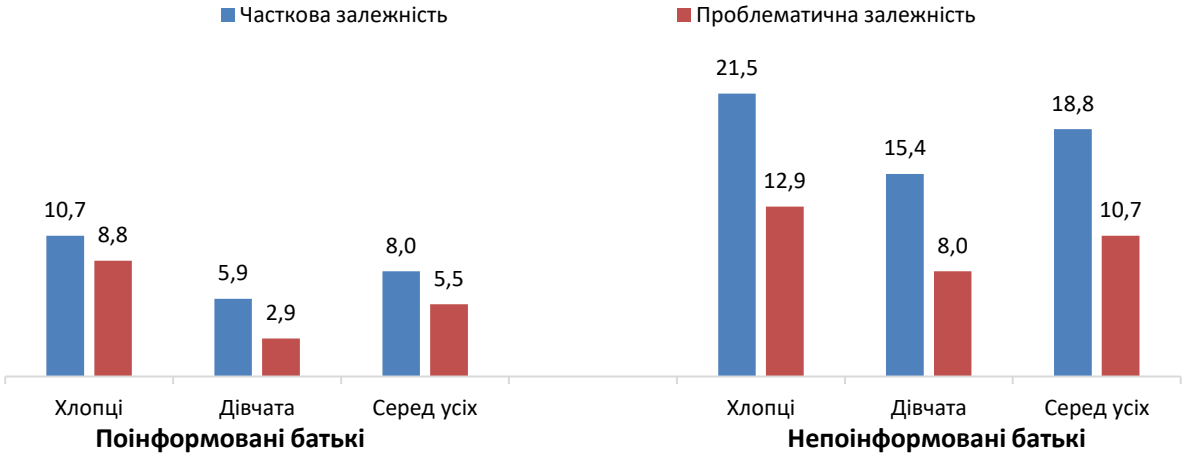

Рис. 5.4.9. Частка залежних від азартних ігор підлітків у розрізі поінформованості батьків, *за статтю та типом залежності, %*

Депресія, стрес і тривожність на фоні залежності від азартних ігор

Рівень депресії тривожності та стресу у підлітків, які мають залежність від азартних ігор, є вищим, ніж у їхніх однолітків, які такої залежності не мають. Більшою мірою підвищується показник рівня депресії – у респондентів без залежності він складає 30,9%, із залежністю – 38,1%. Це характерно як для хлопців (25,2% – показник рівня депресії у хлопців без залежності; 35,2% – із залежністю від ігор), так і для дівчат (35,1% рівень показника депресії у дівчат без залежності, 43,2% – із залежністю від ігор). Найменше зростання демонструє показник рівня стресу, який для респондентів без залежності становить 21,1%, із залежністю – 24,7% (табл. 5.4.1).

Таблиця 5.4.1

Поширеність підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу в розрізі залежності від азартних ігор, *за статтю, %*

	Відсутня залежність від азартних ігор			Наявна залежність від азартних ігор		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Депресія	25,2	35,1	30,9	35,2	43,2	38,1
Тривожність	24,5	41,5	34,2	35,2	46,3	39,2
Стрес	13,6	26,7	21,1	20,7	32,0	24,7

За результатами дослідження, часткова залежність викликає більше підвищення показників рівня депресії, тривожності та стресу, ніж проблематична залежність від азартних ігор. Це можна пояснити тим, що проблематична залежність – це наступна за частковою стадія залежності. Сплеск нервових станів припадає саме на фазу часткової залежності, коли підлітки відчувають викид адреналіну від підвищення ставок або докори совісті від брехні батькам. Нагадаємо, що для виявлення проблематичної гри респондентам стивилися запитання: чи відчували вони коли-небудь потребу ставити дедалі більше грошей в азартній грі; чи доводилося їм обманювати близьких щодо кількості витрачених на гру коштів.

Згідно з аналізом показників рівня депресії, тривожності та стресу, при частковій залежності від азартних ігор насамперед підвищується рівень показника депресії – з 30,9% серед тих, у кого немає залежності, до 40,3% серед тих, у кого наявна часткова залежність. Зростання показника відбувається в більшості завдяки хлопцям – 25,2% без залежності та 37,4% з частковою залежністю. Ця тенденція є тотожною для показників рівня тривожності та стресу та з меншими показниками відтворюється для проблематичної залежності (табл. 5.4.2).

Таблиця 5.4.2

Поширеність підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу, *за типом залежності від азартних ігор і статтю, %*

	Залежність від азартних ігор відсутня			Часткова залежність від азартних ігор			Проблематична залежність від азартних ігор		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Депресія	25,2	35,1	30,9	37,4	44,8	40,3	32,3	40,1	34,7
Тривожність	24,5	41,5	34,2	36,0	46,2	40,0	34,1	46,5	37,9
Стрес	13,6	26,7	21,1	20,9	32,3	25,4	20,4	31,4	23,7

Ключові результати за розділом

- 54,6% підлітків вважають, що проводять забагато часу у соціальних мережах, 31,1% підлітків зазначають, що у них псується настрій, коли вони не можуть проводити час у соціальних мережах, 39,4% – їхні батьки кажуть, що вони проводять забагато часу в соціальних мережах.
- Майже кожен п’ятий підліток (19,2%) грає у комп’ютерні ігри хоча б 1 раз на тиждень, а майже третина (31,8%) щодня.
- Майже кожен п’ятий підліток (17,3% у робочі дні та 18,4% у вихідні або на канікулах) за останні 30 днів проводив за комп’ютерними іграми 6 годин і більше.
- Порівняно з 2019 р. частка дівчат, які проводять за іграми 6 годин і більше у робочі дні, зросла майже втричі (з 4,9% у 2019 р. до 14,0% у 2024 р.), а у вихідні або на канікулах – удвічі (з 7,6% у 2019 р. до 14,7% у 2024 р.).
- За останні 7 днів щодня грали в онлайн-ігри 12,5% підлітків (16,3% хлопців і 9,2% дівчат).
- Понад третину підлітків (36,6%) визнають, що вони забагато часу проводять за онлайн-іграми, чверть підлітків (24,4%) зазначила про залежність настрою від можливості провести час за онлайн-іграми, третина підлітків (33,5%) відмітили також, що їхні батьки кажуть, що за онлайн-іграми вони проводять забагато часу.
- Кожен двадцятий підліток (5,5%) грає в азартні ігри на гроші 2–3 рази на тиждень або більше. Порівняно з 2019 р. частка цих підлітків зросла вдвічі – з 2,7% (серед них 4,9% хлопців і 0,7% дівчат) до 5,5% (7,2% хлопців і 4,1% дівчат), а частка дівчат – майже у 6 разів.
- 4,1% підлітків витрачали на гру в азартні ігри на гроші понад 2 години на день, а 7,0% – від 0,5 години до 2 годин на день. Порівняно з 2019 р., частка тих, які грали понад 2 години на день, зросла вдвічі – з 2,2% у 2019 р. до 4,1% у 2024 р.
- 9,2% підлітків (у 2019 р. – 6,2%) грали в азартні ігри на гроші понад 2 години за один раз.
- Найчастіше підлітки грають на гроші в карти (12,6% у барах і клубах, 11,0% онлайн) та на гральних автоматах (10,8% у барах та клубах, 9,6% он-лайн). Грають на гроші переважно хлопці та учні ЗП(ПТ)О.
- 13,7% підлітків відчували потребу ставити дедалі більше грошей в азартній грі, а 9,0% обманювали близьких людей про те, скільки грошей вони витрачають на азартні ігри. І ці показники порівняно з 2019 р. зросли втричі.
- Найбільшу залежність від азартних ігор мають підлітки із заможних родин – 27,6%, сімей із рівнем достатку «ніжчим за середній».

- Частка хлопців, які мають залежність від азартних ігор, є більшою.
- Часткову залежність від азартних ігор мають більшою мірою підлітки із сімей з високим рівнем добробуту (14,1%) та «нижчим за середній» (13,4%).
- Найбільша частка залежних як хлопців (17,1%), так і дівчат (9%) проживає у сім'ях із високим рівнем доходів матеріального становища.
- Серед підлітків, які належать доВПО, 26,7% мають залежність від азартних ігор, тоді як серед тих, які такого досвіду не мають – 15,2%.
- Підлітки, які зазнали впливу війни, мають у два рази більшу залежність від азартних ігор, ніж їхні однолітки, які не зазнавали впливу війни.
- Підлітки, які мали травматичний досвід війни, мають більшу як часткову (12,4%), так і проблематичну (9,5%) залежність від азартних ігор, ніж їхні однолітки, які не мали такого досвіду.
- Прослідковується залежність поінформованості батьків щодо проводження вільного часу власних дітей і залежності підлітків від азартних ігор. Серед підлітків, чиї батьки поінформовані, показник залежності становить 13,5%, серед тих, чиї батьки непоінформовані, – 29,5%. Дещо менший вплив має поінформованість батьків на залежність від азартних ігор серед хлопців, ніж серед дівчат.
- Рівень депресії, тривожності та стресу у підлітків, які мають залежність від азартних ігор, є вищим, ніж у їхніх однолітків, які такої залежності не мають. Більшою мірою підвищується показник рівня депресії – у респондентів без залежності він складає 30,9%, із залежністю – 38,1%.

РОЗДІЛ 6. СОЦІАЛЬНЕ ОТОЧЕННЯ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ПОВЕДІНКОВІ ПРАКТИКИ ПІДЛІТКІВ

6.1. Батьківська сім'я

Згідно з результатами дослідження, 2,3% підлітків не бачаться або не мають батька, а 0,6% опитаних не бачаться з матір'ю або не мають її.

Освітній рівень матерів є дещо вищим за освітній рівень батьків. Повну вищу освіту мають 19,7% батьків і 28,9% матерів; професійно-технічну – 19,2% батьків і 22,5% матерів; неповну середню – 12,3% батьків і 7,2% матерів; початкову – 9,3% батьків і 5,8% матерів. Майже кожен п'ятий підліток не знає, яку саме освіту здобули його батьки – батько (21,8%) і матір (19,6%).

Нижчий рівень освіти мають батьки учнів ЗП(ПТ)О – частка батьків, які мають початкову освіту, складає 17,7% серед батьків і 12,5% і матерів. Повну вищу освіту мають 6,8% батьків і 11,4% матерів учнів ЗП(ПТ)О.

Вищий рівень освіти у батьків підлітків, які проживають у містах. Частка батьків з початковою освітою складає 8,3% батьків і 4,8% матерів; здобули повну вищу освіту 23,5% батьків і 33,5% матерів (табл. 6.1.1).

Таблиця 6.1.1

Рівень освіти батьків, *за статтю, %*

	Освітній рівень батька			Освітній рівень матері		
	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Початкова освіта (неповних 9 класів)	11,8	7,2	9,3	7,3	4,5	5,8
Базова (неповна) середня освіта	12,8	11,8	12,3	7,6	6,9	7,2
Повна загальна середня освіта	14,9	15,9	15,5	15,7	15,0	15,4
Професійно-технічна освіта	17,3	20,7	19,2	21,0	23,8	22,5
Повна вища освіта	17,8	21,3	19,7	25,9	31,5	28,9
Не знаю	23,2	20,5	21,8	21,7	17,7	19,6
Немає / не бачуся з батьком / мамою	2,1	2,5	2,3	0,8	0,5	0,6

Більшість опитаних, незалежно від статі, року народження або типу населеного пункту проживання, схильні оцінювати добробут власних сімей як приблизно середній (39%), вищий за середній (28,3%), дуже високий (12,8%) та набагато вищий за середній (10,2%). Набагато нижчим за середній і дуже низьким вважають добробут власної родини 1,4% та 3,1% респондентів відповідно (табл. 6.1.2).

Таблиця 6.1.2

Оцінка підлітками рівня добробуту (статку) їхніх родин порівняно з іншими родинами в Україні?, *за статтю, %*

	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Дуже високий	16,4	9,6	12,8
Набагато вищий за середній	11,2	9,3	10,2
Вищий за середній	28,7	28,0	28,3
Приблизно середній	33,9	43,4	39,0
Нижчий за середній	4,4	6,0	5,2
Набагато нижчий за середній	1,6	1,3	1,4
Дуже низький	3,9	2,4	3,1

Відповідаючи на запитання стосовно осіб, з якими вони постійно проживають, підлітки мали можливість зазначити усіх членів родини. Так, найчастіше були названі мати (79,6%) та батько (64,1%), брати (30,3%) та сестри (28,7%), а також бабусі й дідусі (18,7%). З вітчимами або мачухами проживають відповідно 8,8% та 4,2% опитаних. З іншими родичами або не з родичами (в інтернаті тощо) проживають відповідно 5,8% і 2,7% респондентів. Ще 3,4% живуть самі (табл. 6.1.3).

Таблиця 6.1.3

Розподіл ствердних відповідей респондентів на запитання: «З ким ти постійно проживаєш?», *%**

* Сума відповідей не дорівнює 100%, оскільки респонденти мали можливість обрати декілька варіантів відповіді.

	Хлопці	Дівчата	Серед усіх
Живу один(а)	4,7	2,3	3,4
Із батьком	62,6	65,3	64,1
Із вітчимом	9,2	8,6	8,8
Із матір'ю	75,7	82,9	79,6
Із мачухою	4,9	3,6	4,2
Із братом (братами)	28,1	32,2	30,3
Із сестрою (сестрами)	27,2	30,1	28,7
Із бабусею і (або) дідусем	18,7	18,0	18,3
З іншими родичами	6,8	4,9	5,8
Не з родичами (в інтернаті тощо)	3,7	1,7	2,7

Більшість учнівської молоді відмітила (33,6%), що хоча б раз на тиждень проводить вечір поза домом (у кафе, на дискотеці, вечірці тощо), 21,9% роблять це 1–2 рази на місяць, а кожен п'ятий (19,9%) проводить вечір поза домом щодня. Лише декілька разів на рік це роблять 13% опитаних, ще 7,7% ніколи не проводять вечори поза домом. Здебільшого вечори поза домом проводять дівчата будь-якого віку: раз на тиждень – 37,4% (хлопці 29,2%), 1–2 рази на місяць – 21,9% (хлопці також 21,9%), щоденно – 21,3% (хлопці 18,3%).

Для проведення часу поза домом найчастіше необхідні гроші. Тож дослідження з'ясувало думку учнівської молоді стосовно можливостей отримання грошей у батьків. Більшість опитаних впевнені, що можуть позичити гроші у батьків – 60,5%, а можуть їх отримати (сума відповідей «майже завжди» та «часто») – 60,3%. Не можуть майже ніколи позичити або отримати гроші від батьків відповідно 23,7% і 19,8% респондентів – сума відповідей «майже ніколи» та «рідко» (рис. 6.1.1).

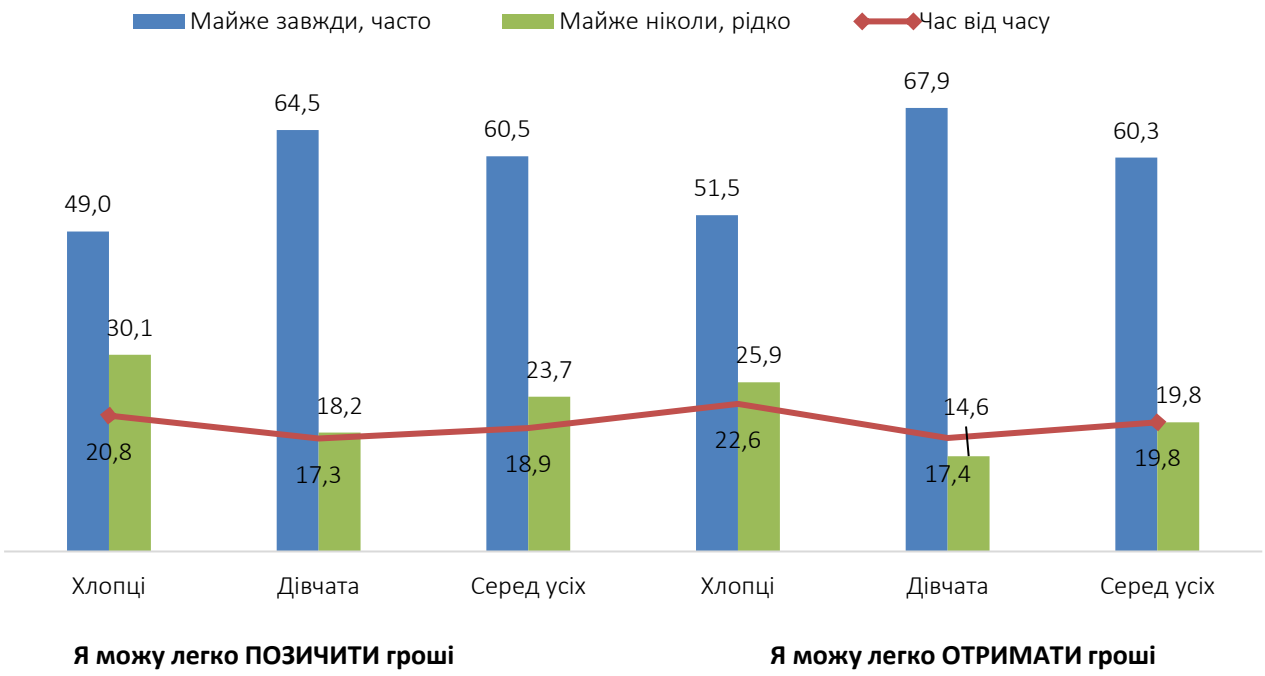

Рис. 6.1.1. Можливість отримати гроші від батьків, *за статтю, %**

* Сума відповідей: «майже завжди» + «часто», «майже ніколи» + «рідко».

Частіше позичити або отримати гроші від батьків можуть жителі міст. Значною мірою більше дівчата, ніж хлопці, та підлітки, які навчаються в ЗЗСО (табл. 6.1.4).

Таблиця 6.1.4

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Як часто зазначені твердження стосуються тебе?», *за статтю, типами закладу освіти та населеного пункту, %*

	Стать		Тип закладу освіти			Тип населеного пункту		
	Хлопці	Дівчата	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	Місто	Селище	Село
Я можу легко позичити гроші у моєї матері і / або мого батька								
Майже завжди	29,1	43,1	37,1	28,5	34,2	36,6	37,8	36,3
Часто	19,9	21,5	21,2	13,9	17,2	21,4	19,3	19,7
Час від часу	20,8	17,3	18,8	17,4	22,0	20,1	15,8	17,3
Рідко	12,5	8,5	9,9	16,3	14,8	9,4	11,5	12,2
Майже ніколи	17,6	9,6	12,9	23,9	11,7	12,5	15,5	14,5
Я можу легко отримати гроші у моєї матері і / або мого батька								
Майже завжди	29,2	44,2	38,2	24,5	30,9	38,1	37,0	35,8
Часто	22,3	23,7	23,3	19,0	22,0	23,3	19,0	23,5
Час від часу	22,6	17,4	19,6	19,0	24,9	20,5	19,7	18,3
Рідко	11,7	7,5	9,0	16,6	10,8	8,6	12,3	10,4
Майже ніколи	14,3	7,1	9,9	20,9	11,5	9,5	12,0	11,9

Здебільшого батьки знають, де (72,2%) та з ким (67,9%) діти проводять свій час вечорами, при цьому не обмежуючи їх чіткими правилами поведінки вдома (60,5%) та поза його межами (61,9%) (рис. 6.1.2).

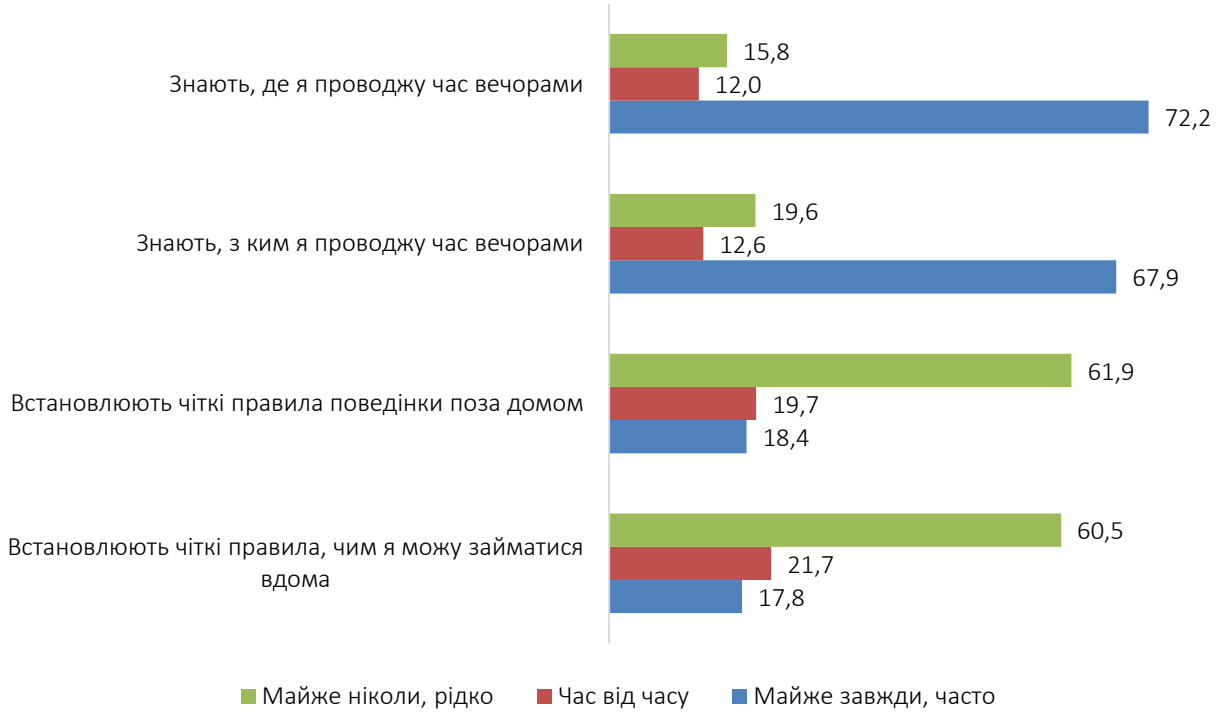

Рис. 6.1.2. Оцінка підлітками окремих аспектів взаємодії з батьками, *%**

* Сума відповідей «майже завжди» та «часто»; сума відповідей «майже ніколи» та «рідко».

Чіткі правила щодо того, чим можна займатися вдома, здебільшого встановлюють для молодшої вікової групи підлітків 2009–2010 років народження – 19,4% (для респондентів 2006–2007 років народження – 17,1%, для 2008 року народження – 17%).

Правила поведінки поза домом встановлюють також здебільшого для підлітків 2009–2010 років народження – 20,5%, 2008 року народження – 17%, потім контроль за правилами поведінки трохи підсилюється і 18,5% батьків встановлюють чіткі правила, як себе поводити поза домом для підлітків 2006–2007 років народження.

Правила поведінки як вдома, так і поза його межами трохи більше встановлюються для хлопців, ніж для дівчат.

Переважно батьки знають де і з ким проводять час їхні діти, незалежно від віку, але більш обізнаними батьки є щодо своїх дочок, ніж синів.

Кожен шостий підліток (15,8%) відмітив, що батьки «майже ніколи» або «рідко» знають, де вони проводять час вечорами, а кожен п'ятий (19,6%) зазначив, що батьки «майже ніколи» або «рідко» знають, з ким вони цей час проводять.

Менше за всіх батьки контролюють учнів ЗП(ПТ)О та тих, які проживають у селищі (табл. 6.1.5).

Таблиця 6.1.5

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Як часто зазначені твердження стосуються тебе?»,

за статтю, типами закладу освіти та населеного пункту, %

	Стать		Тип закладу освіти			Тип населеного пункту		
	Хлопці	Дівчата	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	Місто	Селище	Село
Мої батьки встановлюють чіткі правила щодо того, чим я можу займатися вдома								
Майже завжди	12,2	7,8	9,6	16,3	7,9	8,8	9,2	12,1
Часто	8,9	7,2	8,0	7,6	8,9	7,6	7,8	8,9
Час від часу	21,6	21,7	22,0	15,2	20,8	22,2	19,8	21,0
Рідко	24,9	26,6	26,0	20,4	26,6	25,7	28,2	25,5
Майже ніколи	32,4	36,8	34,4	40,5	35,9	35,7	35,0	32,6
Мої батьки встановлюють чіткі правила щодо того, що я можу робити поза домом								
Майже завжди	10,7	7,8	9,1	13,0	7,9	8,1	8,5	11,6
Часто	9,5	9,0	9,4	6,8	7,7	9,2	8,3	9,6
Час від часу	19,2	20,1	19,9	16,3	18,2	19,5	19,0	20,1
Рідко	24,3	28,0	26,5	23,1	26,1	26,5	28,5	25,5
Майже ніколи	36,3	35,1	35,1	40,8	40,2	36,7	35,7	33,3
Мої батьки знають, з ким я проводжу час вечорами								
Майже завжди	37,8	55,3	48,1	32,1	44,5	47,1	46,5	47,7
Часто	21,0	20,3	20,7	19,8	18,7	21,3	17,3	20,0
Час від часу	15,3	10,2	12,5	10,6	15,6	13,0	12,7	11,6
Рідко	9,6	6,2	7,4	12,5	10,5	7,4	10,0	8,0
Майже ніколи	16,3	8,0	11,3	25,0	10,8	11,2	13,5	12,7
Мої батьки знають, де я проводжу час вечорами								
Майже завжди	41,7	59,8	52,2	38,3	47,8	51,4	52,5	51,2
Часто	22,1	19,6	20,9	19,0	19,4	21,0	18,0	20,9
Час від часу	15,0	9,5	12,1	11,1	12,7	12,3	12,7	11,4
Рідко	7,7	4,9	5,8	9,2	10,0	6,1	6,0	6,3
Майже ніколи	13,6	6,2	9,0	22,3	10,0	9,2	10,8	10,2

Під час дослідження підліткам пропонувалось оцінити рівень підтримки від власних родин. Респонденти визначили цей рівень в межах 4,59–5,15 балів з максимальних 7 балів за певним критерієм, закладеним у твердження про сім'ю. Відчуття сімейної підтримки збільшується з віком респондентів – здебільшого підлітки старшої вікової групи 2006–2007 років народження вище оцінили рівень підтримки власної сім'ї майже за всіма твердженнями, де найвищий бал 5,15 належить твердженню про те, що «моя сім'я дійсно намагається мені допомагати» (табл. 6.1.6).

Таблиця 6.1.6

Середній показник стосовно тверджень про сім'ю за 7-бальною шкалою*,

за статтю, типами закладу освіти та населеного пункту, %

	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Тип закладу освіти			Тип населеного пункту		
				ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	Місто	Селище	Село
Моя сім'я дійсно намагається мені допомагати	4,98	5,30	5,15	5,18	4,63	5,19	5,22	5,28	5,00
Я отримую потрібну мені емоційну допомогу та підтримку від своєї сім'ї	4,86	4,90	4,88	4,90	4,50	4,87	4,91	4,99	4,80
Я можу говорити про свої проблеми зі своєю сім'єю	4,59	4,59	4,59	4,61	4,13	4,56	4,63	4,61	4,50
Моя сім'я має бажання допомагати мені при прийнятті рішень	4,91	5,05	4,99	5,02	4,30	5,00	5,03	5,01	4,98

* 1 – дуже сильно не погоджуюсь; 7 – дуже сильно погоджуюсь.

6.2. Дружня підтримка

Другою за значущістю для підлітків групою оточуючих після батьків є друзі – вони є джерелом впливу на самопочуття, з ними підлітки проводять значну кількість свого часу, тому дружня підтримка є надзвичайно важливою для учнівської молоді. Хоча б один раз на тиждень 40,3% підлітків прогулюються зі своїми друзями, щоденно проводять свій час разом 32,2% опитаних, це роблять один або два рази на місяць 17,5%.

За результатами дослідження, рівень дружньої підтримки оцінений підлітками нижче, порівняно з рівнем родинної підтримки – у межах 4,67–4,89 балів за 7-бальною шкалою, дещо вище оцінювали дружню підтримку респонденти старшої вікової групи 2006–2007 років народження, де найвища оцінка – 4,89 бала належить твердженню «Зі своїми друзями я можу ділитися радощами та прикрощами» (табл. 6.1.7).

Таблиця 6.1.7

Середній показник стосовно тверджень про друзів за 7-бальною шкалою*, *за статтю, типами закладу освіти та населеного пункту, %*

	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Тип закладу освіти			Тип населеного пункту		
				ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	Місто	Селище	Село
Мої друзі справді намагаються допомогти мені	4,65	4,98	4,82	4,84	4,28	4,91	4,92	4,66	4,67
Я можу розраховувати на друзів, якщо у мене виникають неприємності	4,55	4,77	4,67	4,70	4,04	4,69	4,75	4,53	4,52
Зі своїми друзями я можу ділитися радощами та прикрощами	4,73	5,04	4,89	4,93	4,17	4,94	5,01	4,79	4,67
Я можу обговорювати свої проблеми з друзями	4,63	4,91	4,78	4,82	4,10	4,77	4,90	4,59	4,57

* 1 – дуже сильно не погоджуюсь; 7 – дуже сильно погоджуюсь.

6.3. Вплив війни

Згідно з DSM-5[15], війна вважається значним стресором, який відповідає критеріям травми. Війна може впливати на розвиток різних розладів психічного здоров'я, такими як тривога, депресивні розлади, розлади, пов'язані із стресовими факторами, а також розлади залежності.

Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. довелося змінити місце проживання 27,3% опитаних, здебільшого жителям міст. У межах України змінили місце свого проживання 19,7% респондентів, за кордон виїжджали 7,6%. Проживають у зв'язку з війною зараз не там, де проживали до лютого 2022 р., 10,1% підлітків, ще 17,3% вже повернулися до свого населеного пункту проживання (рис. 6.3.1).

Рис. 6.3.1. Зміна місця проживання після 24 лютого 2022 р., *за статтю, %*

Підліткам пропонувалось відповісти на запитання щодо можливих травматичних ситуацій, які можуть статись під час війни. Як свідчать результати дослідження, хтось з близьких респондентів зазнав фізичних травм або загинув внаслідок війни (відповідно 19,4% і 11%). Самі зазнали фізичних травм 16,4% респондентів, у 6,4% хтось з близьких перебуває у полоні або його доля невідома. У 5,1% опитаних населений пункт перебував під окупацією, у 3,5% опитаних був зруйнований дім (табл. 6.3.1).

Таблиця 6.3.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Що з цього тобі особисто довелося пережити після 24 лютого 2022 р.?», *за статтю, віком, типом закладу освіти, %*

	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	2006–2007 р. н.			2008 р. н.			2009–2010 р. н.			Тип закладу освіти		
				Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	Хлопці	Дівчата	Серед усіх	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО
Я зазнав(ла) фізичних травм внаслідок війни	19,3	13,8	16,4	18,0	12,9	15,5	19,3	12,5	15,6	20,1	16,3	18,0	15,9	25,3	17,9
Хтось з моїх близьких зазнав фізичних травм внаслідок війни	18,5	20,1	19,4	19,8	21,5	20,6	18,6	20,2	19,5	17,7	19,3	18,6	19,1	20,7	22,5
Хтось з моїх близьких (членів родини) загинув внаслідок війни	11,5	10,5	11,0	13,7	11,1	12,5	11,5	11,0	11,2	10,3	9,4	9,8	10,8	11,7	12,9
Хтось з моїх близьких перебуває в полоні або його доля невідома	6,3	6,4	6,4	7,0	8,5	7,7	6,6	6,4	6,5	5,4	5,6	5,5	6,3	8,2	6,7
Мій дім було повністю або частково зруйновано	4,1	3,1	3,5	4,2	2,3	3,3	4,3	3,1	3,7	3,6	3,3	3,4	3,4	3,3	5,5
Наш населений пункт перебував під російською окупацією	5,2	5,0	5,1	7,6	5,8	6,7	4,3	4,8	4,6	5,1	4,9	5,0	5,0	5,7	5,5

[15] American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders. 5th ed. Washington, DC: American Psychiatric Association,, 2013.

Крім запропонованих варіантів відповідей анкети, респонденти могли поділитись іншими подіями та наслідками, які вони пережили після 24 лютого 2022 р. і які певним чином вплинули на них.

Умовно події, які респонденти зазначили, можна згрупувати таким чином:

- психологічні наслідки, зміна ціннісних пріоритетів: *«Пережили психоемоційний стрес, зазнали психологічних травм / проблем, відчували емоційне виснаження, депресію / тривожність / нервовість», «Були жертвами булінгу (психологічного переслідування), стигматизації»;*
- наслідки пов'язані з навчанням: *«Ускладнився процес навчання у школі»;*
- наслідки економічного характеру: *«Змушені були переїхати (евакуюватися) в інший населений пункт / область / країну (за кордон)», «Фінансові проблеми, погіршення рівня матеріального становища родини», «Відключення електроенергії, водопостачання, газу, тепла, нестача питної води / харчів», «Батько / мати / рідні втратили роботу»;*
- відбулося переосмислення життя, зміна ціннісних пріоритетів (зокрема перехід на українську мову);
- стикнулися з наслідками війни: *«У родичів / сусідів / знайомих / друзів унаслідок війни зруйнований дім», «Побували під обстрілами, на свої очі бачили війну та її наслідки (обстріли, вибухи, руйнування, польоти авіаційних засобів тощо)», «Батько / мати або інші родичі або гарні друзі / знайомі на війні, на фронті або поблизу зони бойових дій», «Родичі / близькі друзі проживають в окупації / були під окупацією», «Тривалий час не було зв'язку з рідними, близькими, не було відомо про їхню долю», «Виникло бажання поїхати за кордон (зокрема через призовний вік)»;*
- переміщення: *«Зміна побутових умов життя, соціального та культурного середовища, кола спілкування», «Розлука з рідними, близькими, друзями. Були розірвані родинні, емоційні зв'язки, перервалося (або наявні труднощі) спілкування з родичами»;*
- стососунки з батьками: «*Погані стосунки з батьками, відсутність уваги та підтримки з їхнього боку», «відсутність батька поруч», «розлучення батьків»;*
- проблеми з алкогольним і / або наркотичним сп'янінням;
- проблеми в особистому житті;
- різке дорослішання: *«Довелося піклуватися про близьких та інших людей, які потребували допомоги, заспокоювати їх, доглядати за ними».*

Таким чином, у житті кожного підлітка вистачає подій страсового характеру, які війна багаторазово підсилила.

Ключові результати за розділом

- 2,3% підлітків не бачаться з батьком або не маютьї, 0,6% опитаних не бачаться з матір'ю або не мають її.
- Освітній рівень матерів є дещо вищим за освітній рівень батьків. Майже кожен п'ятий підліток не знає, яку саме освіту здобули його батьки: батько (21,8%) і матір (19,6%).
- Відповідаючи на запитання стосовно осіб, з якими вони постійно проживають, підлітки мали можливість зазначити усіх членів родини. Так, найчастіше були названі мати (79,6%) та батько (64,1%), брати (30,3%) та сестри (28,7%), а також бабусі й дідусі (18,7%).
- Більшість опитаних, незалежно від статі, року народження або населенного пункту проживання, схильні оцінювати добробут власних сімей як приблизно середній (39%).
- Більшість підлітків відмітили (33,6%), що хоча б раз на тиждень проводять вечір поза домом (у кафе, на дискотеці, вечірці тощо). Здебільшого вечори поза домом проводять дівчата будь-якого віку.
- Більшість опитаних впевнені, що можуть позичити гроші у батьків (60,5%), а 60,3% підлітків – що можуть їх отримати.
- 82,6% підлітків зазначили, що їхні батьки знають, де вони проводять суботні вечори.
- Здебільшого бітьки, незалежно від віку дітей, знають, де (72,2%) та з ким (67,9%) діти проводять свій час вечорами, але більш обізнаними батьки є щодо своїх дочок, ніж синів.
- Чітки правила щодо того, чим можна займатись вдома, здебільшого встановлюють для молодшої вікової групи підлітків 2009–2010 років народження – 19,4%.
- Менше за всіх батьки контролюють учнів ЗП(ПТ)О і тих, які проживають у селищі.

- Підлітки оцінили рівень підтримки власних родин у межах 4,59–5,15 балів з максимальних 7-ми балів за певним критерієм, закладеним у твердження про сім'ю. Найвищий бал 5,15 належить твердженню по те, що «моя сім'я дійсно намагається мені допомагати».
- Відчуття сімейної підтримки збільшується з віком респондентів.
- Рівень дружньої підтримки оцінений підлітками нижче, ніж родинної – у межах 4,67–4,89 балів з максимальних 7.
- Дещо вище оцінювали дружню підтримку респонденти старшої вікової групи 2006–2007 років народження, де найвища оцінка (4,89 бала) належить твердженню «зі своїми друзями я можу ділитися радощами та прикрощами».
- Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. довелося змінити місце проживання 27,3% опитаних здебільшого жителям міст.
- Хтось з близьких респондентів зазнав фізичних травм або загинув внаслідок війни (відовідно 19,4% та 11%). Самі зазнали фізичних травм 16,4% респондентів.

Попередження небажаних форм поведінки, профілактика вживання ПАР, вирішення конфліктів, запобігання булінгу, безпечна поведінка в інтернет-просторі та багато інших питань можливо вирішити завдяки просвітницькій діяльності, яка має супроводжувати дитину протягом її дорослішання.

Під час опитування респондантам пропонувалося пригадати: чи брали вони участь у будь-яких просвітницьких або інформаційних заходах, про наслідки вживання та можливу шкоду алкоголю, тютюну, наркотиків, залежності від азартних ігор або інтернет-залежності. Більшість респондентів відмітили, що участі в подібних заходах вони не брали.

Частка респондентів, які відвідували такі заходи незначною мірою, більше відвідала інформаційні заходи щодо зловживання алкоголем – 36,9% (одноразове відвідування – 21,8%; багаторазове – 15,1%), кожен п'ятий (18,7%) був присутнім на заходах щодо наслідків тютюнопаління, а кожен сьомий (13,2%) відвідав такий захід декілька разів. Ще 17% підлітків одноразово, а 12,5% декілька разів відвідали заходи, пов'язані із наркотичними речовинами (12,5% – більше ніж один раз), просвітницькі або інформаційні заходи щодо азартних ігор або інтернет-залежності відвідали одноразово 15,3% респондентів, а декілька разів – 10,4% (рис. 7.1.1).

Хоча б один раз (сума відповідей «один раз» і «більше ніж один раз») просвітницький захід щодо наслідків зловживання алкоголю відвідали 36,9% респондентів (34,2% хлопців і 39,2% дівчат), незалежно від закладу освіти. Частіше жителі міст – 38,8% (селище – 37,3%, село – 32,8%) та учні старшої вікової групи 2006–2007 років народження – 40,2% (2008 року народження – 37,5%, 2009–2010 років народження – 34,3%).

Аналізуючи відповіді респондентів щодо наявного досвіду вживання алкогольних напоїв серед тих, які брали участь у просвітницьких заходах щодо зловживання, можна сказати, що показники вживання алкоголю переважно знижуються в групі підлітків, які брали участь у навчанні більше ніж один раз. Так, прецедент ознайомлення з алкоголем протягом року та місяця мали відповідно 25,7% і 24,5% тих, які брали участь у заходах про наслідки вживання алкоголю одноразово та 21,9% (протягом року) та 21,7% (протягом місяцю) серед тих, які брали участь більше ніж один раз. Дуже великий досвід вживання алкоголю (понад 40 разів) протягом року мали 6,1% та протягом місяця – 2,4% серед тих, які брали участь у просвітницьких заходах 1 раз. Серед тих, які брали участь у заходах щодо шкоди вживання алкоголю понад 1 разу, такий дуже великий досвід мали 11% опитаних протягом року та 4,2% – протягом місяця (табл. 7.1.1).

Таблиця 7.1.1

Досвід вживання алкоголю респондентами, які брали участь у просвітницьких або інформаційних заходах про наслідки та можливу шкоду алкоголю, *%*

	Не брали участі			Брали участь 1 раз			Брали участь більше ніж 1 раз		
	Протягом життя	Протягом року	Протягом місяця	Протягом життя	Протягом року	Протягом місяця	Протягом життя	Протягом року	Протягом місяця
Досвід відсутній (не вживали алкоголю жодного разу)	26,3	41,9	64,2	16,8	30,4	55,0	20,2	33,5	55,9
Прецедент ознайомлення (1–2 рази)	18,3	23,4	19,6	15,4	25,7	24,5	14,0	21,9	21,7
Певний досвід (від 3 до 9 разів)	24,9	19,4	10,8	29,2	24,0	13,7	26,5	22,7	13,5
Значний досвід (від 10 до 19 разів)	11,4	6,6	2,1	15,1	8,3	3,0	12,5	7,1	2,9
Великий досвід (від 20 до 39 разів)	6,7	2,9	0,8	9,0	5,5	1,4	8,2	3,8	1,8
Дуже великий досвід (40 разів і більше)	12,4	5,8	2,5	14,5	6,1	2,4	18,6	11,0	4,2

Хоча б один раз відвідали інформаційно-просвітницький захід щодо наслідків вживання тютюну 31,9% опитаних (30,7% хлопців і 32,9% дівчат); більшою мірою жителі міст – 34,3% (32,8% селища та 26,8% села) та учні старшої вікової групи 2006–2007 років народження – 34,4% (2008 року народження – 32,4%, 2009–2010 років народження – 29,9%).

Таблиця 7.1.2 демонструє розподіл відповідей респондентів на запитання щодо вживання сигарет та електронних сигарет, серед тих, які брав участь у просвітницьких заходах щодо можливих наслідків куріння. Так, мають досвід куріння сигарет протягом життя 11,7% підлітків, які не брали участі у заходах, 13,9% серед тих, які відвідали такий захід одноразово, та 11,9% серед тих, які брали участь у просвітницькому заході більше ніж один раз. Курили протягом останнього місяця 7,9% серед тих, які захід не відвідували, 9,6% – які відвідали 1 раз, 12,5% – які відвідали більше ніж один раз.

Щодо куріння електроних сигарет, протягом життя їх вживали 12% тих, які ніколи не відвідали захід щодо шкоди куріння, 12,7% – тих, які відвідали захід одноразово, 20,2% тих, які відвідували просвітницькі заходи більше ніж один раз. За останній місяць курили електронні сигарети 15,4% тих, які ніколи не відвідували просвітницький захід щодо шкоди тютюну, 20,9% тих, які відвідали 1 раз, 12,3% тих, які відвідали інформаційний захід більше ніж 1 раз.

Таблиця 7.1.2

Досвід вживання сигарет і електронних сигарет серед респондентів, які брали участь у просвітницьких або інформаційних заходах про наслідки та можливу шкоду тютюну, *%*

	Не брали участі				Брали участь 1 раз				Брали участь більше ніж 1 раз			
	Не курив(ла)	Протягом життя	Протягом року	Протягом місяця	Не курив(ла)	Протягом життя	Протягом року	Протягом місяця	Не курив(ла)	Протягом життя	Протягом року	Протягом місяця
Сигарети	74,2	11,7	6,2	7,9	66,2	13,9	10,3	9,6	66,5	11,9	9,1	12,5
Електроні сигарети	64,4	12,0	8,3	15,4	56,0	12,7	10,3	20,9	57,8	20,2	9,8	12,3

Хоча б один раз відвідали захід із запобігання зловживанню інших наркотиків 29,5% підлітків (28,6% хлопців і 30,3% дівчат); жителі міста – 31,5%, селища – 28,3%, села – 25,5%; учні ЗЗСО – 29,8%, ЗП(ПТ)О – 24,5%, ЗФПО – 28%; незначно більшою мірою підлітки старшої вікової групи 2006–2007 років народження – 31,2% (2008 року народження – 30%, 2009–2010 років народження – 27,9%).

У таблиці 7.1.3 наведені оцінки ризиків вживання наркотичних речовин підлітками, які відвідали просвітницькі заходи щодо зловживання. У цілому можна відмітити, що зменшилася кількість відповідей «не знаю» та збільшилась кількість оцінок вживання наркотичних речовин як «великий різик».

Таблиця 7.1.3

Оцінки ризиків вживання наркотичних речовин серед респондентів, які брали участь у просвітницьких або інформаційних заходах про наслідки та можливу шкоду вживання наркотичних речовин, *%*

	Не відвідували	Один раз	Більше ніж один раз
Пробували канабіс 1–2 рази			
Відсутній ризик	9,1	7,7	9,4
Слабкий ризик	7,8	12,6	9,1
Помірний ризик	12,6	19,9	16,9
Великий ризик	34,5	39,4	44,5
Не знаю	36,0	20,4	20,1
Курять канабіс час від часу			
Відсутній ризик	7,3	4,7	7,4
Слабкий ризик	4,2	7,2	5,2
Помірний ризик	12,5	20,8	15,7
Великий ризик	39,2	45,6	51,0
Не знаю	36,9	21,7	20,8
Курять канабіс регулярно			
Відсутній ризик	6,8	4,1	6,4
Слабкий ризик	2,1	4,2	3,2
Помірний ризик	6,1	9,8	8,0
Великий ризик	48,8	60,9	61,6
Не знаю	36,2	21,0	20,8
Пробували екстазі / MDMA 1–2 рази			
Відсутній ризик	7,5	5,4	7,4
Слабкий ризик	6,2	11,4	5,6
Помірний ризик	11,6	17,7	14,9
Великий ризик	35,2	42,4	48,4
Не знаю	39,6	23,1	23,7

	Не відвідували	Один раз	Більше ніж один раз
Регулярно вживають екстазі / MDMA			
Відсутній ризик	6,4	3,6	5,5
Слабкий ризик	2,1	3,8	2,5
Помірний ризик	6,6	11,5	7,6
Великий ризик	46,0	58,4	61,5
Не знаю	39,0	22,7	22,9
Пробували амфетаміни 1–2 рази			
Відсутній ризик	7,1	4,4	6,3
Слабкий ризик	6,0	9,3	5,3
Помірний ризик	11,7	18,7	15,3
Великий ризик	35,6	43,7	49,6
Не знаю	39,7	23,9	23,6
Регулярно вживають амфетаміни			
Відсутній ризик	6,2	3,9	6,1
Слабкий ризик	2,0	3,3	1,9
Помірний ризик	5,1	8,4	5,2
Великий ризик	48,1	62,3	64,0
Не знаю	38,6	22,2	22,8
Пробували синтетичні каннабіноїди (спайси, мікси, солі) 1–2 рази			
Відсутній ризик	7,1	4,9	6,8
Слабкий ризик	5,5%	8,9	4,9
Помірний ризик	11,6	17,8	15,3
Великий ризик	36,4	44,4	49,3
Не знаю	39,5	24,0	23,7
Регулярно вживають синтетичні каннабіноїди (спайси, мікси, солі)			
Відсутній ризик	6,3	4,3	6,4
Слабкий ризик	1,9	3,2	2,5
Помірний ризик	5,8	9,1	5,7%
Великий ризик	47,4	61,0	63,0
Не знаю	38,7	22,5	22,5

Хоча б один раз відвідали захід щодо можливої шкоди азартних ігор / інтернет-залежності 25,8% опитаних (26,6% хлопців і 25,1% дівчат); жителі міст – 27,7%, селища – 21,3%, сеао – 22,7%; учні ЗЗСО – 26,1%, ЗФПО – 25,1%, ЗП(ПТ)О – 19,8% незалежно від віку.

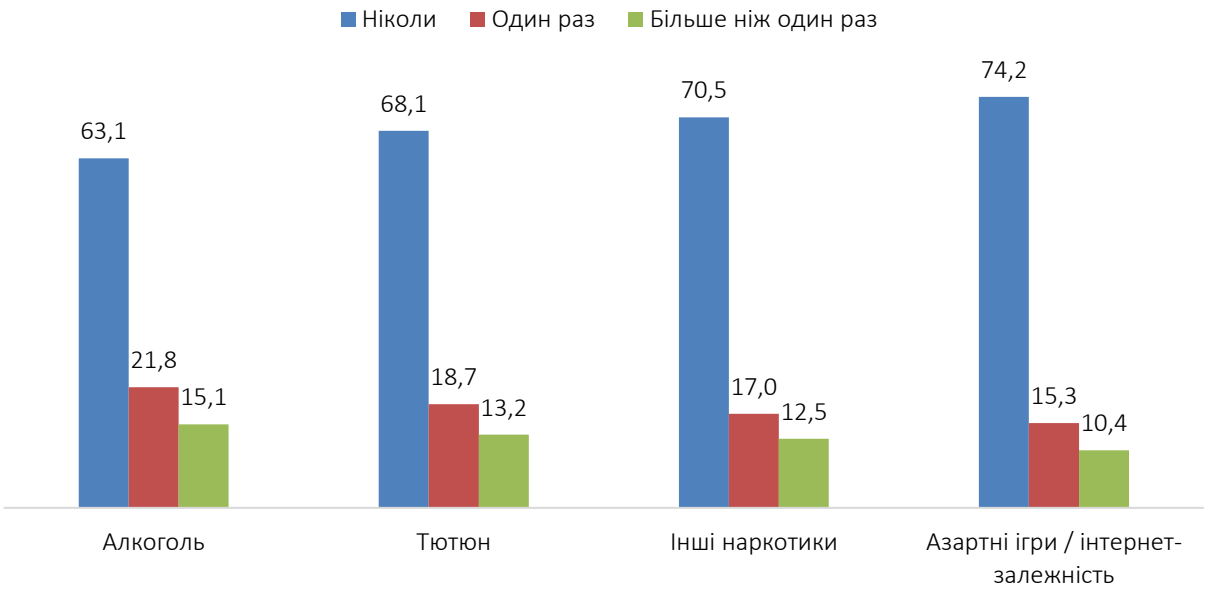

Рис. 7.1.1. Участь протягом останніх двох років у просвітницьких або інформаційних заходах щодо наслідків і можливої шкоди алкоголю, тютюну, наркотиків та азартних ігор / інтернет-залежності, %

Тренінг особистісних навичок, присвячений тому, як опанувати себе, навчитись контролювати власні емоції, розвинути уважність і зосередженість, відвідали 30% опитаних: одноразово – 17,8% опитаних, декілька разів – 12,2% (рис. 7.1.2). На таких інтерактивних заняттях хоча б один раз були присутні 25,7% хлопців і 30,3% дівчат. У більшості жителі міст – 31% (селища – 22,7%, села – 23,7%) та учні ЗЗСО – 28,7% (ЗП(ПТ)О – 19,6%, ЗФПО – 26,6%) незалежно від віку.

Тренінги з медіаграмотності відвідали 28,2% респондентів (одноразово – 17,1%, більше ніж один раз – 11,1%). Хоча б один раз на такому навчанні були присутні 25,7% хлопців і 28,3% дівчат. Більша частка тих, які відвідали тренінг, проживає в місті – 29,9% (селищі – 25%, селі – 21,7%) та навчається в ЗЗСО – 27,6% (ЗП(ПТ)О – 20,4%, ЗФПО – 22,5%).

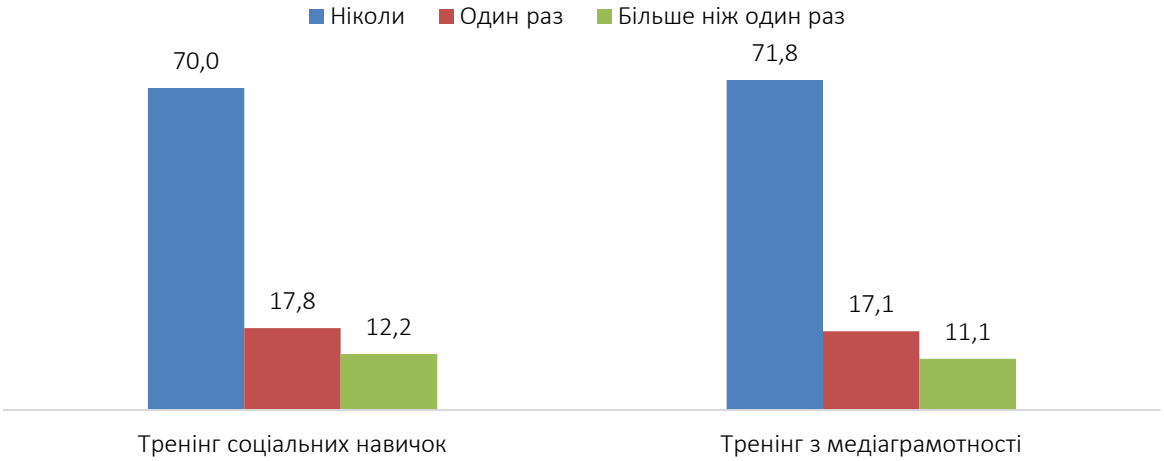

Рис. 7.1.2. Участь протягом останніх двох років у тренінгах соціальних навичок і з медіаграмотності, *%*

У більшості випадків тренінгові заняття та інформаційно-просвітницькі заходи проводили вчителі / викладачі закладів, в яких навчаються підлітки, – 32,1%. Інший персонал закладу освіти також був залучений до просвітницької діяльності великою мірою – 17,1%, залучались зовнішні професіонали – 14,1%, правоохоронці – 13,6%, а також запрошувались колишні споживачі наркотиків – 2,7%. Зовнішні професіонали та правоохоронці трохи більше залучались для проведення занять в ЗФПО (відповідно 14,6% та 15,1%). Для учнів ЗП(ПТ)О заходи проводили більшою мірою викладачі (рис. 7.1.3).

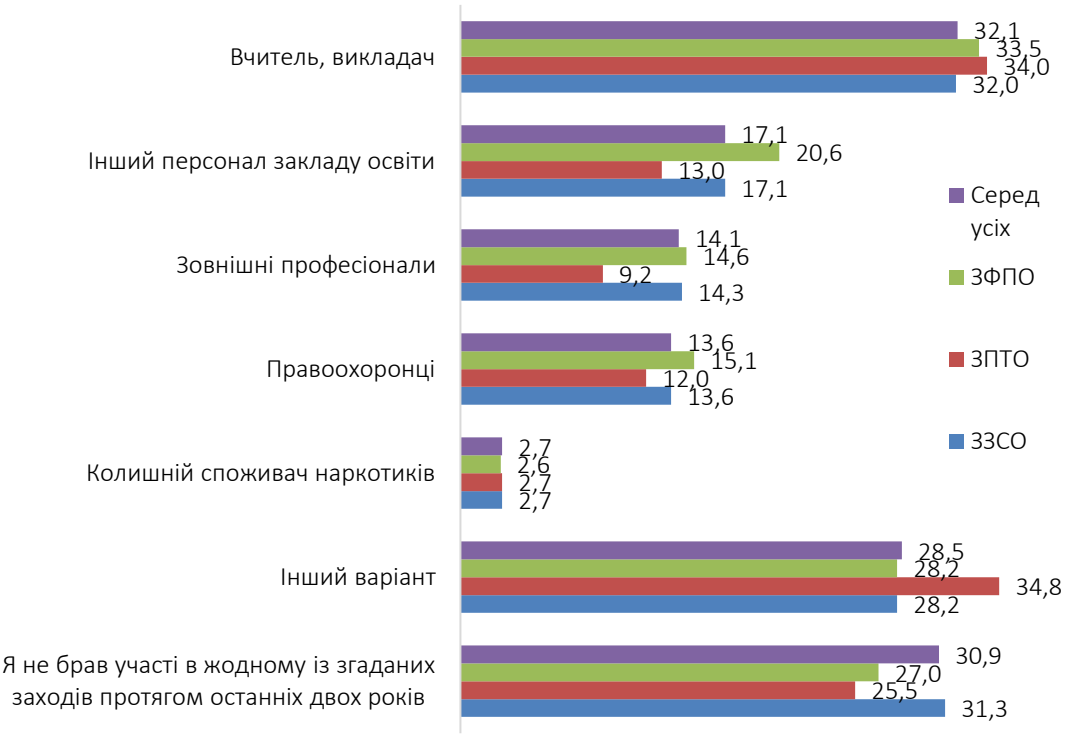

Рис. 7.1.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Хто в основному проводив ці заходи?», *за закладом освіти, %**

* Можна було надати декілька відповідей.

Наведені інформаційно-просвітницькі заходи були більшою мірою проведені в приміщенні закладу освіти – 41,2%, поза школою – 15,7%, у школі після уроків – 10,1%. Поза школою меншою мірою відбувались навчання для учнів ЗП(ПТ)О – 10,6%, а в школі після уроків – для учнів ЗФПО – 8,9% (рис. 7.1.4).

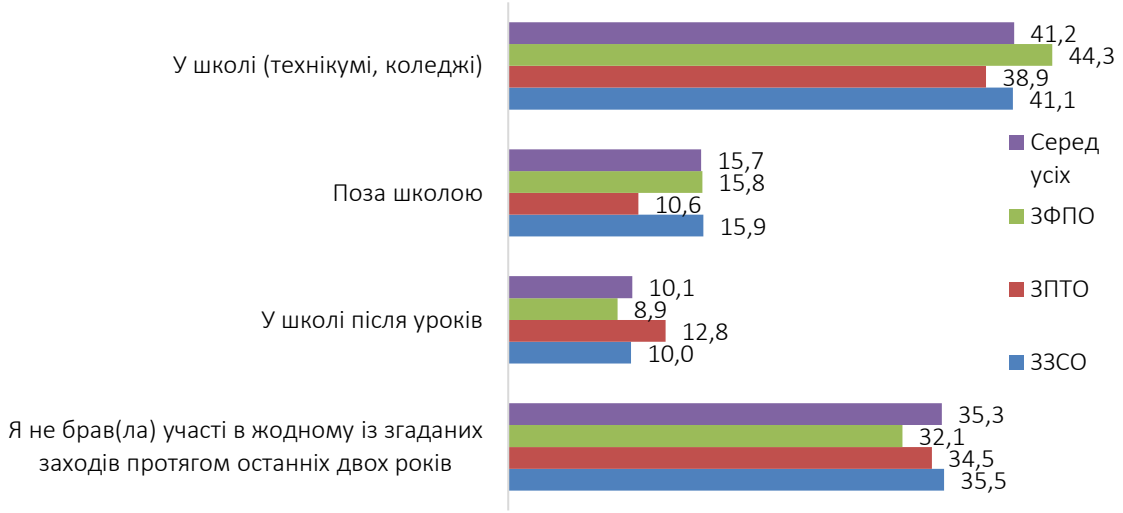

Рис. 7.1.4. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Де ти в основному брав(ла) участь у таких заходах?», *за закладом освіти, %**

* Можна було надати декілька відповідей.

Ключові результати за розділом

- Більшість респондентів не брали участі за останні два роки в інформаційних або просвітницьких заходах, присвячених можливим наслідкам або шкоді, пов'язаним з алкоголем, тютюном, іншими наркотиками або азартними іграми та інтернет-залежністю.
- Хоча б один раз (сума відповідей «один раз» і «більше, ніж один раз») просвітницький захід щодо наслідків зловживання алкоголю відвідали 36,9% підлітків (34,2% хлопців і 39,2% дівчат).
- Хоча б один раз відвідали інформаційно-просвітницький захід щодо наслідків вживання тютюну 31,9% опитаних (30,7% хлопців і 32,9% дівчат).
- Хоча б один раз відвідали захід із запобігання зловживанню інших наркотиків 29,5% підлітків (28,6% хлопців і 30,3% дівчат).
- Хоча б один раз відвідали захід про можливу шкоду азартних ігор / інтернет-залежності 25,8% опитаних (26,6% хлопців і 25,1% дівчат).
- Більшою мірою такі заходи проводяться в містах, а переважною аудиторією є дівчата та учні ЗЗСО.
- Тренінг особистісних навичок відвідали 30% учнівської молоді (одноразово – 17,8%, декілька разів – 12,2%).
- Тренінги з медіаграмотності одноразово відвідали 17,1% респондентів, більше ніж один раз – 11,1%.
- У більшості випадків тренінгові заняття та інформаційно-просвітницькі заходи проводили вчителі / викладачі закладів, у яких навчаються підлітки, – 32,1%.
- Наведені інформаційно-просвітницькі заходи були більшою мірою проведені в приміщенні закладу освіти – 41,2%, поза школою – 15,7%, у школі після уроків – 10,1%.

РОЗДІЛ 8. САМОПОЧУТТЯ ПІДЛІТКІВ

Самопочуття – це складний механізм, який об'єднує фізичний, емоційний та психічний стан людини в конкретний момент часу. Важливість здорового самопочуття важко переоцінити, оскільки воно є основою психологічного благополуччя особистості.

Так, протягом останніх двох тижнів певною мірою в гарному настрої перебувала більшість опитаних – 73,7% (сума відповідей «весь час», «більшість часу», «понад половини часу», «менше ніж половину часу» та «час від часу»). Відчували спокій і розслабленість 72,7% опитаних, активними та повними енергії відчували себе 75,8% підлітків, прокидались свіжими та відпочившими 70,5%, щоденне життя було наповнене цікавими речами у 78,2% опитаних. Найнижчі оцінки власному стану надавали хлопці, жителі села, учні ЗП(ПТ)О та підлітки 2008 року народження (табл. 8.1.1).

Таблиця 8.1.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Вкажи, що найбільш точно описує твої почуття протягом останніх двох тижнів», *за статтю, типами населеного пункту та закладу освіти, роком народження, %*

		Серед усіх	Стать		Тип населеного пункту			Тип закладу освіти			Рік народження		
			Хлопці	Дівчата	Місто	Селище	Село	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	2006–2007	2008	2009–2010
Я відчував(ла) бадьорість і був(ла) у гарному настрої	Певною мірою	**73,7**	69,0	77,7	76,0	72,0	69,4	74,1	63,3	74,4	73,6	73,6	73,9
	Ніколи	26,3	31,0	22,3	24,0	28,0	30,6	25,9	36,7	25,6	26,4	26,4	26,1
Я відчував(ла) спокій і розслабленість	Певною мірою	**72,7**	68,5	76,3	75,2	71,5	67,9	73,3	59,8	72,2	74,8	72,1	72,7
	Ніколи	27,3	31,5	23,7	24,8	28,5	32,1	26,7	40,2	27,8	25,2	27,9	27,3
Я почувався(лась) активним(ою) та повним(ою) енергії	Певною мірою	**75,8**	72,9	78,3	77,6	74,7	72,2	76,4	64,1	73,4	77,9	75,2	75,7
	Ніколи	24,2	27,1	21,7	22,4	25,3	27,8	23,6	35,9	26,6	22,1	24,8	24,3
Я прокидався(лась) свіжим(ою) та відпочивши(ою)	Певною мірою	**70,5**	70,0	70,9	71,2	71,5	68,8	71,2	59,5	66,0	72,2	69,6	71,2
	Ніколи	29,5	30,0	29,1	28,8	28,5	31,2	28,8	40,5	34,0	27,8	30,4	28,8
Моє щоденне життя було наповнене цікавими речами	Певною мірою	**78,2**	75,1	80,9	79,7	76,3	75,5	78,8	66,6	77,3	80,0	78,0	77,6
	Ніколи	21,8	24,9	19,1	20,3	23,7	24,5	21,2	33,4	22,7	20,0	22,0	21,8

Підліткам пропонувалось поділитись інформацією про те, скільки часу вони виокремлюють для занять, які приносять їм задоволення. За результатами дослідження, 51,9% опитаних (63,7% хлопців і 41,7% дівчат), майже щоденно займаються спортом, незалежно від віку та місця проживання. Більшою мірою це роблять учні ЗЗСО – 53,2% (ЗП(ПТ)О – 37,5%, ЗФПО – 39,2%).

Крім того, 35,2% опитаних, незалежно від віку (33,5% хлопців і 36,6% дівчат), майже щоденно присвячують час своєму хобі. Більшою мірою це роблять жителя міста – 37,7% (селища – 31,7%, села – 30,8%), учні ЗФПО – 36,8% (ЗЗСО – 35,6%, ЗП(ПТ)О – 25,3%).

Книжки для задоволення майже щодня читають, незалежно від віку, 16,3% підлітків (9,1% хлопців і 22,5% дівчат). Жителі міста це роблять дещо частіше – 17,2% (селища – 13,5%, села – 15,1%), як і учні ЗЗСО – 16,7% (ЗП(ПТ)О – 9,2%, ЗФПО – 13,9%).

Кожен п'ятий опитуваний ніколи не читає книжки (21,5%), кожен шостий (15,9%) – не має хобі, а кожен двадцять сьомий респондент (3,6%) не займається спортом (рис. 8.1.1).

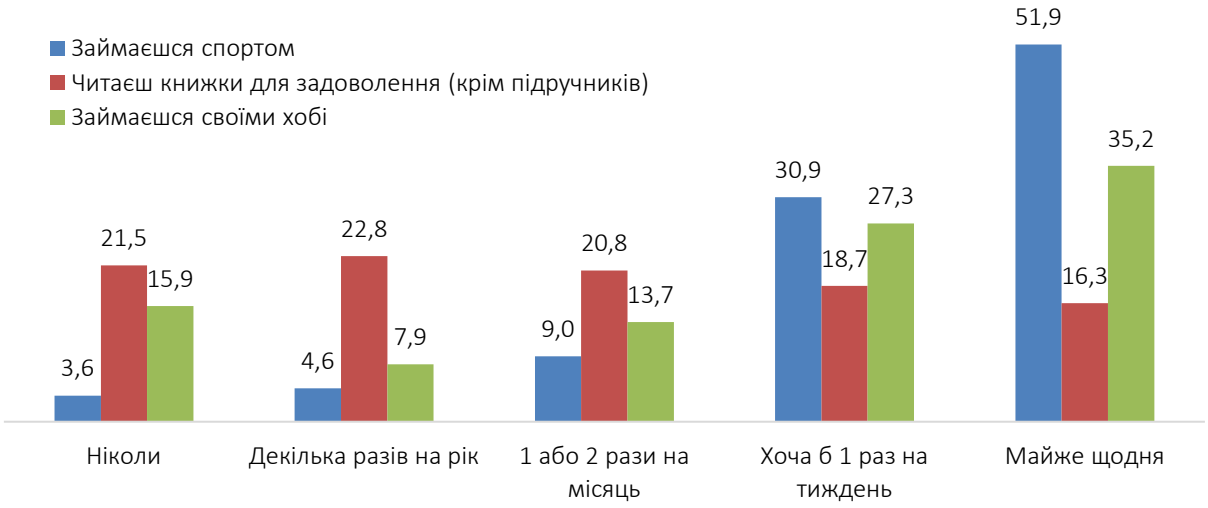

Рис. 8.1.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Як часто ти робиш таке?», *%*

Під час опитування підліткам пропонувалось оцінити самопочуття за останній тиждень. Отримані результати свідчать, що більшість учнівської молоді відчувала себе добре, лише час від часу відчуваючи негативні прояви та емоції.

Ніколи не відчували, що їм було важко дихати за відсутності фізичного навантаження, 78,4% опитаних, ніколи не відчували, що «життя позбавлене сенсу», 73,4%, ніколи не «відчували себе наляканими без вагомої причини» 72,4% респондентів. Лише 45,4% підлітків відмітили, що їм ніколи не було «важко розслабитися, заспокоїтися», та 48,2% – що ніколи не «почувалися неспокійно».

Частка опитаних підлітків відмітила, що протягом останнього тижня відчувала такі ознаки стресового стану та тривожності (сума відповідей «часто» та «майже завжди»):

- Було важко розслабитись, заспокоїтись – 18,3% (більшою мірою дівчата та учні ЗП(ПТ)О – по 20,9%).
- Не мали жодних позитивних почуттів – 11,9% (переважно учні ЗП(ПТ)О – 14,9%, ЗФПО – 13,4%).
- Було важко проявити ініціативу, щоб щось зробити – 13,3% (здебільшого дівчатам – 15,7%, підлітки старшої вікової групи – 15,7%).
- Надмірно реагували на ситуацію – 13,8% (переважно дівчата – 16,7%).
- Відчували, що витрачають багато нервової енергії – 17,2% (більшою мірою дівчата – 22,3%).
- Непокоїлись через ситуації, в яких би могли запанікувати і виставити себе дурнями – 15% (переважно дівчата – 18,9%).
- Мали відчуття, що мені немає, чого чекати – 11,3% (більшою мірою жителі міст – 12,6%).
- Почувалися неспокійними – 15,4% (здебільшого підлітки старшої вікової групи – 17,3%).
- Було важко розслабитися – 12,9% (переважно дівчатам – 15,4%, учням ЗФПО – 15,1%).
- Почували себе пригніченими та сумними – 13,9% (здебільшого дівчата – 17,3%).
- Були нетерпимими до всього, що заважало продовжувати робити те, що робили – 11,8% (переважно дівчата – 13,2%, жителі міст – 13%).
- Відчували, що були на межі паніки – 10,5% (здебільшого дівчата – 13,7%).
- Не могли нічим захопитися – 10,8% (переважно дівчата – 12,4%).
- Відчували, що нічого не варті як особистість – 11,4% (здебільшого учні ЗФПО – 14,1%).
- Відчували себе досить вразливими – 12,2% (переважно дівчата – 15,9%, учні ЗФПО – 15,3%).
- Відчувавали себе наляканими без вагомої причини – 8,2% (здебільшого дівчата – 10,8%).
- Відчували, що життя позбавлене сенсу – 10% (переважно учні ЗФПО – 11,7%).
- Зокрема, відчували такі фізичні прояви стресового стану (рис. 8.1.2):
- сухість у роті – 17% (в більшості жителі міста – 10,7%);
- було важко дихати (за відсутності фізичного навантаження) – 6,2% (в більшості учням ЗП(ПТ)О – 9,5%);
- тремтіння (наприклад, у руках) – 12,8% (здебільшого дівчата – 16,4%);
- серцебиття за відсутності фізичного навантаження (наприклад, прискорений пульс) – 10,6% (здебільшого учні ЗФПО – 14,1%).

Таблиця 8.1.2

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Що найбільш точно описує твої почуття...», *за статтю, типами населеного пункту та закладу освіти, роком народження, %*

	Стать		Рік народження			Тип закладу освіти			Тип населеного пункту			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	2006–2007	2008	2009–2010	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	Місто	Селище	Село	
Мені було важко розслабитися, заспокоїтися												
Ніколи	53,7	38,1	44,1	44,3	47,5	45,0	53,5	43,8	42,1	47,8	51,4	45,4
Час від часу	30,9	41,0	36,7	37,1	35,0	36,9	25,5	35,9	37,7	36,3	33,5	36,3
Часто	7,5	13,3	11,5	10,8	10,0	10,5	12,8	11,0	11,5	10,8	8,8	10,6
Майже завжди	7,9	7,6	7,7	7,9	7,5	7,6	8,2	9,3	8,7	5,0	6,4	7,7
Я відчував(ла) сухість у роті												
Ніколи	63,6	62,7	60,7	62,8	64,7	63,3	60,1	61,2	61,2	66,0	66,5	63,1
Час від часу	26,9	26,9	30,4	27,0	25,0	26,7	29,6	28,5	28,1	25,7	24,6	26,9
Часто	6,1	7,5	6,3	7,0	6,9	6,8	8,2	6,9	7,3	7,0	5,9	6,9
Майже завжди	3,4	2,9	2,6	3,2	3,4	3,2	2,2	3,3	3,4	1,3	3,1	3,2
У мене не було жодних позитивних почуттів												
Ніколи	60,7	55,0	56,0	57,5	58,7	57,9	54,1	56,9	57,1	57,2	59,0	57,7
Час від часу	27,2	33,3	31,6	30,7	29,6	30,5	31,0	29,7	30,6	32,0	29,9	30,5
Часто	7,8	8,3	8,2	8,1	8,0	7,9	10,6	8,9	8,3	6,7	8,0	8,1
Майже завжди	4,3	3,3	4,3	3,7	3,7	3,7	4,3	4,5	4,0	4,2	3,2	3,8
Мені було важко дихати (за відсутності фізичного навантаження)												
Ніколи	82,2	75,2	76,9	78,7	78,8	78,9	70,9	76,6	77,2	79,7	80,8	78,4
Час від часу	12,5	17,8	15,8	15,4	15,0	15,1	19,6	16,3	15,9	15,7	14,2	15,4
Часто	2,9	4,7	4,1	3,7	4,1	3,7	6,8	4,5	4,1	3,7	3,4	3,9
Майже завжди	2,3	2,3	3,2	2,1	2,1	2,3	2,7	2,6	2,8	1,0	1,5	2,3
Мені було важко проявити ініціативу, щоб щось зробити												
Ніколи	59,2	47,4	50,8	52,2	54,8	52,7	59,0	50,0	50,5	54,7	57,3	52,8
Час від часу	30,4	36,8	33,6	34,6	32,9	34,0	28,5	35,9	35,2	33,7	31,1	33,9
Часто	7,1	11,3	10,9	9,1	8,9	9,3	9,2	9,3	9,7	9,3	8,6	9,3
Майже завжди	3,3	4,5	4,8	4,1	3,4	4,0	3,3	4,8	4,6	2,3	3,0	4,0
Я надмірно реагував(ла) на ситуації												
Ніколи	56,9	45,4	49,5	50,2	52,2	50,3	56,5	53,6	49,2	50,0	54,1	50,7
Час від часу	32,5	37,9	36,3	35,9	34,3	35,7	32,9	32,1	35,7	37,8	34,2	35,4
Часто	7,2	12,2	9,9	10,0	9,7	10,0	7,6	10,0	10,7	9,5	8,5	9,9
Майже завжди	3,3	4,4	4,3	3,9	3,8	3,9	3,0	4,3	4,4	2,7	3,2	3,9
Я відчував(ла) тремтіння (зокрема, в руках)												
Ніколи	71,8	55,4	62,3	62,7	63,6	62,9	64,9	62,4	61,1	65,0	66,3	63,0
Час від часу	19,7	28,2	24,8	24,2	24,2	24,4	21,7	23,2	24,9	24,0	23,0	24,3
Часто	5,1	11,5	9,0	8,4	8,5	8,5	7,9	10,3	9,1	8,0	7,5	8,5
Майже завжди	3,4	5,0	3,9	4,7	3,7	4,2	5,4	4,1	4,9	3,0	3,2	4,3

	Стать		Рік народження			Тип закладу освіти			Тип населеного пункту			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	2006–2007	2008	2009–2010	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	Місто	Селище	Село	
Я відчував(ла), що витрачаю багато нервової енергії												
Ніколи	61,5	45,2	49,0	52,5	54,8	52,5	57,9	51,9	50,4	55,2	57,0	52,7
Час від часу	27,3	32,5	31,1	30,4	29,1	30,3	28,3	27,8	30,6	30,2	29,1	30,1
Часто	7,5	15,4	13,7	11,5	11,3	11,9	8,7	12,4	12,7	11,3	9,8	11,8
Майже завжди	3,8	6,9	6,1	5,6	4,8	5,3	5,2	7,9	6,3	3,3	4,1	5,4
Мене непокоїли ситуації, в яких я міг(могла) би запанікувати і виставити себе дурнем												
Ніколи	64,2	50,2	54,7	57,1	56,8	56,2	66,0	55,7	53,6	59,3	62,3	56,6
Час від часу	25,3	30,9	29,2	27,7	28,8	28,6	23,1	27,5	29,4	27,8	26,1	28,3
Часто	7,2	12,1	10,0	9,9	9,6	10,0	6,8	10,0	10,9	9,7	7,7	9,8
Майже завжди	3,3	6,8	6,1	5,2	4,8	5,2	4,1	6,7	6,1	3,2	3,8	5,2
Я відчував(ла), що мені немає, чого чекати												
Ніколи	69,4	63,4	63,6	66,2	67,3	66,1	67,7	66,3	64,2	69,3	69,5	66,1
Час від часу	21,3	23,6	24,6	22,1	22,3	22,6	20,9	22,7	23,2	20,7	21,5	22,6
Часто	5,4	8,4	7,4	7,2	6,5	7,1	6,0	6,0	7,2	7,2	6,5	7,0
Майже завжди	4,0	4,6	4,4	4,5	3,9	4,2	5,4	5,0	5,4	2,8	2,4	4,3
Я почувався(лася) неспокійним(ною)												
Ніколи	57,6	40,2	45,6	47,8	50,2	48,0	53,0	48,3	45,9	47,7	53,2	48,2
Час від часу	31,9	40,2	37,2	36,5	35,7	36,6	32,1	35,6	36,8	41,0	34,4	36,4
Часто	6,9	13,6	11,7	10,5	9,9	10,5	9,5	10,5	11,6	7,5	8,8	10,5
Майже завжди	3,6	6,0	5,6	5,2	4,2	4,9	5,4	5,5	5,7	3,8	3,6	4,9
Мені було важко розслабитися												
Ніколи	63,4	49,7	52,1%	55,9	58,1	56,1	59,0	52,4	53,0	60,0	61,4	56,0
Час від часу	26,7	34,9	34,6	30,5	30,5	31,3	26,6	32,5	33,1	27,5	27,8	31,1
Часто	6,7	10,5	8,9	9,2	7,9	8,7	9,2	9,6	9,1	8,5	8,1	8,8
Майже завжди	3,3	4,8	4,4	4,4	3,5	4,0	5,2	5,5	4,8	4,0	2,6	4,1
Я почувався(лася) пригніченим(ою) і сумним(ою)												
Ніколи	62,1	41,0	48,5	50,4	52,4	50,5	56,0	51,0	48,6	52,0	55,1	50,8
Час від часу	27,9	41,6	36,6	35,3	34,6	35,7	28,0	34,4	36,3	36,8	32,9	35,3
Часто	6,0	12,2	9,9	9,2	9,2	9,2	11,1	9,1	9,7	7,7	8,9	9,3
Майже завжди	4,0	5,2	5,1	5,0	3,7	4,6	4,9	5,5	5,4	3,5	3,2	4,6
Я був(ла) нетерпимий(ма) до всього, що заважало мені продовжувати те, що я роблю												
Ніколи	63,4	53,6	55,0	58,0	59,8	57,8	61,4	62,0	56,1	58,3	62,4	58,1
Час від часу	26,4	33,1	33,4	29,8	28,7	30,3	28,3	26,8	30,9	32,2	27,7	30,0
Часто	6,7	9,5	7,9	8,4	8,0	8,3	7,1	7,2	8,6	7,5	7,5	8,2
Майже завжди	3,6	3,7	3,6	3,7	3,5	3,6	3,3	4,1	4,4	2,0	2,4	3,6

	Стать		Рік народження			Тип закладу освіти			Тип населеного пункту			Серед усіх
	Хлопці	Дівчата	2006–2007	2008	2009–2010	ЗЗСО	ЗП(ПТ)О	ЗФПО	Місто	Селище	Село	
Я відчував(ла), що був(ла) на межі паніки												
Ніколи	76,7	61,2	67,4	68,3	69,0	68,3	67,7	69,6	66,5	70,5	71,8	68,4
Час від часу	16,5	25,0	21,0	21,2	20,8	21,1	21,7	19,9	21,5	21,7	20,0	21,1
Часто	4,1	9,5	7,5	6,9	7,1	7,1	7,9	5,7	7,6	6,0	6,1	7,1
Майже завжди	2,7	4,2	4,1	3,5	3,1	3,5	2,7	4,8	4,4	1,8	2,0	3,5
Я не міг(могла) нічим захопитися												
Ніколи	67,7	60,7	62,9	63,8	64,7	64,0	62,0	64,1	63,0	62,5	66,2	63,9
Час від часу	23,4	26,9	25,7	25,3	25,1	25,2	27,7	26,1	25,4	27,5	24,5	25,3
Часто	5,8	8,7	7,7	7,2	7,4	7,4	7,1	6,5	7,5	7,8	7,0	7,3
Майже завжди	3,1	3,7	3,7	3,7	2,8	3,4	3,3	3,3	4,1	2,2	2,3	3,4
Я відчував(ла), що я нічого не вартий(а) як особистість												
Ніколи	74,9	66,4	68,4	70,1	71,7	70,5	67,7	69,6	68,9	70,3	73,4	70,3
Час від часу	16,3	20,0	18,9	18,6	17,4	18,2	22,6	16,3	18,6	20,7	17,1	18,3
Часто	5,1	7,7	6,2	6,6	6,5	6,4	6,0	7,9	6,6	5,7	6,4	6,5
Майже завжди	3,7	5,9	6,5	4,7	4,4	4,9	3,8	6,2	5,9	3,3	3,2	4,9
Я відчував(ла) себе досить вразливим(ою)												
Ніколи	70,3	52,6	59,6	60,4	62,0	60,6	67,7	57,7	58,9	62,7	64,4	60,8
Час від часу	21,7	31,4	27,2	27,2	26,5	27,1	23,1	27,0	27,4	27,0	26,0	27,0
Часто	4,9	11,0	9,2	8,5	7,2	8,2	6,8	10,0	8,9	8,0	6,8	8,2
Майже завжди	3,0	4,9	4,0	3,9	4,3	4,0	2,4	5,3	4,8	2,3	2,9	4,0
Я відчував(ла) серцебиття за відсутності фізичного навантаження (наприклад, прискорений пульс)												
Ніколи	73,6	59,8	63,4	66,4	67,1	66,3	64,4	66,0	65,2	65,5	68,5	66,2
Час від часу	18,9	26,8	24,8	23,2	22,3	23,2	26,1	19,9	23,5	23,7	22,5	23,2
Часто	4,8	9,1	7,2	6,9	7,5	7,1	5,4	9,3	7,2	8,0	6,7	7,1
Майже завжди	2,7	4,3	4,6	3,5	3,1	3,4	4,1	4,8	4,2	2,8	2,4	3,5
Я відчував(ла) себе наляканим(ою) без вагомої причини												
Ніколи	80,9	65,1	71,4	72,7	72,5	72,5	71,2	72,2	70,9	74,0	75,2	72,4
Час від часу	13,9	24,0	19,3	19,2	19,6	19,4	20,4	18,4	19,9	19,0	18,4	19,4
Часто	2,9	7,4	6,2	5,2	5,1	5,3	4,6	5,5	5,7	4,7	4,5	5,3
Майже завжди	2,3	3,5	3,1	2,9	2,8	2,8	3,8	3,8	3,5	2,3	1,9	2,9
Я відчував(ла), що життя позбавлене сенсу												
Ніколи	76,7	70,6	72,1	73,8	73,5	73,3	73,4	75,4	72,2	72,7	76,1	73,4
Час від часу	14,8	18,1	17,3	16,0	17,1	16,7	17,1	12,9	16,6	18,8	16,0	16,6
Часто	4,5	6,4	5,8	5,8	4,9	5,4	6,5	6,9	6,0	5,3	4,5	5,5
Майже завжди	4,0	4,9	4,8	4,4	4,5	4,5	3,0	4,8	5,2	3,2	3,4	4,5

За останні 30 днів пропустили через хворобу один день навчання 8,7% опитаних, 2 дні були відсутні 13,8%, не відвідували заклад освіти 3–4 дні 18,9% підлітків,5–6 днів – 12,2%, більше ніж тиждень пропустили 14% респондентів. Серед тих, які пропустили хоча б один день навчання через хворобу (сума відповідей «1 день», «2 дні», «3–4 дні», «5–6 днів», «7 днів і більше»), переважно дівчата – 70% (хлопці – 64,8%), жителі селища – 71,2% (міста – 65,7%, села – 70,7%), учні ЗП(ПТ)О – 70,7% (ЗЗСО – 67,8%, ЗФПО – 61,7%), підлітки 2008 року народження – 68,1% (2006–2007 років народження – 65,9%, 2009–2010 років народження– 67,6%).

Найбільше підлітків пропустили протягом тижня один день (13,4%), більше ніж тиждень пропустили 6,4% опитаних. Серед тих, які пропустили хоча б один день навчання через прогул, більшість (47,5%) –дівчата, 43,1% хлопців (сума відповідей «1 день», «2 дні», «3–4 дні», «5–6 днів», «7 днів і більше»), підлітки 2008 року народження – 46,6% (2006–2007 років народження – 45,7%, 2009–2010 років народження – 43,7%), жителі села – 48,8% (міста – 44%, селища – 44,3%), учні ЗП(ПТ)О – 45,9% (ЗЗСО – 45,6%, ЗФПО – 42,1%) (рис. 8.1.2).

З інших причин хоча б один день пропустили 66,5% дівчат і 58,5% хлопців, 66,3% жителів села (міста – 62%, селища – 61,8%), учні ЗЗСО – 64% (ЗП(ПТ)О – 57,6%, ЗФПО – 53,8%), учні 2008–2010 років народження однаковою мірою – 63,7%, 2006–2007 років народження – 61%.

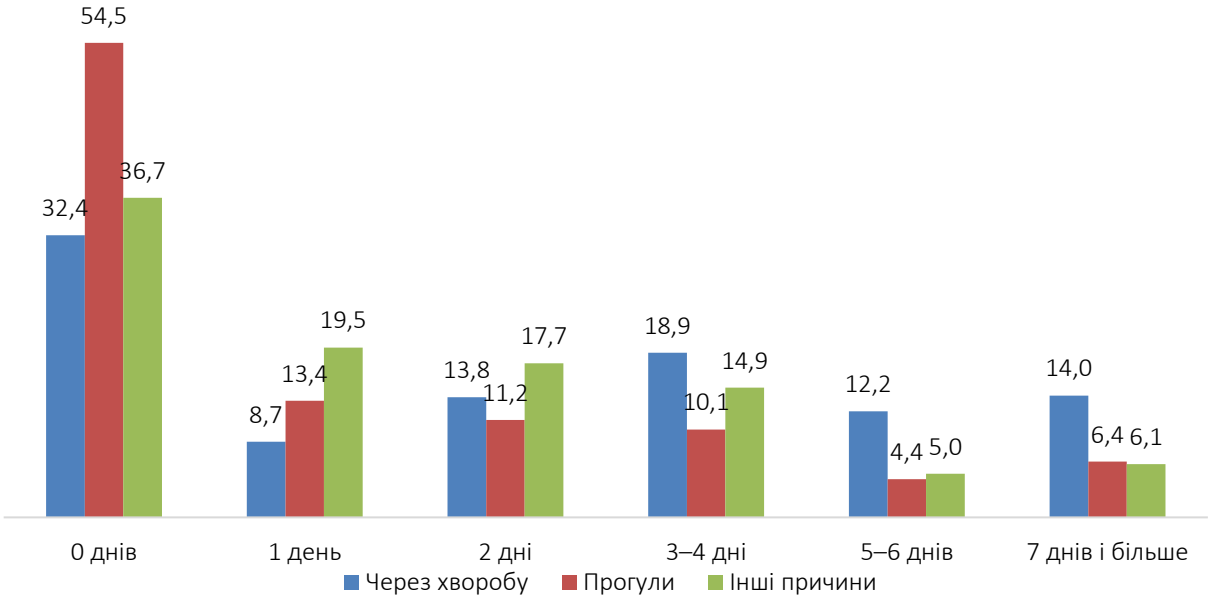

Рис. 8.1.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Скільки було днів, коли ти пропустив(ла) один або більше уроків за останні 30 днів?», *%*

Ключові результати за розділом

- Протягом останніх двох тижнів певною мірою в гарному настрої перебувала більшість опитаних – 73,7%
- 72,7% опитаних відчували спокій і розслабленість, активними та повними енергії відчували себе 75,8% підлітків, прокидались свіжими та відпочившими 70,5%, щоденне життя було наповнене цікавими речами у 78,2% опитаних.
- Найнижчі оцінки власному стану надавали хлопці, жителі села, учні ЗП(ПТ)О та підлітки 2008 року народження.
- 51,9% опитаних (63,7% хлопців і 41,7% дівчат) майже щоденно займаються спортом, незалежно від віку та місця проживання. Більшою мірою це роблять учні ЗЗСО – 53,2% (ЗП(ПТ)О – 37,5%, ЗФПО – 39,2%).
- 35,2% опитаних, незалежно від віку (33,5% хлопців і 36,6% дівчат), майже щодня присвячують час своєму хоббі. Більшою мірою це роблять жителі міста – 37,7% (селища – 31,7%, села – 30,8%), учні ЗФПО – 36,8% (ЗЗСО – 35,6%, ЗП(ПТ)О – 25,3%).
- Книжки для задоволення майже щоденно читають, незалежно від віку, 16,3% підлітків (9,1% хлопців і 22,5% дівчат). Жителі міст це роблять дещо частіше – 17,2% (селища – 13,5%, села – 15,1%), як і учні ЗЗСО – 16,7% (ЗП(ПТ)О – 9,2%, ЗФПО – 13,9%).
- Кожен п’ятий опитуваний ніколи не читає книжок (21,5%), кожен шостий (15,9%) – не має хоббі, а не займається спортом кожен двадцять сьомий респондент (3,6%).
- Більшість учнівської молоді відчувала себе добре, лише час від часу мала негативні прояви та емоції.

- Частка опитаних підлітків відмітила, що протягом останнього тижня відчувала ознаки стресового стану та тривожності, зокрема фізичні його прояви, такі як: сухість у роті – 17% (переважно жителі міста – 10,7%), було важке дихання за відсутності фізичного навантаження – 6,2% (убільшості учні ЗП(ПТ)О – 9,5%), тремтіння – 12,8% (здебільшого дівчата – 16,4%), серцебиття за відсутності фізичного навантаження – 10,6% (переважно учні ЗФПО – 14,1%).
- Ознаки стресового стану та тривожності в більшості випадків виявляли у себе дівчата, учні ЗП(ПТ)О та ЗФПО, підлітки, які проживають у місті, та респонденти старшої вікової групи 2006–2007 років народження.
- За останні 30 днів пропустили через хворобу один день навчання 8,7% опитаних, 2 дні були відсутні 13,8%, 3–4 дні або 5–6 днів не відвідували заклад освіти (відповідно 18,9% та 12,2%) підлітків, більше ніж тиждень пропустили 14% респондентів.
- Найбільше підлітків прогуляли протягом тижня один день (13,4%), більше ніж тиждень прогуляли 6,4% опитаних.
- Через хворобу пропустили навчання (сума відповідей «1 день», «2 дні», «3–4 дні», «5–6 днів», «7 днів і більше») переважно дівчата – 70% (хлопці – 64,8%), жителі селища – 71,2% (міста – 65,7%, села – 70,7%), учні ЗП(ПТ)О – 70,7% (ЗЗСО – 67,8%, ЗФПО – 61,7%), підлітки 2008 року народження – 68,1% (2006–2007 років народження– 65,9%, 2009–2010 років народження – 67,6%).
- Через прогул пропустили навчання більшість дівчат (47,5%) та 43,1% хлопців (сума відповідей «1 день», «2 дні», «3–4 дні», «5–6 днів», «7 днів і більше»), підлітки 2008 року народження – 46,6% (2006–2007 років народження – 45,7%, 2009–2010 років народження – 43,7%) жителі села – 48,8% (міста – 44%, селища – 44,3%) учні ЗП(ПТ)О – 45,9% (ЗЗСО – 45,6%, ЗФПО – 42,1%).
- З інших причин хоча б один день пропустили 66,5% дівчат і 58,5% хлопців, 66,3% жителів села (міста – 62%, селища – 61,8%), учні ЗЗСО – 64% (ЗП(ПТ)О – 57,6%, ЗФПО – 53,8%), учні 2008–2010 років народження однаковою мірою – 63,7% (2006–2007 років народження – 61%).

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформація про дослідження

У 2024 р. в Україні вдалося провести чергову (восьму) хвилю міжнародного дослідження ESPAD «Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин», що дає можливість, з одного боку, порівнювати поведінкові орієнтації учнівської молоді з різних європейських країн, з іншого боку, – проаналізувати динаміку ризикованої поведінки української учнівської молоді порівняно з попередніми вимірами. Сьома хвиля дослідження відбувалась у 2019 р., перед пандемією та повномасштабним вторгненням росії в Україну, тим більш важливими є отримані дані, в яких відображається вплив подій останніх років.

Міжнародне дослідження ESPAD зосереджується виключно на цільовій групі 16-річних підлітків, тобто тих, кому виповнилося або виповниться 16 років у рік проведення чергової хвилі опитування. Відповідно, у 2024 р. такою цільовою групою є підлітки 2008 року народження. В Україні дослідженням охоплено більш широкий діапазон учнівської молоді – підлітки віком 14–17 років (2006–2010 років народження) загальною кількістю 8819 осіб (4074 хлопці та 4745 дівчат), які навчаються у закладах освіти різного типу.

Вибірка дослідження представляє учнів, які навчаються в міських та сільських ЗЗСО I–III ступенів (учні 9–11 класів), ЗП(ПТ)О та ЗФПО (студенти I–II курсів навчання на базі 9 класів) у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях та м. Київ. Зі списку закладів освіти були виключені заклади освіти, де навчання проводиться он-лайн. Опитування проведено у 300 закладах освіти, числі зокрема у 260 ЗЗСО, 20 ЗФПО та 20 ЗП(ПТ)О.

Анкета кожної хвилі опитування складається з тематичних блоків, які містять як обов'язкові для всіх країн запитання про куріння, вживання алкоголю, наркотиків тощо, також так і запитання опціональні, які країна може включати за вибором. Крім того, кожна країна має право включити декілька національних запитань. До анкети цієї хвилі Україною було включено декілька запитань щодо переміщення у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну 24 лютого 2022 р. та тих травматичних подій, з якими підліткам довелося стикнутися через війну.

Аналіз даних здійснювався за статтю, віком, типами закладу освіти та населеного пункту, за окремими питаннями – в порівнянні результатів з попередніми хвилями дослідження. Аналітичні висновки щодо поточної ситуації, якщо не зазначено інше, стосуються *всіх опитаних*, тобто *учнів віком 14–17 років*.

Для більш глибокого розуміння факторів, з якими пов'язані ризиковані практики підлітків під час війни, під час аналізу було використано ще декілька незалежних змінних (крім статі, віку, типу ЗО та населеного пункту):

1) Рівень добробуту (матеріального становища родини). Показник на базі суб'єктивної оцінки рівня матеріального становища родини, виділено чотири категорії (високий, вищий за середній, середній, нижчий за середній).
2) Вимушене переміщення внаслідок війни. Виокремлено два показники: наявність досвіду переміщення внаслідок війни (був досвід переміщення або не було) та поточне проживання в іншому, ніж до війни, місці (опитані є ВПО або не є ВПО).
3) Травматичний вплив війни. Учасники могли обрати одну або декілька відповідей, що описують найбільш травматичні безпосередньо для респондента події війни (фізичні травми респондента або близьких; смерть, полон або невідома доля когось із близьких, руйнування дому, окупація населеного пункту). Узагальнений показник має значення «так» (включає тих, які позначили хоча б один із зазначених воєнних досвідів) або «ні» (тих, які не зазначили жодної з перелічених подій).
4) Поінформованість батьків. На базі запитання про знання батьків щодо того, як їхні діти проводять вільний час, створено показник поінформованості («поінформовані» батьки та «непоінформовані» батьки).
5) Депресія, стрес і тривожність. В інструментарій опитування було включено блок додаткових запитань, за якими, з використанням методології DASS-21[16], вимірюються три негативні емоційні стани, такі як депресія, тривога та стрес. Для цілей аналізу показники по кожній з цих шкал згруповані у дві категорії за ступенем важкості - «нормальний рівень» і «підвищений рівень».

[16] Henry J.D., Crawford J.R. The short-form version of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS-21): Construct validity and normative data in a large non-clinical sample. *British Journal of Clinical Psychology*. 2005. Vol. 44. P. 227–239. https://doi.org/10.1348/014466505X29657

Доступність і сприйняття ризиків вживання психоактивних речовин

Третина учнів (33,7%) вважає, що може легко придбати сигарети, у 2019 р. цей показник складав 43,8%. Найвищий рівень доступності сигарет відмічають підлітки, які проживають у містах (36,9%). Про легку доступність електронних сигарет повідомили 41,2% опитаних. Серед альтернативних продуктів для куріння найбільш легкодоступними є системи нагрівання тютюну, про доступність яких повідомляє 22,7% учнів.

Водночас із зменшенням доступності сигарет спостерігається значне падіння обізнаності підлітків щодо наслідків куріння майже на 20% – з 82,4% у 2019 р. до 63,3% у поточному опитуванні. Під обізнаністю мається на увазі визнання ризиків куріння. Регулярне куріння електронних сигарет оцінюють як певною мірою ризик 65,5% підлітків, натомість чверть опитаних не знають про ризики регулярного споживання електронних сигарет (найменш поінформованими є учні ЗП(ПТ)О – 42,9%).

Доступність алкоголю для підлітків також знизилася порівняно з 2019 р., особливо для слабоалкогольної продукції. Наразі 47,4% опитаних вважають, що можуть легко дістати слабоалкогольні напої (в 2019 р. – 60,7%), чверть респондентів (25,4%) відмічають, що легко можуть отримати доступ до міцних алкогольних напоїв.

Попри заборону продажу алкогольних напоїв неповнолітнім особам, 19% опитаних повідомили, що купують алкоголь у магазині (зокрема серед жителів міст – 16%, серед жителів сіл – 24,6%), а ще 4,5% зазначили, що купують його в пабах або барах. Частка підлітків отримує доступ до алкоголю за допомогою третіх осіб, зокрема батьків (11,2%), братів / сестер (5,9%), інших дорослих (8,7%).

Аналогічно до куріння, зменшилась обізнаність щодо ризиків вживання алкоголю. У 2019 р. на великий ризик нашкодити собі, якщо щодня випивати 4–5 порцій алкоголю, вказали 67,6% опитаних, у 2024 р. – 55,3%.

Знизилася частка повідомлень про доступність канабісу – якщо у 2019 р. 12,3% підлітків зазначили, що можна «дуже легко» або «скоріше, легко» дістати канабіс (марихуану), то у 2024 р. тільки 7,7% опитаних (10,1% серед хлопців і 5,5% серед дівчат) вказали, що легко можуть дістати канабіс (марихуану).

Як і у випадку з алкоголем, зменшилась обізнаність щодо ризиків вживання канабісу. Так, якщо у 2019 р. на великий ризик регулярного вживання канабісу вказували 65,6% підлітків, то у 2024 р. вважають це великим ризиком для здоров'я 52,5% (зокрема 44,5% хлопців і 59,3% дівчат).

Близько 5% опитаних зазначили, що можна легко або відносно легко отримати доступ до амфетамінів, метамфетамінів, транквілізаторів / седативних лікарських засобів (без призначення лікаря), екстазі (MDMA), кокаїну, креку, екстракту маку, метадону. Найбільш доступним з цього переліку, на думку підлітків, є транквілізатори (6,6%).

Куріння та інші види вживання тютюнових і нікотинових виробів

Тенденція зменшення поширеності куріння серед учнівської молоді зберігається. У 2019 р. досвід куріння сигарет мала половина підлітків (50,5%), у 2024 р. про досвід куріння повідомили тільки 28,3% опитаних (32,3% хлопців і 24,9% дівчат), зокрема протягом останнього місяця – 8,8%. Вищою є поширеність куріння у менш забезпечених учнів – 34,9% (серед підлітків, які рівень добробуту своєї родини визначили як «нижчий за середній»). Серед усіх типів закладів освіти, найвищою є поширеність досвіду куріння серед учнів ЗП(ПТ)О – 42,7%.

Водночас зі зменшенням ролі традиційного куріння зростає інтенсивність уживання електронних сигарет. Хоча про досвід (будь-коли протягом життя) куріння електронних сигарет зазначають 38,1% опитаних, що є меншим, ніж 50,5% у 2019 р., інтенсивність споживання цього виду сигарет зросла. Так, у 2019 р., незважаючи на поширені серед половини підлітків спроби такого куріння, тільки 11,7% курили електронні сигарети протягом останнього місяця (тобто спроби залишалися разовими), натомість у 2024 р. протягом останніх 30 днів курили електронні сигарети 17,1%, тобто разові спроби трансформуються в постійну практику.

Для 28,3% опитаних використання саме електронної сигарети стало першою спробою куріння; 18,7% опитаних не знали, які саме речовини містить електронна сигарета при першій спробі куріння.

Серед альтернативних виробів для куріння найпоширенішими є кальян і пристрої для нагрівання тютюну. Досвід вживання кальяна мають 19,6% опитаних (зменшення порівняно з 32,1% у 2019 р.), водночас частка респондентів, які мають досвід використання пристроїв для нагрівання тютюну, збільшилась з 7,4% у 2019 р. до 17,1% у 2024 р.

Підлітки, які зазначають про травматичний досвід війни, частіше вдаються до куріння. Так, протягом останнього місяця 18% з них курили звичайні сигарети, 29% – електронні. Серед підлітків, які не не зазначають про

травматичних досвід війни, ці показники становлять 12,4% і 19% відповідно. Досвід куріння є більш поширеним серед підлітків, батьки яких не поінформані (42,7%) про проводження їх дітьми вільного часу.

Куріння (особливо регулярне) позитивно корелює з підвищеним рівнем депресії, тривожності та стресу. Серед тих, які курили протягом останніх 30 днів (як звичайні сигарети, так і електронні), поширеність підвищеного рівню депресії, тривожності та стресу зустрічається в півтора-два рази частіше, ніж серед тих, які не курять.

Вживання алкоголю

Повідомляють про досвід вживання алкоголю будь-коли в житті 76,7% підлітків (у 2019 р. – 85,7%). Значний (понад 10 разів протягом життя) досвід має 33,6% (скорочення порівняно з 46,3% у попередній хвилі).

За останні 12 місяців вживали алкогольні напої 63,7% опитаних підлітків, протягом останнього місяця – 39,1%, отже, за всіма показникама є падіння вживання – у 2019 р. 74,7% мали досвід вживання протягом року, протягом місяця – 46,5%.

Упродовж останніх 30 днів поширеність досвіду вживання алкоголю є вищою серед дівчат (43,6%), ніж серед хлопців (37,5%). Напоширенішими серед дівчат є вино та слабоалкогольні напої, хлопців – пиво. Найпоширеніші напої серед усіх опитаних – шампанське або вино (35,1%) і пиво (28,8%). Міцні алкогольні напої поширені серед 16,8% підлітків (переважно серед хлопців).

Більшість підлітків обмежується невеликими дозами алкоголю, особливо дівчата. Згадуючи останнє вживання алкоголю, більшість зазначає, що вживала найменший із запропонованих в анкеті обсягів по кожному напою: до 500 мл (пляшка) пива, слабоалкогольних напоїв або сидру, до 200 мл (келих) вина, до 80 мл (чарка) міцних напоїв. Дівчата частіше обмежуються меншими дозами алкоголю, тоді як хлопці іноді вживають великі обсяги, особливо міцних напоїв. Епізодичне вживання більш характерне для дівчат, а регулярне вживання більш притаманне хлопцям.

Регулярне (понад 10 разів) вживання алкоголю найпоширеніше серед підлітків, які виховуються в сім'ях із рівнем добробуту «нижчим за середній». Це стосується як вживання будь-коли в житті, так і протягом останнього року та останнього місяця.

Регулярне вживання більше поширене серед тих підлітків, які зазнали травматичного воєнного досвіду, ніж серед тих, які такого досвіду не мають.

Серед основних запропонованих причин вживання алкоголю підлітки найчастіше називають такі: «це допомагало насолодитися вечіркою» (31,9%), «це робить заходи веселішими» (26,5%), «це покращує вечірки та святкування» (26,4%), «це весело» (21,8%), «подобається відчуття» (21,8%), «щоб отримати кайф» (19,7%), «це допомагає, коли почуваєшся депресивно або нервуєш» (19,7%), «щоб підбадьоритись, коли перебуваєш у поганому настрої» (18,8%), «щоб забути про свої проблеми» (18,0%). Мотиви, що пов'язані з приналежністю до референтної групи (не відчувати себе осторонь, подобатися іншим тощо), називаються рідше. Отже, у цілому підлітки декларують радше гедоністичні причини вживання алкоголю, пов'язані з більш веселим проведенням дозвілля, ніж із вживанням через стан відчаю або груповий тиск.

Хоча самі підлітки називають радше гедоністичні причини вживання алкоголю, характеристики психічного самопочуття підлітків говорять про інше. Як епізодичне, так і регулярне вживання алкоголю позитивно корелює із поширеністю підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу. Так, серед респондентів, які вживають алкоголь епізодично (протягом життя, року, місяця – тенденція однакова), поширеність підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу приблизно в півтора раза вища, ніж серед опитаних, які не вживають. Щодо регулярного вживання, то поширеність підвищеного рівня депресії, тривожності та стресу приблизно вдвічі перевищує такий у опитаних, які не вживають алкоголю.

Вживання наркотичних речовин

За даними 2024 р., 12,8% підлітків зазначають про досвід вживання канабісу (марихуани) протягом життя, зокрема 17,6% серед хлопців і 8,7% серед дівчат, що в півтора раза більше, ніж у 2019 р (8,7%). Про вживання протягом останніх 12 місяців повідомляють 9,1% (13,2% хлопців і 5,6% дівчат), що також значущо вище, ніж у попередній хвилі (5,7%). Більше ніж вдвічі зросло вживання канабісу протягом останніх 30 днів – до 7% (зокрема 10,7% хлопців і 3,9% дівчат).

Частка так званого «високого ризику» вживання канабісу (на основі 6 показників) складає 73,2% серед усіх споживачів канабісу (у 2019 р. – 51,9%) та 3,7% серед всіх підлітків. Таким чином, як мінімум 3,7% серед загалу підлітків належать до групи високого ризику проблемного вживання (5,4% серед хлопців і 2,2% серед дівчат). У 2019 р. цей показник серед усього загалу підлітків становив 2,8%.

У 2019 р. досвід вживання різних наркотичних речовин (крім канабісу) перебував в інтервалі від 0,7% (ін'єкційні наркотики, метадон, галюциногенні гриби) до 2,2% (амфетамін), у 2024 р. фіксується різке зростання частки тих, які повідомили про досвід вживання протягом життя. Найчастіше йдеться про екстазі (MDMA) – 5,6%, найрідше – про оксибутират натрію (3,1%).

За всіма видами речовин, хлопці приблизно в 2,5 рази частіше, ніж дівчата, зізнаються, що мають досвід вживання протягом життя. Тривожним фактом є перевищення частки тих, які регулярно вживають (3 спроби та більше) над тими, які разово (1–2 рази) спробували якусь речовину, що особливо характерно для хлопців (у дівчат подекуди фіксується перевищення разового споживання над регулярним).

Знайомство з наркотичними речовинами в ранньому (до 14 років) віці є небезпечним з точки зору регулярного споживання ПАР у майбутньому. Серед всіх споживачів канабісу протягом останніх 30 днів 69% мали досвід раннього вживання. Когорта наймолодших хлопців (2009–2010 років народження), де частка ранніх спроб найбільша (10%) серед усіх статево-вікових груп, має найбільший ризик подальшого проблемного вживання.

Відповідно до методології міжнародного проєкту ESPAD, розраховано інтегрований показник вживання наркотичних речовин (Lifetime use of illicit drugs), де враховано досвід вживання будь-коли в житті таких речовин, як канабіс, екстазі, амфетамін, метамфетамін, кокаїн, крек, героїн, ЛСД та GHB (оксибутират натрію). За даними 2024 р., серед усіх підлітків цей показник становить 15,8%, зокрема серед хлопців – 20,6%, серед дівчат – 11,7%.

Найвищий показник вживання наркотичних речовин спостерігається серед тих, які вважають рівень матеріального становища своєї родини високим (20,5%) або низьким (24,1%), середні прошарки декларують менший рівень споживання (середній рівень – 12,3%, вищий за середній – 14,0%). Всі показники вживання є значно вищими серед підлітків, які мали досвід переміщення, а також серед респондентів, які належать до ВПО.

Показник полівживання (зловживання двома або більше речовинами, зокрема вживання сигарет або алкоголю, канабісу, транквілізаторів та інших наркотиків) перебуває на рівні 6,9%. Практики полівживання тісно пов'язані з ранніми спробами вживання ПАР: серед тих, які повідомили про спроби раннього вживання канабісу, 64,6% нині належать до категорії полівживання. Серед тих, які не мали таких спроб, – тільки 2,9%. Отже, особливо небезпечним є вживання саме в ранньому віці, що свідчить про необхідність спрямування зусиль на попередження ранніх (у віці до 14 років) спроб знайомства з ПАР.

Ризиковані практики вживання наркотичних речовин пов'язані із зростанням поширеності підвищеної депресії, тривожності та стресу у підлітків. Серед тих, які повідомили про ранні спроби вживання канабісу, 53,7% мають підвищений рівень депресії, 58,4% – підвищений рівень тривожності, 40% – підвищений рівень стресу.

Залежність від соціальних мереж, комп'ютерних і азартних ігор

Проводять забагато часу у соціальних мережах 54,6% підлітків, псується настрій, коли вони не можуть проводити час у соціальних мережах, у 31,1%, батьки 39,4% опитаних говорять своїм дітям, що вони проводять забагато часу в соціальних мережах.

Грають у комп'ютерні ігри хоча б раз на тиждень 19,2% учнів, щодня – 31,8%. Значна частка підлітків проводить за комп'ютерними іграми 6 годин і більше (17,3% у робочі дні та 18,4% у вихідні або на канікулах) протягом останнього місяця. Протягом останніх 7 днів щодня грають в онлайн-ігри 12,5% підлітків (16,3% хлопців і 9,2% дівчат).

Визнають, що вони забагато часу проводять за онлайн-іграми, 36,6% опитаних, 24,4% зазначають про залежність свого настрою від того, чи є можливості провести час за онлайн-іграми, 33,5% – їхні батьки вважають, що вони проводять забагато часу за онлайн-іграми.

5,5% підлітків (7,2% хлопців і 4,1% дівчат) зазначають, що грають в азартні ігри на гроші 2–3 рази на тиждень або частіше. Порівняно з 2019 р.(2,7%) ця частка зросла вдвічі . 4,1% витрачають на азартні ігри понад дві години на день, 7,0% – від півгодини до двох годин на день (у 2019 р. – 2,2% та 4,1% відповідно); 9,2% опитаних (у 2019 р. – 6,2%) грали в азартні ігри більше ніж дві години за один раз.

Найчастіше учні грають на гроші в карти (12,6% у барах і клубах та 11,0% онлайн) та на гральних автоматах (10,8% у барах і клубах, 9,6% он-лайн). Переважають серед гравців хлопці та учні ЗП(ПТ)О.

Ризиковані практики азартних ігор також стали більш поширеними: 13,7% підлітків повідомляють, що вони відчували потребу ставити дедалі більше грошей під час гри, а 9% – що обманювали близьких про те, скільки грошей вони витрачають на ігри. Ці показники порівняно з 2019 р. зросли приблизно втричі.

Як і у випадку з вживанням наркотиків, найбільше залежність від азартних ігор поширена серед підлітків із заможних родин і родин з низьким рівнем добробуту, в родинах з вищим за середній та середнім рівнями матеріального становища вона є менш поширеною. Так, часткова залежність (відповідь «так» хоча б на одне з двох запитань (про потребу ставити більше грошей та про брехню близьким) спостерігається у 14,1% підлітків із заможних сімей, серед сімей з вищим за середній рівнем доходу – 8,7%, середнім – 7,4%, серед сімей з низьким рівнем матеріального становища – у 13,4%. Проблематична залежність (відповідь «так» на обидва запитання) має аналогічний паттерн: 13,5%, 4,5%, 2,9% та 9,1% у підлітків з родин з низьким рівнем добробуту.

Серед підлітків, які належать до ВПО, показники залежності від азартних ігор є вищими. Показник часткової залежності серед хлопців, які є ВПО, становить 19%, серед дівчат, які є ВПО, – 10,8%. Аналогічна ситуація з проблематичною залежністю – найбільше значення показника у хлопців, які належать до ВПО (15,2%), та дівчат, які належать до ВПО (7,2%).

Серед учнів, які зазнали травматичного впливу війни, випадки ігрової залежності є більш поширеними, ніж серед тих, які не переживали такого досвіду. Так, часткова залежність спостерігається у 12,4% опитаних, які пережили досвід війни, у 7,5% серед тих, які такого досвіду не мали. Показники проблематичної залежності становлять 9,5% і 3,4% відповідно.

Соціальне оточення

Склад родин, в яких проживають підлітки, не зазнав істотних змін порівняно з попередньою хвилею дослідження: переважна більшість опитаних мають і бачаться з обома батьками (лише 2,3% не мають батька або не бачаться з ним і 0,6% – не мають матері або не бачаться з нею). Члени сім'ї, з якими проживають підлітки: мати (79,6%) та батько (64,1%), брати (30,3%) та сестри (28,7%), бабусі й дідусі (18,7%). Кожен п'ятий не знає, яку освіту мають його батьки: 21,8% не знають, яку освіту має батько, 19,6% – мати.

Оцінка підлітками рівня матеріального становища своїх родин є досить суб'єктивною за зміщеною вгору – альтернативи «нижчий за середній» і нижчий представлені дуже малою кількістю відповідей. За результатами опитування, виокремлено 4 категорії для характеристики рівня матеріального становища: високий (відповіді «дуже високий» та «набагато вищий за середній») – 22,9%, вищий за середній (відповідь «вищий за середній») – 28,3%, середній (відповідь «середній») – 39,0%, нижчий за середній (відповіді «нижчий за середній», «набагато нижчий за середній» та «дуже низький») – 9,8%. Хлопці вище оцінюють рівень матеріального становища своєї родини, ніж дівчата, ця відмінність є стійкою та проявляється в усіх вікових групах.

Понад половину підлітків (60,5%) впевнені, що можуть позичити гроші у батьків (60,5%), а 60,3% опитаних – що можуть їх отримати.

82,6% учнів зазначили, що їхні батьки знають, де вони проводять суботні вечори (те, що трактується в даному звіті як «поінформовані» батьки). Частка «непоінформованих» батьків складає, відповідно, 17,4%, що в півтора раза вище, ніж у 2019 р. (11,4%). Про непоінформованість батьків повідомляють 21,1% хлопців і 14,2% дівчат.

Опитані підлітки оцінили рівень підтримки, яку надає їм родина, в межах 4,59–5,15 бала з максимальних 7-ми, найвищий бал 5,15 належить твердженню по те, що «моя сім'я дійсно намагається мені допомагати», оцінка сімейної підтримки збільшується з віком респондентів. Порівняно з 2019 р. оцінка підтримки родини зменшилася (тоді результати були приблизно на бал вищими, в межах 5,13–6,11 балів із семи).

Рівень дружньої підтримки оцінений підлітками нижче – у межах 4,67–4,89 балів з максимальних 7-ми (у 2019 р. ця оцінка була в межах 4,94–5,24 балів, зміни не дуже значні). Оцінка дружньої підтримки, як і сімейної, є вищою у старших вікових когорт. З огляду на це, саме молодші підлітки (віком 14–15 років) відчувають менший рівень підтримки родини та друзів, що, з одного боку, відповідає нормальним стадіям вікового розвитку, з іншого боку, – в екстремальних умовах є несприятливим фактором для життєвої траєкторії підлітків.

Досвід переміщення внаслідок війни має 27,3% підлітків, які належать до ВПО – 10,1% (зокрема 11,6% хлопців і 8,7% дівчат).

Близько половини (49,3%) учнів мають певний травматичний досвід, пов'язаний з війною (анкета містила запитання виключно про серйозні травматичні події та процеси, які не можуть не вплинути на життя підлітків). Цей показник становить 51,6% у хлопців і 47,4% у дівчат. Зокрема, у 19,4% хтось з близьких зазнав фізичних травм, у 11% хтось із близьких загинув. Самі зазнали фізичних травм 16,4% респондентів. Усі перелічені в анкеті травматичні події однаково часто переживали як хлопці, так і дівчата; крім 4,2% відсотки різниці між 51,6% і 47,4% – варіант «Я зазнав(ла) фізичних травм внаслідок війни», який значущо частіше відмічають хлопці (19,3%), ніж дівчата (13,8%). Теоретично це мало би бути незалежним від статі, але таку різницю можна пояснити, по-перше, більш ризикованою поведінкою хлопців, по-друге, схильністю дівчат применшувати свої проблеми зі здоров'ям.

Участь у просвітницьких та інформаційних заходах

Більшість учнів протягом останніх двох років не брала участі в інформаційних або просвітницьких заходах, присвячених можливим наслідкам або шкоді, пов'язаним з алкоголем, тютюном, іншими наркотиками, азартними іграми та інтернет-залежністю.

Принаймні один раз (або більше) захід щодо наслідків зловживання алкоголю відвідали 36,9%, щодо наслідків вживання тютюну – 31,9%, щодо зловживання наркотиками – 29,5%, щодо шкоди азартних ігор або інтернет-залежності – 25,8% опитаних.

Тренінг особистісних навичок відвідали 30% підлітків (одноразово – 17,8%, декілька разів – 12,2%). Тренінги з медіаграмотності відвідали 28,2% опитаних (одноразово – 17,1%, декілька разів – 11,1%).

Найчастіше тренінги й інформаційно-просвітницькі заходи проводили вчителі та викладачі закладів, в яких навчаються підлітки (32,1%). Здебільшого такі заходи проводилися в приміщенні закладу освіти під час навчання (41,2%), поза школою (15,7%) та в школі після уроків (10,1%).

Самопочуття підлітків

Протягом останніх двох тижнів певною мірою (сума відповідей «весь час», «більшість часу», «більше ніж половину часу», «менше ніж половину часу» та «час від часу») в гарному настрої перебуває 73,7%, відчували спокій і розслабленість 72,7%, відчували себе активними та повними енергії 75,8%, прокидались свіжими та відпочившими 70,5%. При цьому хлопці оцінюють своє самопочуття (більше відповідей «ніколи») гірше, ніж дівчата, а студенти ЗП(ПТ)О гірше, ніж учні шкіл і ЗФПО.

51,9% респондентів (63,7% хлопців і 41,7% дівчат) повідомляють, що майже щоденно займаються спортом, при цьому серед учнів шкіл – 53,2%, серед ЗП(ПТ)О – 37,5%, ЗФПО – 39,2%.

35,2% опитаних (33,5% хлопців і 36,6% дівчат) зазначають, що майже щоденно присвячують час своєму хоббі. Більшою мірою це роблять жителі міст – 37,7%, селищ – 31,7%, села – 30,8%. З різних типів закладів освіти найменше займаються своїм хоббі студенти ЗП(ПТ)О – 25,3%.

Книжки для задоволення майже щоденно читають 16,3% підлітків (9,1% хлопців і 22,5% дівчат). Водночас п'ята частка опитаних (21,5%) ніколи не читають книжки, 15,9% – не мають хоббі, 3,6% ніколи не займаються спортом.

Спеціальний блок з 21 запитання для вимірювання негативних емоційних станів (таких як депресія, тривожність і стрес) із використанням методології DASS-21[17] дав можливість оцінити психоемоційний стан підлітків за допомогою непрямих запитань. Кожен з трьох показників побудовано на базі 7 відповідей щодо самопочуття протягом останнього тижня. Для зручності аналізу відповіді по кожному показнику (депресія, тривожність і стрес) згруповані у дві категорії за ступенем важкості - «нормальний рівень» та «підвищений рівень». До підвищеного належать помірний, середній, сильний і дуже сильний рівні депресії, тривожності та стресу відповідно. За даними опитування, 32% учнів мають підвищений рівень депресії, 35% – підвищений рівень тривожності, 21,7% – підвищений рівень стресу, причому показники дівчат за всіма трьома параметрами істотно вищі, ніж у хлопців.

Підвищений рівень депресії, тривожності та стресу частіше зустрічається серед підлітків, які практикують куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин.

[17] Там само.

ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Діти та підлітки є однією з найбільш вразливих категорій населення, які піддаються зовнішнім впливам, що можуть сприяти вживанню тютюну, алкоголю та інших психоактивних речовин. До таких впливів належать реклама, соціальний тиск з боку однолітків, відсутність належної уваги з боку батьків, вплив рольових моделей у медіа та культурі, а також стресові або травматичні події. Ці фактори створюють умови, в яких підлітки стають вразливими до ризикованої поведінки.

Ефективна профілактика повинна бути спрямована на подолання ризиків через підвищення обізнаності, розвиток критичного мислення та формування навичок, які допомагають дітям і підліткам утримуватися від вживання тютюнових та нікотинових виробів, алкоголю або ПАР, а також відтермінувати першу спробу вживання. У цьому контексті важливу роль відіграє просвітницько-профілактична діяльність, що орієнтована на запобігання вживанню алкоголю та тютюну шляхом формування у підлітків знань і навичок, які сприяють відповідальній, адаптивній і безпечній поведінці.

Інвестиції в профілактичну діяльність серед дітей і підлітків мають довгостроковий ефект, знижуючи поширеність залежностей і сприяючи формуванню здорового способу життя. Це позитивно впливає на соціальну, економічну та демографічну стабільність країни. Згідно з досвідом розвинутих країн, науково обґрунтовані профілактичні заходи, впроваджені в ключових середовищах (родині, школі, медіа та бізнесі), які формують покоління, стійке до негативного впливу психоактивних речовин.

Міжсекторальний підхід є ключовим для ефективної профілактики, оскільки передбачає співпрацю різних органів влади, організацій і установ на всіх рівнях — національному, регіональному та місцевому. Така взаємодія дозволяє забезпечити цілісність і комплексність профілактичних заходів. Країні потрібно рухатись у таких напрямах:

Посилення контролю та обмеження доступності

Забезпечити ефективний контроль за продажем тютюнових / нікотинових виробів, алкогольних напоїв неповнолітнім, зокрема, зменшити кількість годин та офіційних місць продажу такої продукції.

Впровадити заборону на видиме розміщення тютюнових виробів, електронних сигарет і пристроїв для їх споживання у точках продажу.

Забезпечити дотримання законодавства щодо заборони реклами тютюнових / нікотинових виробів, алкогольних напоїв, особливо через інтернет.

Стійкі освітні кампанії та інформування

Розробити та впровадити регіональні й місцеві програми щодо попередження та зменшення вживання тютюнових і нікотинових виробів, алкоголю та психоактивних речовин.

Регулярно впроваджувати освітню роботу з дітьми та підлітками у сфері формування відповідального ставлення до власного здоров’я, зокрема, поширювати навчальні матеріали, адаптовані до різних вікових груп, що висвітлюють вплив куріння та вживання алкоголю.

Використовувати платформи соціальних мереж для поширення профілактичних матеріалів, підтримки ініціативи з відмови від вживання психоактивних речовин, створення підтримувальних онлайн-спільнот.

Створення програм для батьків з метою підвищення поінформованості щодо впливу тютюну, алкоголю та ПАР на здоров'я дітей, а також формування здорових моделей поведінки в сім'ї.

Впровадження програм психологічної підтримки для підлітків та учнівської молоді, які перебувають у групі ризику (через стрес, травми, соціальну ізоляцію тощо). Зокрема, проведення групових тренінгів з розвитку емоційної стійкості та стресостійкості, що можуть стати основою для уникнення ризикованої поведінки.

Підготовка фахівців

Впровадити навчальні програми для вчителів, соціальних працівників і медичних фахівців, спрямовані на підвищення їхньої компетенції у сфері профілактики вживання тютюнових, нікотинових та алкогольних виробів серед учнівської молоді.

Організовувати інтерактивні заняття, семінари та дискусії, які сприятимуть формуванню критичного ставлення підлітків до вживання тютюнових та нікотинових виробів, а також алкоголю.

Інформаційна підтримка через ЗМІ

Запустити інформаційні кампанії, спрямовані на учнівську молодь різних вікових груп, з використанням засобів масової інформації, зовнішньої соціальної реклами для поширення знань про шкоду куріння, вплив вторинного тютюнового диму на здоров’я.